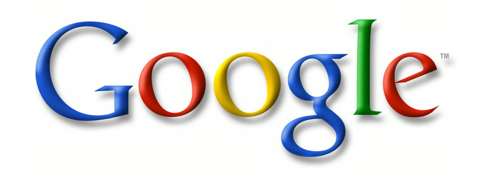
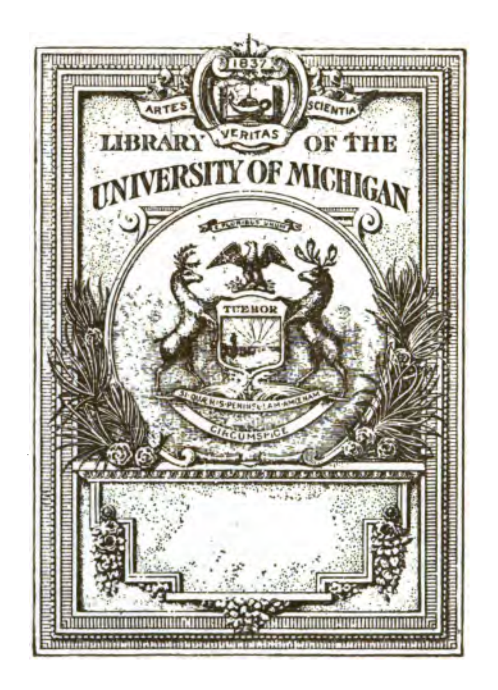

1837
ARTES
SCIENTIA
VERITAS
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
CIRCUMSPICE

SPECIMEN HISTORICO-JURIDICUM INAUGURALE,

CONTINENS

DIPLOMATA QUAEDAM HOLLANDICA ET ZELANDICA, PARTIM INEDITA, PARTIM EMENDATA, ANIMADVERSIONIBUS ILLUSTRATA.

SPECIMEN HISTORICO-JURIDICUM INAUGURALE,

CONTINENS

DIPLOMATA QUAEDAM HOLLANDICA ET ZELANDICA, PARTIM INEDITA, PARTIM EMENDATA, ANIMADVERSIONIBUS ILLUSTRATA,

QUOD,

ANNUENTE SUMMO NUMINE,

EX AUCTORITATE RECTORIS MAGNIFICI

JOANNIS VAN VOORST,

THEOLOGIAE DOCTORIS EJUSDEMQUE PROFESSORIS ORDINARII,

NEC NON

NOBILISSIMAE FACULTATIS JURIDICAE DECRETO,

PRO GRADU DOCTORATUS,

SUMMISQUE IN JURE HONORIBUS AC PRIVILEGIIS,

IN ACADEMIA LUGDUNO-BATAVA,

RITE AC LEGITIME CONSEQUENDIS,

DEFENDET

JOHANNES CORNELIS DE JONGE,

ZIERIZEA-ZELANDUS.

REGNI TABULARII VICARIUS.

Die XXVII *Julii* MDCCCXVI. *Horâ* XI.

LUGDUNI BATAVORUM,

APUD H. W. HAZENBERG JUNIOREM,

MDCCCXVI.

VIRO

NOBILISSIMO, AMPLISSIMO

GUILIELMO ADRIANO DE JONGE,

ZELANDIAE NOBILITATI ATQUE ORDINIBUS

ADSCRIPTO,

PATRI CARISSIMO, OMNI AMORE COLENDO:

NEC NON

VIRO

NOBILISSIMO, AMPLISSIMO

HENRICO VAN WYN,

LEONIS BELGICI ORDINI EQUESTRI ADSCRIPTO,

REGNI TABULARIO, ET SUPREMI COLLEGII

HERALDICI ASSESSORI HONORARIO,

JUVENTUTIS MEAE FAUTORI:

Hocce qualecunque ſtudiorum

ſuorum ſpecimen

D. D. D.

AUCTOR.

PRAEFATIO.

Mirum procul dubio videbitur nonnullis, quibuscum necessitudine quadam junctus sum, quid me, juvenem Academiae duobus abhinc annis valedicentem, impulerit, ut nunc demum Doctoris jura et privilegia petere adniter. His breviter hoc loco respondere haud alienum putavi.

Infelicissimâ istâ tempestate, qua omnia unius dominatione premebantur, et omnes bonarum artium studiosi ab iis feliciter excolendis exercendisque avocabantur, ad Academicas lectiones profectus; ita tunc temporis afflictus fui, ut literae nihil prorsus in se continere viderentur, quo mihi arridere possent. Quem enim fratrem tunc desiderabam, complexu nostro vi avulsum procul a patria, procul a suis, tristissimam in Silesia vitam degere coactum? quae eadem fortuna mihi cete-

terisque fratribus jamjam parata videbatur. — *Sed, quamvis haec ita essent, fuerat tamen mihi degendae ratio aetatis deligenda, qua praestantissimarum rerum cognitione mentem replerem, animumque ad omnem vitae actionem instituerem; idque eo magis, quod certum mihi esset consilium, sub Gallico Imperio vitam ab omni publico munere immunem et in mea potestate positam degere.*

Tria igitur sese offerebant: Jurisprudentia, Medicina et Theologia; quorum duo postrema mihi non ita placebant. Nam cum a prima inde juventute Historiarum studium ita fuerim consectatus, ut aegre ad aliam disciplinam traduci potuerim; facile intelligebam Historiae ita affinem esse Jurisprudentiam, ut si calamitoso isto tempore fortunae subsidium assumendum esset, neque Medecina neque Theologia me ita invitaret, sola Jurispudentia mihi esset adeunda; cum ex ea tantum maximam capere posse voluptatem mihi videretur; eo inprimis, quod scirem inter omnes constare ad Jurisprudentiae intelligentiam nullum aditum patere, nisi exquisita Historiarum scientia; quam qui longa et accurata meditatione non consequitur, Legulejus, non vero Jurisconsultus dici meretur. Omnibus igitur modis historiam jurisprudentiae cognitione, et juris-

prudentiam historiarum notitia tuendam opinabar.

Itaque ad Academiam profectus, utramque scientiam arctissimo vinculo copulavi, et prae caeteris in eam historiarum partem delatus sum, quae Majorum nostrorum virtutes, gloriam, dignitatem ac rerum gestarum magnitudinem doceret et tamquam egregium ad imitandum exemplum posteritati relinqueret. Sed ne forte harum rerum recordatio nobiles animos ad pristinam gloriam erigeret, Patriae historiam istis temporibus profiteri nefas erat. In Academia igitur ejus addiscendae facultas non aderat, donec novissima rerum conversio, ut caeteras res, sic et utiles disciplinas recreavit. Quod quantum Literarum studiis et augendis et amplificandis et exornandis profuerit, non est, quod hic exponam. Etenim fere nulla istius temporis exstant ingenii monumenta, nulla in liberalissimis artibus munditiee atque conatus; nullus fuit indagandi amor, nulla judicandi audacia, nullum inveniendi studium; et vero omnis docendi discendique ardor ex animis depulsus atque extorsus videbatur. — Post autem salubrem illam rerum conversionem omnia ita sunt mutata, ut unusquisque Literarum studiosus ardenter eas arripiat, et priorum temporum

vulnera docendi discendique dulcedine leniri videatur.

Atque ab eo etiam tempore jurisprudentiam majori ardore complexus ſum, totoque incubui pectore. Sed ecce! Provincia mihi defertur, ut ſub celeberrimo Historiographo VAN WYN *Belgarum archivis praeëſſem. Etenim Celeberrimus ille vir juvenem patriae historiae amantem deſiderabat; unde evenit, ut Academiae valedicendum fuerit et Hagam Comitum abeundum. Quum autem delata provincia peculiarem laborem diligentiamque vindicaret, Jurisprudentiae ſtudium, in Academia inchoatum, aliquamdiu intermiſi; et quum pro Patriae ſalute proximo anno arma mihi ſuſcipienda eſſe existimarem, ab omni ſtudiorum ratione per ſex menſes ita abſtractus ſum, ut demum post longum illud intervallum me ad jurisprudentiam imbibendam iterum contulerim, tandemque hocce progreſſuum ſpecimen, partim juridicum, partim vero historicum ad publicam notitiam prodam; quod ut aequo lectori non plane displiceat vehementer opto, etiam atque etiam rogitans, ut vitia, quaequae inſint, mihi, e carceribus tantum pene egreſſo, humaniter ignoscantur.*

DIPLOMA INEDITUM

MARIAE, FILIAE HENRICI I, BRABANTIAE DUCIS; GULIELMI I, COMITIS NOSTRI, SECUNDAE UXORIS.

ANNO 1232. D. I. MARTII FRANCICO STILO, NOSTRO VERO STILO A. 1233.

(*Ex Cod. m. s. s. E. L. 26. cas B ab anno* 1285—1291 *fol.* 26v *comparato cum Cod. E. L.* 41 *cas B ab aó* 1285—1314 *fol.* 15. *in archivis Regni Hagae comitum depositis*).

Littera marie quondam Romanorum imperatricis qua fideiussitur florentio comiti hollandie de cc. marcis colonie sibi promissis ab henrico duce lotharingie cum filia sua machtilde quam in uxorem accepit.

Maria quondam Romanorum imperatrix. universis ad quos (*a*) pagina pervenerit. salutem in domino presenti testi-

mo-

monio notnm facimus universis quod cum (*b*) vir nobilis pater noster henricus dux lotharingie olim convenerit dare annuatim viro nobili florentio comiti hollandie ducentas marcas Colonie cum machtilde filia sua quam in uxorem accepit et super dicte pecunie summa annuatum eidem persolvenda. nos ipsi pro patre nostro fidejussumus. idem comes nos ab hujusmodi (*c*) fidejussione absolvit/ hoc adjecto quod nos procurabimus quod dominus dux pater noster memoratum comitem certificabit quod super contractu prenominato nullum ex parte ejusdem patens haberet instrumentum nisi id quod confectum fuit inter predictum ducem et felicis memorie Wilhelmum comitem hollandie et super (*d*) nos steterit quomodo hoc fuerit procuratum et dominus dux litteras patentes (*e*) sepedicto comiti infra festum lamberti non transmiserit uterque nostrum in jure suo remaneat (*f*)/ datum anno gratie m° cc° xxx^mo secunda feria secunda proxima post Invocavit.

Cod.

Cod. Dipl. 41. (a) presens pagina viderit. (b) [illegible] (c) pro *hujusmodi* legitur *hac*. (d) *etsi per nos* [illegible] (e) *litteras patentes predictas sepedicto*. (f) *remaneant*.

Cum paucae tantum hujus *Mariae quondam Imperatricis* chartae cognitae sint, haud inutile existimavi, hanc ineditam adjicere illis, quae a Miereo, Kluitio et Butkens antea jam editae sint.

Videamus igitur:

I. Quae illa fuerit Maria quondam Imperatrix.
II. Quid contineat hoc Diploma. —

I. De hac Maria egregie jam egit clarissimus KLUITIUS *in Cod. Dipl. Hist. crit. Comit. Holl.* t. 2. p. 1. p. 485, 492 et t. 2. p. 2. p. 754; quem secutus est doctissimus VAN WYN, *Byv. op de Vaderl. Hist.* t. 2. p. 109 et *Nalezingen* p. 132, docentes fuisse Mariam illam, filiam natu majorem Henrici I, Brabantiae Ducis, quae anno 1198 desponsata Imperatori Ottoni IV, ab eo tamen non antea ducta est, quam mense Majo anni 1214; quo mortuo anno 1218, secundum BUTKENS, *Trophées de Brabant*, t. 1. p. 204 et 205 in Brabantiam reversa est, ibique caeteram vitae partem quiete degisse ab eo dicitur.

Falsum tamen illud esse, plane demonstravit KLUITIUS l. l. Nupsit enim postea Wilhelmo I, Comiti

nos-

nostro; eoque evenit, ut, cum Florentius, postea *Quartus* dictus, filiusque Wilhelmi I ex priore conjuge, natu minorem filiam Henrici I, Machtildam uxorem duxerat, pater et filius binis illis nuptiis fratres fierent. Butkens hujus matrimonii, Mariae cum Wilhelmo initi nullam facit mentionem, ita quidem, ut cum (cf. BUTKENS l. l. et KLUIT l. l. p. 428.) dicat, Ducem Brabantiae *Wilhelmo Hollandiae Comiti et Mariae ejus uxori* dimidiam Scakersloae partem donasse, haec Maria ab eo non habeatur pro filia Henrici, quamvis revera hoc ita sit. Ratio in promtu non est; videtur tamen in errorem fuisse ductus titulo illo *Imperatricis*, quem Maria gessit tum vivente Wilhelmo, tum inprimis post ejus mortem. Attamen moribus illius aevi hoc admodum convenit, quibus receptum, quod femina majoris dignitatis si postea nuptias iniret cum Principe inferioris tituli, sibi semper primum istum titulum retineret; et hinc Maria, quae per matrimonium cum Ottone, facta erat *Imperatrix*, post hujus mortem plerumque *Quondam Romanorum Imperatricem* se vocavit: nisi superbiae cujusdam insaniae potius tribuendum sit, quod Maria, quae per primas suas nuptias ad summum gloriae culmen pervenerat, nunc Hollandiae Comitissa facta, hujus nominis se puderet, praesertim postquam secundus ipsius conjux e vita decesserat. Sed quamvis *Butkens* eam non pro uxore Wilhelmi I. habuerit; hodie tamen inter omnes constat, Mariam illam, secun-

dam

dam Wilhelmi uxorem non aliam fuisse, quam ea, quae olim nupta fuerat Ottoni IV.

Dubitatum tamen nonnunquam est, an Maria illa, de qua hic loquimur, forte fuerit filia ex secundis nuptiis Henrici I, cum et ex primo et ex secundo matrimonio filiam ejusdem nominis habuerit. Sed de hoc dubitari nequit; nam cum Dux anno demum 1213 secundas nuptias iniverit, et Maria illa ex his nuptiis nata, secunda hujus uxoris fuerit filia; fieri non potuit, *ut haec cum Wilhelmo*, qui anno 1223 mortuus est, matrimonio jungeretur, quia tunc aetate 8 annorum major certo non fuit; quod incongruum rerum naturae videtur, cum Comes regnans, qui jam priorem habuerat uxorem, infantem sine dubio uxorem ducturus non fuisset; dum aliud documentum magis efficax adhuc superest, in eo, quod illa Maria brevi post mortem Wilhelmi, vocans *se Hollandiae Comitissimam* quinquaginta libras Hollandienses donat Ecclesiae Rynsburgi eam ob causfam, ut singulis diebus ibi pro quiete animi conjugis sui missa celebraretur, quod infans, ut Maria illa secunda, certo facere non potuerat, (cf. MIERIS p. 1. p. 187. et KLUIT l. l. t. 2. p. 1. p. 442.)

Caeterum hoc loco, quod jam animadvertit MEERMANNUS *Leven van Willem II*. v. 1. p. 115, non indigna mihi videtur annotari res, cujus rara in historia adsunt exempla, eo nempe temporis momento, quo Wilhelmus II. regnare inciperet, *tres* superstites fuisse viduas Comitum, qui deinceps imperium gesserant; fortem scilicet illam Aleidam Clevensem,

uxorem quondam Theodorici VII, quae cum in multis aliis, tum inprimis in bello contra Westfrisos et in vindicandis infortunatissimae Adae juribus prae caeteris illius aetatis faeminis maxime excelluit: Mariam, secundam Wilhelmi I. conjugem, et Mathildam Florentii IV. uxorem, de quibus nunc egimus.

Haec sufficiant de ea, quae hanc chartam dedit; videamus nunc ipsius diplomatis argumentum.

II. Wilhelmus I, Comes noster d. 5 Nov. anno 1214. (cf. KLUIT *Cod. Dipl.* tom. 2. p. 1. p. 366.) contractum nuptiarum pro filio suo Florentio confecerat cum Mathilda, Henrici I filia. Pervenerat tunc demum Florentius ad quintum aetatis annum, ideoque matrimonium nondum effectum sortiri poterat; quare conditiones quaedam in hoc contractu erant stipulatae, quarum una ex praecipuis fuit, quod Dux, si Florentius duodecimum annum impleverat, ex sua parte in causam dotis praestaret 2500 marcas colonienses, indeque annuatim solverentur 200 marcae; dum noster Princeps per singulos annos Mathildae 500 marcas monetae Hollandiensis dare se obligaret. Ad hoc pactum praesens diploma sine dubio respicit. Convenit enim pecuniae summa 200 marcarum, quae Florentio dotis nomine debebatur; dicitur hic quoque ipsi solvendas esse illas annuatim, quin imo haec verba adjiciuntur: *Convenerit dare Florentio 200 marcas cum Machtilde, quam in uxorem acceperat*, quae postrema satis docent, illam pecuniam praestandam esse dotis nomine. WAGENARIUS *Vad. Hist.* p. 2 p. 338.

p. 338. de hoc contractu nuptiali loquens, sic ait: *Of de bijzondere deelen deezes Verdrags allen naargekomen zijn, is mij niet gebleeken. Doch het Huwelijk is, naderhand, voltrokken.* Recte omnino, sed ex hac charta quodammodo illustrari potest, an conditionibus contractus satisfactum sit. Constare enim ex ea mihi videtur, Henricum I. Florentii socerum usque ad annum 1232 conditiones contractus observasse, in ejusque securitatem Mariam *Wilhelmi I* viduam pro patre suo fidejussisse, quod a nullis historicis narratur, sed ex hoc loco dilucide apparet. Cum tamen nulla instrumenta haberet Florentius, nisi ea, quae olim hac de re inter ipsius patrem et Henricum confecta erant, ut inde jus suum vindicare tute posset; hoc diplomate declarat Maria, se apud patrem operam daturam, ut nunc, cum ipsa a Florentio fidejussione liberetur, ab Henrico talia instrumenta exhibeantur; quod si id non fecerit intra festum Lamberti h. e. intra diem, quo data est charta et 17 Septembris (cf. *l'art de verifier les dates* p. 160.), ea non amplius liberabitur a fidejussione, sed eodem jure, quo antea, tenebitur.

DIPLOMA

QUO WILHELMUS II, REX ROMANORUM ADVOCATIAM PAGORUM QUORUMDAM PRAESTAT ECCLESIAE SCTI. TRUDONIS.

ANNO 1250 DIE 19 MAJI.

(MEERMANNUS *Leven van Willem II. tom. 2. pag. 352. n.. 67. in Cod. Diplomatico.*)

Wilhelmus dei gratia romanorum rex semper augustus et comes hollandie universis presens scriptum visuris imperii fidelibus gratiam suam et omne bonum Cupientes ex liberalitate regia virum religiosum wilhelmum dei gratia abbatem sancti trudonis dilectum cappellanum nos-

trum

trum favore prosequi speciali et ipsius ecclesie precavere dispendiis et jacturis notum facimus universis quod nos *ad notitiam* nostram de bonis et hominibus ecclesie sancti trudonis in alborghe et in villis adjacentibus quo ad nos ratione Comitatus hollandie pleno iure noscitur pertinere predicto abbati et *suis* successoribus nostris comitibus hollandie facere et pro requisitione sive revelatione predicti feodi unam marcam argenti et non amplius persolvere tenebuntur adicimus etiam si predictam ecclesiam sancti trudonis et homines ipsius ab omni violentia et iniuria defendemus ut semper protectione nostra gaudeant speciali nec molestatione aliqua perturbentur Ut autem huiusmodi concessio robur obtineat firmitatis presens scriptum Sigilli nostri munimine facimus roborari Datum bruxellis quarto decimo Kalend. Iunii Indictione octava anno domini M° CC° L.

Est haec charta, antiquitate venerabilis, edita a Meermanno, viro qui de literis bene meritus est. Continet liberalitatem quamdam, quam praestat Romanorum Rex Wilhelmus, secundus illius nominis ex nostris Comitibus. Cum enim celeberrima illa abbatia Sancti Trudonis praeter alia multa, ab antiquis inde temporibus pagos quosdam in iis terris, quae sub potestate nostrorum Principum erant, possessissent, interque eos computarentur Aelburg, Heusden aliique; (cf. MEERM. *l. l.* t. 1. p. 380) Princeps ille Wilhelmus ad annum 1250 *advocatiam* sive protectionem seu tuitionem, ut hoc explicat *du Cange in glossario*, quae ad illud usque tempus ipsi decessoribusque suis pertinuerat, ad Ecclesiam transtulit. In illo enim anno Wilhelmus benignitate ductus, hac charta decrevit advocatiam illam, in posterum non amplius suam fore, neque successorum suorum, sed Ecclesiae Scti Trudonis; hac scilicet conditione, quod illa, tamquam feudum hereditarium ab abbatia possideretur, eaque tantum in agnitionem dominii unam argenti marcam Comitibus nostris solveret, promittente Rege se in omni casu contra omnes Ecclesiam defensurum esse.

Si hac ratione illud diploma cum Meermanno explicemus, primo obtutu nulla obscuritas in eo adesse videtur; sed si accuratius agamus chartamque ad verbum interpretari velimus, multa in ea nobis

se

se offerunt, quae explicatu non tantum admodum sunt difficilia, sed et, ut dicere audeo, quae intrepretari plane non possumus. Videamus, quid dicat Meermannus. — Affirmat datam esse chartam de *advocatia* quorumdam pagorum abbatiae praestanda: recte, sed in tota illa charta, si ejusmodi lectionem, quam exhibuit Vir doctus, admittamus, nulla *advocatiae* mentio fit, quin imo talis adest rerum verborumque confusio, ut ego saltem eam intelligere nequeam. Nam postquam tituli Regis sunt enumerati, et ab ipso caussae, damna scilicet, quae ejus gratia passa est Ecclesia, citatae sunt, statim, ut opinor, sequi debuerat donatio advocatiae, quod minime tamen locum habet. Etenim primo dicit *notum facimus universis*, et tunc nihilo interveniente, statim illud rursus scriptum est: *quod nos adnotitiam nostram etc.*: ergo in eadem periodo bis idem iisdem verbis occurrit. Delenda igitur est ea vox *adnotitiam*, quae omnino est vitiosa et pro ea legenda ex *Cod. E. L. 6.* n. 20. f. 4. in archivis Regni Hagae Comitum depositis: *quod nos Advocatiam nostram* etc. Quod si hunc locum ita restituamus, vera sententia valde clara mihi videtur. Est autem hic Codex, ut videtur, conscriptus sub regimine Wilhelmi III, ideoque prima parte seculi XIV. Porro germanam illam esse lectionem ex eo praesertim constat, quod sequenti numero ejusdem Codicis translatio Belgica adest, in qua de *Advocatia* loquitur comes sub voce *Voehdie* sive Tutelae, quod idem est atque *Advocatia*, dum in *Cod. E. L.* 22.

cat

tas c. Vrieslard fol. 40. eadem charta iterum latinè legitur, ibique *advocatia* quoque scripta est, non vero *adnotitia*.

Attamen non est illud unicum, quod in hoc Diplomate latet vitium; nam quamvis vocem illam *Advocatiam* in hac periodo admittamus, nemo tamen, ut mihi videtur, locum illum intelligere poterit: deest *Verbum*, cui conjungi potest vox *advocatiae*: sequentia enim *quo ad nos* usque ad *noscitur pertinere* eo referenda non sunt, cum periodum quamdam intermediam praestant; et magnus ille *Dativorum* cohors minime explicari potest, nisi ex codicibus citatis totum illum locum emendare coner. Videamus igitur, quid hac de re ibi dicitur. In his sic lego: „Quod advocatiam nostram ——
„ abbati et suis successoribus jure feodali *concessi-*
„ *mus* hereditate ac *perpetuo possidendam Ita*
„ *quod abbates predicte Ecclesie qui pro tempore*
„ *sunt futuri homagium et fidelitatem nobis et*
„ *successoribus nostris comitibus hollandie facere* —
„ *tenebuntur*": est haec, probanda lectio: nunc enim omnia sunt expedita, et indoctissimo etiam admodum intellectu facilia.

Tertium, quod inest vitium, in sequenti periodo occurrit, ubi Meermannus sic scripsit: „Adjici-
„ mus etiam si predictam ecclesiam S. Trudonis et
„ homines ipsius ab omni violentia et injuria defen-
„ demus, ut semper protectione nostra gaudeant".
Quid vero sibi velint ista. Si *ecclesiam defendemus, ut protectione gaudeant*? mihi saltem incongrua vi-

den.

dentur et talia, quae sensum referunt nullum. Nam ut omittam vitia constructionis, nonne res ipsa suâ naturâ indicat, illum, qui defendit, protectionem, ut ita dicam, quoque praestare: recte igitur et vere hic locus ita ex Codd. est emendandus: *Adjicimus etiam*, sic lego, *si predictam ecclesiam Scti Trudonis aut homines ipsius supra dicta advocacia aut nostros recursum habuerit, nos dictam ecclesiam — defendemus et semper protectione nostra gaudeant.* Vocula *si* conditionaliter ponitur, ut sensus hic sit: si abbatiae Scti Trudonis opus sit nostra defensione, eam tuebimur contra quemcunque aggressorem. Negandum tamen non est, Accusativum *predictam ecclesiam* hic vitiose legi in duobus illis Codicibus pro Nominativo *predicta ecclesia*, sed hujus negligentiae accusari debent vel ipsius Regis ministri, qui eâ aetate, qua omnis vera doctrina pene aberat, haud difficulter ita rudes literarum esse potuerunt, ut ne et hoc quidem scirent, quomodo talis charta conscribenda esset; vel illi potius accusandi sunt, qui non satis accurate sub Wilhelmo III diploma descripserunt. Deinde, quod porro dicitur *aut nostros recursum* habuerit, certo male est positum; nam quid est illud *aut nostros recursum habere*? legendum est, ut credo, vel *ad nos* vel *ad nostros recursum habere*, sive, ut in vernacula nostra charta legitur: *an ons of an onse nacomelinghen*, ad nos aut ad nostros posteros vel successores.

Mierisius de hoc diplomate paucis tantum verbis

 lo-

sequitur p. 1. p. 260, ita ut de vera lectione apud eam judicari nequeat. Posterioribus temporibus post Wilhelmum II saepius *Vidimus* hujus chartae data sunt, veluti anno 1319, quod occurrit in *Registro cas P. in dorso* 1358—1420. *pag.* 26, ubi Comes Juliacensis et Dominus Machlinae affirmant datam esse illam advocatiam a. 1250. XIIII Kal. Junii, dum ipsi hoc vidimus exhibent a. 1319. feria sexta ante penthecosten. Wilhelmus IV autem hanc Guil. II donationem confirmabat, et Wilhelmus V d. 23 aprilis a. 1353 iterum hoc fecit, ut constat ex *Cod. E. L.* 22. *cas C. Vriesl. f.* 40. *n.* 153. Denique, si quis plura de hac Scti Trudonis abbatia scire velit, adeat *Miraeum* in operis diplomaticis.

LI.

LITERAE INEDITAE

MARGARETHAE, COMITISSAE HANNONIAE, HOLLANDIAE, ET ZELANDIAE.

ANNO, UT VIDETUR, 1350.

Ex originali desumtae
(Ex collectione Diplomatum gentis meae.)

Bi der Gravinnen van Heynñ ende van Holland.

Lieve ende ghetrouwe Want wi wel weten waer dat ghi altoes begheert te weten van onzen staen (1) Soe doen wi u weten dat wi ghesont ende in goeden pointen syn ende hoe ende wair om Wi van noede onse reyse in enghelant op setten (2)

ende versten (3) mosten omē sonderlinghe wille ende begheerte die onse lieve vrouwe ende moeder/ onse lieve oom heer Jan van Heyñ ende anders veel onser vrienden ende luden van Heynñ daer in hadden omme den groeten ontaet te scuwen die daer of ghecomen mocht hebben als wi u hier voir tyts ghescreven hebben/ ende dat onse lieve vrouwe ende moeder ende oem voirscr. den here van bossuyt mit hoer brieven ghesent hebben an hertoghe Willem onsen soen den steden/ ende sinen ghemeenen ider omme te verhoeden ende te benemen dat onse vrienden niet meer scade en ghescie, Ende onse lieve vrouwe ende moeder ende oem voirs sullen porren (4) ten langhesten binnen ij daghen jof binnen ...... te varen te Zelant waert ende te dadinghen (5) tuysschen ons ende onsen soen voerseit ende sii vermoeden dat hi tot hem comen sal te berghen op den zoem ende na dien dat si an hem vinden sullen si ons laten weten ende dan vermoeden wi soe wi alre

eerst

eerst moghen te comen bi u binnen onser stede van Zerixee mit onsen lieven zoen hertoghe loedwyc/ ende dan alsoe te dadinghen bi uwen ende anders onser vrienden raet dat wi ghi ende anders allen onser vrienden die ons mit trouwen bi ghestaen hebben ende noch daghelix trouwelic bi staen oft god wil wel dair in bewairt sullen wesen. *Lieve ende ghetrouwe* God beware u altoes Ende wilt in allen onsen saken alsoe trouweliken doen als ghi ende u ouders, onsen ouders ende ons altoes ghedaen hebt ende wi u volcomelic ghetrouwen/ Ghegheven tot Valenchyn des dinxdaghes na sinte Pieters dach.

Inscriptio autem erat: Onsen lieven ende ghetrouwen Burghemeesters, Scepene ende Rade van onser stede van Zerixee.

(1) *Staen.* Est vetus loquendi formula pro *Toestand*, status, conditio; et spectat tam ad sanitatem, quam ad conditionem rerum scriptoris, uti hoc apparet ex verbis sequentibus.

(2) *Opsetten.* Saepe pro *Proponere*, *consilium capere:* hic tamen idem significare mihi videtur ac *Versten*, *Differre*, ut *Opsetten van noede* sit consilium differre proficiscendi in Angliam ob necessitatem. cf. KILIAAN in voce.

(3) *Versten* i. e. differre. cf. KILIAAN in voce.

(4) *Porren* — *te varen* h. e. Conabuntur ire in Zelandiam. cf. KILIAAN in voce.

(5) *Dadinghen* idem est, quod *Dedinghen*: quod significat *Litigare*, *disceptare*, sed etiam *componere*, *pacisci*, *transigere*; quae postrema significatio hîc valet.

Magni momenti mihi videtur haec charta ad hunc usque diem inedita, quod cognofcamus inde facta quaedam, a nullis hiftoricis, quantum fcio, memorata. — Sed cum in capite tantum haec verba legantur *Bi der Gravinnen van Heynñ ende van Holland*, neque diserte dicatur, quaenam illa Comitissa fuerit; et cum annus, quo missae funt literae, non fit additus, charta haec intelligi nequit, nisi antea inquiramus, quae illa fit Comitissa, et quo anno data esse videatur charta.

Quatuor inprimis hîc memorantur perfonae: *Johannes Hannonicus*, qui ab ea *onse lieve oom* vocatur: *Dux Guilielmus* et *Ludovicus* ipsius filii; denique ejus *mater*. De fingulis videndum est, cum, fi has cognoverimus, facile ftatui poterit, quaenam hanc fcripferit chartam.

I. Est in historia nostra unus tantum vir, qui fub no-

nomine *Johannis Hannonici* occurrit: *Johannes* scilicet *Bellomontius* sive ut Francica lingua vocatur *Jean de Beaumond*, pater Guilielmi III, Comitis nostri; qui Johannes, quod ex gente Hannonica ortus sit, per excellentiam saepius *Johannes Hannonicus* dicitur. Fuit hic inter praeclaros suae aetatis heroës numeratus, qui tum in Anglia et Francia, tum in ipsa nostra patria, prae caeteris fortitudine maxime excelluit. In his regionibus multa habuit bona ex paterna hereditate, veluti Goudam, Schoonhoviam, Tholam, Goesam etc., quo factum, ut non tantum ob sanguinis vinculum, sed et ob magnam horum bonorum molem tamquam Nobilium praecipuus, imo Princeps natus per quatuor deinceps regna, Guilielmi III, IV, Margarethae et Guilielmi V summam in his comitatibus habuerit auctoritatem. Cf. VAN WYN *Huiszittend leven*, t. 2. p. 1. p. 191 seqq. et DE LANGE VAN WYNGAERDEN *Gesch. der Heeren van der Goude*, t. 1. p. 91 seqq. Dubitandum non est, quin Johannes Bellomontius is fuerit, qui hoc loco sub nomine *Hannonici* memoratur et a Comitissa *patrui* nomine insignitur. Nam cum plures ex Guilielmo III. filiae natae essent, Bellomontius ab his necessario *Patruus*, ut hic, dici debuit. Sed nunc quaeritur, quaenam ex his neptibus eum in hac charta sic vocat? Inter filias Guilielmi III. nulla fuit, quae summum horum Comitatuum imperium gessit, nisi *Margaratha*, filia ejus natu major, quae, cum Wilhelmus IV.

fi-

fine prole in Frifia occiderat, ipfi anno 1345 fucceffit; quare haec fola, *Comitisfae* titulum gerens, Johannem Hannonicum *Patruum* vocare potuit, unde certum fit, Margaretham fuisfe eam, quae has fcripfit litteras.

II. Secundo memorantur *duo filii*, *Guilielmus* et *Ludovicus*. Primo hic monendum est, ante Margaretham nullos nostrorum Principum filios, unquam titulum *Ducum* gesfisfe, illosque, ex gente Bavarica, primos fuisfe, qui hoc majori titulo fruebantur; deinde, nullam Comitisfam regnantem duos ejusmodi filios habuisfe, qui Guilielmus et Ludovicus dicti funt, nifi ipfam hanc Margaretham; nam cum praeter illam tres tantum his regionibus praefuerint Comitisfae, Ada Hollandica, Jacoba Bavara, nullis liberis relictis decesfae; et Maria, mater Philippi, hujus nominis ex Comitibus nostris fecundi, Margarethae et Francisci mature mortui; non est, quod dubitemus, quin in hac charta de alia Comitisfa cogitari nequeat, nifi de fola *Margaretha*. Haec enim nupta Ludovico Bavaro, Romanorum imperatori, ipfi quatuor peperit filios, quorum duo erant dicti *Ludovicus* et *Guilielmus*. Hic erat natu minor, cognomine *Furiofi* five *Phrenetici* in hiftoria notatus, qui cum primo has terras matris nomine, tamquam Praefectus five *Exfpectans* (*Verbeydende*) gubernasfet, ab eaque Comitatus Hollandiae Zelandiaeque postea acquifivisfet, tantae inimicitiae ei intercedunt cum Margaretha, ut bellum brevi post fla-

flagrare coeperit; dum priorem illum, Ludovicum nempe intelligimus filium Comitissae natu majorem, qui quod Romae natus esset, *Ludovicus Romanus* a parentibus dictus est.

III. Quod si haec animadvertamus, haud difficile est statuere, quaenam ab ea *Matris* nomine appellatur. Est haec nobilissima illa Johanna Valensis, Guilielmi III vidua, quae cum multis aliis factis, tum praesertim eo clara fuit, quod ex ipsius intercessione anno 1340 Reges Angliae et Franciae pacem fecerunt eodem temporis momento, quo utrorumque exercitus parati erant ad pugnam jamjam ineundam.

Itaque ex his dilucide apparet, eam, quae has litteras scripsit, esse Margaretham, filiam Guilielmi III, Wilhelmi IV vero sororem et successorem, matrem Guilielmi V.

Quae cum sic sese habeant, quodammodo facilius est, in tempus, quo data est charta, nunc inquirere, cum ex eo constet, datas esse illas litteras durante Margarethae imperio. Regnavit autem haec ab anno 1345 usque ad annum 1354; quod tamen ita est intelligendum, ut sub hisce annis computetur breve illud temporis spatium, quo Margaretha filio suo Guilielmo tradidit regnum, ab ea dein revocatum. Intra hos annos igitur data debet esse haec charta: sed quonam anno? hoc statuere magis difficile est. Mittit Comitissa hanc chartam ad *magistratum Ziiriscaensem* eumque *carum* et *fidelem* vocat;

certum igitur est, hoc factum fuisse antequam Guilielmus ejus filius hanc urbem obsidione cinxit, h. e. certe ante mensem Augustum anni 1351, cum civitas, quae mense Octobri vel Novembri ab hoc Comite capta est, numquam postea in potestatem Margarethae redierit. Cf. *Dissertatio patrui mei* M. J. DE JONGE, *edita* anno 1778: unde sequitur, quod sine dubio data sit charta ante cladem istam famosam super Mosam h. e. ante quartum vel quintum diem Julii anni 1351 cf. VAN WYN *huisz. leven* t. 2. p. 1. p. 271. Margaretha enim, testibus optimis historiae scriptoribus, statim post istam cladem in Angliam aufugit, ibique tamdiu remansit, ut in Hannoniam non antea sit reversa, quam urbs Zierizea ipsi in perpetuum jam perierat; quare, pugna ista commissa, non amplius ab ea ejusmodi verbis ad magistratum illius civitatis scribi potuit, neque ab ipsa cives illius *fideles* dici potuerunt, cum Guilielmus, victoria reportata, in Zelandiam transiens, Zirizeam paucos post dies oppugnaverit. Praeterea ipsa Epistolae verba etiam declarant, scriptam eam fuisse ante pugnam; ait enim Margaretha, se consilium cepisse in Angliam transire, seque hoc nondum facturam, quod, monentibus patruo et matre, legationi ad Wilhelmum filium consenserat *omme den groeten ontaet te scuwen, die daer of ghecomen mocht hebben — ende omme te verhoeden dat onse vrienden niet meer scade en ghescie:* gravissimum igitur malum, quod timebat, nondum acciderat,

h. e.,

h. e., bellum, quod metuebat, nondum erat eruptum, dum consensum dederat legationi, ne majora damna amici sui sentirent. Ex his, ni fallor, verbis discimus, ipsam nondum cladem istam esse passam; nam si jam passa fuisset, non ita loqueretur, cum post pugnam Mosanam; fautoribus ejus omnibus in exilium a Guilielmo missis, vel captis, res ipsius statim ita fuerint desperatae, ut ipsi perspicuum esset nunquam eas restitui posse.

Sed quamvis ab altera parte ex his mihi videatur charta data non esse post diem 4 vel 5 Julii anni 1351; ab altera tamen credo, Margaretham ante annum 1350 non misisse has literas; dicit enim, quod mater et patruus suus Legatum cum literis miserint Wilhelmo, urbibus *ende sinen ghemeenen*; nonne ex his *sinen ghemeenen* apparet, quosdam jam ad Wilhelmum decessisse ejusque partes aperte sequi, quosdam vero Margarethae fidem adhuc praestare? unde veresimile mihi videtur, illas scriptas esse post nobile istum foedus 23 Maji 1350, quo Guilielmus cum plerisque Hollandiae urbibus et nonnullis Nobilibus pactum iniit de expellendis ejus hostibus, sibique invicem fidem ac mutuam defensionem promiserunt; cf. MIERIS *Charterboek* t. 2. p. 778; ab illo enim die manifesta incolarum divisio primo locum habuit, quamvis antea jam Narda urbs a Margarethae sectatoribus incensa fuerat, cf. MIERIS l. l. t. 2. p. 778; nam tunc prima vice urbes Hollandiae Guilielmum, exclusa Comitissa, Dominum publice salutarunt; cui sententiae maxime conve-

nium verba chartae jam citata, *omme te verhoeden — dat onze vrienden niet meer scade en ghescie*; cum eo enim ex his patet, damna jam subiisse illos, qui Margarethae adhaerebant, non tamen ita gravia, ut haec Princeps de sua salute desperaret; pugnâ autem commissâ, dispersisque omnibus ejus copiis, omnis spes omnino ipsi periit.

Praeterea cum Comitissa de filio suo, Duce Ludovico hic loquatur, promittens Zierizeam cum ipso venturam, et cum hic, quantum ex historia constat, nonnisi anno 1350 huc venerit; novum inde argumentum sumo, datas esse litteras, intra diem, quo confectum est pactum istum, de quo supra, h. e. intra 23 d. Maji 1350 et diem, quo pugna facta est, h. e. 3 vel 4 diem Julii 1351; ita ut, cum ad calcem legamus, *Valencenae* fuisse datas die *martis post Sctum Petrum* et cum hic dies incidat ad sextum diem Julii, inde concludendum mihi videtur, Margaretham scripsisse hanc epistolam ad magistratum Zierizeensem *die* 9 *Julii anni* 1350.

Caeterum quod ad ipsum litterarum argumentum pertinet; initio jam dixi, nova quaedam, ab historicis non memorata, ex hac charta disci posse. Haec ad duo inprimis referri queunt.

I. Videmus inde primo, Margaretham anno 1350 consilium cepisse proficiscendi in Angliam, de quo apud nullos fit mentio. Sed quaeret fortasse quis, quam ob caussam Comitissa in periculosissimo isto temporis momento, cum turbae jamjam erupturae

vi-

viderentur, in Angliam transire voluerit. Hoc ipse declarat, dicens *van noode*, h. e. se hoc facere voluisse ob pericula et urgentem necessitatem. Quae cum animadvertam, videtur mihi illa, miserabilem suam et Patriae conditionem perspiciens, fratrem sororemque suam, Regem et Reginam Angliae adire voluisse, ut ipsos auxilium adversus Guilielmum rogaret, eosque consuleret de Reipublicae statu; cui sententiae eo inprimis incumbo, quia historici narrant, *postea ab hoc Rege datas esse Margarethae copias auxiliares, easque v. c. pugnae Mosanae participes fuisse*; cf. VAN WYN, *Huisz. leven*, t. 2. p. 1. p. 278.

II. Discimus inde secundo, matrem patruumque Margarethae omnem dedisse operam, ne dissensiones armis vindicarentur, illosque, tamquam arbitros, inter partes intercedere voluisse; quae res, cujus nusquam memoria exstat, eo magis nostra attentione digna est, quod illa nos doceat, proximos hos cognatos nihil neglexisse ad tantum et tam nefarium malum praecavendum; dum, ipsa chartae verba declarent, Margaretham ex suâ parte, huic intercessioni consentiendo, rarum animi moderati exemplum praestitisse. An vero haec intercessio revera locum habuerit, latet; unde etiam incertum, quinam fuerint ejus effectus. Fieri tamen potest, quod Guilielmus, auctoritate horum illustrium arbitrorum motus, brevi post h. e. d. 27 Sept. ejusdem anni in gratiam matris, imperium deposuerit (MIERIS t. 2. p. 786;

p. 786): de quo certum quid statuere insanum foret; cum nihil sit, quo hoc probatur; sed si id argumentis affirmari posset, mirum amplius non videretur, quod ad hunc usque diem admodum obscurum est, cur Guilielmus tam cito et ex inopinato regnum rursus matri tradiderit.

PRI.

PRIVILEGIUM INEDITUM

URBI AMSTELODAMO DATUM A GUILIELMO V. BAVARIAE DUCE, HOLLANDIAE ZELANDIAEQUE COMITE.

ANNO 1351, DIE 28 DECEMBRIS.

(*Ex Codice ml s. s. E. L. 22 Vriesland a.* 1350—1355. *in archivis Regni Hagae Comitum depositis. f.* 14. *n.* 58.)

Willem hertoghe enz. maken cont allen luden dat wi ghegheven hebben Ende gheven voir ons ende voir onse nacome-

lin-

linghen Onse lieve stede van aemstelre-
dam om menighen trouwen dienst die si
ons ghedaen heeft Ende noch doen zal zul-
ke privilegien als hier na ghescreven staen
In den eersten gheven wi onse stede van
aemstelredam die wisse Ende asise in onse
stede voirs die te ghebruken ende te setten
tot haren besten oirbaar Voirt gheven wi
allen den ghenen die binnen onser stede
van aemstelredam wonachtich zyn Ende
poirters vry ende quite te wesen van de
cornmyde Voirt alle zaken die binnen on-
se stede voirscreven ghescien sal men
daer binnen berechten Voirt en zal nie-
mant tymmeren bi tsestich roeden na al
omtrents onse stede van aemstelredam
Voirt en zal niemant in den rechte van
aemstelredam wesen noch dienste voeren
van ons noch van onser stede noch woirde
houden voirt gherechte si noch hare kin-
deren die in onse stede voirs. ghevanghen
hebben gheweest in desen oirloghe of die
wt onsen steden van holland of van zee-
land ghevaren syn in desen oirloghe of
die

die gewapent hebben gheweest ieghens ons of onse stede voirs Of die vp die huse gheleghen hebben ieghens ons' Ende onse steden Of die ghene die ieghens ons in den stride vp mase ghewest hebben. Voirt en zal niement burghen maken in derdalf mi-len na onser stede voirs. dan wi zelve Voirt en zal niement in drien milen na on-ser stede van aemstelredam laken reyden dan in onsen vryen steden Voirt en zullen wi onse gifte van onse kerke van aemstel-redam of van andere provende daer die gifte of an ons coemt of comen zal binnen onse stede voirs niement gheven zullen hi en zi gheboren wt den palen van noirt-holland of van aemsterland Ende die zal wonachtich zyn bynnen onse stede voir-seyt en ware of wi of onse nacomelinghen of een broeder of zuster of vrouwe te holland syns begheerde Ende in horen dienste hebben wilden Ende want wi alle desen privilegien voirs onse stede van aemstelredam vaste Ende ghestade houden willen enz. Ghegheven in den

haghe des woensdaghes na kersdach int iaer. li°.

Jussu ducis Per consilium villarum.
Jo. de hilleg delf leyden haerlem aemstelredam rotterdam et sciedam

Signavit dominus de egmond

Amstelodamensibus datum est hoc privilegium a Guilielmo V, Duce Bavariae, Hollandiae Zeelandiaeque Comite. Occasio dationis haec fuit. In bello, quod hic Princeps cum matre Margaretha de imperio harum regionum gessit, quodque nostrates vulgo *Hoekiorum Cabeljavorumque dissensiones* vocare solent, Dux ille inprimis in eo operam navavit, ut praecipuarum Hollandiae urbium amicitiam sibi conciliaret; quod, quum prospere in illa regione succederet, id frustra in Zeelandia conatus est, quia omnes fere ibi Margarethae partes sequebantur, ita quidem ut pleraeque nonnisi armis a Guilielmo vinci potuerint. Inter has Hollandiae urbes fuit quoque Am-

Amstelodamum, quae civitas, cum usque ad finem seculi XIII pene in historia incognita sit, seculo XIV tantam sibi acquisivit potentiam, ut jam inter primarias harum terrarum urbes computaretur et in supremis conciliis, seu, ut nos dicimus ter *Dagvaart* locum non ignobilem occuparet (*a*). Scisso autem populo, belloque flagrante cum plurimis caeteris civitatibus Guilielmo se addixit, quo factum ut in isto foedere d. 23 Maji 1350 una ex his fuerit, quae cum *nonnullis Nobilibus se junxerint* ad depellendos hostes Ducis, eumque contra quemcunque aggressorem defendere se obligarent. Praestitit igitur haec urbs magnam operam Guilielmo, et in nefaria ista dissensione omni modo eum sustentavit. Victâ tandem Margarethâ, Dux victor evasit, gratumque animum suum statim ostendit illis, qui in bello, auxilium armis et copiis ipsi tulerant. Est haec charta, quae WAGENARIO et MIERISIO incognita fuisse videtur, maximum hujus animi grati documentum, quam haud indignam putavi, quae ederetur, partim quod concessiones quasdam contineat, quibus discimus, quantum Guilielmus suis fautoribus ad renumeranda eorum officia dederit, partim etiam, quod tamquam supplementum historiae Amstelodamensi illius aevi videri queat.

1)

(*a*) MIERIS t. 2. p. 746 et WAGENAAR *Beschrijving van Amsterdam*, t. 2. p. 137 ed. m.

1) DIE WISSE. Sic in Codice legitur pro *Die wissel*. Vox illa hoc loco non ita intelligenda est, ut hodieque illam intelligimus, quod hic scilicet de cambio, sive de chirographo quodam agitur; sed vox *Wissel*, sive *wisselhuis*, quod illa aetate idem significabat, eo sensu occurrit, quod sint domus quaedam a Comitibus in omnibus fere urbibus erectae, in quibus pecunia regionum peregrinarum permutari poterat, pro moneta, quae in his comitatibus valebat cf. WAGENAAR *Gesch. van Amst.* t. 2. p. 176 et VAN DE WALL *priv. Dord.* p. 153. Erat vero, ut res ipsa indicat, haec institutio maximae utilitatis in mercatura; postea tamen, introducto cambiorum usu, in desuetudinem abiit. Pertinebat autem jus illud ad Comites, tamquam summos Imperantes, illudque vulgo civibus quibusdam in certum quoddam temporis spatium locabant, vel etiam, ut in hac charta, urbem quamdam ob bene merita eo donabant; uti et simile ejusmodi donationis exemplum, eodem fere tempore concessae, adest apud MIERISIUM t. 2. p. 806, ubi de Schiedammo dicit Dux; *In den eerste soo gheve wij hen den wissel by hore steden teghebruyken tot haren meesten oirbaren.*

2) ASISE. *Assissa* seu *Assisia* proprie, ut mihi videtur, significat *assidere ad aliquem locum*, et hinc sumitur, secundum DU CANGE *in glossario*, pro comitiis publicis, sive conventu et consessu proborum hominum a Principe vel Domino feudi, electorum; unde latiori sensu dicitur pro tributo, quod

ex

ex consensu optimatum et populorum in *Assisis* imponi decretum est; quam significationem si referamus ad Patriam nostram, *assisam* intelligimus genus quoddam tributi, repetendum, *ut ait* KLUITIUS *in Primis Lineis Hist. diplom.*, a permissu Principum, qui urbibus, quo facilius publica onera conferrent, vel aes alienum, pro Principe contractum, dissolverent, indulserunt, ut rebus nonnullis, imprimis esculentis et potulentis, exiguum quemdam nummum abstraherent, et in usum publicum converterent. Concedere igitur hoc debebant Comites, nam semper abrogandi jus sibi retinebant; quare, cum talis ejusmodi expressus consensus fuerit necessarius et assisae magni momenti essent urbibus ad onera earum sublevanda; Dux Guilielmus in hac charta illud inter privilegia numeravit.

Caeterum cum potulentis inprimis quoque imponebantur *Assisae*, cavendum est, ne illas confundamus, cum illo jure, quod vulgo *Grute* vocatur, sive illud jus, quo Comites certam quamdam pecuniam ex cerevisia percipiebant: *Grute* enim non erat tributum, uti *Assisae*, quae ad tempus tantum urbibus concedebantur; sed erat perpetuum jus, quod Comites tamquam Domini Territoriales sibi primitus, nihil adhuc inde detracto, servabant, quodque erat pars *Dominii directi*, unde illud vocabant *Onse grute:* quo soluto, Assisae adhuc solvi debebant urbibus.

3) COERMEYDE. Erat *Coramyde*, five ut plerumque fcribitur *Coermeyde*, quod idem est ac *Curmedia*, fpecies quaedam fervitutis, quae cum in Germania, tum in his terris ufu valuit, qua quis ex bonis alterius rem quamdam eligere, fibique fervare poterat. Cf. DU CANGE *in glossaria* ad vocem *Curmedia*. Per hanc chartam Dux Amftelodamenfes, fi qui essent, qui illud jus ipfi debebant, ab hoc onere liberavit.

4) ALLE ZAKEN etc. Renovatur hoc articulo id, quod Guilielmus IV anno 1342 Amftelodamenfibus jam concesferat cf. MIERIS p. 2. p. 669, ubi haec leguntur: „Wat gefchiede binnen der vryheide „van Amftelredam, dat fal berechten onfen Schout „met den Schepenen van binnen, daer tegen onfe „heerlycheydt niet en draget."

5) NIEMENT TIMMEREN etc. Civibus cujuscunque civitatis, magni erat momenti quocunque modo praecavere, ne potentes haberent vicinos, qui five infidiis, five armis urbem oppugnare poterant. Diverfis igitur rationibus huic periculo obvenire conabantur, inprimis in his temporibus, quibus capitales esfent inimicitiae inter ipfos et plerosque ex Nobilibus. Mirum igitur non est, Amftelodamenfes a Guilielmo in hac charta impetrasfe, ne intra certum quoddam fpatium ab urbe diftans nemini aedes conftruere liceret, cum et ipfe Princeps in eo privilegio fuam utilitatem fpectaret, minuendo fcilicet nimiam Magnatum potentiam, et Urbs inde fecura ab om-

omni injuria facta, in dies magis magisque ipsius causam amplecteretur. Respondet huic privilegio altera concesſio, quae infra occurrit, quod nempe nulli, niſi Princeps, castella intra duo et dimidium milliaria conſtruere poterant, de quo vid. VAN DE WALL *priv. Dord.* p. 221 et 241: quo loco, alio quoque modo urbium ſaluti ſubvenitur, conſtituendo, ne ullius castri moenia latiora esſent quam ex certa menſura a Principe conſtituta, hoc nimirum conſilio, ut, ſi inhabitatores hostiliter ſeſe gererent adverſus vicinos oppidanos, facile ab iis vinci, eorumque castella deſtrui posſent.

6) NIEMENT IN DEN RECHTE etc. Uti in omni fere aetate, ſic in antiquis iſtis patriae temporibus valebat lex, illos, qui arma contra Principem ceperant, reos criminis perduellionis esſe: quare hoc loco Dux decrevit, quoniam ſuam causſam, uti in bellis civilibus ſemper accidit, juſtisſimam esſe prae ſe ferebat, ſe omnes, qui arma adverſus eum ceperant, vel castra defenderant, vel in pugna Moſana contra ipſum militaverant, non tantum ſolos, ſed et eorum liberos etiam in perpetuum ab omni magiſtratu excluſurum, neque illis unquam officium quoddam mandatarum esſe.

7) LAKEN REYDEN i. e. Parare, ſive ut nos hodieque vernacula lingua dicimus *Bereiden*; ita ut ſenſus ſit: Nemini licet intra tria ab urbe Amſtelodamo milliaria pannos ullo loco parare, niſi in urbibus noſtris *liberis*, (*vrye ſteden*) i. e. in illis ur-

urbibus, quae privilegiis nostris vel decessorum nostrorum fruuntur, quaeque sua sibi habent jura; de quibus videantur ea, quae notavit Doct. VAN DE WALL *priv. Dord.* p. 191. Concedit autem Guilielmus illud jus, ut Amstelodami inde mercatura facilius augeri posset.

DIPLOMA INEDITUM.

QUO CIVES URBIS ZIRIZEAE SIBI INVICEM CONVENIUNT AD JURA SUA CONTRA QUEMCUNQUE DEFENDENDA.

ANNO 1425 DIE 18 MARTII.

(*Ex ipso exemplari, sive originali, quod in mea potestate est. Appendent sigillum antiquum urbis et 34 sigilla civitatis Tribuum sive* Gilden.)

Kondt ende kenliok sy alle den ghenen die dessen Jegenwoerdigen brieff zullen sien off horen Lezen/ dat wy gemeene poirteñ van der stede van zyerixee Alle samentlike mit malckandeñ ovdragen siin Alsulke poynten als hier na gescre-

 ven

ven staen In den eersten / dat wy vaste ende gestade houden zullen / Alle hantvesten pvilegien ende rechten die die voirs. stede / eñ poirteñ / hebben off namaels vcrigen mogen / Ende dat an nyemende te laten breken die zweẽn daer en boveñ te laten misdoen / Item geloven wy samentlike allen last die die stede off den poirteñ off (1.) poirtssen / boven rechte van der stede overcomen mach samentlike eñ (2) ongesondert trouweliken met malckandeñ te dragen. Ende daer toe die een den andeñ daer Inne (3) gehulpich eñ bystandich te wesen Item dat wy nyement hulden off eeden doen en zullen hy en sal na ouder gewoenten eñ costume quyte schelden eñ vry geven van rumoren vergaderinge eñ opstande eñ alle bruekẽ die die poirtẽn off poirtssen gebruect hebben ieghens der graeflicheyt eñ der stede sy siin bedinget off onbedinget / voir den datum dess briefs (4) wtgesteken (5) van dootslage die ongesoent staen / van vrouwen vercrachte / van moerde eñ van

zee-

zeerove Item geloven wy samentlike dat wy gene (6) v̄samenin̄ge noch sprake houden en zullen tot genen tyden Omme eenige lantsheēn off lantsvrouwen off yement van huerent wegen bynnen der stede te laten / Off eenich heerscip voir die tyt dat (7) wy beheert siin Anders dan in der (8) gemeene raedt van den gerechte / (9) den ouwen raedt / die twaelve / eñ (10) die twaelff hoiftdekenen mitter (11) wysheyt by den (12) meesten gevolge overdragē w̄t Item geloven wy samētlike / dat wy nyemēt eenige gelden leenen en zullen om eenige diensten te vercrigen bynnen den lande van Zeelñt Item sal (13) ellic gilde synen deken kiesen alle jaire mit synen gildebroedeñ by den meesten gevolge eñ die sal wesen wittachtig eñ van waerden Item wes dat gerechte / die twaelve eñ die twaelff hoiftdekenen die nu siin off namaels wesen zullen by den meestē gevolge ov̄rdragen zullen / Eñ wes scepeñ wysen voir Recht / na den rechte van der stede dat geloven

 wy

wy alle samẽtlike te styven eñ te sterken Item waert dat yemẽt tegens desse voirs pointẽ dede off eenige v̄gaderinge/ off opset makede bynnen der voirs. stede vryheyt buyten consente van den gherechte/ die twaelve/ eñ die twaelff hoiftdekens boven dat sy by den meesten gevolge overdragen zullen. dat geloven wy samentlike mit malckandẽn te wederstaen/ Eñ die correxie te styven eñ te sterken/ die die scepẽn daer off wysen zullen na den Rechte van der stede/ Ende alle desse voirscr. poynten hebben wy geloeft eñ gezwoẽn samentlike ende elc biisonder voir onss selven eñ voir onsse nacomelingen vaste eñ gestade te houden In manieẽn als voirscr. is Ende omme dat wy willen dat desse voirscr. poynten/ vaste eñ gestade bliven / eñ van eenen yegeliken wel gehouden worde/ So hebben wy der stede zegel van verbande/ by consente den gemeene poirteñ/ An dessen brieff gehangen/ Ende om̄e der meerre zekerheyt wille so hebben wy gemeene gildebroedẽn van

sin-

Sinte Jacobsgilde die nu siin of namaels wesen zullen / hebben dessen brieff bezegelt mitten zegele van sint Jacobsgilde dair wy onss allen samētlike In dessen saken onder verbinden In manieñ als voirscr staet / Die (*a*) marsenyersgilde etc / Die michielsgilde etc / Die schoemaksgilde etc / Die cupersgilde etc / Die St. Annengilde etc / Die nayersgilde etc / Die wollenweversgilde etc / Die vleeschouwersgilde etc / Die molenersgilde etc / Die smedengilde etc / Die sinte lievynsgilde etc / Die visschersgilde etc. Sinte ala[illegible]sgilde etc / Die lyndrayersgilde etc / Sinte danielsgilde etc / Onser vrouwengilde die bier opslagers etc / Onser vrouwengilde die soutdrags etc / Die elsenaers gilde etc / Die outschoemakersgilde etc / Die leertouwersgilde etc / Die barbiersgilde etc / Die wagenmakers gilde etc / Die visschcopersgilde etc / Onsser vrouwengilde daer buy-

(*a*) Cum nimis longum foret has formulas semper repetere, eas, quamvis in originali adsint, hoc loco omisi.

huyten etc / Sinte xristoffelsgilde etc / Die bontwerkersgilde etc / Die hantschoenmakersgilde etc. / Die volresgilde / Die schereyarsgilde etc / Die lynenweversgilde etc / Die schapsgilde van sinte Jan etc / Die stroedeckersgilde etc / Die mandemakersgilde etc / Die platynmakersgilde etc / Die backersgilde etc / Die borthouwersgilde etc / Die goutsmedengilde etc / Die metselairsgilde etc / Die huystymmermansgilde etc dair wy onss allen samētlike In desse zaken verbinden In m[illegible]niēn als voirsc. staet. Dit was gedaen Int jair onss hēēn duysent vierhondert eñ vive eñ twintich opten achtiensten dach In maerte.

Fuit haec quoque charta nunquam publice edita, eaque ante aliquot annos jam periisset isto temporis infortunatissimi momento, cum omnia fere Zierizeae privilegia, statuta, quin omnes etiam libri antiqui manuscripti pro vili pretio vendita sunt; nisi fortuna

fui ita me adjuveverat, ut illam cum nonnullis aliis ex tota ruina servare potuissem.

Continet autem foedus quoddam civium Zirizeensium, quo inter se paciscuntur privilegia sua defendere, suaque jura ab omni diminutione et injuria tueri. Sed quaeritur, quo *tempore* et qua *occasione* factum sit hoc pactum? Ad calcem chartae dicitur data esse die 18 *Martii* 1425. Dubitari tamen posset, an hoc sit ex stilo francico, an vero nostro; si sit ex priore, pertinet ad annum 1426, cum curia Franciae, uti notum est, initium et finem anni computabat a Paschate usque ad Pascha sequens, ita ut annus 1425 secundum stilum francicum proferatur ad diem 31 *Martii* anni 1426 secundum nostram computandi rationem. Cf. *L'art de Verif. les dates* p. 29. Erant quaedam, quae primo obtutu me compellebant huic opinioni adsentire; nam, cum viderem, Philippum, Burgundiae ducem anno 1426 a civibus Zirizeae tamquam gubernatorem receptum fuisse (cf. MIERIS t. 4. p. 825, 826, 828), illumque eodem mense Martio, eodemque die ibi degisse, uti constat ex MIERISIO l. l. et ex charta 18 *Martii* nondum edita; primo putavi, cives tunc quoque pactum, de quo hic agimus, iniisse, eam scilicet ob caussam, ut salutantes Philippum, qui multa nova privilegia illis dedit, ipsi simul ostenderent, se contra quemcunque aggressorem mutua concordia jura sua defensuros. Sed, quum ex nullo diplomate, quantum scio, constet, Zirizeenses,

vel

vel aliarum civitatum cives, unquam usos fuisse stilo francico, quumque illud Principibus nostris quasi privum quoddam sit, ab hac sententia discessi; praesertim postquam ipsam chartam propius inspiciens, ex ea discerem, quâ occasione Pactum illud initum esse videatur; de quo nunc est videndum.

Quamvis in diplomate diserte quidem non dicatur, quare cives hac conventione ita se jungerent, ipsa tamen illius verba satis, ni fallor, hoc docebunt, si ea referamus ad conditionem, in qua Patria tunc temporis versabatur. — Discimus enim ex iis:

I. Cives Zirizeënses conventionem ob hanc caussam fecisse, quod pericula et onera insueta timerent: *Item geloven wy samentlike allen last, die die stede etc. boven rechte overkomen mach samentlicke — te dragen.* Cum enim, mortuo Jano Bavaro die 6 Januarii a. 1425 (WAGEN. t. 3. p. 464 et BIJVOEGSELEN t. 3. p. 92.) status horum Comitatuum incertus esset, et ab altera parte Glochester et Jacoba, ab altera vero Johannes Brabantiacus, prior Jacobae conjux, nec non Philippus Burgundiae Dux nomine Johannis, singuli sibi operam darent, ut supremum harum terrarum regimen adipiscerentur; necesse erat, quod misera fieret omnium civium fortuna, eorum praecipue, qui Jacobae caussae favebant, cum in diem magis magisque res ipsius in deterius vergerent; dum Philippus e contra, nomine Johannis majorem acquireret potentiam. Quare quum Zirizeae cives ex numero eorum essent, qui Jacobam,

bam, legitimam Comitissam semper agnoverant, non est, quod miremur, ipsos eo temporis momento Johannem, quem plurimae Hollandiae civitates post necem Jani Bavari, inauguraverant, ipsiusque adjutorem Philippum admodum timuisse. Quae si observemus, videntur mihi hi cives ad communem salutem nihil magis salutare, nihil antiquius putasse, quam strictiori vinculo se jungere, ut quaecunque civitatis sors esset, calamitatem publicam omnes cives, *nemine excepto*, *fortiter subirent*. Quarum conventionum in simili interregno aliud luculentum exemplum praebet historia nostra. Exstat enim adhuc nobilis charta civium Dordradencium, qui, quum anno 1345 Wilhelmus IV in Frisia pugnans occubuisset, absente proxima ejus cognata, Margaretha, eodem fere modo, quo hic Zierizeenses, pactum inter se inierunt, ut magis civitati providederent, et statuerent quaedam, quae ad urbis utilitatem spectabant. Cf. MIERIS t. 2. p. 699. et VAN DE WALL *priv. Dord.* p. 197.

II. *Secundo* inde discimus, cives eo inprimis consilio conventionem fecisse, ut, turbata republica per hoc interregnum, quicunque in futurum eorum foret Comes, semper privilegia et statuta salva servarentur. *Item dat wy hyement hulden off eeden doen en zullen hy en zal na ouder gewoenten en costume quytescelden ende vrygeven van rumoeren, vergaderingen — wtgesteken van dootslage, zeerove* etc. Ex his statim duo, ut opinor, constant;

1) quod revera interregnum, dum haec conventio facta est, locum habuerit, ut antea jam demonstravi; nam aperte hic declaratur, cives in posterum aliquem Dominum salutaturos esse, non vero se id jam fecisse; quod si interregnum non adesset illud dicere non potuerant. 2) Pertinere hoc diploma omnino ad annum 1425, non ad 1426; dicunt enim hoc die 18 Martii, se salutaturos Dominum, quod ab iis illo die in anno 1426 dici amplius non potuit, cum tunc jam d. 13 Martii Philippum tamquam Gubernatorem sub iisdem conditionibus, quarum hic mentio fit, receperant. (MIERIS t. 4. p. 825.)

Hisce igitur omnibus ponderatis, videtur mihi hoc Foedus factum esse anno 1425, non vero 1426; illudque eam ob caussam illo anno esse initum, ut cives, cum respublica civilibus bellis minaretur, ipsiusque salus admodum fluctuaret, se suaque privilegia et jura facilius tueri possent.

Haec de Diplomate generatim, nunc ad singulares illius partes transeamus.

1) POIRTRESSEN. Annotatu hoc loco dignum puto, quod in *Statutis m. s. s.* Zierizeae (*Voorboden*), quae a°. 1429 incipiunt, quaeque ex ruina quoque servare mihi contigit, saepius occurrat singularis quaedam vocum terminatio Kiliano, ut videtur, incognita; terminatio nempe *Stregghe*, in verbis scilicet illis, quae foeminas notant: veluti *Vercoopstregge* pro

pro *Vercoopster*; *Viscoopstregge* pro *Viscoopster*; *Peuytierstregge* pro femina, ut credo, seditiosa; *Scelstregge* pro *Schelster* sive foemina, quae alicui verbalem facit injuriam, de qua hoc in Statutis ad annum 1485 constitutum est: *Soe wye dryeworven binnen den jaere sceltstregge bedragen woirt die sal die steenen die voir der stedehuys hangen dragen of terstont den heere gelden* 60 ℔ *der stede* 10 *pont*; de qua poena cf. BOXHORN in *Reigersberg* p. 182 et 183, et *Tegenw. staat van Zeelant* t. 1, p. 331.

2) ONGESONDERT h. e. nemine excepto.

3) GHEHULPICH EN BYSTANDICH. Est haec antiqua dicendi ratio pro *Behulpzaam zyn en bystand verleenen.* Eodem fere modo in charta seculi XIV in *Cod. E. L.* 22. *Cas. C. Vriesland* n. 56. f. 13. ex archivis Regni, sic lego: *Dat si Jan voirscr. onderdanich, ghehorich en ghehulpich syn.*

4) WTGESTEKEN. Et hoc quoque pro nostro *Uitgezonderd* dicitur.

5) WTGESTEKEN VAN DOETSLAGE — VROUWENVERCRACHTE, VAN MOERD EN VAN ZEEROVE. Moris erat ab antiquissimis inde temporibus Comites in solenni eorum inauguratione ex speciali gratia omnia crimina remittere, quo magis civium animos sibi devincirent; ita tamen ut gravissima, quae hic numerantur, semper exciperent; qua de re egregie patruus meus

M. J. DE JONGE in *dissert. jam laud.* p. 26. Hoc sic est intelligendum. In plerisque privilegiis, Principes nostri civitatibus celebre hoc jus dabant, quod crimina a civibus commissa non nisi a scabinis illius urbis, in qua perpetrata erant, dijudicari possent, exceptis tantum iis, *die tegen s' Graven heerlychheit dragen*, uti hoc dicitur in privilegio Amstelodamensi anni 1342 cf. WAGENAAR *Beschryv. van Amsterd.* t. 2. p. 117 ed. m.: quae qualia sint, uti in aliis, sic etiam hoc loco enumerantur; *dootslag*, *vrouwenvercracht* etc. haec sola igitur Comes, cum inauguraretur, non remittebat; quod Reipublicae salus requireret, clementiam Principis non tendere in perniciem bonorum civium.

6) VERSAMENINGE NOCH SPRAKE HOUDEN. Cum publica quies ubique fere in Patria nostra civilibus dissensionibus turbaretur, sapienter hic statuebant cives, quod non paterentur, ullos convenire ad hanc caussam, ut scilicet, nescientibus magistratibus caeterisque civibus Dominum agnoscerent. In plerisque urbibus tam Hollandiae, quam Zeelandiae per totum medium aevum semper ejusmodi civium singularium congregationes severe prohibitae sunt, ita, ut de Zirizea ad annum 1429 *in Statutis m. ss.* hoc legam, quod ad celebrandas nuptias ne plures quidem quam 12 *cives* in unam do-

domum convenire posfent; dum anno 1468 jusfum fit, quod, qui ad turbandam civitatem congrediebantur, fumma pecuniae poena afficerentur et per tres annos in exilium irent.

7) VOIR DIE TYT DAT WY BEHEERT SYN, i. e. antequam Comitem tamquam Dominum inauguravimus. Servamus adhuc antiquam illam dicendi formulam, i. e. *Hy wil alles beheeren*; vel etiam *Hy wil, dat alles onder zyn beheer is.*

8) DER GEMEENE RAADT VAN DEN GERECHTE. Verbis illis fpectari videtur ad Scultetum, Confules five Burgamistros et ad Scabinos. Hoc loco notandum est, quod, cum primo tantum *de Burgamistris Zierizeae* mentio fiat ad *annum* 1293. in chartis editis, apud MIERISIUM *Charterb.* t. 1. p. 555. et *Disfert.* P. J. CHANGUION, *De Confulibus in rep. Batav.* p. 37, duo fuerint diplomata in archivis Zierizeae, ex quibus conftat, jam *ante* illum annum 1293 in ea urbe exftitisfe Burgamistros. Etenim in Inventario privilegiorum illius civitatis, a J. J. WAGENAAR feculo XVIII ibi Latinarum Scholarum Rectore confecto, et mecum a viro nobilisfimo N. C. LAMBRECHTSEN humaniter communicato, adest lemma diplomatis Florentii V, dati anno 1274, quo jubet Bailivo Zierizeënfi, WILHELMO VAN CAMPEN curare, ne cives extra urbem in jus vocentur, fed coram folis *Burgamistris* et Scabinis fe fiftant, ut de lite ftatuatur:

 in

in fecundo vero diplomate, dato 1291, et cujus imaginem adhuc fervavit avus meus, idem Comes hisce utitur verbis, *Floris Grave van Holland etc. doen groeten u . . . . . overſcepene met Simon . . .* BORCHMEISTER *ende alle de ghemeene poerteren van Zierczee* etc.: unde videretur tunc temporis *unus* tantum fuisſe Burgamister; dum his dictis, eorum quoque ſententia firmatur, qui putent, *Borchmeister* veterrimum illius magiſtratus nomen esſe. Cf. *Disſertat.* T. MULLER MASSIS, *De origine et primaevis functionibus Burgg. inprimis in urbe Briela* p. 27.

9) DEN OUWEN RAEDT DIE TWAELVE. In antiquisſimis temporibus civitatum magiſtratus conſtabat ex ſolo Sculteto et Scabinis; accresſentibus vero urbibus, ſeculo XIII iis adjuncti ſunt Burgamistri, qui initio praecipue eo erant inſtituti, ut bona urbium adminiſtrarent, et ſtatuto tempore rationes inde redderent. cf. VAN DE WALL, *priv. Dordr.* p. 393 et 395. et *Bijv. op Wagen.* t. 3. p. 74. Postea tamen cum in dies mercatura major fieret, civiumque numerus augeret, alii etiam extiterunt magiſtratus vulgo *Raden* ſive *Conſules* dicti, qui ex ditisſimis civibus deſumebantur. Quod quum, mercaturâ civiumque numero denuo admodum auctis, nondum ſufficeret, novos rurſus in multis civitatibus magiſtratus elegerunt Principes, quique

vo,

vocabantur *Thesaurarii* sive *Quaestores*.

Uti in aliis, sic quoque in urbe Zierizea, quae antiquitus una ex praecipuis horum Comitatuum civitatibus fuit, res sic sese habuit; nam cum, ut jam vidimus seculo XIII Burgamistri juncti essent Sculteto et Scabinis; et Consules (*Raden*) iis postea accessissent; initio seculi XV. h. e. a. 1422 a Jano Bavaro *quatuor Thesaurarii* primo creati sunt, qui cum duobus Burgamistris per *quatuor annos* bona civitatis curarent, cf. MIERISIUS t. 4. p. 612, quorum munus ex ipsis chartae verbis optime cognoscitur; dicitur enim ibi: „Wy hebben „ onse getrouwe Scepenen van Zerixee geoir„ loft — ende bevolen vier mannen na hoiren „ goedtdencken — te setten tot den tween „ Borgermeesters, *samentlic alle der stede goe„ de ende renten op te bueren ende te ontfan„ gen, groot ende cleyn — om die voort wt „ te leggen ende te kercn in der stede oir„ baer — daer sy hoir rekeningen af doen „ sullen* voir ousen gerechte ende voir sommige „ andere van der Vroetschap". Sed cum constituendis hisce quatuorviris ad tempus, non satis in perpetuum provideretur saluti civitatis; anno 1424 die 30 *Martii* Comes illum numerum auxit ad *duodecim*, constituitque plenius, quodnam illorum esset officium, cf. MIERISIUS t. 4. p. 718. In utraque tamen charta, quamvis

vis ex argumento constat hic de *Thesaurariis* agi, nomen eorum non exprimitur, ideoque incertum foret, quomodo hi Quatuor et Duodecimviri appellarentur, nisi illud diserte diceretur in charta Maximiliani data Ziericzeae die 19 *Novembr.* a. 1483, ubi in ipso exemplari lego *die twaelf tresorieren*, quos *Janus Bavarus* ex rogatu civium confirmaverat.

Distincti tamen mihi esse videntur XII illi quaestores a duodecim viris, qui ab eodem Jano Bavaro d. 22 *Martii* anno 1423 constituebantur, cf. MIERISIUS t. 4. p. 669, ubi ait: „Laten u weten — hoe dat wi verstaen hebben, dat ghy eendrachteliken XII goede mannen gecoren hebt, *die* stede van *scade* en *laste* daer sy nu in syn off *namaels hoir voirvallen mach en 't lant van Scouwen te bezorgen.* Gebieden u daerom en beveelen allen den poirteren, dat gby ghehoirsamich ende bijstandich syt onsen Gerechte ende den 12 persoonen in *allen saken* die ons der stede off den landen voorvallen mogen. Ende wair dat ymant hier in overhorich ware, dat bevelen wy ons Gerechte *mitten XII personen* voorn *te rechten*" etc. Videntur hi Duodecim, de quibus hoc posteriore diplomate agitur, illi esse, qui in aliis chartis vocantur *Die Nieuwe Raad*, Novum Consilium; non enim erant iidem *die twaelve* et *die nieuwe raad;* di-

diserte a se invicem distinguuntur ab ipso Jano Bavaro in confirmatione illa XII Thesaurariorum: „ Wy confirmeren den voorf. brief behou„ delyk altyd dien, dat *die twaelve* die in den „ voorf. brief geschreven staen hem beraden „ sullen *mitten ouden ende nieuwen Gerechte* „ etc.", cf. MIERISIUS t. 4. p. 719: et ipsi cives Zierizeënses dicunt: „ Burgemeesters, „ Scepenen ende Raden *bijde ouden ende* „ *nieuwe Rade* ende die gemeyne poorteren der „ stede — hebben overdragen dat *die XII* „ *personen* hier na geschreven — opbueren, „ ontfaen en uitgeven sullen dat gemeene goede „ der stede", cf. MIERIS l. l. p. 718. Sed qualia igitur intelligenda sunt *Die oude en nieuwe Raad?* Est res haud facilis explicatu; videtur mihi tamen *Consilium vetus* (*die oude Raad*) constitisse ex illis consulibus (*Raden*), qui ab antiquis jam temporibus Sculteto, Scabinis et Burgamistris jungebantur, et cum his *totum* civitatis Senatum olim constituebant; dum sub *novo illo Consilio* (*die Nieuwe Raad*) credo intelligi cives quosdam ex potentioribus a Jano Bavaro prima vice ad consilium caeterorum magistratuum vocatos. Vetus enim consilium, quamvis *Veteris* nomen nondum, quantum scio, gereret et sic tantum ob novos hos electos consules ab eo inde tempore sit appellatum, jam ante Janum Bavarum aderat; Novum

e contra, tunc ut opinor primo demum est sancitum hac ratione, ut in posterum illi, qui in collegio illo XII novorum consiliariorum fuerant, in *vetus* consilium transirent, uti et hoc Dordraci locum habuit; hac enim in urbe anno 1345 hujus distinctionis inter vetus et novum consilium vestigia jam occurrunt. cf. VAN DE WALL, *priv. Dord.* p. 197: Zierizeae vero non ante seculum XV. Porro XII viri (*De Nieuwe Raad*), qui novum consilium efficiebant, singulariter bonis administrandis non erant instituti, uti Thesaurarii, sed ad curanda omnia, quae pertinebant ad salutem civitatis; *in allen zaken*, sic uti hoc supra vidimus: et ut agerent conjunctim cum caeteris magistratibus; dum aliud quoddam ipsis quoque tribuatur, quod non ad Quaestores pertinet, *te rechten*, judicare scilicet, si quid factum sit adversus jussa non tantum Consulum, Scabinorum et Consiliariorum, sed et suorum ipsorum.

Quae cum sic sese habeant, Magistratus Zierizeënsis seculo XV constabat ex Sculteto, cum duobus Burgamistris, ex Scabinis, Consilio veteri, Consilio novo, cujus XII erant participes et ex 12 Thesaurariis; quibus accedebant quoque in nonnullis casibus, si communis salus in discrimine versaretur, 12 Tribuum praefectus (*hoofddekens*), quin etiam, quod rarius tamen accidit, caeteri omnes nobilissimi cives.

Sed

Sed quaeritur nunc, quid sibi velit illa vox, quae in hac charta adest, *die twaelve;* an sub eâ intelligatur *Consilium novum*, an vero XII *Thesaurarii* sive quaestores? Quantum ab Antiquariis saepius erratum sit, quod diversa magistratuum collegia, iisdem nominibus insignita, permiscerent, ostendit Doct. VAN DE WALL p. 333, ubi docet, Dordraci etiam diversos fuisse magistratus, qui, quamvis maxime inter se differebant, non nisi sub nomine *Duodecim virorum* (*Die Twaelve*) memorantur: unde mirum non est, quod hoc loco distinctius non dicatur, quales hi XII sint intelligendi. Videtur tamen mihi, cum vox illa statim sequatur dictioni *Die oude raed*, ita ut quasi sit anthithesis, nullo alio modo explicari posse, nisi quod *die Twaelve* hic sint novi illi Consiliarii a Jano Bavaro d. 22 Martii a. 1423 constituti, quique aliter *die nieuwe Raed* vocantur.

10) TWAELF HOOFDDEKENS. Qua aetate opificum illa collegia, quae vulgo *Gilden* vocantur, Zierizeae introducta sint, non satis liquet. In aliis Patriae nostrae urbibus seculo XIII jam occurrunt, uti et hoc ostendit VAN DE WALL *priv. Dord.* p. 295, qui illo loco chartam exhibet antiquam, datam anno 1200 a Theodorico VII, in qua pannorum inciforum collegii mentio fit. In Zelandia autem primum horum vestigium inveni ad annum 1319 cf. MIERIS t. 2. p. 216.

in urbe Medioburgensi; sed de nostra civitate nil de iis constat ante annum 1353 (cf. MIERIS t. 2. p. 809 ubi pro 1352 legendum est 1353 ob stilum curiae); quo anno Dux Guilielmus V libertatem quamdam collegio Jacobi (*Jacobs-gilde*) concedit. De pluribus vero collegiis, quantum scio, non memoratur ante annum 1424; tunc demum prima vice tres Collegiorum Decani citantur cf. MIERISIUS t. 4. p. 718, dum haec charta prima sit, in qua plene diversorum Collegiorum nomina exhibentur. Ex hacce igitur videmus illâ aetate *duodecim* opificum collegia suprema fuisse; qui numerus deinde auctus est ad XXVI, uti hoc narratur in *Tegenw. staat van Zeeland* t. 1. p. 390. Singula illa collegia suos sibi habebant rectores, qui *Supremi Decani* sive *Hoofddekens* vocabantur, quique seculo XV pro numero collegiorum XII erant, postea vero XV. cf. *Tegenw. staat van Zeel. l. l.* Serio tantum collegia illa in regundis civitatibus auctoritatem quamdam sibi acquisiverunt. Dordraci, teste VAN DE WALLIO *l. l.* p. 301, id postrema parte seculi XIV pedetentim invaluit et ita in posterum ibi auxit, ut ne quidquam ullius momenti a magistratibus fieri posset, nisi ipsa consulerentur. Quod autem ad patriam meam urbem pertinet, est haec quoque res valde obscura; nam ante annum 1424 nihil ex privilegiis vel statutis, quae non perierunt,

runt, constat, quo probari potest, ipsa jam antea in civitate regunda quodammodo valuisse; ita ut charta illa, quam praestat MIERISIUS t. 4. p. 718 hujus rei primum sit exemplum, nostrum vero pro secundo habendum videatur, Veresimile tamen est, quod jam ante seculum XV, quin etiam antequam id in Hollandiae urbibus introductum est, collegia ista Zirizeae ad magistratum admissa fuisse, cum in caeteris omnibus fere negotiis certa sit regula, urbes Zelandiae prius semper in magistratu, ad formam oppidorum Flandriacorum et Brabantiacorum, novationes adsumsisse, quam urbes Hollandiae, quoniam hae a regionibus illis longius distantes, commeatu et commercio iis non ita essent junctae, quam Zelandiae civitates.

11) WYSHEIT. Sic vocabantur nobilissimi cives, *sapientiâ* sive consilio et divitiis prae caeteris excellentes, qui a magistratu nonnunquam in Senatum vocabantur, ut in difficillimis rebus singuli suam sententiam dicerent. Hi cives tamen omnino distinguendi sunt ab iis, qui postea *Vroedschappen* dicebantur; nam postremi illi perpetui erant magistratus, qui serioribus temporibus a Principibus sunt creati; dum illi, qui *de Wysheit* vocantur, ad tempus tantum in Senatum introducerentur. Cf. VAN DE WALL p. 423 et *Tegenw. Staat van Zeeland* t. 1. p. 418, ex quo postremo loco discimus,

 col-

Sardaine, des Isles Indes et terre ferme de la mer Oceane, Archiduc d'austrice, Duc de Bourgoigne, de Lothier, de Brabant, de Lymburgh, de Luxembourg, de Geldres et de Milan, Conte de Habsbourgh, de Flandres, d'Artois, de Bourgoigne, Palatin et de Haynnau, de Hollande, de Zelande, de Namur et de Zutphen, Prince de Zwave, Marquis du St. Empire, Seigneur de Frise, de Salms, de Malines, des cité, villes et pays d'Utrecht, d'Overyssel et de Groeningen, et dominateur en Asie et en Afrique, A tous ceulx qui ces presentes verront, Salut. Comme incontinent apres la reduction de notre ville de Ziericzee en notrę obeissance/ les soldatz de ñre amé et feal chevalier Messire Christoffle de Mondragon couronnel de dixhuict enseignes de Infanterie Walonne qui avoient esté au siege de la ditte ville, se ont mis en alteration, et desobeissance vers leur dit chef, capitaines et officiers du Regiment, les chassant arriere eulx, tenant leur dit chef

chef estroictement serré, et faisans enoultre plus.rs Insolences et aultres choses illicites, tant contre les bourgeois de la ditte ville, que Inhabitans des Isles, de tout quoy les dits soldatz desirans se remettre a l'obeissance deuë, ont requis a nos treschers et feaulx, ceulx de nr̃e conseil d'estat par nous commis au gouvernem̃ gñal de ces noz pays, leur estre octroyé pardon, *Scavoir faisons* que nous ce considré et mesmes le bon et fidel service que lesdits soldatz nous ont faict a la reconqueste de ñre ch̃ ville de Ziericzee et souvent auparavant, et confians qu'ilz feront encoires a l'advenir, Inclinans favorablement a leurdit Requeste et priere, a Iceulx soldatz et c̃hun d'eulx avons par deliberation des dits de nõre conseil d'estat quieté et pardonné, quietons et pardonnons de grace especiale par ceste tout ce que a raison de ladite alteration, et ce qu'en est ensuivy, Ilz et c̃hun d'eulx peuvent avoir delinqué; meslé, mespris et offensé envers nous, leurdit chef, ca-

pi-

pitaines, et officiers, et aussy contre les bourgeois et manans de nostre ville de Ziericzee, et Isles par la entour, et les avons quant a ce remis et restitué, Remettons et restituons a leurs bonne fame et renommée, tout aussy qu'ilz estoient avant l'advenue de ladite alteration, Imposant sur ce silence perpetuel a ñre mareschal du camp, ausdits Couronnel, Capitaines, et Officiers susdits, ñre procureur general et a tous aultres justiciers et officiers, aux quelz tous mandons, et a chun d'eulx endroict soy et se comme a luy appartiendra, que tous et quelzconcques soldatz susdits, Ils facent, souffrent, et laissent de ceste ñre presente grace et pardon plainement et paisiblement joyr et user Sans a cause de la dite alteration ny de ce qu'en est ensuyvi, leur faire mettre ou donner, ni souffrir estre faict, mis ou donné aulcun destourbier ou empeschement au contraire / Pourveu toutesfois qu'ilz se reduysent tout promptement a ñre obeissance et ser-

vis

vice / et facent de nouveau le serment en tel cas pertinent, et accoustumé, Car ainsy nous plaist etc. En tesmoing de ce nous avons faict mettre nre seel a ces presentes, Donné en nre ville de Bruxelles le douzieme jour du mois d'Aougst l'an de grace XV^c soixante seize / et de noz regnes a scavoir des Espagnes Sicille, le vingtunieme et de Naples etc le vingt et troisieme.

Par le Roy
ce son conseil
Berty

In dorso chartae haec confirmatio legitur.

Nous soubzsignés promettons que le contenu au pardon a l'aultre coste de cestes sera inviolablement gardé et observé a jamais, sans aller, ny souffrir estre allé au contraire en facon que ce soit / faict a Bruxelles le XVIJ^e Jo.^r d'Aoust 1576

Phles de Croy — Pierre de Mansvelt
Ch de Barlaymont — ....

Seditio, quae in hac charta memoratur, Zierizeae inter milites Wallenſes ex Madragonii cohorte locum habuit, postquam hic anno 1576 die 1 Julii urbem rurſus post fortisſimam defenſionem in potestatem Regis Hispaniae, armis redegerat. Res paullo altius repetenda est. Requeſenius a Philippo II. ad gubernandas hasce regiones misſus, brevi vidit, magni esſe momenti, Zierizeam, ſi fieri posſet, armis capere; quia haec civitas erat tamquam clauſtrum, quo Hollandia cum Zelandia jungebatur. Jusſit igitur Mondragonio copias colligere et cum his urbem obſidione cingere: perfecit id fortisſimus ille dux, qui quum per novem menſes, cives in ſupremas angustias compulisſet, civitatem tandem cepit. Durante oppugnatione, multa pene non tolleranda patiebantur incolae, cum, annonae caritate et incendio ſexaginta ſalinarum, tum quod magna pars inſulae Schouwiae, ut eo melius oppidum defendi posſet, a mari ſubmerſa est; et quod pecunia, ſolvendo militum ſtipendia, ita rara fieret, ut jusſu magiſtratus cuſa ſit moneta obſidionalis, non tantum ex *ſtanno*, ut narrat VAN LOON, *Nederl. Hist. penn.* t. I. p. 213 et 215, ſed et ex *argento*, qualem ego ipſe posſideo et ut ex registris urbis apparet; quin etiam ex *auro*, VAN LOONIO omnino incognita (*a*). Capta vero urbe, neceſſario omnes hac

(*a*) Erat haec moneta formae quadratae; ab una parte erat

hae calamitates hostium superbiâ in diem auxerunt; nam cum milites Wallenses, jubente Mondragonio, Zierizeam soli occupaverant, exclusis Hispanis, quos ob eorum saevitiam vetuerat urbem intrare, sub hac specie, quasi caeterae insularum partes ab iis defenderentur; statim hi, dum Hispani, hac injuriâ, ut ipsis visum est, irati, villam Nieuwerkerkam incenserant, multaque horribilia perpetraverant, petiverunt etiam, ut ipsis solverentur stipendia ex 200,000 florenis, ad quos solvendos cives sese obligare coacti erant, eo tempore, quo urbs reddita fuerat. Mondragonius tamen, vir humanus et magna virtute excellens, nihil neglexit ad sedandas hasce turbas; sed cum Wallensium petulantiae resisteret, ab ipsis captus est, et per tres hebdomades in domo quadam custoditus, uti lego in *Manuscripto* quodam tunc confecto. Milites autem, novum sibi Ducem elegerunt, Burgundum quemdam, ab iis *Electoris* nomine insignitum. Quo facto, statim ad Curiam accurrunt, Magistratum adeunt, omnesque cives horridis minis insequuntur, ut pecunia solvatur. Perterriti incolae omnia promittunt; moneta obsidionalis rursus cuditur, pecunia pupillorum fidei publicae commissa praestatur et quaecunque

erat Mars sive miles armatus, cum hac inscriptione *Audaces fortuna juvat:* ab altera, urbis arma, multis ornamentis conspicua, quibus addita sunt haec verba *Fortitudo mea Deus* a. 1575.

que urbis ruinam quavis ratione praecavere posſint, ab omnibus in communi rerum discrimine comportantur.

Ad hanc igitur ſeditionem ſpectat haec charta, Historicis nostris incognita, quae eam ob cauſſam obſervari meretur, quod quaedam inde memoratu digna et ad has turbas pertinentia, diſcamus: v. c. quomodo milites ſeſe gesſerint, quidque Philippus ipſiusque Conſilium hac in re perfecerint. Mittit nempe Rex hoc diploma, ut cuique notum ſit, ſe ignoscere illa, quae a militibus adverſus regiam majestatem perpetrata erant, hac ſcilicet ſub conditione, ut in posterum Duci obedirent, et fidelitatem rurſus ſolenni jurejurando promitterent.

Est haec ſeditio eo magis memoranda, quod initium fuerit earum turbarum, quae deinde in Brabantia et Flandria et in caeteris regionibus, quae ſub dominatu Hispanorum adhuc erant, inter milites ortae ſunt, quaeque ad patriam liberandam ita valuerunt, ut ſine his libertas vereſimile periisſet.

T A N T U M.

THE

T H E S E S.

I.

Liberae Reipublicae Romanae utile fuit, quod ex lege XII tabularum, post mortem suorum heredum, soli Agnati ab intestato succederent, non vero Cognati.

II.

Callide egisse videtur Augustus, cum ex ejus decreto nulli liceret Jurisconsulto de Jure respondere, nisi id ipsi expresse a Principe esset concessum.

III.

Sub sexu foeminino in Jure Romano masculinus non est comprehensus.

IV.

IV.

Usufructuarius thesaurum non sibi acquirit.

V.

Voluptatis caussa servitus solum constitui nequit.

VI.

Mater pupillariter substituere non potest.

VII.

Querela inofficiosi non competit fratribus vel sororibus uterinis.

VIII.

Si solum fratrum vel sororum adsunt liberi, in capita succedunt.

IX.

Quod in Atheniensium republica fratribus liceret uxores ducere sorores consanguineas, non vero uterinas sapienter Legislator sanciverat.

X.

Prodesse videtur saluti Reipublicae, in qua Mercatura floret, haec lex, quod non solus filius natu major, sed caeteri etiam liberi hereditatem paternam adire possint.

XI.

Minime adsentiendum videtur MONTESQUIEVIO *l'Esprit des Lois* l. 8. c. 18. quum ait, ex Hispaniarum regum jussu ac voluntate Americanos in prima illarum terrarum occupatione, interfectos esse, hanc scilicet ob caussam, ne ipsorum potentiae sese opponere possent.

XII.

Habuerunt Comites nostri, liberati a dominatu Regum Francorum, *Superioritatem*, quam vulgo dicimus, *Territorialem*, inprimis ab eo inde tempore, quo Guilielmus II. Romanorum Rex creatus est; ita tamen, ut homagium semper Imperio debuerint.

XIII.

Cum Comites nostri ſub Francorum Regibus, praecipuorum tantum Miniſtrorum vice fungerentur, nullam tunc habuerunt leges ferendi poteſtatem; poſtea tamen plene hoc jure uſi ſunt.

XIV.

Antequam Comites nostri Jure illo ſuperioritatis territorialis fruebantur, ab ipſis creari non potuerunt magiſtratus; post illud tempus jure id fecerunt.

XV.

Cum Comites nostri ſive morte, ſive alia quacunque de cauſſa regnare ceſſaverant, omnes etiam magiſtratus in excercendis muneribus ceſſabant.

XVI.

A ſucceſſore ejusmodi restitui debebant omnes magistratus; ipſo jure non erant perpetui.

XVII.

Ceſſante dominatu Regum Francorum, Comites nostri Jus belli et pacis habuerunt.

XVIII.

Errare videntur illi, qui putent, ante Carolum Audacem Comites nostros nunquam adhibuisse milites stipendiarios. Seculo jam XIV saepius peregrinos Nobiles cum stipendio militasse in his Comitatibus contendo.

XIX.

Rejicienda est eorum sententia, qui *Concilium* Comitum nostrorum idem crediderunt atque *Ordinum conventionem.*

XX.

Ordines sub Comitibus non habuerunt Jus belli et pacis; neque regulariter in consilium conveniebant, nisi convocati essent ab ipso Comite, vel a Gubernatore, Comitis nomine.

OVER DE

HOEKSCHE EN KABELJAAUWSCHE TWISTEN.

VERHANDELING

OVER DEN

OORSPRONG

DER

HOEKSCHE EN KABELJAAUWSCHE TWISTEN,

Ontleend uit echte, meest Onbekende Gedenkstukken,

DOOR

MR. J. C. DE JONGE,

Substitut Archivarius van het Rijk.

te LEYDEN, bij

H. W. HAZENBERG, JUNIOR.

MDCCCXVII.

AAN

ZIJNE MAJESTEIT

DEN

KONING DER NEDERLANDEN,

PRINS VAN ORANGE-NASSAU,

GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG.

ENZ. ENZ. ENZ.

WORDT

DEZE VERHANDELING,

MET DE OPREGTSTE GEVOELENS

VAN

EERBIED EN GEHECHTHEID AAN ZIJN'

DOORLUCHTIGEN PERSOON EN HUIS,

OOTMOEDIGLIJK OPGEDRAGEN,

door

Zijner Majesteits getrouwen en gehoorzamen Onderdaan,

J. C. DE JONGE.

VOOR-

VOORREDE.

De Eeuw, welke laatstelijk verstreken is, en die gene, welke wij nu beleven, mag men met regt voor de beoefening der vroegere Geschiedenis van ons Vaderland aanmerken als de meest vruchtbaren, die immer bestonden; daar geduurende dien tijd, dat gedeelte onzer Wetenschappen zulk eenen voortgang gemaakt heeft, dat wij ons kunnen beroemen, in dat vak voortbrengselen te hebben geleverd, welke de beste werken van dat soort der onderscheidene Volkeren van Europa, zoo niet overtreffen, ten minste op zijde streven. Dan, hoewel hier door veel, 't geen tot op dien tijd duister was, is opgeklaard: blijft er nogtans niet minder overig, 't geen of in het geheel niet onderzocht is, of het welk nog in zoo vele opzigten onderzoek verdient, dat er en voor dezen leeftijd, en voor vele na dezen nog onuitputtelijke bronnen zullen gevonden worden tot verzading der begeerte van hen, die zich op dit schoone, en voor alle Neder-

landers hoogst belangrijk vak der wetenschappen willen toeleggen. Tot die gedeelten onzer Geschiedenis, in welken nog veel overschiet ter verdere nasporing, behoort zonder twijfel het tijdperk der HOEKSCHE EN KABELJAAUWSCHE TWISTEN, *welker naam door hunne jammerlijke beruchtheid, zelfs tot het oor van den onkundigsten is doorgedrongen. Verre echter is het er van verwijderd, dat wij dit veld als onbearbeid moeten beschouwen. Want behalve, dat men bij* WAGENAAR, *in zijne Vaderlandsche Geschiedenis, hier van een doorgaand verhaal vindt, zoo hebben ook vele andere Mannen van uitstekende kunde, zoo als de* DOUZA'S, *de* SCRIVERIUSSEN, *de* HEEMSKERKEN *en* ALKEMADES *zich hier in ten uitersten verdienstelijk gemaakt; terwijl de in 's Lands Historie grijs geworden Rijks Archivarius* VAN WIJN, *allen omtrent dit tijdpunt in doorzigt, en meerdere bijdragen overtreffende, door zijne Bijvoegselen op* WAGENAAR, *door zijn verhaal van den toedragt des oorlogs met Brederode, en door zijne beschrijving der zeeslagen bij ter Veere en op de Maas, zoo wel als door zijne ontvouwing der omstandigheden, die het sluiten van den vrede tusschen Margaretha en Hertog Willem V ver-*

gezelden, met regt den dank van alle beoefenaars onzer Geschiedenis verdiend heeft.

Maar, offschoon men dus door de vlijt der Hedendaagsche Schrijvers reeds veel licht over de gebeurtenissen dier tijden heeft zien geboren worden: had nimmer zich toch iemand met opzet toegelegd te onderzoeken, wanneer eigenlijk de Twisten ontstaan waren, of derzelver oorsprong ten tijde van Margaretha en Willem slechts moest gezocht worden, dan wel, of het een verouderd geschil ware, 't geen toen met nieuwe woede uitbarstte; gelijk men even min met elkander overeenstemde omtrent de oorzaken, waar door die Twisten eigenlijk het eerst ontstaan waren. *De Leden van het beroemde Zeeuwsche Genootschap van Wetenschappen zagen dit in het jaar 1804 zeer wel in, voorgelicht door hunnen voortreffelijken Voorzitter, den Heer* N. C. LAMBRECHTSEN, *wiens grondige kennis, en ijver tot bevordering van alle vakken van Letterkunde, niet alleen in Zeeland, maar in geheel ons Vaderland bekend zijn. Het besloot dus, om eene prijsvraag over deze stof uit te schrijven, voegende hier nog bij twee andere vragen omtrent de redenen der benaming, en het doorgaande Hoofdoogmerk dier Twisten.*

De Leidsche Hoogleeraar, H. W. TYDEMAN, *uitgelokt door de belangrijkheid der vraag, schreef, gelijk bekend is, ter beantwoording dezer, eene Verhandeling, welke op de eervolste wijze met den Eereprijs bekroond werd. De droevige gesteldheid van het Vaderland verhinderde gedurende verscheide jaren het uitgeven van dit gewigtig stuk, zoo dat hetzelve eerst in het jaar* 1815 *aan het algemeen werd bekend gemaakt. Zonder twijfel, indien het mij geoorlofd zij, met allen eerbied hier mijne gevoelens omtrent deze Verhandeling te uiten, verspreidt dezelve veel licht over dit gedeelte onzer Geschiedenis, verdrijft vele vooroordeelen, welke tot dien tijd bestonden, en brengt verscheide nieuwe stelsels voor, welke nimmer vóór dien Schrijver geopperd werden. Groot derhalve, zijn de verdiensten van den Heer* TYDEMAN *hier omtrent, en elk, die slechts eenige liefde voor het doorzoeken der Vaderlandsche geschiedenis gevoelt, zal gaarne hulde doen aan zijne geblekene kunde en vlijtige nasporing. Dan, daar de Heer* TYDEMAN *zelve betuigde, dat vele omstandigheden hem nog duister waren gebleven door het gebrek aan echte gedenkstukken; werd ik door zijn voorbeeld*

aan-

aangespoord, om dit gedeelte onzer Geschiedenis nog van nader bij te beschouwen, in de hoop, dat ik somwijlen door de betrekking, in welke ik mij als Substitut Archivarius tot 's Rijks Archiven bevinde, hier of daar iets mogt ontmoeten, 't welk de nog overblijvende duisterheden, ten minste gedeeltelijk, kon wegnemen; waartoe ik te meer werd aangemoedigd, dewijl ik toen juist reeds gedurende een jaar mij voornamelijk tot het tijdperk der Veertiende Eeuw *had bepaald. Mijne aandacht was dus, toen ik het werk van den Heer* TYDEMAN *nog niet kende, op dat allergewigtigst tijdperk dier Eeuw gevestigd, en veel reeds was door mij hier omtrent verzameld, toen hetzelve mij in handen viel. Gretig las en herlas ik het, vergeleek mijne aanteekeningen daar mede, en begon van dat oogenblik af aan, ernstiger over dit onderwerp te denken. Want niettegenstaande ik, wat de hoofdpunten der twee eerste vragen, tot welke ik mij altijd alleen bepaald heb, betrof, over het algemeen het met den Heer* TYDEMAN *eens was, dat de Twisten namelijk niet hooger dan in den tijd der regeringen van Margaretha en Willem moesten gezocht worden, en dat de Edelen bij uitstek veel tot het ont-*

staan

staan derzelven hebben medegewerkt; zoo scheen mij toch toe, dat om geschiedkundige zekerheid wegens den tijd van den oorsprong te hebben, er volstrekt nadere bewijzen noodzakelijk waren; terwijl mij altijd nog duister bleef, waaraan, ondersteld dat de Edelen de grootste schuld hadden, het ontstaan dier oneenigheden tusschen hen ware toe te schrijven; gelijk mij boven dien geheel onverklaarbaar voorkwam, hoe Willem zich gedurende zijn Verbeiderschap gedragen had, en welke zijne magt was geweest als Verbeider. — Van dat oogenblik dus af aan, gaf ik mij aan het onderzoek van deze, en vele andere gewigtige punten over, en begon toen reeds het plan te vormen, mijne gevoelens hier over aan het licht te brengen: doch verhinderd door de onvoorziene omstandigheden, welke ons Vaderland plotseling troffen, en die mij ook eenen geruimen tijd de letteroefeningen met de wapenen deden verwisselen, kon ik dit voornemen weder niet opvatten, voor ik geheel aan mijne geliefkoosde bezigheid was wedergegeven. Terstond daarna besloot ik mijn eens gemaakt plan uit te voeren, aangemoedigd door den Heer VAN WIJN, *die mij in dit moeijelijk werk ten vriendelijksten heeft*

on-

ondersteund, zoo door het mij verleenen van minder gewone, en zelfs somwijlen overzeldzame boeken; als bij uitstek, door mij mede te deelen een tot nu toe onbekend gedichtstuk, 't geen door hem ontdekt in een mede tot nog toe onbekend Handschrift van het begin der XV Eeuw, toebehoorende aan den Heer VAN NOORT, *Ontvanger-Particulier te Leiden, met beleefde toestemming van laatstgemelden ook in deze Verhandeling het licht zal zien. Hartelijk betuig ik den Heer* VAN WIJN *voor deze blijken zijner hulpvaardigheid mijnen dank, en bekenne gaarne bij deze gelegenheid, dat ik aan zijne vriendschap voornamelijk verschuldigd ben, dat ik geheel onverwachts, en zonder dat van mijne zijde hiertoe eenig aanzoek gedaan was, tot eenen post benoemd ben, welke mij in staat stelt mij geheel over te geven aan het beoefenen van een vak, dat van kindsbeen af aan mij dierbaar geweest is, en mijn grootste genoegen altijd heeft uitgemaakt.*

Ik achtte het noodig dit een en ander te vermelden, dewijl men anders somwijlen zich mogt verwonderen, hoe over ééne en dezelfde zaak binnen zoo korten tijd twee Verhandelingen werden uitgegeven, en om tevens op deze

plaats

plaats de beweegredenen, die mij tot dit werk aangespoord hebben, beter te doen kennen; op dat door sommigen aan bedilzucht niet moge toegeschreven worden dat geen, het welk uit geheel andere redenen ontstond. Verwaand immers zoude het van mij zijn, den Heer TYDEMAN, *die mij in kunde en jaren zoo verre overtreft; te willen berispen, bij aldien hij hier of daar iets mogt vermelden, of eenig gevoelen voortbrengen, 't welk mij ongegrond toeschijnt. Zoo de eerbied voor zijn persoon en verdiensten mij hier niet van konden afschrikken, zoude mij de hatelijkheid van alle lettergeschillen zulks ten sterksten verbieden, terwijl ik ook als dan, met volle regt de afkeuring en verachting van alle weldenkenden op mijn hoofd zoude halen. Bezadigde aanmerkingen en bedaard verschil in gevoelens echter, zal de edelmoedigheid van den Hoogleeraar zeker, hier houde ik mij van overtuigd, wel willen toestaan; mits het slechts blijke, dat dezelve uit liefde voor de waarheid ontsproten zijn: vooral, indien de vrije toegang tot weinig of geenszins gebezigde gedenkstukken van dien tijd, mij tot eenige meerdere kennis wegens de gebeurtenissen dier*

eeuw

eeuw mogt gebragt hebben. Laat dus elk, die deze Verhandeling leest, dezelve uit dat oogpunt beschouwen, en haar met toegevendheid aanmerken als eene proeve, die ter beantwoording aan het doel van mijnen post, door mij is genomen; maar dat men vooral bij het beoordeelen nimmer vergete, dat mijne geringe krachten en mijne weinige ondervinding, de oorzaken zijn van de dwalingen en misslagen, die men in dit boek zal ontmoeten.

Eindelijk, zullen misschien sommigen afkeuren de veelvuldige aanhalingen van Schrijvers en Handschriften, welke ik heb gebezigd, als ware dit eene ijdele praal van geleerdheid. Het is mij niet onbekend, dat dit aan velen mishaagt, en ook ik haat alle ongepaste opsmuk. Echter meen ik dat deze aanmerking slechts dan geldt, wanneer men over bekende zaken *handelt; doch, wanneer men gelijk hier, een zoo duister en een zoo ver verwijderd tijdperk onderzoekt, waar bij men tot het ontdekken der waarheid geheel nieuwe gevoelens moet voor uitzetten, van welke men de bronnen noodzakelijk moet aanwijzen, om alle vermoeden van ligtvaardige beslissing van zich af te weren: dan durf ik vertrouwen,*

dat

dat niemand deze wijze van schrijven zal berispen, voornamelijk, wanneer het blijkt, dat hier door de gelegenheid zich heeft opgedaan, Schrijvers en zaken te doen kennen, welke veelal vergeten, of onbekend zijn.

Deze geheele Verhandeling was reeds afgedrukt, toen de Heer VAN WIJN *mij berigtte een tot nu onbekend gedenkstuk onlangs te Mons, waar hij op hoog bevel was heen gereisd, ontdekt te hebben. Dit stuk is zoo belangrijk, dat het dezen Geleerden niet onwaardig heeft toegeschenen, om deszelfs inhoud alhier in eenen brief door hem geschreven, mede te deelen. Men zal daar uit zien, dat vele van mijne gevoelens worden bevestigd, maar dat sommige zaken echter eenigzins verschillende zijn door deze nieuwe bijdrage. Waarheid was altijd mijn doel, nadere inlichting zal mij altijd welkom wezen.*

BRIEF

VAN

MR. H. VAN WYN,

Archivarius van het Rijk.

AAN DEN

SCHRIJVER.

HOOG WELGEBOREN HEER!

Daar uwe treflijke Verhandeling over den *tijd, waar in de Hoeksche en Kabeljaauwsche twisten voor het eerst zijn ontstaan, en welke de aanleidende oorzaken tot hunnen oorsprong geweest zijn*, geene aanprijzing noodig heeft, zoude ik geene reden gevonden hebben, er iets van 't mijne bij te voegen, indien mij niet, tijdens dat ik, onlangs, wegens het Gouvernement, eene reize door de Zuidlijke *gewesten van het* Rijk, bijzonderlijk te Bergen in Henegouwen, heb gedaan; ter terug eisching en wederbrenging (dat mij ook gelukt is) van een zeer aanzienlijk getal charteren, tot deze Gewesten, van ouds, behoord hebbende, onder het oog waren gekomen twee oorspronglijke stukken, het één op perga-

ment

ment in de Fransche, het ander op papier in de Hoogduitsche taal, welke mij voorkomen onmiddelijk tot het onderwerp uwer Verhandeling betreklijk te zijn, en die ik, daarom hier onder, in hunne oorspronglijke bewoordingen zal doen volgen.

Ex originali Montibus in Hanonia, hodie Hagae Comitum.

Chi sont les articles pour que il convient ke medame l'empreis viengne en premiers ou pays de Haynn. de Holl. de Zelande et Frise.

Premiers *ke li bone gens de ches pays ont encounent a respondre lendemain de li candeler li quels leurs semble ka plus grand droit de y estre sires de ches pays et cuiden ke si medame lemperreis fut en pays on lui donroit le plus grand droit et quelle aroit li accord des* bonnes *gens.*

Li secons est, ke li bones gens des pays ki toujours sont demoret deles le pere me dame et ses ancesseurs de cors et dauoir et encore veulent demorer de les medame lempreis et dauoir sont sans confort et ne sauent a qu retrair seki chest a douter sil ne ont temprement confort ki medame y vigne ke sont si

pressé

prinsé et si debattues des autres signeurs ki en mont pour de seruir me dame.

Li Tierch est ke li bonnes gens des pays ont eu si grant franc de monsr. no frere dont dieus aist lame et de ses wierres i sont plage pour lui de si grande sõme dargent ke il doit encore sur quel argent on . . tout les jours et monte si grant damaiges et frais et encore monteront tout les jours si grandement ki le pays ne poront jamais estre racquitet si medame ne y vient temprement et y met so remede. Et si medame y vient haestement sest le pays en grande volontait de lui aider a payer les dettes et de acquerir se terre.

Li Quars est ke li bonnes gens ont tant perdus le leur amis en Frise et quil sont encore tout les jours fimanchiet del euesque de Vtrecht et des autres signeurs et ke assi le Roy dengleterre fait une si grande assemblée de nées et des gens darmes dont il se doutent durément pour chose quil ne ait signeur ne dame ou pays a cui il se puissent retrare ne avoir confort si ke chest a douter si medame ne vienne au premier et uns autres sires venoit en pays ki le vosist defendre et aider quil conueindroit ke li pays se rendist a li par force.

Li Chincquiemes est ke par le trepas monsr. vo frere dont dieus aist lame tierres et signerages plussieurs si cõme li terre de Althena et

 au-

autres sont eskeut a medame as quels nuls ne met les mains de par medame ni ne ose mettre si kessi les signerages eskeyrent dou tans monsr. vo frere et les quels il a vendus as chevaliers dou pays (qui) li en ont payes largent sec ne sont maintenant de nullius defendit en contre les amis des chevaliers dont li signerages sont escheut de quel grand delais poroit venir.

Li sesimes *est quil est durement a douter des grant debat des parties ou pays de Holl. et de Zelande ensi que le ville de Zerixee a commenchiet encontre les gentil hommes dou pays et les parties ki sont grand dedans leur ville un en contre lautre et quil ont ossi banit de le ville les plus souffissant ki tout jours sont demoret devers vos ancesseurs et ossi le ville de Dordrecht le ont grant discort dedans leur et ont ossi aucun bannis. Et li gentilhoms de Hollande et de Zelande ont ki font leur parties si grant et si fort l'un ensemble l'autre et vont et cherachent tous les jours armés et puissamment pour tuer lun lautre dont grans meskis pora venir et dont les pays poroent y estre hounis a tout jours a qui on ne pora maitre remede si medame l'empreis ne y vient haestement."*

VER-

VERTALING.

Deze zijn de Artikelen, uit hoofde van welken het noodig is dat mijne Vrouwe de Keizerinne ten spoedigste in de Landen van Henegouwen, Holland, Zeeland en Vriesland kome.

Eerstelijk, *dat de goede luiden (a) van deze Landen zijn overeen gekomen om op den dag, na 't Feest der* Kandelaren *(b) te antwoorden wie hun zullen toeschijnen het grootste regt te hebben om Heer te zijn van deze Landen. En geloven wij dat zoo mijne Vrouwe de Keizerinne in het Land was, men haar het grootste regt zoude toewijzen, en dat zij de toestemming zal hebben der goede luiden.*

Ten tweeden; *dat de goede luiden dezer Landen, die altijd gebleken zijn bij den Vader van mijne Vrouwe en bij hare Voorvaderen met lijf en goed, en nu nog willen blijven bij mijne Vrouwe de Keizerinne, zonder hulpe zijn, en niet weten waar zich te begeven, wijl het te vrezen is,*

(a) Bonnes gens,
(b) Derden dag van Sprokkelmaand.

is, dat, wanneer zij niet schielijk gerust gesteld worden, dat mijne Vrouwe kome, zij zoo geperst en van alles beroofd zullen worden door andere Heeren, dat zij bevreesd zullen zijn mijne Vrouwe te dienen.

Ten derden: *dat de goede luiden van dit Land zoo groot nadeel hebben geleden van mijn Heer uw Broeder, van wien God de ziel moge hebben, en om zijne oorlogen voor hem borgen zijn gebleven, voor zoo groote somme van geld, waarvan daaglijks kunnen ontstaan zoo groote nadeelen en onkosten, die nog daaglijks rijzen zullen, zoo zeer dat dit Land er nooit van vrij zal zijn, zoo mijne Vrouwe niet tijdig kome en er middel toe verschaffe, en zoo mijne Vrouwe haastelijk komt, zal het Land zeer gaarne haar willen helpen om de schulden te betalen, en haar Land te verkrijgen.*

Ten Vierden: *dat de goede luiden zoo veel hunner vrienden verloren hebben in Vriesland, en dat zij daaglijks nog zoo zeer mishandeld worden van den Bisschop van Utrecht en van andere Heeren, en dat ook de Koning van Engeland, zoo groote menigte van schepen verzamelt, en van luiden van wapenen, waar voor zij zeer bevreesd zijn, om dat zij geen Heer noch Vrouw in 't Land hebben, tot welke zij zich begeven kunnen en hulp krijgen, zoo dat het te vrezen is, dat, zoo mijne Vrouwe niet ten eersten kome,*

en

en dat een ander Heer in 't Land kwam, die hen wilde verdedigen en helpen, zij zouden moeten toestemmen dat het Land zich gedwongen aan hem overgaf.

Het vijfde *is: dat, door het afsterven van mijn Heer uw Broeder, wiens ziele God hebbe, er vele Landen en Heerschappijen, gelijk het land van Altena en andere aan mijne Vrouwe zijn vervallen, aan welke niemand de hand slaat wegen mijne Vrouwe of er aan durft slaan, even min als aan de Heerlijkheden, die vervallen zijn ten tijde van mijn Heer uw Broeder, en die hij verkogt heeft aan Ridders van het Land, die er hem dadelijk geld voor hebben gegeven, en nu door niemand beschermd worden tegen de vrienden van de Ridders aan wie de Heerlijkheden vervallen zijn, waaruit groot nadeel kan komen.*

Het zesde *is, dat men zeer te vrezen heeft voor zware twisten tusschen de partijen in 't Land van Holland en Zeeland, zoo zeer dat de Stad Zierikzee zich heeft beginnen te stellen tegen de Edellieden van het Land; ook dat er groote partijen zijn in hunne Stad van den een tegen den anderen, en dat zij ook uit hunne Stad verbannen hebben de magtigste die altijd gebleven zijn aan de zijde van uwe Voorzaten, en dat ook die van de Stad Dordrecht zeer onder elkander oneenig zijn, en ook eenige gebannen hebben. En de Edelluiden van Holland en van Zeeland, die*

haare partijschappen zoo groot en zoo sterk de een tegen den anderen uitoeffenen, en gaan en rijden daaglijks in meenigte gewapend om de een den anderen te dooden, waar uit groote rampen kunnen voortspruiten, en 't land voor altijd geschandvlekt kan worden; tegen al het welke geen middel is, ten zij mijne Vrouwe de Keizerinne haastelijk kome.

Los Charter, in het Hoog- of Plat Duitsch.

Zonder jaartal.

D*az sind die artikel dar umb mein Vrow dem keyserinne als* notlich gen Holant chomen est.

Vor erst *daz all edel lut* . . . . . . *vñ auch nementlich von Hollant von Heningau von Zelant vn auch von frislant gehiezzen auf unser Vrauwe dat zi ducmuzze om gantze antwurt ze gebn wer aller beste zu den Lande hiet voor nu daz mein vrow bei dem lande wer zo wyst daz si van allem Lande erwelt wurde war in al das Lande gunstich vñ willich ist.*

Daz ander *ist dat veler vñ die pesten van lande vn auch die mit dem grafen aller best gewesen*

sint

sint vn auch die mit meiner vrown zu maken sein daz die all verzast habent daz ze rucht wizzen an wen si sich halten suln war si sich besorgent komt si rucht kurtzlich daz si von ANDEREN HERRN *bi not werden daz si mien' vrown nich gewarten mugen nach gedien als si in teten.*

Daz drit *ist daz alles Land zo grozze chast in des grafen dienst habent gehabt und auch so grozzes gelt fur in sculdich sind so teglich so grozze laistung und schad auf dat (zoo?) daz wer daz mein vrow nicht kurtzlich in daz Landt kumt daz der schad zo groz wurde daz dat Land nimmer ledich werden mocht. yst aber daz si churtzlich kumt daz aller daz Lant ir helfen wil daz es ledich werde.*

Daz vierde *est daz der besten von dem lande vil mit den grafen verdarben sind und die da noch in dem lande sind die muzzen ich all tog besorgen vor dem Bischof von Utring ter auch von andern hern un benendenlich daz der Kuninch von Engelant so vil schif bestelt hat dat si sich groslich da von besorgent war er wol wyzt daz si keinen hen habent noch kein trost der zu furchten sey als daz wer daz ein heer mit gewalt in daz Lant kam, der si von unrecht beschuten wolt daz si von not an im beleibn musten.*

Daz funnst *ist daz sider des grafen todes die herschaft an erstorbn ein herschaft haist altena un ander herschaft der sich niemt underwinden*

uit und auch noch mer herschaft die sich auch der gfen an erstorben sind vn die graf vertkauft hat. Daz die selben chem herschaft nicht habt die si bescherm wan si sich vast besorgent.

Daz sechst *ist daz man furchten mus ein Infal un grozz chries in den lande under im selbn als daar stat so* Sercekse (*Zierikzee*) *angevangen hat van den edeln Luten die aus der stat gesezzen sint vn haben auch aus der Stat vertriben etlich amplut die bei dem gfen gewesen had vn haben ander in stat gesetzt. Auch wizzt daz in der stat zu Dortrecht se grozze chries vnder im habent daz grosz schade do von chomen macht. So habent auch die edel leut in Helulant* (sic) *gar grozz chries daz zi alzet gewaffent reisen einer den anderen ze tode slachn. das numer an dem lande geschehn is do von auch grosser schad in den lande genhchen mocht. So von besonderlich not ist daz mein vrow kurtzlich ze Lande kam.*

Wanneer wij deze beide stukken nagaan, dan zult UEd. uit het *tweede* Artikel zien, hoe zeer 's Lands Edelen reeds ten dien tijde, onder den anderen verschilden, en hoe zij, die der Keizerinne, en voorheen hare Voor-ouders en Broeder, toegedaan geweest en nog waren, door de andere partij stonden verdrukt te worden, indien de Keizerin niet overkwame; waaruit dus blijkt, hoe sterk reeds toen 't getal dier Edelen was, die na-

der

derhand Willem den Vijfden tot Opperheer hielpen maken. Wat het *derde* Artikel betreft, Gij zelve hebt zeer wel doen zien, hoe de groote schulden van Willem den Vierden het Land op den oever des bederfs bragten. Men dringt bij het *vierde* punt aan op de gevaren die het Land over het hoofd hingen, zoo de Keizerinne niet overkwame. Men had namelijk vrees voor een' oorlog met den Bisschop van Utrecht, en, buiten dien voor de menigte van schepen en volk, die de Koning van Engeland verzamelde. Het is op dat punt, dat Gij (bladz. 61—64) zeer wel hebt aangemerkt, hoe het tot nog toe, duister is, welk eenen loop de zaak des Konings van Engeland genomen hebbe, en dat zij slepende is gehouden tot aan de regeering van Hertoge Aelbrecht; 't geen mij, in 't algemeen insgelijks is toegeschenen, doch vinde ik in den Inventaris van den Heer GODEFROY; door den Grave van ST. GENOIS sedert uitgegeven; een charter, 't welk aldus beschreven wordt. „ *Lettres en Français et en parchemin, si usée et si effacée qu'on ne le scaurait presque plus lire, qu'on croit être un accord entre Philippe de Hainaut, Reine d'Angleterre, et de sa soeur, Marguerite Imperatrice au sujet de la succession de leur Frere Guillaume, Comte de Hainaut: lesquelles lettres sont scellées du sceau en cire rouge de la dite Reine d'Angleterre. A* YPRES *le* 17 *Oct.* 1346."

Bij

Bij mijn eerste bezoek der Archiven van Mons, ten jare 1804, vond ik dit stuk in den bovengem. staat, en teekende dit aan op mijn Rapport. Ik had toen geen regt, om hetzelve te eisschen, en, tijde van mijn laatst verblijf te Mons, wierd het, tot mijn leedwezen, niet meer aanwezig gevonden: doch er blijkt uit het *lemma* dat er tusschen *Margaretha* en hare zuster, eene overeenkomst is getroffen, die ik echter niet wete of bestendig is geweest. Ik zie dat MEJERUS verhaalt, dat „Philippa op den 14 October 1345 met hare zuster, „Keizerin Margareta, door de Boterpoort binnen „de Stad IJperen kwam, en dat die twee (*a*) „*Heldinnen*, op den 17e October, weder vertrokken, en wel, de Koningin weder naar zee, „doch de Keizerin naar Henegouwen". MEJERUS heeft, blijkens het opschrift van het charter bij ST. GENOIS, en ook uit de omstandigheid des tijds zich vergist in het jaartal, 't geen 1346, en niet 1345 moest zijn, wijl op laatstgemelden tijd, Margareta nog in Duitschland was.

Het

(*a*) Annales Flandriae, *Lib.* XII, *fol.* 117ᵛ. „Decimo quarto „die Octobris, Philippa, regina Angliae, cum sorore Margaretha Augusta per portam butyricam intravit oppidum Hypren„se; quae quidem duae Heroïnae die XVII Octobris discesse„runt, atque altera mare repetiit, altera versus Hanoniam: „erant enim germanae comitis Hanoniae in Frisia, juxta Sta„veram desiderati."

Het *vijfde* punt, betrekkijk het uitgeven voor Willem den IV van Leengoederen niet aan den regten Leenman, maar aan ongeregtigden voor geld, meen ik ergens gelezen te hebben, ook plaats te hebben gehad in het geslagt van *Moermond*; immers valt het zeer in de termen van 't geen waarmede reeds PHILIPS VAN LEIDEN Willem den IV beschuldigt in eene plaats, bij U zelven aangehaald, op *bladz.* 70 uwer Verhandeling, en ik gelove met U, dat de Heer van Altena, op wien, in dit Artikel, gezien wordt *Gerard van Hoorne* is geweest, die met Oede van Putten gehuwd was, ook blijkens mijne geslachtlijst der Heeren van Putten, te vinden achter het leven van Heer Nikolaas van dien naam.

Het *zesde* Artikel is geen der minst belangrijkste van dezen Brief, en meldt, in korte woorden, 't geen mij nergens anders is voorgekomen. In Zeeland, zoo als gij zelve hebt aangeteekend in deze uwe Verhandeling, *bladz.* 68, is het zeker, dat de grootste oneenigheden zijn voorgevallen, maar hoe zeer men, al is het niet zoo duidelijk, echter uit den aard der zaak, kan opmaken, dat er, in *Dordrecht*, eene zeer sterke gisting (meest tegen Margaretha) plaats had, las ik nimmer, 't geen ik hier leze, dat ook in *Holland*, de Edellieden dageliijks, in meenigte gewapend gingen en te paard zaten, om de één' den anderen te dooden.

Voor

Voor 't overige, is de plaats, welke ik, behalve de aan U medegedeelde, in het MS. van WILLEM VAN HILGAERTSBERGHE heb gevonden, dus luidende, onder den titel

„VAN GOEDE HEEREN

Een machtich heer van goede zeden
Is syn volc een salicheit
Ende menigen Lande dat bi hem leit
Want elck ontsiet sinen toren
Dies ghelyc viel hier te voren
Van enen Heer van hogher waerde
Diet soe berechte mitten zwaerde
Syn volck tlant den coopman mede
Datter pays was ende vrede
Binnen sinen lande al omtrent
Hi hadde die bosen soo ghewent
Dat si hoer boesheid mosten laten
Ende totter deucht hem haesten
Of hoer lyf daerom verliesen
Van desen twien mosten si kiesen
Des en wort hem gheen verdrach
Oeck sach men veel betalen tgelach
Die in der boesheit bleven vast
Een Heer die na den rechte tast
Dien hoort men van den goeden prisen
Den bosen macher wel off grisen
Want haer wesen in contraer
Die bosen schuwen openbaer
Te comen al daer men recht an siet
Dus is den volcke wel gheschiet

Die

Die edelen Heer conen gheschep
Die gherechtich is in allen saken

Hier na gheuelt alst wesen soude
Dat hi starf ende voer ter moude
Dese edel Heer daer ic of waghe
Doe schiede daer yamer ende claghe
Binnen sinen lande in corten tiden
t Volck *ghinc* onderlinghe striden
Die heren scheyden in partien
Men ghinc den huusman soe castien
Dat hem rouwen moet syn leven
Had hi schat off guet te gheven
t eerste rumen was hem best
t Ghinc soe wonderlyc int lest
Dat niemant en wiste waerhoude
Die buten sloten wonen souden
Dus wast een wout sonder ghenade

Daer na quam hi wisen rade
Een edel Heer wel jonc van daghen
Die ghinc die bosen soe veryaghen
Dat hem die goeden quamen by
En maecten sint die straten vry
Die te voren anxtelick waren
Dese edel Heer van jonghe jaren
Die heeft verworven rycken loff
Waer men quam in enighen hoff
Men seide het is een edel heer
Hi hatet quaetheid hi mint seer
Syn volck dat isser van verheucht
Een Heer die mitten jonghe jeucht

Een

Een naem van eeren can ghewinnen
Dat is een hueehlic beghinnen."

Uw Hoog Welgeb. zal ligtelijk in deze drie strophes *Willem den Derden*, *Willem den Vierden*, en *Willem den Vijfden* kunnen ontdekken.

Men ziet uit dit alles, hoe rampzalig de tijden waren vóór en bij de aanvaarding van het bewind door Margareta, en ik begin hoe langer hoe meer te gevoelen, dat zelfs deze omstandigheden genoegzaam waren; wijl zij bij de komst van die Vorstin niet ophielden; waarom de Keizer haar t' huis riep, en voor eene vrouw een man in de plaats zondt. Men ziet hoe veel lichts er te halen is uit de echte stukken onzer Voorvaderen; uit die stukken, die den voor- en tegenspoed van 't Land naar waarheid teekenen, welker bewaring wij aan hunne zorge verschuldigd zijn, en die ik wensche dat Gij, tot eenen ouderdom, hooger nog dan de mijne, (ook wanneer ik er niet meer zijn zal,) langs het roemrijk pad, 't geen gij alreeds betreedt, tot nut der Nakomelingen, zult bekend maken.

Hoog Welgeb. Heer.

'S HAGE
20 *April* 1817.

Uw Hoog Welgeb. dienstw.
Dienaar,

H. VAN WIJN.

INLEIDING.

Van alle tijdperken der oudere Geschiedenis van ons Vaderland is zonder twijfel geen, 't welk gedurende vele eeuwen bij elk, aan wien slechts eenigzins de lotgevallen onzer Voorvaderen ter harte ging, meer belang verwekte, dan dat der HOEKSCHE EN KABELJAAUWSCHE TWISTEN; maar er is ook geene gebeurtenis, over welker oorsprong zulke verschillende gevoelens geopperd zijn, als deze. — Velen der nieuwere Geschiedschrijvers dwaalden hier, indien ik mij niet bedrieg, uit twee oorzaken; of, omdat zij zich te zeer verlieten op het getuigenis der Kronijkschrijvers, en zonder *onderscheid alles aannamen, wat dezen verhaalden*: of, omdat zij het getuigenis derzelven geheel als valsch beschouwden, en zich zelven een beloop der gebeurtenissen voorstelden, welke nimmer bestaan heeft. Hierin waren zij gewis het regte spoor bijster: want, ofschoon het zeker is, dat vele onwaarheden, 't zij door on-

nauwkeurigheid, 't zij door bijgeloof, onkunde of eenige andere oorzaak, zich in dezelven bevinden; houdt men hen toch, meen ik, met onregt, te dikwijls van onechtheid verdacht; dit is ten minsten zeker, dat, wat de Hoeksche en Kabeljaauwsche twisten aanbelangt, ik veel bij hen vond, 't welk mij uit de echtste gedenkstukken gebleken is, in der daad overeenkomstig de waarheid te zijn; ofschoon niet te ontkennen is, dat men in het bezigen derzelven met veel omzigtigheid moet te werk gaan, en vele *bijzonderheden* vooral, die zij ons vermelden, volkomen als verdicht moet verwerpen.

Zij zijn dus, wanneer men dezelven op zoodanige wijze gebruikt, voor hem, die deze twisten wil onderzoeken, de *eerste bron*, waaruit hij zijne kennis moet putten. Maar, indien men zich op hun alleen moest verlaten, zoude onze wetenschap binnen enge palen beperkt zijn. Eenen geruimen tijd werden zij echter bijna alleen gevolgd, en niet, dan nadat de groote WAGENAAR, de voortreffelijke MIERIS, en de boven allen lof verheven KLUIT het voorbeeld van naauwkeuriger geschiedkundig onderzoek gegeven hadden, begon men eerst regt intezien, dat hun getuigenis ongenoegzaam was, en dat alleen op hunne verhalen te vertrouwen, niet zelden groote dwaasheid zoude zijn. Van dien tijd af aan, lag men zich in het algemeen toe, om uit de echtste bekende gedenkstukken

dier

der tijden, ik meen de *Charters*, de waarheid opte sporen, en merkte deze als de *tweede bron* voor den beoefenaar der geschiedenis van de Middeleeuwen aan. Indien wij dus tot den oorsprong der Twisten willen doordringen, moeten wij deze volstrekt raadplegen en met de Kronijken vergelijken, opdat door deze vergelijking moge blijken, in hoe verre de schrijvers de waarheid getrouw waren: de Charters toch zijn het, welke ons de gebeurtenissen dier tijden het best kunnen doen kennen, daar zij van allen opsmuk en bijgeloof bevrijd, op eene eenvoudige wijze niets dan onbetwistbare daadzaken ons voorstellen, en onder 's Vorsten oog zamengesteld en door 's Vorsten zegel bevestigd, wegens de echtheid der in dezelve vermelde omstandigheden geen twijfel overlaten. Bij MIERIS, zoo als elk weet, zijn vele Charters, op den aanvang dier twisten betrekking hebbende, bij een verzameld, en slechts weinige *Originele*, die hier van eenig belang zouden kunnen wezen, heb ik op 's Rijks archief gevonden: twee Registers echter van dien tijd zijn onschatbaar, daar dezelven meest stukken in zich bevatten, die geheel onbekend zijn, en over de jaren van Willems *Verbeiderschap* vooral een licht verspreiden, dat men tot nu toe lang gewenscht, doch te vergeefs gewacht heeft. Veelmalen zal ik dus die beide Registers bezigen, en uit dezelven allerbelangrijkste Charters voortbrengen, die ons, naar ik mij vleije,

 eenig

eenig meerder inzigt in den waren toestand des Vaderlands, en in den toedragt van alle zaken gedurende den tijd, die hier in aanmerking komt, zullen geven.

Tot op deze eeuw waren dit voornamelijk de bronnen, waaruit onze Geschiedschrijvers hunne kennis moesten erlangen; doch toen de Heer VAN WIJN de kostbare Grafelijke rekeningen van verschillende soort, die bijna geheel ongebruikt, ja onbekend, en sedert lang als verloren waren, gevonden had, opende zich eene *derde bron*, die om hare nieuwheid en de heerlijkste schatten, welke zij in zich bevat, dubbeld belangstelling verdient; want hier is het, dat men onze Vorsten in hunne hofhouding beschouwt; hier, dat men hunne hovelingen leert kennen; hier, dat men hun geldvermogen kan onderzoeken; hier vergezelt men hen op reis, in den oorlog, in het steekspel; hier eindelijk, leert men duizende omstandigheden van het burgerlijke leven en van den geheelen toestand des lands, welke men elders te vergeefs zou trachten te vinden. Om echter beter te doen kennen den aard dezer Rekeningen, waarvan zij, welken dezelve nimmer zagen, zich, gelijk ik bemerkt heb, meestal een verkeerd denkbeeld vormen; zoo wete men, dat het een soort van dagboeken of *journalen* zijn, waarin dikwijls vrij wijdloopig alle de bijzondere uitgaven en ontvangsten der Graven en van hunne hofhouding

door den klerk of thesaurier werden aangeteekend; of wel, indien zij over den uitgaaf en ontvangst in de bijzondere gewesten, bij voorbeeld Zuidholland, Noordholland enz. loopen, vermeldde de Rentmeester van zulk een gewest al hetgeen hij voor den Graaf deed, en daarin ontving of uitgaf. Gewigtig zijn dus voorzeker deze Rekeningen, welke, daar zij voor 's Graven Raden na verloop van eenen zekeren tijd, meestal van één jaar, verrekend en gesloten werden, niets dan waarheid kunnen vermelden, dewijl zij gemaakt en goedgekeurd zijn door tijdgenooten, die zelven dikwijls geen gering deel hadden aan de gebeurtenissen, in zulke Rekeningen aangeteekend. Bovenal echter verdienen onze opmerking de Thesauriers rekeningen, dewijl deze meer in 't bijzonder de Vorsten aangaan, en men gewoonlijk de minste zelfs hunner daden daarin vermeld vindt, daar zulk een Klerk of Thesaurier den Graaf, waar hij verreisde, volgde en dagelijks opteekende, 't geen voor den Graaf moest worden voldaan. PHILIPPUS A LEYDIS, over de huishouding der Vorsten handelende, *geeft ons hiervan een volledig verslag*, en leert ons naauwkeurig, wat in zulke Rekeningen gevonden wordt. ,, De ,, Vorsten van onzen tijd" (zegt hij) ,, hebben ,, eene gewoonte, dat zij aan hunne hoven of pa- ,, leizen hunnen bijzonderen Schatmeester heb- ,, ben, wiens ambt daarin bestaat, dat hij al het

„ dige uitgeeft, en aanteekent; deze voldoet aan „ de Klerken, die met de uitgaven belast zijn, „ wat zij voor de hofhouding, aan de loopers, „ boden en armen betaald hebben, het geen zij „ *dagelijks te boek* moeten stellen, terwijl zij ook „ belast zijn met het uitreiken van geldgeschen- „ ken, loonen en kleederen" (1).

Uit dit gezegde met den inhoud dezer Rekeningen bekend geworden, kan men gemakkelijk beoordeelen, van hoe veel gewigt deze dierbare stukken der oudheid zijn, waarvan men echter geenen hier te lande ontmoet, die vóór de regering van Graaf Willem III. gemaakt zijn. Ook in het onderzoek van den oorsprong der twisten kunnen zij van veel nut wezen, en ik heb dus dikwijls, zoo wel van die genen, welke in 's Gravenhage op 's Lands archief berusten, als van de Zeeuwsche, welke ik te Middelburg door de aanwijzing van den Heer LAMBRECHTSEN vond, met zeer veel nut gebruik kunnen maken; te meer, daar vóór de-

(1) PHILIPPUS à LEYDIS, *de cura Reip.* p. 89. cas. 31. Consuetudinem habent Principes nostri temporis, qui in curiis seu palatiis eorumdem privatum habent Thesaurarium, ad cujus officium spectat dispensare singula exponenda. Hic Clericis expensarum quicquid expendunt ad opus hospitii tribuit, quicquid cursoribus et missagiis et quod pauperibus; quorum *cotidie* habenda est memoria, tribuitur, hic procurat dona pecuniaria, stipendia et vestimentorum allitiens et veneranda distributio per ipsum disponuntur.

dezen tijd niet al dat gebruik van dezelven gemaakt schijnt geweest te zijn, dat men mogelijk daarvan wel had kunnen maken.

Met deze bronnen dusdanig toegerust, zouden wij ons tot het onderzoek moeten begeven, indien nog niet eenige hulpmiddelen overig waren, welke ons veiliger tot het begeerde doel kunnen voeren: deze vinden wij in sommige Buitenlandsche schrijvers, maar vooral in onzen landgenoot PHILIPPUS A LEYDIS; bij de eersten voornamelijk leeren wij de toenmalige betrekkingen dezer Graafschappen met het overige gedeelte van Europa kennen: bij den laatsten den inwendigen toestand des Vaderlands.

Daar deze Graafschappen een Leen waren van het Duitsche rijk, moest ik als van zelfs mijn oog op Duitschland vestigen in een oogenblik, toen weder over het verleenen van dit Land aan eene Vrouw, geschil kon ontstaan; maar vooral moest ik mij daartoe gedrongen gevoelen, wanneer ik zag, dat juist de Keizer zelf de echtgenoot was van haar, aan wie het Graafschap verleend werd, terwijl deze in de Charters als de voornaamste bewerker voorkomt in het overgeven van het Verbeiderschap dezer landen aan zijnen zoon Willem. Over deze gebeurtenissen licht te ontvangen, was mijn wensch, en daar onze schrijvers mij hier geen bijstand boden, nam ik mijne toevlugt tot vreemden, welke mogelijk aan onze begeerte zullen kunnen voldoen. Doch indien deze schrijvers ons

voor dat onderwerp eenigzins ten minsten kunnen dienen, niet minder is voor den inwendigen toestand allerbelangrijkst onze PHILIPPUS A LEYDIS, een man, die vele hooge posten onder Hertog Willem V. en Aelbrecht bekleedende, zelve betuigt, dat geen te schrijven, wat hij aan de hoven dier Vorsten gezien had. Geen getrouwer leidsman kunnen wij in zulk eene ijzere eeuw verwachten, daar hij, bij alles tegenwoordig zijnde, alle geloof verdient, en in zijne schriften overal toont een man van veel doorzigt, oordeel en braafheid geweest te zijn, ofschoon hij naar mijn inzien met voorzigtigheid moet gebezigd worden, zoo wel om de duisterheid, welke in zijne wijze van schrijven heerscht, als ook, omdat hij van partijschap niet schijnt vrijgepleit te kunnen worden, daar hij in alles toont tot de zijde van Hertog Willem zeer te hebben overgeheld. Hij schreef zijn boek, *de cura Reipublicae*, toen Hertog Willem reeds van zijn verstand beroofd was, en Aelbrecht de voogdij dezer landen in handen hield. Het oogmerk van hetzelve was, zoo als bekend is, om of Willem, indien hij nog mogt herstellen, of wel zijnen toen regerenden broeder uit de geledene rampen te leeren, hoe men een Staat moest besturen; en om aan hunne onderdanen te doen zien, dat, indien door tallooze giften een Vorst geheel verarmd, of door uitbundige voorregten zoodanig verzwakt is, dat de Staat hierdoor groote schade lijdt, zulke giften en voorregten alsdan door hem kunnen her-

roe-

roepen worden; en hij bepaalt zich in dit werk niet slechts tot dit eenige doel, maar voegt hier dikwijls uitwijdingen bij, waardoor ons zeer merkwaardige gebeurtenissen van dien tijd, welke anders mogelijk verloren zouden gegaan zijn, op het naauwkeurigst bewaard worden; zoodat, hoewel deze schriften in den vorm van drooge regtsgeleerde voorstellen zijn ingerigt, overal toch de verstandige aan Vorst en Vaderland verkleefde man doorstraalt. — Maar boven dien verleent ons hier nog eene vermogende hulp het tot nu toe onbekende gedicht van *Willem van Hilgaerdsberghe*, waarvan ik met een woord reeds gewaagde, hetwelk ons zoo wel tot nadere bepaling van den tijd des oorsprongs, als omtrent de wijze van het ontstaan der twisten van onberekenbare waarde is.

Men ziet dus hieruit, dat ik mij in het onderzoeken meest tot de oudere schrijvers en gedenkstukken bepaald heb, daar velen der nieuweren, dien ik alle echter, zoo veel mij die bekend waren, met niet weinig moeite heb doorgelezen, mij slechts, WAGENAAR in zijne *Vad. Geschiedenis en Bijvoegselen* zoo wel als TYDEMAN uitgezonderd, verouderde en verkeerde denkbeelden schenen te volgen; waar door ik dikwijls verschillende voorvallen uit een geheel ander oogpunt, dan tot nu toe gedaan werd, zal moeten beschouwen, maar waartoe ik, hoe gewaagd dit ook moge zijn, gedrongen ben door de veelvuldige onbekende zaken, welke mij uit de voornoemde bronnen voorkwamen.

Voor het overige is mijn voornemen niet om hier weder een verhaal van bekende gebeurtenissen te geven, dewijl deze reeds lang vóór mij door onderscheidene schrijvers vermeld zijn; waarom ik ook niet, dan voor zoo verre dit volstrekt tot mijn plan noodzakelijk zal zijn, van dezelve zal gewag maken; maar veel eer, (iets, 't geen ik meen, dat tot nu toe niet genoegzaam is in acht genomen) zal ik trachten te betogen, hoe de uitwendige toestand des Vaderlands met betrekking tot de naburige Vorsten was op het oogenblik, dat Margaretha aan het hoofd des bestuurs kwam, zoo wel als gedurende hare regering, en die van haren zoon; terwijl ik ook zal trachten te ontvouwen, hoe de inwendige toestand dezer Graafschappen was zoo wel met betrekking tot de Vorsten, als tot de Edelen en Steden in en even voor dien tijd, op dat wij nader hiervan uit de tot nu toe niet gebezigde stukken onderrigt, een klaarder denkbeeld ons van de gebeurtenissen kunnen vormen, en daardoor in staat gesteld worden de oorzaken der twisten hiervan af te leiden.

Mijn plan dus, 't geen zeer eenvoudig is, bepaalt zich tot deze twee hoofdpunten; dat ik zal onderzoeken:

I. Wanneer de Hoeksche en Kabeljaauwsche twisten voor het eerst ontstaan zijn.

II. Welke de aanleidende oorzaken tot hunnen oorsprong geweest zijn.

Het

✤ ✤ ✤

Het is sedert eene reeks van jaren een verschil geweest, wanneer de HOEKSCHE EN KABELJAAUWSCHE TWISTEN eigenlijk ontstaan zijn, daar sommigen derzelver oorsprong reeds van het begin der XIII. Eeuw ten tijde van Ada ontleenen, terwijl anderen dezelven slechts tot den tijd van Margaretha en Hertog Willem brengen. Van het eerste gevoelen was de groote KLUIT, toen hij zijne *Historia Critica Comitatus Hollandiae* (2) schreef, zonder echter in eenige bijzonderheden hier omtrent te treden: doch op het laatst van zijn leven, iets, 't geen de Heer VAN WIJN mij dikwijls betuigde uit den mond van dien Geleerden vernomen te hebben, was hij van meening veranderd en had reeds het voornemen opgevat, om over dit onderwerp eene bijzondere verhandeling zamentestellen, toen Leijdens ramp plotseling

een

(2) T. I. p. 2. p. 456.

een eind aan zijn werkzaam leven maakte: waarlijk is dit te bejammeren, daar deze belangrijke stof overwaardig was door zulk eenen voortreffelijken oudheidkundigen behandeld te worden!

Het laatste gevoelen werd voornamelijk door den Heer TYDEMAN omhelsd, en deze schijnt mij toe zeer wel bewezen te hebben, dat men te vergeefs naar eenen hoogeren oorsprong zoude zoeken (3). En in der daad, indien ik de gebeurtenissen van Ada's tijden tot op den leeftijd van Margaretha naga, zie ik wel vele beroertens door het geheele land verspreid, zonder echter hier eene zamenknooping van dezelfde oorzaken te kunnen bemerken. Zoo vele burgerlijke twisten er waren, zoo vele verschillende oorzaken komen mij voor plaats gevonden te hebben; en ik zie geen het minste verband tusschen de verdrijving van Ada en den moord van Floris V, dan hierin alleen, dat beide deze gebeurtenissen door de ontevredenheid van vele onderdanen, doch om zeer verschillende redenen verstoord, daargesteld waren; terwijl bij Ada nog de eischen van eenen oom kwamen, hoedanigen derden wij in Floris tijden niet ontmoeten. En, indien men de meening als of alle deze partijschappen over het *Leen* ontstaan waren, niet aanneemt, 't geen ook naar mijn denkbeeld omtrent

(3) TYDEMAN, *Verh. over de H. en Kab. twisten*, p. 6. seqq. et 21.

trent de tijden van Margaretha volstrekt niet gelden kan; dan moet men zich bij de onderscheide tijdperken der verschillende twisten alleen bepalen, en de oorzaken van het verjagen van Ada, van het vermoorden van Floris, en van het ontzetten der regering van Margaretha niet veel hooger dan in hunnen bijzonderen leeftijd zoeken. En waarom zoude ik hier nu zulk eene vergeefsche moeite aanwenden, daar ik wel bedacht hieromtrent geen het minste spoor van dezen vroegeren oorsprong in een eenig oud schrijver aantrof, maar zelfs het tegendeel mij uit alle hunne werken bleek; zoodat ik volkomen overtuigd ben, dat dit gevoelen niet dan in het brein onzer nieuwere schrijvers tegen alle de verhalen der ouden ontstaan is. Ik twijfelde onder anderen in het eerst, of somwijlen de invloed der Engelsche en Fransche hoven, die toch gedurende ons geheel bestaan bijna altijd als onze grootste naburen eenige uitwerking op de geestgesteldheid der inwoners van deze landen gehad hebben, ook hier zich niet, gelijk in Floris tijden, mogt openbaren, en men hierdoor een verband kon vinden tusschen dat tijdperk en den leeftijd van Margaretha en Willem; meenende, of somwijlen toen slechts het twistvuur onder de asch werd bedekt, om ruim vijftig jaren daarna met verdubbelde woede te ontvlammen. — Dan te vergeefs zocht ik deze gebeurtenissen aan een te verbinden, daar het gedrag van het Engel-

sche

sche hof gedurende Margaretha's en Willems tijden mij zelfs het tegendeel duidelijk toonde, dewijl het blijkbaar gedurende de twisten niets anders bedoelde, dan de partijen te verzoenen, en dit niet, dan met veel moeite in het jaar 1354 door zijn aanzien en gezag bewerkte (4): ja wat meer is, ofschoon Philippa, Koningin van Engeland hare zuster Margaretha met Engelsche benden in den strijd op de Maze bijstond, en deze eene veilige toevlugt na hare nederlaag in dat land vond, werkte men echter terstond reeds aan eene verzoening tusschen Moeder en Zoon, en verbond zelfs Willem met het Koninglijk geslacht, door hem eene Engelsche Vorstin tot Gemalin te schenken.

De bemoeijingen daarentegen van het Fransche hof zijn zeer gering; en ofschoon (5) een schrijver van dien tijd getuigt, dat Margaretha bij hare eer-

(4) Ik spreek hier tegen het gevoelen van sommigen, die gelooven, dat een gedeelte der inwoners voor Frankrijk, een gedeelte voor Engeland genegen was; dit meen ik te moeten ontkennen. Doch hiermede bedoel ik niet, dat de Koning van Engeland geene pogingen deed, om de vermoende regten zijner gemalin, dochter van Graaf Willen III te doen gelden: het zal naderhand blijken, dat hij hierdoor ook zijdelings oorzaak der twisten was.

(5) ALBERTUS ARGENTINENSIS in OTTONIS FRISINGENSIS CHRONICO p. 187. *Promovit rex Franciae Imperatricem, forsan non amore Principis, sed quia Turcos* (lees *terras*) *per Angliam timuit occupari.*

eerste komst in het jaar 1345 van den Koning van Frankrijk hulp verkreeg, niet zoo zeer uit liefde jegens Keizer Lodewijk haren echtgenoot, als uit haat tegen de Engelschen, vindt men echter geen het minste gevolg van dien onderstand en geen schrijver maakt daarna eenige verdere melding van de ondersteuning des Franschen Konings, die zelve genoeg in zijn Rijk te doen had, om zich tegen zijne vijanden te verdedigen.

Ik houde mij dus overtuigd, dat de Engelsche en Fransche invloed niet kan doen denken, om tot een verband tusschen Floris tijden en die van Margaretha te besluiten; terwijl, na dat in het begin van Graaf Willem III regering de oorlog met de Vlamingen, ondersteund door vele Zeeuwsche Edelen, geeindigd was, en hierdoor ook de diepe wonden, welke de dood van den ongelukkigen Floris aan alle de standen van dit land door deszelfs gevolgen had toegebragt, geheeld waren; ik de Graafschappen voor zoo veel dit naar den aard der regeringsvorm kon zijn, in rust vinde onder het bestuur van dezen met regt genoemden *Goeden* Vorst, zoo wel als onder de regering van deszelfs opvolger; alhoewel niet te ontkennen zij, dat van tijd tot tijd vrij ernstige beroertens hier en daar uitbraken, welke mij echter met deze twisten in geen verband schijnen te staan, maar naar mijne meening voornamelijk moeten toege-

schre-

schreven worden aan de wijze van regeren onder het leenroerig stelzel; dewijl de Edelen door afgunst, of eenige wezenlijke of vermeende beledigingen tegen elkanderen opgezet, niet zelden gewapenderhand zich zelven wraak verschaften, en in eene menigte van gevallen de overige onderdanen blootgesteld werden aan de knevelarijen en onderdrukking zoo van de zijde van 's Graven ambtenaren, als van het groot getal dier Adelijke Heeren, welke ginds en herwaarts in alle streken op hunne sloten verspreid, dáár als mannen boven de wet gesteld, hun gezag uitoefenden, en den ongelukkigen leenman of onderhoorigen dikwijls met de sterke hand des woesten krijgsmans regeerden. Geen wonder dan, dat dezen zich uit wanhoop van tijd tot tijd, wanneer de gelegenheid hiertoe schoon scheen, trachtten te verzetten, en daardoor de rust van het land voor een oogenblik gestoord werd, tot dat zulke vermetelen zich op nieuw aan hunne Meesters moesten onderwerpen.

Wanneer wij dus dit alles opmerken, reken ik het onnoodig verder over deze stof uit te wijden; vooral na dat de Heer TYDEMAN dit nader onderzocht heeft, en volkomen daarbij heeft bewezen, dat men hier op geene verouderde Leentwist kon denken (6), zijne gevoelens zeer juist hier op

(6) TYDEMAN, *H. en K. twisten*, p. 78. seqq.

op voornamelijk grondende, dat, daar door den dood van *Willem* IV deze Graafschappen als Leenen van het Keizerrijk waren opengekomen, de Keizer de magt had dezelven aan dien te geven, aan wien hij dit verkoos: waarom de toenmalige regerende *Lodewijk* IV deze landen in het jaar 1346 aan MARGARETHA verleenende, zij met alle billijkheid als eenige wettige Gravin kon en moest beschouwd worden; terwijl indien tusschen de bloedverwanten van den laatst overledenen Vorst over het meerdere regt ter opvolging twist ontstond, WILLEM V, die alleen door zijne moeder MARGARETHA eenige betrekking tot dit Land had, nimmer zich eenig regt kon aanmatigen, maar JAN VAN BEAUMOND als *broeder van Willem* III die geen zoude geweest zijn, welke MARGARETHA ten hoogsten hinderlijk zoude hebben kunnen zijn: ook blijkt uit geen gedenkstuk van dien tijd, evenmin als uit eenig oud schrijver, dat hierover verschil is geweest, daar wij integendeel bij de twisten tusschen Ada en haren oom Willem I overal sporen van eenen Leentwist vinden. Wij *zullen* dus nu de oude bekende schrijvers zelven hierover opslaan en zien tot welken tijd deze het ontstaan der twisten brengen; en als dan het gedicht van HILDEGAERDSBERGHE bezigen, om daardoor, indien 't mogelijk is, zekerheid wegens dit onderwerp te verkrijgen.

Alle de Kronijkschrijvers zijn omtrent de eerste tijden der twisten zeer kort, en geven ons wat den aanvang aanbelangt, slechts met weinige woorden daaromtrent berigt: de meesten echter stemmen hierin overeen, dat zij in het jaar 1350 ontstaan zijn, en verhalen ons slechts eenvoudig dat *toen*, (merkt wel op) *de twisten begonnen*, zonder van eenige vroegere beroertens te spreken. Zoo zegt bij voorbeeld de DIVISIE KRONIJK (7): *In 't jaer miii c L* (1350) *doen stonden op in Hollant twe partien:* van hetzelfde gevoelen is JOHANNES A LEYDIS (8), wien de Divisie Chronijk voornamelijk navolgde, zeggende: *Anno Domini* 1350 *ortae sunt proh dolor in Hollandia duae factiones.* BEKA (9) bepaalt zich niet terstond bij den oorsprong, doch uit zijn geheel verhaal blijkt, dat hij de twisten beschouwt begonnen te zijn ten tijde van Margaretha en Willem, daar hij verhaalt, dat de laatste zich de vriendschap van vele Edelen in Holland en Zeeland wist te verwerven, en daardoor zijne Moeder van hare landen beroofde. De ongenoemde klerk bij Mattheus (10) stemt hier in overeen en zegt, dat toen Willem in het jaar

(7) DIVISIE CRONYK, p. 213.

(8) JOH. à LEYD. *in Cron. apud* SWEERT. *Annal. Belg.* p. 273.

(9) BEKA *edit. Buchelii*, p. 119.

(10) *Chron. de Holl. et ejus Comitatu apud* MATTHEUM *ed.* in 4°. t. 5. p. 566.

Jaar 1350 in Beijeren, Margaretha in Henegouwen was, twee partijschappen in Holland *toen* (*tunc surrexerunt duae factiones in Hollandia*) ontstaan zijn. VELDENAER (11) vermeldt ons hetzelfde, wanneer hij zegt: *in den jaer ons heren* 1350 — *so resen twee partijen in Hollant onder den heren.* In (12) later tijd spreekt HEDA even uitdrukkelijk, in deze bewoordingen: *tunc primum coepere pullulare anno* 1350, waardoor hij dus stellig zegt, dat die twisten *voor 't eerst* in het jaar 1350 begonnen te *ontspruiten*. Eindelijk, om niet allen op te noemen, stemt met dezen in gevoelens overeen een verlicht schrijver (13) der 16 Eeuw, die om deszelfs meerdere zorg in het onderzoeken der zaken, en om zijne naauwkeurigheid in stijl en taal alle opmerking schijnt te verdienen; ook deze zegt, dat in dien tijd de twisten slechts een aanvang namen.

Indien wij dus letten op de overeenstemming van alle deze schrijvers, die hier zoo duidelijk spreken, kan men reeds veilig, meen ik, beginnen

(11) VELDENAER, *Chronijk van Hollandt*, p. 85.

(12) HEDA *edit. Buchelii*, p. 244.

(13) Ik meen RENERUS SNOYUS, uit Gouda oorspronkelijk; over wiens leven en schriften zie SWEERTII *Annales*, alwaar deszelfs boek de *Rebus Batavicis* is, p. 123. — Cf. verder *Magn. Chron. Belg. ap. Pistorium* p. 303: MEJERI *Annales Flandriae* p. 179, 180, 183: HARAEI *Brab. Annales* p. 326, 327.

nen te besluiten, dat men te vergeefs eenen ouderen oorsprong zou zoeken, dewijl dit verhaal slechts niet steunt op de gezegdens van *één eenig* schrijver, die ligtelijk door onnaauwkeurigheid kon gedwaald hebben, maar op het gevoelen van *alle* schrijvers, geen een uitgezonderd. De Charters of Grafelijke rekeningen geven hier geen het minste licht, waarom wij genoodzaakt zijn, ons op de Kronijkschrijvers te verlaten: dan ook deze hebben mogelijk kunnen dwalen, en ik zoude mij op hunne geloofwaardigheid in dit stuk zoo veel niet durven vertrouwen, indien er nog geene betere bewijzen voor handen waren. Dezen vind ik in onzen PHILIPPUS A LEYDIS; want in zijne voorrede zegt hij: *Visa est per sibi praesidentes Respublica infelix et dispersa, et quod Patriae periculosum Principem indigere.* (14) Dat is: Men zag de Graafschappen door derzelver hoofden ongelukkig en van één gereten, en, 't geen voor het Vaderland gevaarvol is, men zag den Vorst in armoede gedompeld. Door dezen Vorst ziet hij duidelijk op WILLEM V, aan wien hij dit werk opdroeg, en dat dit zoo is, blijkt hieruit, dewijl hij door geheel zijn boek over de armoede van Willem bitterlijk klaagt; en zoude het dan geene ongerijmdheid zijn, wanneer

(14) Over deze *praesidentes Respublica*, waarvan Prof. TYDEMAN in p. 53, zal ik nader handelen.

heer PHILIPPUS A LEYDIS met de laatste woorden van dit gezegde op den toenmaligen Vorst doelt, het vorige gedeelte dezer zinsnede op eenen vroegeren leeftijd te willen doen slaan? zoo dat ik ook uit deze aanmerkelijke plaats durf besluiten, dat men de oorzaken der twisten in de daden van Willems tijdgenooten moet zoeken.

Maar op eene andere plaats bevestigt hij dit even eens, in zijne *Metaphora* namelijk, die hoe verminkt, en op vele plaatsen zelfs volkomen onverstaanbaar, echter nog van veel gewigt is; daar hij in dezelve onder verbloemde gezegdens een tafereel van den droevigen toestand des Vaderlands in levendige kleuren afmaalt, en ons vele oorzaken der twisten daardoor leert kennen, welke wij nergens anders ontmoeten. Alhier geeft hij ons eerst eene beschrijving van de landsgesteldheid *vóór* den tijd van Willem V, en vergelijkt daarna het aanzien en de rust des lands in dien tijd, met het verval en de verwarringen, die onder de eerste Vorsten van het Beijersche huis plaats vonden. „ Men genoot toen, *zegt hij*, „ overal rust; vriend en vijand ontzagen den „ Vorst, en de onderdanen hadden zoo veel vrij- „ heid, dat waar zij zich heen begaven, zij vrij „ en zonder eenige moeijelijkheid naar het Va- „ derland konden wederkeeren, en de regerings- „ vorm was zoo gematigd, dat noch de Steden, „ noch de Edelen, noch het Volk, noch de

„ Geestelijken immer klaagden te veel belast te
„ zijn, of bedrogen te worden: daarom hebben
„ zich toen allen van alle standen verblijd te mogen
„ leven onder zulk eenen braven en ontzaggelijken
„ Vorst, die elk regt liet wedervaren, met eere
„ regeerde, en niemand zonder vreesselijk getergd
„ te zijn, eenige beleediging deed ondervinden."

Op welken Vorst echter in deze plaats gezien wordt, is ten uitersten bezwaarlijk om te bepalen: zeker, naar het mij toeschijnt op Willem III of Willem IV. Onder den eersten vond wel alles plaats, 't geen hier vermeld wordt, en onder den laatsten kan men eigenlijk niet zeggen, dat zoo zeer *rust* geheerscht heeft, even min, dat hij zulk een bemind en zacht Vorst was; dan, indien wij deze plaats niet op Willem IV kunnen doen slaan, bestaat er in dit geheele stuk eene volstrekte gaping, ja zelfs wat meer is eene geheele onverstaanbaarheid, dewijl de Schrijver na deze gezegdens terstond overgaat, om den toenmaligen rampspoedigen toestand des Vaderlands, zoo wel onder Willem V als onder Hertog Aelbrecht te vergelijken met den voormaligen gelukkigen: welke vergelijking, indien zij op de regering van Willem III zag, niet zoude kunnen gelden, daar de Schrijver zelve zoodanig spreekt, dat hier uit blijkt, dat hij niet op eene ver verwijderde, maar op eene dadelijk voorafgaande regering het oog heeft. Ik meen dus, dat

wan-

wanneer hij zegt, dat het Vaderland in *rust* was, hij hier onder verstaat, niet dat er geene buitenlandsche oorlogen onder Willem IV waren, hoedanigen altijd van het begin tot het einde zijner regering geweest zijn; maar dat hij dan ziet op *binnenlandsche rust*, en wel zoodanige, die *uiterlijk* bestond, dat is, dat tot op het tijdpunt, dat Margaretha begon te regeren, er nog geene *openlijke* oneenigheden waren uitgebroken, en men dus met hem kan bepalen, dat waarlijk toen nog het land in vrede was, alhoewel het niet ontkend kan worden, dat er reeds verschillen tusschen sommige Edelen begonnen te ontstaan, die echter niet terstond tot de Hoeksche en Kabeljaauwsche twisten in eenige betrekking gestaan hebben, maar alleen door hunne gevolgen kunnen gerekend worden eenigen invloed op dezelven gehad te hebben. Indien wij dit aldus begrijpen, stemt ook, naar mijn gevoelen deze plaats met de overigen uit de andere oude schrijvers, overeen.

En nu zoude ik meenen reeds genoeg bewezen te hebben, dat vóór de regeringen van MARGARETHA en WILLEM het land niet door *openbare* beroertens werd verontrust, en dat men dus niet veel hooger, dan van dat tijdperk af aan de oorzaken der partijschappen moet zoeken, indien mij nog niet overschoot tot beslissende bevestiging van het te voren gezegde, hierbij te voegen de on-

onuitgegeven plaats van WILLEM VAN HILDEGAERDS-BERCH (15). Deze Dichter, die voor dat de Heer VAN WIJN zijne voortreffelijke Historische en Letterkundige Avondstonden uitgaf, geheel onbekend was, bloeide voornamelijk ten tijde van Hertog Aelbrecht, en was dus volkomen in staat, om met den toedragt van zaken, zoo onlangs voorgevallen bekend te zijn; vooral daar hij als *Spreker* dikwijls voor Hertog Aelbrecht zijne gedichten uitsprak, en in 't geheel zeer aan dat hof gezien was. Wij mogen dus zijne getuigenis op hooge waarde stellen, voornamelijk dewijl zijne gezegdens zoo zeer met de verhalen der overige oude schrijvers van en na dien tijd overeenstemmen, waardoor

(15) Aldus lees ik den naam van dezen schrijver in het Handschrift. Bij VAN WYN *Avondst.* p. 341 en 342 leest men HILLEGAERTSBERGHE of ook wel HILDEGAERTSBERGE. Het geheele gedicht in BIJLAGE I. Voor 't overige zij mij geoorloofd hier op te merken, dat omtrent 't geen de Heer VAN WYN l. l. zegt, dat hem nergens voorkwam het woord ZEGGER in den zin van *Spreker*, hier kan aangeteekend worden, dat het tegendeel uit later ontdekte stukken blijkt bij de LANGE *Heeren van der Goude* uit Rekeningen door *Van Wijn* aan dien Heer medegedeeld; waar ik op pag. 563. t. 1. lees van eenen *ouden* SEGGHER en *van den* SEGGHER *die de sulvere borch an sine hals droech*; ook op pag. 575 in het jaar 1364 een SEGGHER; en in het jaar 1365 werd eene gift gegeven aan *eenen ouden man gheheiten meister Willam die* SEGGHER *des Blaudes.* Van den vroegsten, die mij voorkwam lees ik in de *Graf. Rekening* van *Joh. van Nederheim*, a. 1347 pag. 37, waar gezegd wordt, dat bij Hertog Willem V kwam *een* SEGGHER *wt Bayeren*.

door een geheel gevormd wordt, 't welk ons eene groote mate van zekerheid omtrent dit geschilpunt doet erlangen. Dit gedicht, 't welk een klein gedeelte uitmaakt van zijne overige werken, bestaat uit slechts 170 regels, die meer door waarheid van daadzaken, als wel door schoonheid van dichtmaat aanmerking verdienen.

Het opschrift is *Hoe deerste partien in Hollant quamen*, welke woorden reeds zeer belangrijk zijn, dewijl wij daardoor terstond onderrigt worden, dat hij de twisten voorstellen zal, als *toen eerst* ontstaan; 't welk dubbeld mag aangeteekend worden, daar wij in de *Divisie Chronijk*, een werk van het eerste der XVI Eeuw, een dergelijk opschrift lezen, wordende aldaar het hoofd van het 13 hoofdstuk der 24 Divisie dus gevonden: *Hoe dat die pertien alre eerst in Hollant quamen.* Terstond mogen wij ons dus reeds door dit opschrift van het gedicht voorstellen, inlichting te zullen ontvangen wegens den tijd, wanneer, en de wijze waarop deze twisten ontstaan zijn: en in der daad zien wij ons in deze hoop niet bedrogen. Hij begint met kortelijk eene beschrijving te geven van de gesteldheid des Lands onder Willem III, en zegt, dat, die genen van zijne tijdgenooten, welke reeds leefden onder de regering van dien Vorst *groote wonderen mogten vertellen*, want, zoo vervolgt hij, deze

 bragt

bragt door zijne wijsheid te weeg, dat *geheel zijn volk wel in vrede was*,

„ Beyde opt lant ende in die steden
„ Twas eendrachtich waer men quam
„ Doe hem God syn leven nam."

Zeker dus is het, gelijk ook uit alle geschiedschrijvers blijkt, dat gedurende een groot gedeelte, vooral gedurende de laatste jaren van zijn bestuur, Willem III een zeer vreedzaam land beheerschte, 't welk door geene inwendige beroertens gefolterd werd, en dat bij zijnen dood door geene buitenlandsche oorlogen ontzenuwd werd.

Doch nu veranderde welhaast alles:

„ Doe ghinct haestelic verkeren."

waarvan hij de rede op de volgende wijze geeft:

„ Want syn soen die nae hem bleeff
„ Die leefde zeer in overmoede (16),
„ Dat dede hi was van hoghen bloede
„ Van beyden syden wtgheboren."

Dat

(16) OVERMOED is eigenlijk *Te veel moed*, *Roekloosheid*; in welken zin het voorkomt bij MELIS STOKE, 2 B. v. 1855 en 1856.

„ Didric lach met *overmoede*,
„ Met lettel volcs, met cleenre hoede;
„ Ende hi verloos ter selver tyt
„ Bi synre *overmoet* den stryt."

Wat

Dat is; zoodra Willem IV het roer der regering in handen kreeg, werd de rust des lands weldra verstoord, het geen daardoor geschiedde, om dat deze Vorst, trotsch van aard, weidsch leefde en aan eene menigte van oorlogen deel nam, buiten welken hij zich gemakkelijk had kunnen houden; waarvan dit de rede was, dat hij uit een verheven en beroemd geslacht zoo van Vaders als Moeders zijde gesproten, zich een te groot denkbeeld van zijn vermogen vormde. — En dit is waarlijk overeenkomstig de waarheid, daar sedert Willem III zich aan het hoofd dezer Graafschappen bevonden had, het aanzien dezer landen bij de naburige volken zeer had toegenomen, en deze Vorst bij allen zoo groot eenen naam verwierf, *qu'il fut qualifié par les* (17) *Historiens du*

Waar verklaard wordt dat hij den strijd verloor. *Ex pertinacis animi circumspecta prudentia.* Maar het beteekent ook *hoogmoed*, *trotschheid*, cf. KILIAAN in voce. Beide deze beteekenissen schijnen mij toe hier zamen te gelden, daar Willem aan de eene zijde zeker hoogmoedig was, en daardoor vele verbonden aanging met de Koningen van Engeland en Frankrijk, met wien hij zich dikwijls in rang wilde gelijk stellen, terwijl hij zeker tegen zijne onderdanen, hoe wel somwijlen regtvaardig, zeer streng was en zich in vele oorlogen nutteloos inwikkelde. Waarover nader. Zie ook over het woord *Overmoed*, WEILAND *Nederd. taalk. Woordenb. in* VOCE, waar het ook voorkomt als *Roekeloosheid*, *Trotschheid* en *Opgeblazenheid*.

(17) D'OUTREMAN *Hist. de la ville et comté de Valentiennes* p. 154.

du temps, Maistre des Soldats et Gouverneur des Princes, terwijl hij door eenen anderen schrijver, (18) die in zijnen tijd bloeide *Gentil Comte de Henau, le poissant* (*puissant*) genoemd wordt. Van zijne moeders zijde was Willem IV uit het Koninglijk geslacht van Frankrijk gesproten, daar deze was JEANNE, dochter van Karel van Valois, broeder van Koning Philips (19).

Men behoeft zich dus niet te verwonderen, dat een jong Vorst gesproten uit, en verbonden met de toenmalige Grootste Stamhuizen van Europa, trotsch op zijne geboorte en ſtand was, en dat hij daardoor somwijlen in ondernemingen zich wikkelde, welke niet altijd door het gelukkigste gevolg bekroond werden.

Dan hier doet zich eene zwarigheid op, hoe namelijk deze plaats moet overeengebragt worden met de bovenaangehaalde woorden van PHILIPPUS A LEYDIS, die naar het mij toescheen, het land onder de regering van WILLEM IV beschreef, als genietende *rust*, terwijl hier het tegendeel gezegd wordt. In 't eerst kwam mij dit moeijelijk voor; dan deze zwarigheid kan, zoo ik mij niet bedrieg, gemakkelijk uit den weg geruimd worden, indien wij opmerken, dat onze Dichter hier meest het

(18) *Le Voeu du Heron* uit *la* CURNE DE S. PALAYE bij VAN WYN *Huisz. leven*, 2 d. 1 st. p. 191.

(19) WAGEN. *V. Hist.* 3 d. p. 182.

het oog heeft op onrust buiten s'lands en op de gedurige oorlogen, waarin Willem IV zich mengde, ons herinnerende de woorden van A LEYDIS, en dezelven in dien zin opnemende, in welken ik die voorstelde, dat namelijk, wanneer deze van *rust* spreekt, dit alleen op *uiterlijke binnenlandsche rust* ziet, welke toen door geene dadelijkheden nog verstoord werd; daar zeker niet kan ontkend worden, dat onder de regering van dien Vorst, zich reeds de zaden van tweedragt hier en daar begonnen te verspreiden, maar welke hij voornamelijk door zijne strengheid, 't geen een hoofdtrek in zijn bestuur schijnt geweest te zijn, belette tot openlijke onrust uittebarsten; iets, dat zoo wel uit andere schrijvers, als uit onzen dichter blijkt, daar deze met ronde woorden zegt, dat hij

„ Hielt zyn volck alhier te voren
„ Uter maten zeer in dwanghe."

Welk woord *dwang* reeds volkomen mijn denkbeeld in zich bevat, daar wij hieruit leeren, dat de rust bewaard werd, maar niet dan door de strengheid van den Vorst. — Doch zijn bestuur was slechts van korten duur: want

„ Na deser tyt en was niet lange
„ Hi en bleef op tie Vriesen doot
„ Daer aen ghesciede yammer groot
„ Want alle syn volc liet hi in rouwen."

Men

Men betreurde hem, zoo wel om dat hij op eene zoo jammervolle wijze in den bloei zijns levens was omgekomen, als om dat hierdoor de toestand des lands, daar hij geene kinderen naliet, zeer onzeker werd; zoo dat men met den Dichter in dien zin kan zeggen, dat geheel zijn volk hem betreurde, daar er anders echter wegens zijne strengheid en gedurige oorlogen groote ontevredenheid bij velen schijnt geheerscht te hebben. — Dan, was het land tot nu toe in 't openbaar in rust geweest, hiermede was het echter welhaast gedaan na het overlijden van dezen Graaf; want nu vermeldt de Dichter, dat *doe*, dat is, na het sneuvelen van WILLEM IV het land aan eene vrouw kwam, aan de gemalin des Roomschen Keizers, eene vrouw zoo hoog in rang, als slechts de Christenheid in zich kon bevatten, waarop hij dadelijk laat volgen:

„ *Nu* quam in Hollant menich kyff
„ *Sints* dese vrouwe was ontfaen."

Stellig dus en met ronde woorden verklaart hij hier, dat de twisten niet vroeger uitgebarsten zijn, als na dat Margaretha als Gravin gehuldigd werd, terwijl hij eenige regelen daarna zegt, dat na dat Margaretha eerst afstand ten gevalle van haren zoon Willem gedaan had, en zij die afstand daarna weder herriep

„ Het volck *begons* te scheiden."

Be-

Begon, waarom het dus zeker is, dat het tot dien tijd nog onderling in 't openbaar rustig was; het geen eindelijk nog nader blijkt, wanneer hij een doorgaand verhaal van den opkomst dier geschillen gevende besluit met te zeggen:

„ Dus quam in Hollant dat *eerste kiven* (20)
„ Des ghelyc in Zeelant mede."

Wanneer wij dus het getuigenis van alle deze oude schrijvers, die om geene rede hierin van kwade trouw kunnen verdacht gehouden worden, overwegen, en hunne bijzondere gevoelens te zamen voegen, mag men dan niet gerustelijk dit besluit uit hun opmaken: *Dat het ontstaan der* HOEKSCHE EN KABELJAAUWSCHE *twisten te vergeefs in vroegere tijden gezocht is, en men het openlijk verstoren der rust tot geenen anderen tijd kan of mag brengen, dan tot dien van* MARGARETHA *en* WILLEM V.

Maar ofschoon dus het ontstaan dier partijschappen niet hooger moet gezocht worden, dan in de regeringsjaren van Margaretha en Willem, en de naaste oorzaken van derzelver oorsprong meestal derhalve in de gebeurtenissen van dien tijd zullen opgesloten liggen: zoo heeft toch de onder-

(20) *Kiven.* Dit is het oude woord voor *kijven*, *gekijf*, *twist*, *partijschap*. Nog heden wordt in Zeeland het woord *kijven* als *kiven* uitgesproken onder de lagere volkssoort.

dervinding van alle tijden geleerd, dat de daden van een voorgaand Vorst op de regering van eenen daarna volgenden terstond den noodwendigsten invloed hebben, en dat de misslagen van den eersten dikwijls door den laatsten jammerlijk moeten geboet worden, gelijk het naburig Frankrijk ons hiervan de sprekendste voorbeelden onder zijne laatste Koningen gaf; daar de regering van Lodewijk den XIV, hoe die ook den wapenroem en invloed van Frankrijk verbreid hebbe, door derzelver verspilling van 's Rijks schatten, gevoegd bij het zwak en zedeloos bestuur in naam van en door Lodewijk XV na hem uitgeoefend, zonder twijfel niet weinig heeft toegebragt tot het doen uitbarsten der burgertwisten, welke aan den Zestienden Lodewijk het leven, aan Frankrijk zoo veel bloed en tranen, en aan geheel Europa gedurende een vierde van eene Eeuw deszelfs rust en veiligheid gekost hebben. En wanneer wij deze op de ondervinding berustende waarheid overbrengen tot onze HOEKSCHE EN KABELJAAUWSCHE TWISTEN, dan worden wij als van zelfs gedrongen, om, voor dat wij tot een nader onderzoek der partijschappen onder Margaretha en Willem overgaan, een kort overzigt te nemen over de regering van hunnen voorganger WILLEM IV, ten einde te kunnen nagaan, of ook zijne daden iets mogten hebben toegebragt, tot het doen ontstaan der twisten.

Graaf

Graaf WILLEM IV volgde zijnen Vader in het jaar 1337 op, toen hij nog maar omtrent den ouderdom van negentien jaren bereikt had. Slechts acht jaren duurde zijne regering, en in al dien tijd straalt het vuur zijner jeugd door alle zijne daden door. Met den Keizer van Duitschland en den Koning van Engeland, die beiden met ééne zijner zusters gehuwd waren, zoo wel als met den Koning van Frankrijk door bloedverwantschap ten naauwsten verbonden, vindt hij zijne landen bij den aanvang zijner regering in grooten bloei, en neemt terstond deel aan den oorlog tusschen Frankrijk en Engeland, door een verbond te sluiten met den Engelschen Vorst: verlaat korten tijd daarna, verstoord over het verwoesten van Henegouwen door de Engelsche krijgsbenden, zijnen bondgenoot, en voegt zich bij den Franschen Koning, wiens verbond hij weder in het jaar 1340 laat varen, om zich op nieuw met Engeland te vereenigen: verovert eenige steden en is Eduard getrouw, tot dat de vrede door bemiddeling van zijne Moeder, tusschen de oorlogvoerende mogendheden gesloten werd. Onmogelijk echter was het hem stil te zitten, „ daar", gelijk een schrijver zich over hem uitlaat (21) „ zoo

(21) Dus beschrijft hem SNOYUS de *Rebus Batavicis*, L. 8. p. 119. in SWEERT. *Annales Belg. Existimans nihil fieri, quamdiu aliquid ad agendum superesse videretur.*

„ zoo lang hij zag, dat er nog iets overschoot „ te doen, het hem toescheen, niets gedaan te „ zijn, tot dat ook dat volbragt was."

Hij verwijdert zich dus van zijne landen, om een togt naar Palestina in bedevaart te doen, en begeeft zich derwaarts op den 8 Augustus van het jaar 1343 door een drom van Edelen en bedienden vergezeld (22). Wat de aanleidende oorzaak van dezen togt geweest zij, is onzeker, maar het schijnt, dat hij denzelven ondernam tengevolge eener gelofte, die hij zoude gedaan hebben tot boete, toen hij in drift eenen Priester zou doorstoken hebben. Hij reist derhalve door Frankrijk en Zwitzerland naar Italie, gaat te Venetien scheep op twee galeijen, vaart naar Cypre, en begeeft zich slechts met weinige Ridders, alle in de kleederen van matrozen (of gelijk men toen zeide Galiots) gestoken bij nacht uit vrees voor de ongeloovigen naar het Heilige graf, stort daar zijne gebeden uit, en keert naar het eiland binnen weinige dagen terug; onderneemt langs denzelfden weg de terugreis naar Venetien, trekt door Duitschland naar Pruissen, en biedt zijnen dienst den Ridders van de Duitsche orde aan, om hen in den strijd tegen de Lithauwers te ondersteunen. Overal vindt men hem hier op dezen togt door in-

(22) *Grafelijke reken. van* YSEBOUT, a. 1343—1344. welke een allerbelangrijkst Dagregister dier Reis is.

in- en uit- landsche Ridders omstuwd, die op zijne kosten met hem de reis deden en den veldtogt bijwoonden, 't geen zijne uitgaven zoo hierdoor, als door zijne verkleefdheid aan het spel, 't welk een kwaad was die tijden bijzonder eigen en overal verspreid, bij uitstek vermeerderde, terwijl zijn land intusschen door Jan van Beaumond als Stedehouder bestuurd werd.

Gedurende zijn verblijf in Pruissen (23) van waar hij in het jaar 1344 wederkeerde, laat hij in die streken door *herauten* aankondigen, dat hij bij zijne wederkomst een *groot feest* in den Haghe zoude geven; waarom zich ook aldaar, toen hij pas was wedergekeerd, eene menigte van *Vrouwen*, *Joncvrouwen*, *Ridderen en Knapen* verzamelden, van welken gedurende den tijd van hun verblijf de Vrouwen en Jonkvrouwen met haar gevolg door den Graaf rijkelijk werden onthaald (24). Dit feest was zoo prachtig en deszelfs

(23) *Gråfelijke rekening van* JOHANN. VAN NEDERHEIM, t. 1343—1344. p. 65, 67.

(24) Om zich een denkbeeld te kunnen vormen van de groote uitgaven, alleen wat de mondbehoeftens betreft, die zulke feesten veroorzaakten, zoo zal ik hier aanteekenen, wat men gedurende de 5 dagen van dit feest d. i. van 25—29 April gebruikte: 72½ amen Rhynwyn: 39 amen wyn van St. Jan: 45 vaten Bier van Hamburg: daarenboven 50 koeyen: 13 *baken* (een soort van varkens, die onderscheiden schijnen te zyn van de gewonen) 29 varkens: een nieuw bewys, dat dit

vleesch

zelfs vermaardheid was zoo groot, dat vele Kronijkschrijvers hiervan melding maken. In het volgend jaar had een diergelijk steekspel te Haarlem plaats, en meermalen vindt men in de Grafelijke rekeningen vermeld, dat de Graaf zich dan naar Braband, dan naar Luik, ja zelfs naar Mets begaf, om zulke ſpelen bij te wonen, en zijn naam was in dit vak zoo groot, dat hij als één der beroemdste Ridders van zijnen tijd geboekt staat. Naauwelijks vertoeft hij eenige weinige maanden in zijn gebied, of trekt weder op den 14 December van het jaar 1344 naar Pruisſen, van waar hij den 30 Maart van het jaar 1345 te Valenchiennes wederkeert (25); en dit is de tweede togt naar dat land, waarvan ik uitdrukkelijk in de Grafelijke rekeningen gewag gemaakt vinde, hoewel het waarschijnelijk is, dat hij ten min-

vleesch op de tafels van Groote Heeren verscheen, cf. VAN WYN *Hist. Avondst.* 2 d. p. 76: en 't geen zeer opmerkenswaardig is: *twee wilde ossen* en *een hert uten houte van Haerlem*, waaruit duidelijk blijkt, dat het Haarlemmerhout *toen* nog veel grooter moet geweest zijn, dan het thans is, daar zich tegenwoordig aldaar zulke dieren niet meer zouden kunnen ophouden. Ik vond hiervan meer voorbeelden. Waarschijnelijk strekte die *Hout*, 't geen niets anders beteekent dan *Bosch*, (want men leest ook *Haghethout*, voor *'t Haagsche bosch*) zich op dien tijd nog uit tot of nabij Hillegom: *Graf. reken. van* YSEBOUT 8 *April* — 14 *December* 1344.

(25) YSEB. id. 30 Maart — 3 Oct. 1345.

minsten drie reizen derwaarts ondernam (26). Teruggekeerd, daar hij altijd onrustig was, tast hij terstond den Bisschop van Utrecht aan, en slaat het beleg voor die stad, na een talrijk heer, 't geen door de Kronijkschrijvers, zeker bij vergrooting, op wel 150000 strijdbare mannen (27) gesteld wordt, zoo van binnen als buitenlandsche (28) krijgslieden verzameld te hebben, benaauwt de stad geweldig, en dwingt den Bisschop een vernederend verdrag voor twee jaren aan te gaan. Gemakkelijk had hij de stad kunnen vero-

ve-

(26) WAGANAAR 3 deel. p. 352, 353.

(27) *Chronic. Belgicum apud* PISTORIUM p. 299.

(28) Dat ook *Buitenlandsche Ridders en Knapen* bij dit beleg tegenwoordig waren, blijkt mij uit *Codex.* O. R. BEYEREN, *Cas* B. 18: 1346—1348. f. 19. n. 150, over welk charter nader. Ik merk dit te liever op, om te doen zien, dat, ofschoon men toen nog geene geregelde troepes had, onze Graven toch in die tijden en waarschijnelijk reeds bij het begin der 14de Eeuw *vreemde Heeren* in hunnen dienst namen voor zekeren bepaalden oorlog, na welks afloop zij weder naar huis keerden. Dit koste oneindig veel geld. — Iets dergelijks lees ik omtrent den Utrechtschen oorlog van Hertog Willem V in het jaar 1356 in *Cod.* E. L. 23. *Cas* c. p. 51, 52. *seqq.* waar eene optelling is van de *soydien* of solde van eene menigte vreemde Heeren, die met hunne manschappen hem in dien oorlog hadden bijgestaan. Men vindt hiervan reeds in de XII Eeuw eenige sporen. Zie Chron. Egmond. bij KLUIT Hist. crit. t. I. p. I. p. 107 en 121. De vroegere wijze van oorlogen hier te lande zoude ter behandeling een schoon onderwerp zijn.

varen, indien hij niet reeds sedert lang andere plannen gevormd had. — De vrije Vriezen, ongeduldig het juk onzer Graven langer te torschen, hadden zich ondertusfchen, of misfchien reeds een weinig vroeger, van de gehoorzaamheid, die zij niet dan gedwongen onder WILLEM III beloofd hadden, onttrokken, en waren in volkomen opstand tegen WILLEM IV.

Voor eenen Vorst die het hart zoo hoog droeg, als hij, was het onmogelijk dit te dulden; schielijk dus na het sluiten van het bestand, verlaat hij Utrecht, verzamelt op nieuw zijne krijgsbenden, voorziet zich te Amsterdam van den noodigen voorraad en gaat te Enkhuizen (29) met zijne krijgslieden scheep, om zich op de oproerigen te wreeken. Hoe jammerlijk echter deze togt uitviel, is elk bekend. Graaf Willem sneuvelde, en met hem stierf de mannelijk regerende stam van het Henegouwsche huis uit.

Mogelijk was ik bij de vermelding der lotgevallen van dezen Graaf hier een weinig te wijdloopig, doch ik meende dit niet overtollig te zullen zijn, dewijl ik daardoor de eene en andere omstandigheid van zijn leven, die tot nu toe onbekend was,

(29) WAGENAAR 3 d. p. 259. zegt, dat hij te *Dordrecht* scheep ging, doch het geschiedde te *Enkhuizen*, zoo als blijkt uit de *Grafelijke reken. van* YSERBOUT, 30 *Maart* — 3 *Oct.* 1345. p. 46.

was, kon doen kennen, en daardoor een eenigzins nieuw licht over den aard en inborst van dezen Graaf kon verspreiden, wiens geschiedenis tot nu toe zeer oppervlakkig bekend is, doch wiens daden veel breeder konden voorgesteld worden uit eene menigte gedenkstukken daaromtrent op het Archief berustende. Mijn voornaamst doel echter hiermede was, om zoo veel te gemakkelijker mijnen lezer te kunnen overtuigen, dat de daden van dezen Vorst, en de gebeurtenisfen onder zijne regering voorgevallen, veel invloed op het bestuur van Margaretha en Willem gehad hebben; hetwelk ik nu uit dit gezegde, en uit het geen, ik hier nog bij voeg, trachten zal te betoogen.

Wanneer wij WILLEM IV leven van het begin tot het einde nagaan, zien wij eene aaneenschakeling van bemoeijingen en oorlogen, die het land door de menigte van volk, en de oneindige kosten hiertoe benoodigd, grootendeels in krachten en geldmiddelen, zoo niet terstond, ten minsten in het vervolg, moesten uitputten. Er gebeurde niets in deze omstreken, of hij nam er deel aan; was dan bevrediger, dan aanstoker des oorlogs, en kon voor zich zelven onmogelijk vreedzaam zijn land regeren. Een ridderlijke geest bezielde hem, 't bestrijden der ongeloovigen was zijn hoofdgenoegen, en wanneer hij geen oorlog bij zijne Staten zag woeden, verkoos hij liever zijne krachten met de Lithauwers te meten, dan als een wer-

werkeloos Ridder zijn leven onbekend in stilte te slijten. Het zal dus voornamelijk aan het wijs bestuur van den waarlijk grooten BEAUMOND te danken geweest zijn, dat de bloei van dit land nog eenigen tijd bleef voortduren; want dat WILLEM van tijd tot tijd door zijne oorlogen, togten en feestvieringen die bloei toch deed afnemen, blijkt uit vele bewijzen, daar hij weldra geheel met schulden werd beladen, en dezelve onbetaald voor een groot deel aan zijne opvolgers naliet, terwijl hij door zijne oorlogen het Vaderland vele onverzoenelijke vijanden berokkende, die den Staat door hunne aanvallen grooten overlast deden lijden en buitengewone zware schade aandeden. En dit is voornamelijk het oogpunt, waaruit wij, zoo ik meen, hier zijne regering moeten beschouwen, opdat ik daardoor aantoone, dat *Graaf* WILLEM *IV door zijne groote schulden, en door de gevolgen, die uit zijne geschillen met de Naburige volken, voortvloeiden, volstrekt heeft medegewerkt tot den droevigen toestand des Vaderlands onder Hertog* WILLEM *V, zoo wel in betrekking tot den staat der geldmiddelen, als tot de uitwendige gesteldheid der Graafschappen.*

Doch vóór dat ik overga, om te bewijzen hoe zijne schulden tot het veroorzaken van zoo vele rampen medegewerkt hebben, moet ik ééne aanmerking vooraf doen gaan; dat men namelijk, bij het vermelden der schulden nimmer uit het

oog

nog moet verliezen, dat de toenmalige waarde (30) van het geld zeer met de tegenwoordige verschilde, dewijl men anders sommen zal gering achten, die in dien tijd, toen het geld vóór de ontdekking van Amerika zeer schaars was, uitstekend groot waren (31).

Vóór

(30) Dit gevoelen omtrent de geldswaarde op de ondervinding gevestigd, werd reeds door den grooten MONTESQUIEU *Esprit des Lois* p. m. 353. t. 2. ontvouwd: *L'or et l'argent*, zegt hij, *sont une richesse de fiction ou de signe. Plus ils se multiplient, plus ils perdent de leur prix, parce qu'ils représentent moins de choses.*

(31) Om zich een juist denkbeeld der geldswaarde van dien tijd te kunnen vormen, zal het volgende, indien ik mij niet bedrieg, mogen dienen. Uit niets, meen ik, kan men beter de waarde van het geld leeren kennen, dan uit de *dagloonen*, daar deze toch op den prijs der goederen gegrondvest zijn: hoe minder dus de dagloonen zijn, hoe minder ook de waarde van het goed, maar hoe hooger ook de waarde van het geld. Nu blijkt mij hoe gering deze dagloonen waren, ten tijde van WILLEM IV, en hoe hoog dus ook de waarde van het geld; want dus lees ik, bij voorbeeld, in de *Grafelijke rekening van* YSEBOUT 30 *Maart* — 3 *Oct.* 1345. p. 49, dat men aan *twee Grafelijken klerken*, die 6 *weken* bezig waren met 4 Rekeningen uit het *Walsche* in het *Duitsch te vertalen en over te schrijven van haren loen arbeidede* ende *loen ende haren coste* betaalde 16 *schellingen groote* d. i. voor elk 8 schellingen in de 6 *weken:* zekerlijk gering. Een knecht van den Graaf ontving voor zijne wedden van éene week $14\frac{1}{5}$ groot YSEBOUT *Graf. rek.* 10 *Augustus* 1343 — 8 *April* 1344: en *Ysebout* zelve, ook een klerk of *Secretaris* van den Graaf kreeg met *zijn* knecht en 2 paarden gedurende 137 dagen, elke dag *éene* schel-

Vóór den Utrechtschen oorlog vindt men weinige of geene sporen wegens deze berooidheid zijnes geldmiddelen, doch tot het voltrekken van dezen, en tot het uitvoeren van zijn ontwerp tegen de Friezen was zijn vermogen ontoereikend, indien hij niet de ondersteuning zijner onderdanen erlangde. Hij wendt zich dus tot de steden Dordrecht, Zierikzee, Middelburg, Delft, Leyden en Haarlem, in dien tijd de bloeijendste steden des lands, en roept hunne hulp in, door het voorschieten van gelden; waarop deze hier aan voldoen met 300 ponden oude grooter tournoyse lijfrenten te verkoopen, mits de Graaf daarvoor de behoorlijke goederen verbond (32). Verblijd over dezen onderstand, doet hij dit gaarne, en verbindt eene menigte van goederen, die hem uit zijne domeinen toekwamen, belovende te gelijker tijd nimmer aan hen zoodanige beden meer te doen. Dit geschiedde

schelling p. 50. eod. Onder Hertog Willem V was dit niet beter, daar een *Metselaar* voor zijn dagloon kreeg 1½ groot, wanneer hij in s'Graven kost was; zoo niet, dan 3 grooten en in beide gevallen s'jaarlijks een paar kleederen bovendien, *Cod. E. L.* 25. *Noordholl.* 1350 — 1355. *n.* 65. *fol.* 12 *v.* Deze aanteekening moge sommigen van geen belang toeschijnen, daar zij over zoogenaamde kleinigheden loopt, maar juist moet men somwijlen *zulke kleinigheden* opmerken, wil men zich van grootere voorvallen geen verkeerd denkbeeld vormen, gelijk hier het geval zoude zijn.

(32) Mieris 2 d. p. 691.

de op den 21 Mey 1345 in *s'Graven tent voor Utrecht*. Deze som was wel niet groot, doch dit verdrag verdient opmerking, omdat hier bij een gedeelte van 's Graven domeinen belast worden, en PHILIPPUS A LEYDIS in zijn werk juist als ééne der oorzaken van de onmagt van Hertog Willem opgeeft het verminderen dier bezittingen. — Om eene andere schuld, uit dezelfde rede aangegaan, maar grooter in waarde, daar zij 5000 ponden beliep, verbindt Willem aan den Heer van Abcoude eenige van zijne goederen, terwijl hij aan Heer Jan van Beaumond erkent (33), dat uit hoofde van kosten, die deze gedaan had in deszelfs dienst voor Utrecht met 22 *wapentuyers* gedurende 14 dagen, hij hem 1018 schilden schuldig was; en hoe zeer hij zich door dat geldgebrek in verlegenheid bevond tegen den tijd, dat hij den togt tegen de Vriezen wilde ondernemen, blijkt mij ten duidelijksten, daar hij op dien tijd Floris van Boechorst, toenmaligen Bailiu van Amsterland en Waterland bij zich te Haarlem deed ontbieden, *om hem te vragen, wie de ryeste van die landen waren om minen here geld te kunnen leenen;* doende deze kort daarna *schriftelijk* aan den Graaf hiervan verslag (34). Dan ofschoon hij dus zelve op alle

mo-

(33) MIERIS 2 d. p. 694.

(34) *Rekening van* FLORIS VAN BOECHORST over het Bailiuschap van Amsterland en Waterland, anno 1345 en 1346.

mogelijke wijze in dat kwaad trachtte te voorzien en een gedeelte van zijne goederen daartoe verbond, liet hij nog eene menigte onbetaalde, zoo oorlogs, als andere schulden achter, voor welker voldoening in het minst niet gezorgd was. Verscheide tot nu toe onbekende charters leeren ons dit uitdrukkelijk. Hertog Willem zegt in een brief, gegeven te Middelburg den 18 Mey (35) 1347, dat hij zijner *liever vrouwe en moeder der Keyserinnen* landen van Henegouwen, Holland en Zeeland zwaarlijk belast vond van *schulden* wegens kosten, die zoo als hij zich uitdrukt *onse lieve heer ende oem, daer God die ziele of hebben moet, maeckte voir Utrecht* van diensten die hem *Ridderen en Knapen van buten lants* aldaar deden, waarvan de som omtrent 8000 schilden beliep (36), waarom hij zijnen raad van Holland, Kennemerland en Vriesland, na met denzelven hier over geraadpleegd te hebben, beveelt de schuld te *verlegghene* (37) *ende te betalen*, belovende, dat welke beloften zij doen mogten, of welke verdragen zij hier over aangingen, hen, die zich daarvoor verbonden, schadeloos te zullen houden, ter-

(35) Dit Charter werd gegeven *des vridachs voor Sinxen a. 47*, hetwelk hetzelfde is als Vrijdag *voor Pinxteren* 1347 of den 18 Mei van dat jaar, zie *L'Art de verifier les dates* p. 27, 41.

(36) *Cod. O. R. Beijeren cas B.* 1346—1348. p. 19. n. 150.

(37) *Verlegghen* wordt bij KILIAAN verklaard door *Expendere pecunias, suppeditare.*

terwijl hij als *Verbeijdende de Graaffschappen* (38)
tot voldoening hiervan verbindt alle *de renten*, *vervallen en goederen*, welke zijne moeder in de bovengemelde landen bezat.

Uit dit aanmerkelijk charter blijkt dus, dat het geen ik boven zeide, overeenkomstig de waarheid is, namelijk, dat Margaretha en Hertog Willem zich zeer zwaar met deze schulden belast vonden, en dat derhalve de gedurige oorlogen, togten en feestvieringen van Willem IV op den staat der geldzaken in het vervolg eenen duchtigen invloed hadden, daar wij in dit stuk nu weder een groot deel van de inkomsten der Graven belast zien. Doch dit blijkt nog nader. In den *Haghe* maandag na groote vastelavond 47 d. i. 3 Maart 1348, we-

(38) *Verbeydende*: dus lees ik gewoonlijk in de Registers, niet *Verbeyder*, gelijk meest bij MIERIS gevonden wordt. In het Latijn komt het voor als *Exspectans* Cod. O. R. cit. p. 91 in het Fransch *Attendans*, waarvan een voorbeeld bij VAN WYN *Huisz. leven* 2 d. 1 st. p. 297: somwijlen echter vond ik *Verbeyder*, bij voorbeeld, in Cod. E. L. 22. Cas C. Vriesl. n. 30. f. 5v, n. 34. f. 6v. en n. 113. f. 28; doch nimmermeer. Dit *Verbeydende* is even als het *Stedehoudende*, *Lieu tenant*, in plaats van *Stedehouder*, gelijk men gemeenlijk schrijft: cf. VAN WYN *Huiszitt. leven* 2 d. 1 st. p. 193. Dat dit voor 't overige de beteekenis en ware schrijfwijze van Hertogs Willems titel zij, blijkt mij uit eene andere plaats van *Cod. O. R.* cit. n. 85. fol. 9. waar ik tweemaal dus leze: *Wachtende der Graefschappen*, *enz.* hetwelk dus volkomen overeenstemt met de uitdrukking in het Latijn en Fransch.

wegens den Franschen stijl, wijst Hertog Willem de wijze aan, waarop de *welgeboren lieden* van Noordholland (versta dit in den zin van dien tijd) die zijnen oom Willem IV in den oorlog voor Utrecht en op deszelfs togt tegen de Vriezen ondersteunden, betaald zouden worden, met hun te vergunnen, dat zij dit zouden ontvangen uit de gelden, welke de *gemeene buren* van Kennemerland en Vriesland binnen de 4 heilige paaschdagen aanstaande, in de Stad Leyden moesten betalen, wegens de boetens en breuken, die zij tegen hem en zijne heerlijkheid misdaan hadden (39): en zoo deze som niet voldoende mogt wezen, dan zoude daarin verder door den Raad en de Steden van den lande voorzien worden. En dit ziet op den zoen, dien wij vinden (40) dat op den 1 September 1347 tusschen Hertog Willem en de Westvriezen en Kennemers getroffen is, in welken men gelijk in het vorig Charter leest, dat de helft dier boetens te Leyden binnen de 4 Paaschdagen moest voldaan worden, waar nogtans gezegd

(39) *Cod. O. R. cit.* n. 313. f. 41 verso.

(40) MIERIS 2 d. p. 742. Ik vergeleek dit Charter bij MIERIS voorkomende, met 't handschrift *Cod.* O. *R. cit.* f. 26 v. en 27. n. 211, waar ik vele onderscheidene belangrijke lezingen vond, welke van die van MIERIS verschilden; onder anderen in het beloop der boetens, want aldaar telde ik dat de sommen der boetens te samen beliepen 9600 ponden, terwijl zij bij MIERIS slechts 3400 zijn.

zegd wordt, dat deze sommen door de Steden van Holland gebezigd zouden worden, om schulden buiten s'lands te voldoen; 't geen echter te zamen kan gaan, want niets tegenstrijdigs vind ik hierin, dat een gedeelte dier gelden voor buitenlandsche en een ander gedeelte door eene nadere verklaring van den 3 Maart des volgenden jaars voor binnenlandsche schulden gebezigd worde. Voor 't overige komt het mij waarschijnelijk voor, dat wat de buitenlandsche betalingen aangaat, alhier op den aan de Steden te voren gegeven last, tot betaling van schulden aan vreemde Ridders en Knapen, die Willem IV voormaals dienden, gezien wordt; doch dit is eene gissing, niet van allen grond ontbloot, maar waarvoor niets zekers pleit.

Uit dit alles ziet men, meen ik, duidelijk, dat de schulden van Willem IV na zijnen dood zwaar geweest zijn; en indien buiten het handschrift, waar ik deze uit ontleende, nog meerdere dergelijken bewaard waren, houde ik mij overtuigd, dat wij omtrent deze stof nog vele wetenswaardige zaken zouden aantreffen. Want dat eene menigte van charters, register en rekeningen van dat tijdperk vooral van Margarethas regering verloren zijn, toont ons het getuigenis van PHILIPPUS A LEYDIS (41), en het valt ons niet moeijelijk te be-

(41) PHILIPPUS A LEYD. *de cura Reip.* p. 172 en 282.

begrijpen, dat Willem zich welhaast er op toelag, om de aanteekeningen der giften en voorregten door zijne Moeder verleend, te verduisteren en te vernietigen. Er is ons echter behalve één Register, waarin verschillende brieven van Margaretha (over deze stof evenwel niet handelende) op Hertog Willems bevel *geregistreerd* zijn, ook *ééne* Grafelijke rekening nog overgebleven, die meest over den tijd van die Vorstin loopt, en hier vinden wij op nieuw getuigenis voor de waarheid van mijn stelsel. Want eene menigte schulden van Willem IV, waar voor Margaretha zich verbonden had, worden in het jaar 1346 op bevel van Hertog WILLEM even na het vertrek zijner moeder voldaan aan personen, die bij den Utrechtschen oorlog tegenwoordig geweest waren, of voor hem bij den Heer van Ysselstein als borgen hadden gezeten, terwijl hij onder andere schulden eene verbazende somme gelds aan Keulsche Kooplieden doet betalen, zelfs voor het leveren van onderscheidene wijnen aan zijnen overledenen oom (42).

Van

(42) De staat dezer betaalde schulden hier te vermelden uit de *Rekening van* JOH. VAN NEDERHEIM van *Bayendag* 1346 — tot Woensd. na Vr. Lichtmis 1346 Stilo curiae zoude te lang en ook niet van genoegzaam nut wezen. Genoeg zij het, dat in deze éne Rekening alleen 1118 ponden aan betaalde schulden verantwoord worden; waarlijk in dien tijd eene bij uitstek groote som.

Van dezen WILLEM IV geldt dus, meen ik, met regt in 't bijzonder, 't geen PHILIPP. A LEYDIS (43) in 't algemeen zegt: „Dat de schulden der Heeren nimmer de onderdanen zouden „ drukken, indien zij bij hunne daden niet op het „ tegenwoordige, maar op het toekomende letteden". Want wanneer hij niet eeniglijk zijn naam en het uiterlijk aanzien zijner Staten door oorlogsdaden bij *zijne* Naburen en Vreemden had willen groot maken, zoude hij niet aan zijne eergierigheid opgeofferd hebben het welzijn zijner onderdanen, die in de volgende regeringen zulke wreede uitwerkingen dezer eerzucht ondervonden: maar hij zou zich veeleer op het waar geluk van zijn volk hebben toegelegd, en daardoor zijne gedachtenis bij alle geslachten in zegening hebben doen blijven.

En dit is het eerste oogpunt, waar uit wij de regering van dezen Graaf moesten beschouwen, als invloed hebbende op den toestand des lands onder zijne naaste opvolgers. Het tweede oogpunt blijft ons nu nog overig, waaruit ik meen te mogen beweren, dat *zijne laatste* (44) *oorlogen op zich zelven ook degelijk hebben medegewerkt, om in hunne gevolgen het land zeer te benaauwen*

(43) PHILIPP. à LEYD. cit. p. 59. Nec debita Dominorum subditos gravitatis illaquearent vinculo, si in peragendis non instantia, sed futura Domini metirentur.

(44) Cf. WAGENAAR 3 d. p. 257. seqq. et p. 272.

wen en de inwoners van een gedeelte hunner middelen van bestaan te berooven.

Niet dan door de uiterste noodzakelijkheid hadden de Utrechtenaars zich in het jaar 1345 onderworpen aan zulk een schandelijk verdrag, waarbij een gedeelte hunner vestingen moest worden afgebroken, en een zeker getal van mannen en vrouwen in den vernederendsten toestand den Graaf om vergiffenis moest komen smeken. De Bisschop, verbitterd over den smaad, dien hij onderging, ademde niets dan wraak, en herdenkende de grootheid zijner voorgangers, die door hunnen aanblik alleen dikwijls onze Graven hadden doen beven, wachtte slechts eene goede gelegenheid af, om zich over den hoon te wreeken. Zoo lang Graaf WILLEM IV leefde, was dit onmogelijk, dewijl deze altijd gewapend en zeer op zijne hoede bleef, en de onlusten in het Sticht, en de slechte staat van des Bisschops geldmiddelen hem insgelijks verhinderden iets van belang te ondernemen. Gedurende MARGARETHA's regering hield hij zich, meest om dezelfde redenen, nog rustig; maar naauwelijks bevond Hertog WILLEM als Verbeidende zich aan 't hoofd dezer landen, of de Bisschop rukte op het onverwachtst met zijne benden op den Hollandschen bodem los, en verwoestte binnen weinige dagen alles te vuur en te zwaard. Van het oogenblik af aan na WILLEM IV dood, werden dus deze Graafschappen van

die

die zijde altijd bedreigd, en men was sedert dien tijd geen uur zeker, hoelang het verdrag door den vergramden Kerkvoogd zoude bewaard worden.

Terwijl het er van dien kant zoo donker uitzag; had het toegezegde Oostvriesland, door den laatsten ongelukkigen togt van onzen Graaf, zich van de gehoorzaamheid aan onze Vorsten geheel en al onttrokken, en bleef gedurende eenen geruimen tijd in dien stand, ofschoon het uit nader ontdekte stukken blijkt, dat WAGENAAR te onregt vermeldt, dat Hertog Willem uit onmagt zich volstrekt aan Vriesland niet liet gelegen liggen (45). Want zoodra WILLEM IV gesneuveld was, werden de goederen der Vriezen (46), die in deze landen lagen, verbeurd verklaard en ten voordeel van 's Graven schatkist verkocht; en slechts even was Hertog Willem als Verbeidende opgetreden, of hij gaf aan onderscheidene personen verlof, om op de Vriezen te buite te mogen varen, en hun alle kwaad mogelijk te berokkenen. Doch ook door dusdanige maatregelen werd de *Koophandel* van die zijde geheel den bodem ingesla-

(45) WAGEN. *Vad. Gesch.* 3 d. p. 327. zegt dit, uit gemis van echte bewijzen; maar het *Cod. O. R.* siop. cit., waaruit SCHWARTZENBERG eene menigte charters hieromtrent ontleende, leert ons het tegendeel.

(46) SCHWARTZENB. *Charterb. van Vriesland*, 1 d. p. 203, 204.

slagen, en een gedeelte van het bestaan der onderdanen van WILLEM verhield. De scheuring werd hierdoor natuurlijk nog grooter gemaakt, want met hun was alle gemeenschap verboden, zoo zelfs, dat terwijl de Hertog aan de Kooplieden van Yperen toestond, om op Kampen, eene in dien tijd zeer bloeijende stad, vrije koophandel te drijven, hij deze voorwaarde er bijvoegde, dat zij niet op *Oostvriesland* mogten varen (47). Zoodanig bleef de gesteldheid tot in Julij van het jaar 1347, toen hij een verdrag met hun wilde aangaan, 't geen echter, indien ik mij niet bedrieg, nimmer tot stand kwam (48). Eindelijk, na vele onderhandelingen werd zoodanig bestand voor 20 jaren gesloten op den 22 Junij van het jaar 1348, waarbij bepaald werd, dat niemand van de onderdanen des Hertogs immer op Vrieschen grond mogt aanlanden, dan genoodzaakt door storm, en dat nergens Koophandel door hun mogt gedre-

ven

(47) Op den 6 Decemb. 1346, volgens *Cod. O. R.* n. 35. f. 3.

(48) Ik meen dat dit verdrag niet tot stand kwam:

1. Omdat onder hetzelve in het Register staat *Littera non signata.*

2. Omdat Hertog Willem op den 11 October van datzelfde jaar hen nog *zijne vianden* noemt, terwijl het bestand tot zondag na Paasschen 1348 had moeten duren, ten einde, in dien tusschen tijd, indien 't mogelijk was, een vrede van 20 jaren te kunnen sluiten. *Cod. O. R.* n. 236. f. 30 v. n. 285. f. 38. en SCHWARTZENB. *Charterb. van Striesl.* p. 205 en 206.

ven worden, dan op drie plaatsen, bij dit verdrag bepaald (49). Na dezen vrede, waardoor en 's Graven aanzien, en 's Lands Koophandel zoo zeer beperkt werd, was dus de rust hersteld, waarop volgde, dat, toen de oneenigheden in dit land een weinig verminderd waren, en Willem mogelijk door zijne overwinning op de Maze meer begon ontzien te worden, dat, zeg ik, in het jaar 1352 (50) de inwoners van Stavoren zich aan hem onderwierpen, en hem tot zijne aloude waardigheid van Heer uitriepen en huldigden; terwijl zij daarentegen van hem hunne vorige handvesten en vergunningen, door hunnen opstand vervallen, op nieuw verkregen. En in deze gesteldheid bleven de betrekkingen tusschen Vriesland en deze Graafschappen gedurende Hertog Willems regering tot op den tijd van Aelbrecht, die hen door de dapperheid van zijn zoon weder aan zijn magt geheel onderwierp (51).

In dit opzigt derhalve was de oorlogzuchtige aard van MARGARETHA's Voorganger weder schade-

(49) Wonderlijk komt mij voor, dat SCHWARTZENBERG dit belangrijk stuk niet heeft: ik zal het dus hier achter als BIJLAGE II doen volgen, daar het, gevoegd bij de Charters, die deze schrijver geeft, veel licht over de toedragt dezer zaken verspreidt; het is in *Cod. E. L.* 22. f. 5 en 6. n. 32.

(50) SCHWARTZENBERG 1 d. p. 208 en 209.

(51) WAGENAAR, *Vad. Hist.* 3 d. p. 328.

delijk aan het aanzien des Vaderlands, en aan het welzijn des Volks, daar, door zijnen laatsten rampzaligen togt alle gezag bijna voor onze Vorsten in Vriesland verloren ging, en de koophandel te gelijk zeer beperkt werd: dubbeld was dit te bejammeren, omdat hierdoor de magt des Bisschops van Utrecht, die, zoo als zijne Voorgangers meestal deden, weder zijne regten op dat Gewest wilde doen gelden, versterkt werd, en het eene vijandschap berokkende tegen een volk, 't geen, hoewel weinig beschaafd en zich meestal op den landbouw toeleggende, zeer groote achting waardig was, waarvan wij het beste getuigenis in den mond van onzen Hertog zelven vinden. Hij toch was het, die, wanneer hij, op welk eene plaats het ook ware, een' Vries zag, hem terstond tot zich liet roepen, over den staat der verschillen met hem sprak, en zoo veel mogelijk terstond schriftelijk bevelen gaf tot herstel der aangedane beledigingen. Zijne Edelen, hierover verstoord, ondervroegen hem eens hierover, en zeiden, waarom hij toch telkens den een of anderen van zulk *een verachtelijk volk*, gelijk zij het noemden, uit eige beweging tot zich riep: „Dit volk, antwoordde „hij hun met veel overleg en wijsheid, is de „grootste schat van mijn geheel gebied, 't geen „mijne voorzaten door hun zweet en bloed verkregen, en waarvan *ik* alleen de Opperheer „ben; en ik zal niet dulden dat hetzelve verdrukt

„wor-

„ worde, of dat iemand eenig deel in dit mijn „ gebied verkrijge" (52). Waarlijk een mannelijk antwoord, schoon teekenende de toenmalige gesteldheid van Vriesland.

Aan 't hoofd van zulk een land, beladen met schulden, bedreigd door oorlog, verminderd in aanzien door den afval van een deel der onderdanen, zag zich eene *Vrouw* geplaatst. — MARGARETHA oudste zuster van Willem IV kreeg in het jaar 1345, door het gemis van mannelijke afstammelingen, het bewind in handen. Spoedig werd zij door haren echtgenoot Keizer LODEWIJK, met deze landen beleend (53), en vertrok, zoo schie-

(52) PHILIPP. à LEYD. de *cura reip.* p. 201 en 202 DIVISIE-CHRONIJK, 25 divisie cap. 9.

(53) HUIDEKOPER op *Melis Stoke* in de *Lambachariana*, 3 d. p. 537—570 zocht door redeneringen en voorbeelden te bewijzen, dat de brief, waarbij Keizer Lodewijk op den 15 Januarij 1346 (cf. MIERIS 2 d. p. 703.) deze landen aan Margaretha verleende, valsch en verdicht is: doch dat hij hier door zijne bekende dwaling omtrent het *Leen*, geheel verkeerd redeneert, blijkt daar uit, dat volgens de Catalogus der Charters, nog tegen het laatst der XVII eeuw te *Mons* berustende, welke door GODEFROY, *Garde des Archives*, op bevel van den Franschen Koning, Lodewijk XIV vervaardigd werd, dit stuk in *originali* toen aldaar nog beruste; cf. St. GENOIS, *Monumens anciens* t. 1. p. 418: hetgeen deze echter opgeeft is slechts een woordelijk afschrift van die Catalogus. Maar de Heer VAN WIJN, op zijne Charterreis in 1805 de sedert langen tijd onbekende stukken wedervindende, vond ook dezen brief van Keizer Lode-wijk

schielijk zij kon, herwaarts. Het guur jaargetijde schrikte haar niet af, maar zij begaf zich dadelijk door Lotharingen en Frankrijk het allereerst naar Henegouwen, waar zij terstond gehuldigd werd; onder deze voorwaarde echter, dat zij niets uit de inkomsten dier landen zoude genieten, voor dat *alle de schulden* van haren gesneuvelden broeder door haar voldaan waren (54): een blijk, dat de geldmiddelen in dat landschap in geenen beteren toestand zich bevonden, dan die van Holland en Zeeland. Zij schijnt aldaar eenigen tijd vertoefd te hebben, want ik ontmoet haar slechts het eerst te Brussel den 19 Maart 1346 (55), toen zij Ysebout van Asperen, eenen gewezen Klerk, (of gelijk wij zeggen, *Secretaris*) van haren overleden broeder, in haren dienst aldaar aanneemt: bevindt zich den 6 April te Mechelen (56), neemt hare reis over Zeeland, waar ik haar den 14 April te

wijk in *originali*, zijnde dezelve *zeer gaaf*, met 's Keizers wit zegel, zittende tusschen twee arenden, aan den rand beschadigd, in Layette cotée D. D. Hollande, Zelande, Frise. *M. s. s. Rapport dier reis, overgegeven aan het toenmalig Staatsbewind.*

(54) ALBERTUS ARGENTINENSIS in OTTON. FRISING. *Chron.* p. 187. ADLZREITTER p. 2. lib. 4. p. 71, waar deze zegt: „ Agnoverunt (Margaretham) haeredem Hannonii, fidemque „ danti, *fore ut patriam aere alieno liberaret*, sacramentum de- „ derunt".

(55) *Reken. van* YSEBOUT 1345 en 1346. p. 49 en 50.

(56) *Cod. E. L.* 23. f. 1.

te Middelburg (57) ontmoet, en begeeft zich van daar over Dordrecht naar den Haag, waar zij op den 14 Mey een privilegie verleent.

Zoodra zij hier te lande aankwam, werd zij zeker spoedig van den toestand der Graafschappen onderrigt, en kreeg terstond kennis van de droevige rampen, waarin haar gebied gedompeld lag, of welke haar nog bedreigden. Doch, indien die bezwaren, waar van ik reeds melding maakte, groot waren, niet minder was voor haar in het bijzonder van veel belang de aanspraak, die hare zuster PHILIPPA, Koningin van Engeland, op deze landen maakte; en, indien ik hier eenig doorzigt hebbe, komt het mij voór, dat, deels om hare onderdanen aan zich te verbinden, voor wien het zeker ongewoon was, door eene Vrouw geregeerd te worden, en waarvan velen daarom ook vóór en bij hare komst de zucht lieten blijken, liever één harer zonen, dan haar aan 't hoofd van 't bestuur te zien: deels om de aanspraak der Koningin en de andere medeërfgenamen te verijdelen, zij, bij den aanvang harer regering, aan velen harer ingezetenen zulke groote voorregten gaf, die, hoewel zij als Gravin daartoe volkomen de magt bezat, en daarin slechts het voorbeeld van verscheiden harer Voorzaten navolgde, echter haar aan-

(57) MIERIS 2 d. p. 705—708.

aanzien en vermogen bij zulk eene droevige gesteldheid des Vaderlands noodzakelijk moesten krenken (58). Want wanneer wij deze voorregten (59) aan de inwoners van Zuidholland, Noordholland en Kennemerland verleend, oplettend nagaan, dan zien wij, dat deze Vorstin zich verbond, om hen in tot nu toe ongehoorde gevallen te zullen raadplegen en hunnen wil te doen; terwijl zij hun zulke buitengewone vergunningen toestaat, dat Hertog Willem in 't vervolg van tijd, tot behoud van zijne magt, deze en vele andere harer handvesten stilzwijgend meende te moeten voorbijgaan, of met ronde woorden te herroepen (60), en er sommige steden zelfs waren, die naderhand, waarschijnelijk door den invloed van dien Vorst, van deze voorregten openlijk afstand deden. En het is hier omtrent, dat PHILIPPUS à LEYDIS, over deze zaak handelende, zich dus

(58) Bij alle Kronijkschrijvers vindt men vermeld, dat zij bijzonder groote giften en voorregten verleende, bij voorbeeld, JOH. à LEYD. in *Chron. ap.* SWEERTS, *Annal. Belg.* p. 268. *Chron. Magn. Belg. apud* PISTORIUM p. 303. in *Chron. d. Holl.* ap. MATTH. *Analect.* t. 5. p. 561, waar men leest: *Indulsit terrae magna privilegia et dona larga et immunitates multas*: ook bij VELDENAER, *Chron. van Holl.* p. 83.

(59) MIERIS 2 d. p. 708, 710, 712.

(60) Zie over deze herroeping van Margarethas voorregten en over derzelver stilzwijgend voorbijgaan, VAN DE WALL, *Priv. van Dordr.* 1 d. p. 200. en d. 2. p. 227, 244.

dus uitlaat (61): ,, Om de giften eens Vorst ,, wettig te doen gelden, wordt vereischt, dat hij ,, in het volle bezit van zijne heerschappij geko- ,, men zij: dewijl vóór dien tijd somwijlen giften ,, worden verkregen slechts met het oogmerk, om ,, gemakkelijk in het volle gebied te geraken: ge- ,, lijk veel verkregen is *bij de komst van mijne* ,, *Vrouwe de Gravin van Henegouwen, Moeder* ,, *van den nu regerenden doorluchtigen Hertog,* ,, *vóór dat zij het vreedzaam bezit van haar ge-* ,, *bied verworven had*"; bij welke gezegdens men echter niet moet uit het oog verliezen, dat hij, en Willems partij was toegedaan, en dat het be- lang van dien Vorst en van deszelfs opvolger Ael- brecht verderde, dat à LEYDIS deze giften als nietig deed voorkomen, ofschoon dit anders tegen de gemeene gevoelens omtrent het verleenen van voorregten schijnt te strijden. In welken geest men dan ook alleen kan opvatten, 't geen hij op eene andere plaats in 't algemeen zegt (62), al- hoe-

(61) PHILIPP. à LEYD. p. 270. Op eene andere plaats, p. [illegible], zegt hij in dienzelfden zin: ,, Quaedam Comitissa sive Comes perdidit Patriam suam, et antequam reciperetur ad possessionem sui Comitatus, privilegia aliqua concessit: numquid valent et tenent, si alias licitas? Et dic, quod non: quia talis Comes non utitur plena libertate". Dit slaat duidelijk op Margaretha en Willem.

(62) PHILIPP. à LEYD. p. 88.

hoewel ik voor mij geloof, dat hij eigenlijk op Margaretha's bestuur zag, die hij echter als de moeder van den Vorst, aan wien hij dit werk opdroeg, schijnt te hebben willen sparen: „ Dat „ aan Vrouwen nimmer het bestuur van groote lee„ nen moest toevertrouwd worden, dewijl zij door „ de zwakheid harer kunne gemakkelijk tot zaken „ van het uiterst belang worden overgehaald, ter„ wijl zij met de list en de slinksche streken der „ vleijers onbekend zijn ". Dit is duidelijk de taal van iemand, die Margaretha niet gunstig was.

Margaretha, door dus te handelen, verdient, wanneer wij haar als Vorstin beschouwen, zonder twijfel eenige berisping, van in het verleenen dier giften niet alle die voorzigtigheid gebezigd te hebben, welke zij mogelijk had kunnen in acht nemen. Dan, terwijl zij van de eene zijde als Gravin de volle magt bezat, om die giften, welke haar goeddunkten, te verleenen, en zij dus in zoo verre haar vermogen niet kan gezegd worden overschreden te hebben, moet men van de andere zijde ten sterksten op de omstandigheden letten, welke de *eerste aanvaarding* van haar bestuur vergezelden, waarna men, naar ik meen, met mij zal moeten erkennen, dat, al heeft zij onvoorzigtig, ja zelfs niet oordeelkundig gehandeld, zij echter door den drang der gebeurtenissen daartoe grootendeels genoodzaakt is geweest, en zij derhalve, door op deze wijze zich te gedragen, slechts

even zoo gehandeld heeft, als elke vrouw, met welke begaafdheden die ook voorzien ware, zoude gehandeld hebben. Want daar zij in een land kwam met schulden en oorlog belast, en zij daarenboven ten sterksten de eischen van hare magtige zuster, en de ontevredenheid van vele harer onderdanen, die niet gaarne door eene Gravin beheerd werden, moest duchten: was natuurlijk haar eerste werk de inwoners dezer landen door giften en voorregten aan zich te verbinden, om daardoor, indien het mogelijk ware, alle pogingen van hare mededingster vruchteloos te maken, dewijl de geschiedenis zelfs van ons Vaderland haar verscheide voorbeelden opleverde, dat menigmaal de wettige bezitter van een land onder moest doen voor de kuiperijen, aanslagen en magt van eenen meer vermogenden, doch onregtvaardigen aanrander. En dat Margaretha toch geene ijdele vrees voedde, leeren ons, hoewel niet volledig, de gedenkstukken van dien tijd. Want naauwelijks was Willem IV gesneuveld, of Eduard III, echtgenoot van Philippa, magtigde (63) den Heer Jan van Beaumond, met nog twee anderen, om zijne eischen op deze landen, voornamelijk omtrent Zeeland, te doen gelden: maar toen Beaumond de zijde van Margaretha gekozen had, droeg hij den last op aan eenige nieuwverkozenen, waar-

on-

(63) MIERIS 2 d. f. 70 en 71.

onder de Heer van Cuyk was, „ om voor zijn „ erfdeel zorg te dragen, en met de medeërfge„ namen, indien zoodanigen bestonden, te han„ delen over het verdeelen der erfenis, en tot „ aanwijzing der gedeeltens, welke door elk zou„ den bezeten worden"; een bewijs, dat deze Koning in het begin op niets minder toelag, dan op het scheiden der Graafschappen. Welken loop deze zaak echter in het vervolg genomen hebbe, is tot nu toe duister, en alle de stukken van dien tijd, welke ik uit dat oogpunt onderzocht, gaven mij hier geen genoegzaam licht, zoodat ik alleen hierbij kan voegen, 't geen reeds lang bekend is, dat de verschillen en eischen over deze landen met Engeland slepende gehouden werden tot de regering van Aelbrecht, en dat gedurende al dien tijd de Koning van Engeland nimmer, voor zoo veel ik weet, eenige dadelijke pogingen heeft aangewend tot het verkrijgen van zijn vermeend erfdeel, maar dat hij, na Margaretha tegen haren zoon te hebben ondersteund, altijd de zucht liet blijken, om de verzoening te bewerken en den vrede tusschen Moeder en Zoon te herstellen.

Dan, ofschoon wij dus hier geene genoegzame gronden hebben, om te kunnen oordeelen, of Eduard waarlijk zijn beweerd regt met geweld wilde staven, zoo is mij toch uit verscheide daadzaken gebleken, dat Margaretha zich ten sterksten over de plannen des Engelschen Vorst bekommer-

de

de. Want in eenige Zeeuwsche Grafelijke rekeningen is mij voorgekomen, dat de Rentmeesters van Bewesterschelde meermalen, en op verschillende tijden, boden ginds en herwaarts zonden, om naar de daden des Konings te vernemen, en daarna aan de Keizerin, of in 't vervolg van tijd aan Hertog Willem toegezonden hebben de berigten, die zij hadden ingewonnen: gelijk ik, bij voorbeeld vinde (64), dat op den 2 Julij 1346 een bode gezonden werd, volgens bevel van Margaretha, *omme te proeven des Coninxs staet van Engheland in Vlaanderen;* den 9 daar aan volgende werd een ander bode afgezonden naar den Haag, aan de Gravin, *om haer den staet te laten weten van den Coninc van Engheland*, en op den 20 Julij weder op nieuw een andere bode, om te vernemen naar de gesteldheid des Konings in *Vlaanderen* (65), uit al hetwelk blijkt, dat men eene groo-

(64) *Zeeuwsche Grafelijke rekening*, berustende op het Zeeuwsche Archief te *Middelburg*, van JAN SYMONSZOON VAN BYZANTEN, ascend. 1346 — dingsd. voor St. Donaes 1347, p. 33.

(65) Hoe moet begrepen worden 't geen in deze Rekening gezegd wordt, dat de Koning van Engeland op dien tijd in Vlaanderen zich bevond, terwijl hij volgens de Geschiedschrijvers in Frankrijk gedurende het jaar 1346 was, en aldaar den veldslag van Cressij won? In het jaar 1345 was hij met een groot leger in Vlaanderen, MEIJERUS, *de reb. Flandriae* p. 169.

groote vrees had, dat hij Zeelend mogt aanranden. Doch dit blijkt buitendien uit nog vele andere diergelijke plaatsen, voornamelijk echter uit het volgende (66): *Maandag voor St. Symon en St. Judendag* 1346, dat is den 23 october van dat jaar, vertrok de Rentmeester zelve naar Ath, toen Margaretha deze landen reeds verlaten hebbende, zich nog in Henegouwen en daar omtrent ophield, om haar over eenige binnenlandsche zaken te spreken; doch te Biervliet komende, vernam hij, zoo als hij zelve zegt, „*dat die Enghelse* „*waren comen* (gekomen) *in 't Swin wel met* „*CC* (200) *schepen met ghewapende volke omme* „*'t land van Zeeland te bestokene:* waarop hij „eenen bode zond te paard, *te Sluis ten damme* „*ende te brugghe omme te provene* (vernemen) „*wes* (wat) *die Enghelse wille hadden te doe*„*ne:*" doch welk gevolg dit had, heb ik nergens kunnen opsporen. Genoeg zij dit voor ons doel, om hier uit te kunnen en mogen afleiden, dat Margaretha gedurende haar verblijf in deze landen groote bevreesdheid had voor de eischen van Engeland, en dat zij hierdoor, niet te onregt, gedeeltelijk overgehaald werd, om tot winning van de genegenheid harer onderdanen en tot het verkrijgen van onderstand, zulke buitengemeene voorregten aan hun te schen-

(66) *Reken. van* JAN SYMONSZOON VAN BYSANTEN *clt. p.* 34.

schenken. — Maar dit, hoe ongelukkig in de gevolgen, was de eenige onvoorzigtigheid niet, welke Margaretha gedurende haar kort verblijf beging. Want naauwelijks was zij hier aangekomen, of zij verwijderde van zich de genegenheid eener zeer magtige Vrouw, die in deze Graafschappen vele goederen bezat, en wier magt zeer groot was. Ik bedoel hier Machteld, vrouw van Voorn en Burggravin van Zeeland, over wier leen Margaretha, indien deze kwam te overlijden, terstond beschikte ten voordeele van haren eigen zoon, Otto van Beijeren (67), iets, 't geen bij deze aanzienlijke vrouw zulk eenen wrok zette, dat zij bij het ontbranden des krijgs zich in alles beijverde, om Willem voortestaan en zich op zijne Moeder te wreken (68). Daarenboven was diezelfde drang der omstandigheden de oorzaak, dat de Gravin nog op eene andere wijze de magt en het aanzien harer Graafschappen moest verminderen, door het toestaan namelijk van *Onsterfelijke Leenen* aan sommige Edelen. Want indien zij zich in haar gebied wilde handhaven bij zoo vele moeijelijkheden, moest zij, dit vorderde haar belang ten duidelijksten, die mannen, welke onder de vorige regeringen in aanzien geweest waren, niet alleen geenszins van zich verwijderen, maar hen op alle mogelijke wij-

(67) MIERIS 2 d. p. 706.
(68) VAN WYN, *Huisz. leven*, 2 d. 1 st. p. 282 en 283.

ze ook aan zich verbinden, om daardoor hare buitenlandsche tegenstrevers, en dat gedeelte harer onderdanen, 't welk minder met hare komst te vrede was, van allen tegenstand afteschrikken, en zich voor altijd vast in het gebied te vestigen. Doch, niettegenstaande zij door dusdanige vergunningen zeker, naar hare meening, als wettige Vorstin, aan welke het bestuur dezer landen alleen toekwam, veel goeds trachtte daartestellen, berokkende zij echter hierdoor, indien ik niet dwaal, een dubbeld kwaad. Zij beroofde zich en hare opvolgers, die door de giften van Willem III en IV reeds zoo veel in hunne inkomsten geleden hadden, van eene menigte bezittingen, welke anders, na het afsterven der Leenmannen, aan den alsdan regerenden Graaf zouden gekomen zijn; en zij verwekte te gelijker tijd, dewijl deze maatregel niet algemeen schijnt geweest te zijn, maar zich bij uitsluiting slechts schijnt bepaald te hebben tot die genen, van wier genegenheid zij zich wilde verzekeren, om daardoor haar gezag te bevorderen, dat de Edelen onder elkander nijd, haat en wrok voedden, en dat de magt van sommigen zich zeer boven het vermogen der overigen verhief. En wat eindelijk, zal ik nog zeggen van de giften, die Margaretha verleende, zelfs na zij Holland reeds verlaten had? Op den 27 October 1346 gaf zij te Ath zijnde, aan haren bastaard broeder, Heer JAN AELMAN,

MAN (69), voor hem en zijne nakomelingen het geheele land van *Woerden*, met alle deszelfs regten, renten en vervallen, en beval de inwoners van dat land hem in alles onderdanig en behulpzaam te zijn: eene gift waarlijk, van veel belang, en waardoor weder aan den Graaf eene menigte van inkomsten werden ontrukt. Het was ook aan dienzelfden AELMAN, dat zij reeds te voren, op den 13 Junij, 200 ponden jaarlijks uit de renten en 't verval van Woerderland geschonken had (70), en nog andere 100 ponden, om op dien zelfden dag uit de renten van Amsterland jaarlijks te

(69) Over dezen JAN AELMAN, waarvan één der nakomelingen nog tegenwoordig in de Ridderschap beschreven is, zie *Bijv. op de Vaderl. Hist.* d. 3. p. 84. Hij stierf 8 Februarij van het jaar 1367, en werd te Valenchiennes begraven, D'OUTREMAN *Hist. de Valench.* p. 551, waar hij *Licencié en Droits et Loix* genoemd wordt. Buiten dezen natuurlijken Zoon van Graaf Willem III, kwamen mij nog 6 andere bastaarden van dien zelfden Graaf voor: *Heer Jan van Suurmont*; *Heer Jan van den Poele*, *Jan van Delre*, *Pieter Lijnmaker*, *Clais van den Gheijne*, *Gherart*, *Henric*: ook *Aleid*, *Maria*; *Ida* en *Justine*, *Burggravin van Leyden*. Misschien zijn onder dezen eenigen van de bastaarden zijner broeders. Deze gift zelve komt voor in *Cod.* E. L. 23. fol. 10. n. 41 et 42. Dat dezelve van aanbelang was, kan men hier uit opmaken, dat Heer JAN AELMAN, behalve de andere schulden, waarmede Woerderland bezwaard was, aan den Heer van Asperen eene schuld van 1900 ponden zwarte moest voldoen. *Cod.* O. R. BEYEREN n. 341 f. 103 eene som, die voor dien tijd zeer groot was.

(70) *Cod. E. L.* 23 *Cat.* C. n. 44. fol. 11.

te ontvangen (71). Ook hier, gelijk bij alle de vorige giften, schijnt Margaretha meer acht geslagen te hebben op de middelen, om voor zich in dat oogenblik het gebied te bewaren, dan wel voor het vervolg de voorzigtigheid altijd geraadpleegd te hebben. Nimmer echter naar het mij voorkomt, kan men dit tot eene rede van beschuldiging wegens misbruik harer magt tegen haar inbrengen, daar zij zich slechts in alle die gevallen gedroeg als eene Vorstin, die wettig van hare volle oppermagt gebruik maakte, en de voetstappen ook hierin van hare voorzaten drukte.

Terwijl Margaretha aldus handelde, bestond er, voor zoo veel ik heb kunnen nagaan, in het Graafschap Holland geene openbare onrust. In Zeeland echter was de geestgesteldheid geheel anders. Want men leest wegens dat Gewest (72), nu eens van vechten, dan eens van doodslag, dan eindelijk eens van het verzenden in ballingschap uit de onderscheidene eilanden. Nergens evenwel liepen de beroertens tot zulk eene hoogte als te Zierikzee, hetwelk zoo ver ging, dat de Gravin zich genoodzaakt vond, om door brieven gegeven te St. Geertrudenberg op den 31 Augustus

(71) *Cod. E. L.* 23 *id.* n. 48, fol. 10. v.

(72) *Zeeuwsche Graf. Reken.* van JAN SYMONSZ. VAN BYSANTEN ascend. 1346. dingsd. voor St. Donaes 1347. p. 28, 29, 30, 31.

tus van het jaar 1346 aan de *Ridderen*, *Schildknapen*, *Steden*, *Welgheboren lieden en gemeentens van Holland*, *Zeeland en Vriesland* te verbieden eenige gemeenschap te houden of koophandel te drijven met die stad: 't geen tot zulke uitersten oversloeg, dat zij dit bevel te Bergen in Henegouwen in de sterkste bewoordingen nogmaals moest herhalen, noemende de inwoners dier stad *hare openbare vijanden*, *die haar hare stad onthielden* en veel tegen hare heerlijkheid misdeden (73). Tot in het jaar 1347 duurde deze wederspannigheid voort. Moeijelijk is het echter te bepalen, hoe en wanneer de stad zich weder onderwierp aan Hertog Willem, die toen *Verbeydende* was; alleen ontdekte ik, dat de inwoners in eene dagvaard in dat jaar te St. Geertrudenberg gehouden, verbordeeld werden tot eene boete van 2400 *schilden van goude*, waarvan zij het eerste gedeelte op den 26 September van dat jaar betaalden; en dat Margaretha op den 30 Maart 1351 zich te Zierikzee bevindende hun deze misdaad geheel vergaf (74). De oorzaken van deze tot nu toe vol-

73) *Zeeuwsche Graf. Rek. van* BOEDYN JANSSONS Rentm. van Beoesterschelt vrid. na half meye 46 — dingsd. na St. Lucyend. 47 (1347).

(74) Uit een vidimus van het jaar 1355, gegeven te Zierikzee door *Broeder Witte prior van der predicaren ordine* aldaar; behoorende tot de verzameling van mijne familie.

volkomen onbekende beroerte, zijn duister; maar het is mij gebleken, dat zij daarom voornamelijk ontstaan was, omdat een gedeelte der inwoners zich met den Heer van Moermont vereenigde en met de overigen in den hevigsten twist geraakte. Even min kan men iets zekers bepalen, omtrent den oorsprong der overige twisten in dat gewest, ofschoon bij PHILIPPUS A LEYDIS (75) eene plaats voorkomt, die hieromtrent veel licht geeft: „ In Zeeland, zegt hij, was eene oude gewoon„te, dat als een Leen, gemeenlijk *Ambacht* ge„naamd van den Graaf vergeven zou worden, „ daarmede de naaste bloedverwanten begiftigd „ werden, terwijl geen vreemde immer hieraan „ eenig deel verkreeg. Dit werd aldus onder„houden ten tijde des Grootvaders (76) van „ den tegenwoordig regerenden vorst: maar na „ dat deszelfs zoon, zaliger gedachtenis, die ten „ Vriezen bleef (77), aan de regering kwam, „ wisten eenige vermogende heeren, wanneer „ zoodanige leenen openkwamen, zich daarin te „ dringen, hetwelk aanleiding gaf *tot groote be„roertens.* Want sedert dien tijd schenen *allen* „ deel in *alles* te hebben, zoo als in het regt

„ op

(75) PHILIPP. à LEYD. *Cas.* 79. p. 296 et BOXHORN *Chronyk van Zeel. door Reijgersb.* p. m. 143.

(76) Dat is WILLEM III, grootvader van Hertog WILLEM V.

(77) WILLEM IV.

„ op de molens, in het patroonschap enz., en „ terwijl anderen zich hier opdeden, bleef de „ schatkist van alle deze inkomsten verstoken, en „ de naaste bloedverwanten der afgestorven am- „ bachtsheeren werden aanhoudend van hunne „ regten beroofd."

Waarschijnlijk dus dat aan zoodanige redenen meestal die beroertens hunnen oorsprong verschuldigd zijn, ten minsten komt het mij voor, dat deze verschillen met de HOEKSCHE EN KABELJAAUWSCHE TWISTEN, welke naderhand slechts ontstonden, niet in een onmiddelijk verband staan; daar in 't algemeen gedurende die Twisten Zeeland de zijde van Margaretha hield, en Zierikzee in 't bijzonder, wel verre der Gravinne vijandig te zijn, zelfs in het jaar 1351 door Hertog Willem na zijne overwinning op de Maze belegerd en veroverd werd (78).

Zoodanig was 's Lands toestand, toen MARGARETHA op het onverwachtst deze Graafschappen verliet, en aan haren zoon WILLEM de zorg voor het bestuur overgaf.

Wanneer wij derhalve de gesteldheid des Vader-

(78) Wegens deze belegering en verovering van Zierikzee, waarvan in WAGENAAR niets vermeld wordt, en welke geschiedde vóór dat Hertog Willem naar Engeland vertrok, zijn twee zeer opmerkelijke charters uitgegeven in het jaar 1778, door mijnen oom M. J. DE JONGE, in zijne Akademische verhandeling, inhoudende *Diplomata quaedam Zelandica inedita*, p. 1—22.

derlands bij Hertog Willems aanvaardiging van het gebied beschouwen: is het dan te verwonderen, al waren er niet vele andere oorzaken naderhand hierbij gekomen, dat onder zijn beheer hevige partijschappen ontstonden, daar hij, die zoo jong was, aan het hoofd gesteld werd van een land, waarin de zaden van oorlog en tweedragt zoo zeer verspreid waren, terwijl hij zelve zich met schulden beladen vond, en een groot deel van het aanzien der Grafelijkheid door de daden zijner voorzaten voor zich had zien verloren gaan, — Zonder dus nog tot de nadere redenen voor den oorspong der twisten door te dringen, meen ik, dat wij reeds uit het tot nu toe betoogde kunnen en mogen besluiten, dat het onmogelijk zij te zeggen, gelijk door velen voormaals gezegd is, dat men het ontstaan der beroertens aan *deze of gene* oorzaak moet toeschrijven, maar veeleer, dat *veelvuldige oorzaken* te zamen geloopen hebben, om zulke vreesselijke rampen over dit land te brengen. Het vermelde zal ons, indien ik mij niet bedrieg, wegens de gegrondheid van dit gevoelen overtuigd hebben, en het geen ik nu nader zal trachten te betoogen, vleije ik mij, zal ons nog meer in deze waarheid bevestigen; terwijl, indien men slechts de droevige oneenigheden, welke dit land gedurende de dertig laatste jaren verscheurden, nagaat; wij spoedig gewaar worden, dat het tegen alle menschelijke ondervinding

zou,

zoude aanloopen, dat *ééne* oorzaak *zoo vele* onnoemelijke jammeren zouden berokkend hebben, maar dat eene opeenstapeling van rampen, dat de gevolgen van nijd, haat en eigenbelang te zamen hebben moeten werken, om een land, 't geen eertijds zoo bloeijend was in den onmetelijksten poel van ellende te storten.

Doch daar ik boven reeds opmerkte, dat even als in de regering van Margaretha, zoo ook in het bestuur van Willem V. de voornaamste redenen van het ontstaan der twisten liggen opgesloten: spreekt het van zelfs, dat wij nog vele oorzaken moeten nasporen, om met genoegzame duidelijkheid te kunnen doorzien, op welk eene wijze deze partijschappen ontstonden. Zonder twijfel is dit het gewigtigste, maar ook tevens het moeijelijkste deel dezer Verhandeling, dewijl ik nu, iets 't geen altijd, maar vooral op mijne jaren, gewaagd is, meestal nieuwe gronden zal moeten voortbrengen, ontleend voor 't grootste gedeelte uit tot nu toe onbekende stukken, of wel uit weinig gebezigde schrijvers. Vooral hier roep ik dus de goedgunstigheid van mijne lezers in, daar ik vooraf begin te zeggen, dat ik niets wil beslissen, maar aan het oordeel van veel kundigeren overlaat, of de gronden, waarop mijn stelzel gebouwd is, overeenkomstig de waarheid zijn, of niet: en ik zal hier alleen bijvoegen, dat ik mij daartoe niet dan na lange overweging en vergelij-

king van schrijvers en handschriften gekomen ben, dewijl naar mijn inzien, daardoor vele zwarigheden werden uit den weg geruimd en vele duisterheden opgeklaard, en mij, wanneer ik de gebeurtenissen uit dat oogpunt beschouwde, over alles een helderder licht scheen te schijnen.

Indien ik mij niet bedrieg, is tot nu toe, meest door gebrek aan goede bronnen, geen genoegzaam acht geslagen op het vertrek van Margaretha in het jaar 1346, en op de omstandigheden, die met dit vertrek gepaard gingen; noch ook op het tijdvak, 't geen liep tusschen Margaretha's overgave van het Verbeiderschap, dat is, van den 7 Sept. des jaars 1346 tot op haren volkomen afstand in het jaar 1349; en men heeft, zoo ik meen, niet genoeg onderzocht, of Hertog Willem als Verbeider der Graafschappen, alle magt volkomen in handen had, en zich zonder zijne Moeder te raadplegen, geheel als Graaf mogt gedragen, dan wel, of hij aan zekere voorwaarden verbonden was, noch ook, waarin deze voorwaarden bestonden: gelijk het mij ook toeschijnt, dat men evenmin genoegzaam op Margaretha's gedrag gedurende dien tijd gelet heeft, om daar uit te kunnen afleiden, of ook hare bemoeijingen en de bepalingen, welke zij in het bestuur van haren jongen eergierigen zoon maakte, niet zoo vele aanleidende oorzaken tot het ontstaan der twisten geweest kunnen zijn; terwijl men daarenboven door gebrek aan genoegzame getuigenissen, niet gelijk het be-

hoor-

hoorde, de gesteldheid der Edelen gedurende dat tijdperk heeft kunnen nagaan.

Deze en nog meer andere opmerkingen kwamen mij voor onder het lezen der verschillende schrijvers, en het behandelen der onderscheidene handschriften, en ik werd van het belang, 't geen het onderzoek naar deze punten in dit gedeelte der geschiedenis konde opleveren, zoodanig doordrongen, dat ik niet ophield mij met dezelven bezig te houden, en al het wetenswaardige hier omtrent aan te teekenen. Indien ik hierin eenigzins moge geslaagd zijn, zal ik mij dubbeld gelukkig achten, en al mijn werk zal ik veelvoudig beloond rekenen, wanneer ik het genoegen moge ondervinden, dat de moeite, die ik daartoe heb aangewend, slechts voor een klein gedeelte als niet geheel vruchteloos beschouwd wordt.

MARGARETHA verliet dan deze landen in het jaar 1346, en haar Gemaal Keizer Lodewijk IV (79) droeg voor haar het bestuur derzelven gedurende hare afwezendheid aan hunnen tweeden zoon, *Hertog Willem van Beijeren* op (80). Hier komen allen, zoo oude als nieuwe schrijvers in over-

(79) MIERIS 2 d. p. 727, 728, 729.

(80) Velen onzer oudere schrijvers noemen Willem verkeerdelijk den *oudsten zoon* van Margaretha; waarschijnelijk, zoo het mij voorkomt, uit onkunde, of wel om met zichzelven te kunnen overeenbrengen, hoe de *tweede* en niet de *oudste* zoon de regering in handen kreeg.

overeen; maar niemand onzer landgenooten, *voor* zoo veel mij bekend is, dan HUIDECOPER alleen eenigzins (81), onderzocht met genoegzame naauwkeurigheid, *waarom* Margaretha deze landen verliet, en *waarom* de Keizer in naam zijner echtgenoote juist aan hunnen *tweeden zoon*, Willem, niet aan hunnen *oudsten zoon* Lodewijk den Romein dezelven overgaf. Ik zeg, niemand dan Huidecoper alleen, en met rede, want nergens vind ik hiervan in eenigen onzer Oude schrijvers genoegzaam verslag gegeven, terwijl onze Hedendaagschen, indien mij dit geoorloofd zij dus te zeggen, deze zaak uit het oog schijnen verloren te hebben. — Zonder twijfel is het ten uitersten bezwaarlijk over deze duistere zaak met zoo weinige bronnen, als wij bezitten, licht te verspreiden: doch overtuigd, dat een nader onderzoek hieromtrent, veel kan toebrengen tot het ontdekken van den *eersten* oorsprong der verdeeldheid tusschen Margaretha en Willem, zal ik het wagen mijne gevoelens over deze zaak uit een te zetten, aan anderen de beoordeeling over de juistheid of ongegrondheid mijner redeneringen overlatende.

Wegens deze overdragt van het Verbeiderschap aan Willem, vindt men *vijf* charters van Keizer Lo-

(81) HUIDECOPER op *Melis Stoke* in de *Lambecharianа* 2 d. p. 544. —

Lodewijk bij MIERIS (82), welke allen door HUIDECOPER als *valsch* verworpen worden (83), vestigende hij bijzonder zijne bewijzen op zijne bekende dwaling, dat deze Graafschappen van het Keizerrijk niet zouden leenroerig geweest zijn, en dat uit dien hoofde Keizer Lodewijk als dusdanig de magt niet gehad hebbende zulk eene overdragt te doen, nimmer door hem deze charters gegeven kunnen zijn, maar dat men veeleer deze brieven moest beschouwen als gemaakt onder Hertog Aelbrecht, op dat deze daardoor onder den glimp van regt, het bezit dezer landen te beter tegen zijnen ouderen broeder Lodewijk den Romein konde verdedigen. Zeer wijdloopig handelt hij hierover, en schoon deze geleerde man, gelijk ik geloof zonder verwaandheid te mogen zeggen, hier baarblijkelijk dwaalt, geeft hij toch bij deze gelegenheid nieuwe bewijzen van zijn scherpziend vernuft, waardoor hij dieper in de omstandigheden van dien tijd inziet, dan velen vóór hem immer deden. Maar dat de vijf charters onecht zijn, durf ik volkomen tegenspreken, en ik meen te mogen zeggen en te kunnen bewijzen, dat wel verre, dat deze stukken verwerpelijk zijn, zij niet anders mogen beschouwd worden, dan als waar-

lijk

(82) MIERIS 2 d. p. 727, 728, 729.

(83) HUIDEC. *op Stoke*, 3 d. p. 544—597, voornamelijk p. 584.

lijk in het jaar 1346 gemaakt geweest te zijn. Om dit te betoogen zal ik deselven van naderbij moeten onderzoeken.

Wat betreft het eerste stuk, waarbij Keizer Lodewijk alle de voorregten door Margaretha aan deze landen verleend, beveatigt: hier over handelt Huidecoper het minst, maar beschouwt het echter even als de anderen, als valsch; doch ST. GENOIS (84) haalt juist dat stuk, gelijk het tweede, vierde en vijfde aan uit de Catalogus der Charters door Godefroy op het laatst der 17 Eeuw vervaardigd, als zijnde dezelven *toen* nog in het *origineel* te Bergen in Henegouwen aanwezig; maar daar het niet blijkt, dat de Graaf de ST. GENOIS deze zoo min als de andere door hem vermelde charters immer zelve beschouwde, zoude het onzeker wezen, of dezelven nog ten tijde, dat hij zijn werk schreef, bestonden, indien deze onzekerheid nu niet geheel en al werd weggenomen, door dien de Heer VAN WYN (85), in het jaar 1805 zij-

(84) St. GENOIS, *Monuments anciens*, p. 418.

(85) Dit is mij gebleken uit het M. S. S. rapport van den Heer VAN WIJN: het eerste stuk was zeer *broos*, en berustte in Lade 82. *D. D. Holl. Zeel. Friss.* onder de Chartes, toen bewaard wordende in het Hôtel der voormalige Staten van Henegouwen te Mons. p. 74 van dit Rapport. N. 2 was zeer gaaf, doch het zegel was verloren; de koord alleen bestond, waaraan het zegel te voren hing: N. 4 was gaaf, niets van het zegel, dan de gaatjes, door welke de koorden gestoken waren;

zijne charterreis door Belgien doende, alle deze stukken in *originali* zag, waardoor noodzakelijk alle de bewijzen van den Heer Huidecoper omtrent de onechtheid derzelven vervallen. En of hier aan nog iets mogt ontbreken, de vier laatste charters bij Mieris vermeld, en dus ook dat geen, waarbij Keizer Lodewijk verklaart, dat zijn Zoon Lodewijk de Romein ten voordeele van deszelfs broeder Willem van alle zijne regten op deze Graafschappen had afstand gedaan, vindt men ook in het Register der voormalige Leenkamer van Holland E. L. 27 cas C: welk register in zich geene andere brieven bevat, dan die door Hertog Willem, of ten zijnen tijde verleend zijn, terwijl het geschreven is door Henric Poppensone, die gedurende de regering van dien Vorst, Kannonnik te Middelburg was, en als Klerk of zoo als wij zeggen, als Secretaris des Hertogs voorkomt tegenwoordig geweest te zijn bij het sluiten van den vrede tusschen Willem en Margaretha in het jaar 1354, en ook in dien rang dat verdrag teekende (86). Maar nu zouden deze charters nog volgens Huidecopers stelling ten tijde van Hertog Aelbrecht somwijlen hebben kunnen nagemaakt zijn.

Dan

ren: N. 5 zeer gaaf, doch het zegel weg. Deze zegels bestonden nog ten tijde van Godefroy: de sporen der zegels, die, de Heer van Wijn zag, bewijzen dat het de *originelen* waren.

(86) VAN WIJN, *Huisz. leven*, 2 d. 1 st. p. 220.

Dan, behalve dat dit met de zegels niet zoo gemakkelijk ging, heb ik in eene Grafelijke rekening van het jaar 1347 eene plaats gevonden, die zijne bewijzen in eens den bodem inslaat. Want ik leze daar (87), dat Johannes van Nederheim, een Klerk van Hertog Willem op Dinxdaghe na *St. Pontiaensdach* (88) 1346, dat is volgens onzen stijl op den 16 *Januarij* 1347 uit den Haag reed *tot* den *abt van Egmond* om *uytscriften* (Vidimussen) *te doen bezeghelen met het zeghel des abts van den brieve, die mijn here die hertoghe heeft van den Keyser ende van hertoghe lodewyc sinen broeder.* En (89) waarlijk één dezer afschrif-

(87) *Reken. van Joh. van Nederheim*, St. Bavend. 1346 — Woensd. na Vrouwenlichtmis 1347_8 p. 59.

(88) Volgens *l'Art de verif. les dates* p. 27 en 28. In dit werk echter p. 164, en volgens KLUIT, *prim. Lineae*, p. 29. tab. II. valt de *Pontiaansdag* op den 19 *November* in. Dan, terwijl het uit den zamenhang dezer rekening blijkt, dat dit voorval in *Januarij* geschiedde, is mij ook duidelijk geworden uit andere rekeningen, dat die dag ook hier te lande gevierd werd op den 14 *Januarij*, gelijk ik dit lees in Reken. m. s. s. *Contra sommen* 7 Sept. 1346 — 14 Sept. 1347. p. 9. *Zondag op St. Pontiaensdag* 14 *daghe in Januarij.* Meerdere voorbeelden kwamen mij hiervan voor. Aan MIERIS was dit niet onbekend; cf. 2 d. p. 165, 249.

(89) Het hoofd en slot van dit vidimus zijn in het latijn: het stuk is gegaat, en het zegel des Abts is verloren, ofschoon het blijkt, dat er te voren een aanhing. Eén der bewijzen voor de onechtheid was, volgens HUIDECOPER, dat men in den brief bij MIERIS las: *Dux Bayarorum:* doch in het vidimus leest men tweemaal *Dux Bawariae.*

schriften of *Vidimussen*, bestaat nog heden op 's Rijks Archief, waarbij *Willem van Rollant* (90) toenmalig abt van het klooster van Egmond juist op denzelfden dag, 16 Januarij van het jaar 1347 erkent gezien te hebben het tweede charter van 7 September 1346 bij Mieris vermeld: waardoor het dus zeker is, dat deze charters waarlijk door Keizer Lodewijk verleend zijn; dat dezelve niet, ten tijde van Aelbrecht verdicht werden, maar in der daad reeds bij Hertog Willems komst verleend zijn, en dat dus eindelijk, waarvan Huidecoper het tegendeel vooral zoekt te bewijzen, Lodewijk de Romein ten gevalle van zijnen broeder Willem waarlijk van alle zijne regten op deze landen heeft afstand gedaan.

Men zal na het gezegde, meen ik, volkomen overtuigd zijn van de echtheid dezer charters, over welken ik een weinig heb moeten uitweiden, dewijl van de echtheid of valschheid derzelven de gronden van mijn geheel stelsel afhangen, hetgeen van zelfs moest vervallen, indien het waar was, zoo als Huidecoper meende bewezen te hebben, dat deze brieven slechts ten tijde van

Ael-

(90) *Willem van Rollant* is volgens JOANNES À LEYD. de 24ste Abt van Egmond geweest, en kwam aan 't hoofd der Abdij in het jaar 1345, bestuurde dezelve op eene loffelijke wijze tot het jaar 1351, en stond toen van dien post met het verlof des Paus af ten voordeele van *Johannes Olout* uit *Haarlem*. JOANN. À LEYD. *Annales Egmundenses*, p. 68.

Aelbrecht gemaakt waren. Dan, daar het dus zeker is, dat Margaretha deze landen verliet, en Keizer Lodewijk toen in haren naam na den afstand des oudsten zoons, aan hunnen tweeden het bestuur als Verbeidende overgaf: blijft het toch altijd nog duister, *waarom* Margaretha deze landen verliet, en welke de redenen waren, dat Willem, ofschoon de tweede zoon zijnde, de regering in handen verkreeg, terwijl de oudste naar het leenregt eigenlijk haar moest opgevolgd zijn. Indien ik oplettend naga de daden van Margaretha gedurende haar kort verblijf alhier, en merk dan op alle de middelen, die zij aanwendde, om zich in het *gebied te vestigen*, dan komt het mij onbegrijpelijk voor, dat zij volkomen uit *eigen wil* het bestuur dezer Graafschappen, die toen reeds bekend waren onder den naam van *Rijke Landen*, zoude hebben laten varen; en men wordt, naar het mij toeschijnt van zelfs gedrongen andere redenen op te sporen, waardoor zij tot zulk eenen gewigtigen stap, die haar zonder twijfel veel heeft gekost, overgegaan is. Onze schrijvers, gelijk ik reeds gezegd heb, geven hier geene opheldering, even min als de charters en andere gedenkstukken, waardoor ik mij genoodzaakt vinde elders bronnen te zoeken, welke ons in staat zullen stellen de waarheid na te vorschen. Het was daarom ook, dat ik dit bij Duitsche schrijvers zocht, en ik vleije mij, dat indien wij

de

de daden, de regering en het karakter van MARGARETHA's echtgenoot, Keizer Lodewijk van nader bij onderzoeken, er als dan over dit gedeelte der geschiedenis eenig licht zal opdagen, en wij hierin eenigzins de drijfveren tot Margaretha's vertrek, tot de komst van Willem, en tot de uitsluiting van Lodewijk den Romein zullen ontdekken.

Keizer LODEWIJK IV werd door een gedeelte der Keurvorsten in het jaar 1314 tot Roomsch Koning verkozen, toen juist één dag te voren door een ander gedeelte, Frederik van Oostenrijk tot die zelfde waardigheid verheven was (91), waardoor tusschen deze Vorsten, vreesselijke twisten en bloedige oorlogen ontstonden, tot dat eindelijk in het jaar 1322 Lodewijk als overwinnaar, alleen meester van het Rijk werd, ja zelfs zijnen mededinger in zijne magt verkreeg. Zijne regering is eene aaneenschakeling van rampen, veroorzaakt bovenal door den haat der Pauzen Johannes XXII en Clemens VI. Deze schoten meermalen de schichten hunner Banbliksems op hem neder, verklaarden hem vervallen van alle waardigheden, riepen alle zijne onderdanen tegen hem op te wapen, en spraken de verschrikkelijkste vervloe-

(91) J. D. VON OLENSCHLAGER; *Staatsgeschichte des Römischen Kayserthums in des ersten helfte der Vierzehenden Jahrhunderts*, p. 86. seqq.

vloekingen over hem en zijne nakomelingen uit (92). Grootendeels wederstond hij hun, en allen, die zich tegen hem durfden verzetten, manmoedig; en zoo lang het fortuin hem goedgunstig was, bestond er nimmer kloekmoediger Vorst (93). Maar, en hierin ontbrak hem ware grootheid, wanneer alles hem tegen liep, en hij naar zijn oordeel geene uitzigten meer bezat, dan verliet hem zijne kloekmoedigheid, dan wist hij tot geen besluit te komen, dan schoot hem, naar zijne meening niets overig, dan zich met zijne vijanden te verzoenen en van de Keizerlijke waardigheid af te zien, om slechts ten koste van eer en goeden naam op de laagste wijze vergiffenis van de toenmalige verharde hoofden der Kerk af te smeeken. Geen wonder derhalve, dat toen eindelijk door de herhaalde Banbliksems een groot deel van Duischland tegen hem in het jaar 1346 opstond, en Karel van Luxemburg, zoon van zijnen onverzoenelijken vijand Jan, Koning van Bohe-

(92) Onder andere vervloekingen zij tot een voorbeeld, die van Clemens VI: *Orbis terrarum pugnet contra eum: aperiatur terra et ipsum absorbeat vivum. Cuncta elementa sint ei contraria etc.* OLENSCHLAGER cit. p. 252 en 253.

(93) MUSSATUS *in Ludovico IV*, *apud* GRAEVIUM *in Thesauro Italiae*, t. 6. p. 2. p. 366 et 367. MUTII *Chronicon Germanicum* apud PISTORIUM Germ. Scriptorum edit. Struvii, t. 2. p. 864.

nemen tot Roomsch Koning op den 11 Julij van dat jaar verkozen werd, en men hem te gelijk van de Kroon vervallen verklaarde (94): geen wonder, zeg ik, dat hij toen door verbaasheid werd aangegrepen, en hij zijne eigene ooren, toen hem dit berigt werd medegedeeld, niet vertrouwde; maar tevens ook geen wonder, dat hij, die in de benaauwste oogenblikken dikwijls zijne redding aan den raad van vrienden verschuldigd geweest was, nu in dit hagchelijk tijdgewrocht, zijne gemalin Margaretha uit deze landen terug ontbood, om haren raad in deze moeijelijke omstandigheden in te nemen. Want, dat dit deels de rede van haar vertrek geweest zij, leert ons een schrijver van dien tijd (95), welke ons berigt, dat Lodewijk *beangst over hare langdurige afwezendheid* haar terug riep. En waarlijk kon hij geene betere raadgeefster zoeken dan in haar, daar wij, indien men het karakter dezer wonderbare Vrouwe nagaat, vin-

(94) OLENSCHLAGER l. l. p. 109, 329 en 374, op welke laatste bladzijde die schrijver zegt: *So lang es gut gieng, blief er standhaft auf seinem zweck. Aber in widerwärtigkeiten ward er leicht wanckelmüthig, unschüssig und zaghaft.* Lodewijks tijdgenoot MUSSATUS, l. l. t. 6. p. 2. p. 367, zegt van hem, dat hij was: *In adversis consilio egens*, en bij MUTIUS in *Chron.* cit. wordt hij genoemd p. 878, *Inops consilii*, in welk geval *ubique quaerebat consilium.* Zoo ook spreekt van hem J. D. KÖHLER, *Teutsche Reichshistorie* p. 293.

(95) ALBERTUS ARGENTINENSIS in *Ottonis Frisingens. Chron.* p. 187.

vinden, dat zij eene Vorstin was, die hoewel bezield, naar het mij toeschijnt, door eenen opbruisenden aard, echter groote hoedanigheden bezat, en met een juist oordeel een' standvastigen moed paarde, en die daarom volkomen geschikt was, om haren zwakkeren echtgenoot in zijnen tegenspoed op nieuw op te beuren.

Dan, ofschoon wij dus hierin reeds gedeeltelijk de rede van Margaretha's vertrek vinden, geloof ik echter, dat Keizer Lodewijk niet alleen uit deze oorzaak haar terug riep, maar haar hiertoe willende overhalen, deze rede slechts voorgaf, terwijl hij, indien ik hier iets zie, onder dit voorwendsel eene andere rede verborg, welke hij aan haar misschien niet wilde mededeelen, ten minsten niet voor het oog van Europa wilde weten. Want wanneer hij Margaretha slechts voor eenen zekeren tijd bij zich gewenscht had, om in zijnen moeijelijken toestand, hulp door hare raadgevingen te verwerven: waartoe dienden dan alle de voorzorgen, die hij aanwendde bij haar vertrek en bij de overgave van het Verbeiderschap? waartoe liet hij Lodewijk den Romein afstand doen ten voordeele van zijnen Jongeren broeder? waartoe eindelijk bevestigde hij de door Margaretha verleende voorregten? Men ziet uit alles integendeel duidelijk dat zijn groot doel was, Willem zelfs gedurende het leven van zijne Moeder van het bezit dezer landen zoodanig te verzekeren, dat noch Margaretha immer

niet hier te lande eenigen invloed meer zoude bezitten, noch ook zijn oudste Zoon Lodewijk de Romein (96) immer eenige regten op deze Graafschappen zou kunnen voorwenden te hebben. En dit stemt met zijne gewone wijze van handelen volkomen overeen. Want door zijne geheele regering straalt *ééne* zucht door, die namelijk van *zijn Huis groot te maken, en zijne Zonen groote Erflanden te bezorgen.* Dit is ééne der zwaarste beschuldigingen, welke zijne vijanden hem vóór en na zijn' dood tegenwierpen (97). Men wil hem daartegen verdedigen, door te zeggen, dat hij hierin slechts het voorbeeld zijner laatste voorgangers in het Rijk navolgde, die met de zorg voor het algemeene welzijn, dat van hun bijzonder geslacht zeer wel hadden weten te vereenigen, terwijl zijne beklemde omstandigheden hem drongen, om overal, waar hij slechts hulp konde vinden, die te zoeken, en hij gewis nergens

(96) De oudste zoon van Margaretha bij Keizer Lodewijk, werd *Lodewijk de Romein* genoemd, omdat hij te *Rome* geboren was. Dit leert ons MUTIUS *in Chron. ap. Pistorium*, p. 871, waar hij zegt: „Ludovico Imperatore in Urbe (Romae) morante diutius, Margaretha uxor ejus parit puerum masculum, quem nominavit Imperator *Ludovicum Romanum.*

(97) MUTII *chron.* cit. p. 864. KÖHLER *Teutsche Reichhist.* p. 298, 300: ADLZREITTER p. 2. l. 5. p. 88. en OLENSCHLAGER l. l. p. 318, 375.

gens beter onderstand konde verkrijgen, dan wanneer hij zijne Zonen, 't zij door huwelijken, 't zij door het opdragen van groote Leenen, eene uitgestrekte magt kon bezorgen, iets waartoe hij als Vader alles aanwendde, en 't geen hij als Keizer door zijne waardigheid dikwijls met eenen goeden uitslag kon bewerken. Te meer werd hij tot zulk eene wijze van handelen aangespoord, dewijl de ondervinding hem geleerd had, dat een Monarch zonder eigene krachten, in dien tijd op den Keizerlijken troon onvermogend was zich staande te houden, en het niet doenlijk ware zich alleen door den blooten bijstand van dikwijls baatzuchtige vrienden tegen alle aanvallen te verweren (98). Met dit oogmerk, en in dit inzigt was het, dat hij zich van geheel Neder-Beijeren meester wist te maken, niettegenstaande de zonen zelve van zijnen broeder Rudolphus hierop, ten minsten voor een gedeelte, regt hadden (99): hierdoor was het, dat hij voor de zonen, geboren uit zijne tweede gemalin de Poolsche Beatrix groote bezittingen verwierf, waarvan de oudste Lodewijk van Brandenburg op eene schandelijke wijze in het bezit van Tijrol en Carinthien werd gesteld (100), 't geen tegen den Keizer zulk eenen

(98) OLENSCHLAGER l. l. p. 375.

(99) OLENSCHLAGER p. 313, die *Leobensis ad annum* 1339 aanhaalt, welke omtrent deze omstandigheid zegt: Imperator se, ratione *sanguinis et Imperialis juris*, omnibus *propinquiorem* astruens, terram — *sibi* conservavit.

eenen haat verwekte, dat hij, die tot op dien tijd door zijne vroomheid bij elk geëerd was, nu door velen, zelfs van het volk, als een *Godsverachter* werd uitgekreten; terwijl hij voor den tweeden zoon dezer echtgenoote, Stephanus, het Hertogdom Swaben te vergeefs trachtte te verkrijgen (1). En zou hij dan, die zoo zeer voor het welzijn der kinderen zijner afgestorvene echtgenoote bekommerd was, voor de zonen van zijne nog levende Margaretha minder gezorgd hebben, voor hun, aan één van wien waarschijnlijk rijke erflanden met ter tijd zouden te beurt vallen, uit welke, gelijk hij reeds menigmaal ondervonden had, hem krachtdadige hulp kon toegebragt worden? Neen voorzeker, hun was hij niet minder genegen, dan de zonen uit zijn tweede huwelijk gesproten, maar hij zocht veeleer het daar heen te leiden, dat in plaats één slechts wel verzorgd zoude zijn, allen zonder onderscheid rijke bezittingen verkregen, om daardoor voor hun een uitgestrekt gebied te verwerven, en zichzelven zoo spoedig mogelijk den noodigen bijstand te bezorgen.

Gelijk bekend is (2), had hij vier zonen uit Mar-

(100) MUTII *chron. cit.* p. 874, 885. en OLENSCHLAGER, p. 317, 318.

(1) OLENSCHLAGER p. 313.

(2) Eene zeer naauwkeurige geslachtlijst der zonen van Keizer Lodewijk is bij P. SCRIVERIUS *Holl. Zeel. en Vriesl. Cronijk* p. 368.

Margaretha, *Lodewijk den Romein*, die de oudste was, *Willem*, *Adelbrecht* en *Otto* (3). Aan Lodewijk zouden volgens het leenstelsel als *oudsten* zoon na den dood van Margaretha de Graafschappen zijner Moeder te beurt gevallen zijn, indien zijn Vader, nimmer uit het oog verliezende het plan, om alle zijne zonen wel te verzorgen, en zich door de vergrooting van zijn Huis tegen zijne vijanden te versterken, hem niet aan eene dochter van den Poolschen Koning Kazimir in het jaar 1345 reeds verloofd had (4), waardoor hij de

(3) Er is bij de Schrijvers van dien tijd, en ook bij vele Hedendaagschen eene geheele verwarring omtrent de zonen van Keizer Lodewijk, vooral omtrent *Lodewijk*, geboren uit zijne tweede vrouw, en *Lodewijk den Romein*, zoon van Margaretha, die dewijl zij beiden de een na den anderen *Markgraven van Brandenburg* geweest zijn, niet behoorlijk van elkander worden onderscheiden, zoo dat over het algemeen hunne geschiedenis nog zeer duister is. De *Kon. Akademie* te *Munchen* dit inziende, heeft op den 1 April 1815 eene Prijsvraag uitgeschreven wegens de geschiedenis der *zonen van Keizer Lodewijk* niet alleen wat Duitschland betreft, maar ook omtrent Holland en Zeeland. De beantwoording moest ingezonden zijn tegen den 12 October 1816, en de uitspraak zal volgen den 28 Maart 1817. Het is te wenschen, dat uit de Beijersche archiven hierover eenig licht zal opdagen. Cf. *Göttengische gelehrte anzeigen* n. 52. p. 519. a. 1815.

(4) OLENSCHLAGER, en de Schrijvers aldaar aangehaald p. 377. Op deze plaats merkt die oordeelkundige Schrijver aan, dat hierdoor te verklaren is, waarom Lodewijk de Romein in *Chron. Holl. ap.* MATTH. *Anal.* t. 5. p. 560. *Rex Cra-*

co-

de hoop begon te voeden, eenmaal den Poolschen troon te zullen bestijgen. Dan, daar dit huwelijk nimmer tot stand kwam, vervloog zijne hoop in rook, terwijl hij intusschen, voornamelijk, zoo het mij voorkomt op raad en aandrang van zijnen Vader, afstand gedaan had van zijne regten op de erflanden zijner Moeder ten voordeele van zijnen broeder Willem, zoodat hij zich door dit een en ander van alles beroofd vond, en zich in 't vervolg van tijd moest vergenoegen met het Keurvorstendom Brandenburg, hetwelk zijn halve broeder Lodewijk uit het vorige huwelijk, hem volgens zekere bepaling overliet, en waarin zijn broeder Otto hem weder na zijnen dood opvolgde. Op *raad* en *aandrang*, zeide ik, zijns Vaders deed Lodewijk den afstand; want om te denken, dat hij geheel uit vrijen wil in verwachting van eene onzekere kroon, het zeker bezit van groote erflanden zoude hebben laten varen, schijnt mij tegen de natuur der zaak aan te loopen, en zijne ontkentenis dat hij immer zoodanig iets gedaan had, welke hij naderhand inbragt, duidt mij genoegzaam aan, dat hij zulks niet zoo geheel uit zich zelven deed (5), terwijl

Ottho genoemd wordt, zoo als hij ook voorkomt bij BEKA editione BUCHELII p. 143: en in *Mag. Chron. Belg.* apud PISTORIUM. p. 303.

(5) De Keizer dwong zijnen zoon Lodewijk van Brandenburg

wijl het voorbeeld in den anderen zoon LODEWIJK, wien de Keizer tegen wil en dank dwong eene verachtelijke vrouw te trouwen, alleen met inzigt om hem van Tijrol en Carinthien te verzekeren, tot een zeker bewijs schijnt te verstrekken, dat Keizer Lodewijk zijn gezag somtijds gebruikte, of laat ik liever zeggen, misbruikte jegens zijne zonen, indien hij slechts daardoor zijn doel, de vergrooting van zijn huis, kon bereiken. Om alle welke redenen ik meen te moeten besluiten, dat Keizer Lodewijk het Verbeiderschap aan zijnen zoon LODEWIJK DEN ROMEIN onthield, dewijl hij, 'gelijk het hem voorkwam, groote hoop had op een Rijk, en het dus voor dezen, zoo wel als voor hem zelven naar 's Keizers inzien beter ware, den daarop volgenden zoon insgelijks met een rijk erfgoed te beleenen, dan door LODEWIJK het bestuur dezer Graafschappen in handen te geven, voor hem alle hoop op den Poolschen troon te doen verloren gaan, en WILLEM zonder gebied te laten.

Intusschen schijnt de komst van Lodewijk den Ro-

burg een huwelijk aan te gaan met Margaretha, Markgravin van Tijrol, die om haar slecht gedrag in de geschiedenis bekend is onder den naam van *Maultasch.* ADLZREITTER p. 2. l. 4. p. 66. zegt hieromtrent: *Solus Brandenburgicus Caesaris filius — tergiversabatur motu infamiae. — Manus nihilominus dedit denique parentis auctoritati.*

Romein in 't eerst bij de inwoners dezer landen zeer gewenscht te zijn, en het komt mij met verscheide andere Schrijvers, welke hiervan melding maakten, voor, dat daarop het bekende stuk van Dordrecht (6) ziet, waarbij de Regters, Schepenen en Raad met de poorters dier Stad eene overkomst zamen maakten wegens het bestuur derzelve om *nutscep, oirbaer, ruste ende proufſijt ons lieffs gerechts Lantsheer Grave van Hollant en der Stede van Dordrecht:* eene overeenkomst, die zij slechts weinige dagen na den dood van Graaf WILLEM IV aangingen. Want dat de wensch onzer landgenooten bij het afsterven van dien Vorst altijd was, ten minsten één der zoons van Margaretha tot opperhoofd te verkrijgen, blijkt uit een' Schrijver (7) van dien tijd; ja zelfs getuigt deze, dat bij het vertrek van Margaretha naar Duitschland dien wensch zich op nieuw openbaarde, en zich wel stellig tot Lodewijk den Romein bepaalde, daar hij duidelijk zegt (8) dat de inwoners, toen de Keizer zijne gemalin tot zich terug ontbood,

zij,

(6) MIERIS a. d. p. 699.

(7) ALBERT. ARGENT. p. 187.

(8) ALBERT. ARGENT. p. 187 en 188. Anxius Princeps (Ludovicus Imp.) propter diutinam uxoris absentiam, cum misisset pro illa, *gentes autem illae voluerunt habere seniorem filium Imperatoris pro domino, Princeps Vuilhelmum, filium suum misit ad terram illam.*

zijnen oudsten zoon als Heer willen hebben, doch dat deze Vorst *zijnen zoon Willem herwaarts zond*: een blijk, dat de Keizer niet alleen door Willem aan het hoofd dezer landen te plaatsen, tegen den wil der onderzaten handelde, maar ook schikkingen maakte tegen het gewone regt, daar zij den oudsten zoon verzochten, dewijl deze de vermoedelijke erfgenaam zijner Moeder was. En daar ik aangetoond meen te hebben dat de redenen, waarom de Keizer aldus handelde, aan zijne zucht om zich te beter tegen zijne vijanden te kunnen verdedigen, en elk zijner kinderen een erfgoed te bezorgen, moet worden toegeschreven: vervalt naar mijn oordeel de beschuldiging, die *Huidecoper* tegen Keizer Lodewijk aanvoert (9), als of deze uit eene *blinde liefde* ten gevalle van Willem, zijnen oudsten zoon zoude zijn voorbijgegaan; waarvan ik geene de minste bewijzen vond, daar integendeel de doorgaande regel gedurende de geheele regering van Lodewijk in zijn gedrag jegens zijnen zonen, mij zoo eenvoudig en aan de waarheid overeenkomstig toeschijnt, dat ik voor mij geloof, dat men te vergeefs naar eenige andere oorzaak zal zoeken, waarom Willem in plaats van Lodewijk alhier het bestuur verkreeg.

Maar daarenboven, indien wij opmerken, dat de

(9) HUIDECOPER *op Melis Stoke*. 3 d. p. 584.

de Keizer niet slechts Willem *alleen* herwaarts zond, maar dat Otto reeds door zijne Moeder terstond bij hare komst hier met de rijke bezittingen der Vrouw van Voorn begiftigd werd, en Aelbrecht als dadelijke opvolger van Willem, indien deze zonder kinderen mogt sterven, hem werd toegevoegd: dan ziet men hier geene eenzijdige toegenegenheid voor Willem doorstralen, maar men beschouwt op nieuw den geest, die Keizer Lodewijk gedurende zijn geheel bestuur zoo wel jegens de zonen van Beatrix, als van Margaretha bezielde. Het komt mij dus, gelijk ik boven gezegd heb, het waarschijnelijkst voor, zoo als OLENSCHLAGER ook gedeeltelijk getuigt (10), dat LODEWIJK DE ROMEIN uitzigt hebbende op de Poolsche kroon, afstand deed van zijne regten op deze landen, voornamelijk op raad en aandrang van zijnen Vader, en dat hij hiervan geen berouw kreeg voor dat alle hoop tot het verkrijgen dier kroon voor hem geheel verdwenen was, en de omstandigheden in deze landen zoodanig waren geworden, dat hij meende met vrucht zijne eens afgestane regten weder te kunnen doen gelden. Want 't geen HUIDECOPER tracht te bewijzen uit den brief van dien Lodewijk, aan de Henegouwsche onderdanen geschreven den 28 April 1351 (11), waar-

(10) OLENSCHLAGER p. 377.
(11) MIERIS 2 d. p. 791.

waarbij hij als *oudste zoon en Stedehouder* van zijne Moeder ontkent, ooit *eenigen afstand gedaan te hebben*, daar ooit *toe aangezocht* te zijn, of *daar ooit* om *te hebben gedacht*, en waarbij hij hoopt na Margaretha's overlijden *Gerecht Heer en oudste erfgenaam* te zijn, bewijst niets, daar men hier tegen over kan stellen, de bekentenis van Margaretha zelve, die op den 20 Januarij 1354 met ronde woorden zegt (12), dat Lodewijk van alle regten voormaals had afgestaan; terwijl hij zelve in verschillende brieven betuigt (13), dat wegens het regt van eerstgeboorte over de onderscheide Graafschappen tusschen hem en Willem verschil was, waarover hij een verdrag met hem trof, om dat dezelve aan zijnen broeder *door de gift van zijnen Vader en Moeder* geschonken waren; welke gezegdens hij, zoodra Willem wegens krankzinnigheid van het bestuur verwijderd was, aan Aelbrecht herhaalde (14). Maar al hadden wij deze bewijzen niet, zou de zwarigheid, zoo

(12) MIERIS 2 d. p. 768, welke brief door MIERIS tot 1350 gebragt wordt, doch om den hofstijl behoort dezelve tot het jaar 1351.

(13) MIERIS 3 d. p. 15—18.

(14) MIERIS 3 d. p. 46, 47, 48, 49. HUIDECOPER l. l. beschouwt weder alle deze brieven als verdicht, en het vermelde in dezelven als nimmer geschied. Het tegendeel hiervan leert ons duidelijk PHILIPPUS à LEYDIS p. 269.

zoo ik meen, ontstaande uit dien brief van Lodewijk aan de Henegouwers kunnen weg genomen worden door te letten op den tijd, wanneer, en op de omstandigheden, waarin hij denzelven schreef. Vóór de hertoeping van Margaretha op den 27 Mey 1350, waarbij zij Willem van alle regten verstak, komt Lodewijk, voor zoo veel mij bekend is, nimmer voor, om zijne regten als oudste zoon en wettig erfgenaam te doen gelden, doch na dien tijd ziet men hem als Stedehouder zijner Moeder optreden en met haar zich vereenigen; deels zonder twijfel om weder, nu hij van de Poolsche kroon verstoken was, zijne erflanden, waarvan hij eens afstand gedaan had, te herkrijgen, maar deels ook, dewijl hij na de hertoeping van Margaretha, en na Willem's nederlegging van het gebied, alles weder beschouwde als tot denzelfden stand terug gekeerd te zijn, waarin deze Graafschappen zich hadden bevonden, vóór dat Margaretha zich van dezelven in 1346 verwijderde, en vóór dat hij dus afstand had gedaan: zoo dat hij, nu de persoon ten wiens voordeel hij van zijne regten eens afzag, opgehouden had te regeren, met rede zich weder *oudsten erfzoon* noemen kon, en verklaren van zijn regt tot de opvolging geen afstand gedaan te hebben, noch immer dit te zullen doen; hetwelk hem in dat oogenblik gemakkelijk viel, daar hem en zijne Moeder toen alles aanlagchte en zij plotseling

in een gebied hersteld was, waarvan *zij reeds te voren* afstand had gedaan.

Doch daarenboven, hebben ons niet alle onrustige tijden geleerd, dat men aan de taal dier Vorsten, welke door eigen belang gedreven worden, niet altijd geloof moet slaan? en zou het dan zoo geheel vreemd wezen, dat een jong Vorst, gelijk Lodewijk, aangespoord door zijne Moeder, tot eigen nut eene daad ontkende, tot welke hij niet geheel vrijwillig, maar meest om zijnen Vader te behagen, te voren zijne toestemming gegeven had, en van welker verdonkering nu zijn geheel welzijn afhing?

Margaretha derhalve verliet deze landen niet uit volkomen eigen wil, maar terug geroepen door haren echtgenoot, overlatende het bestuur der Graafschappen aan eenen jongeling, die naauwelijks den ouderdom van 16 of 17 jaren bereikt had. Doch zij vertrok niet van hier, (een blijk hoe zeer Keizer Lodewijk bezorgd was om Willem in het eens gegevene gebied voor altijd te handhaven), zonder zich bij de verklaring van haren Echtgenoot (15) uitdrukkelijk te verbinden, gedurende hare afwezendheid nimmer eenig deel aan de regering dezer landen te zullen nemen. Dit *charter*, op welks inhoud men weinig tot nu toe schijnt gelet te hebben, komt mij *alleropmerkelijkst* voor, zoo wel om de belofte daarin vervat, als om de ge-

(15) MIERIS 2 d. p. 726.

gevolgen die uit die belofte voortkwamen. Hetzelve toont ons, dat Keizer Lodewijk niets verwaarloosde, om zijn' zoon Willem terstond in het gerust bestuur dezer landen ook van 's Moeders zijde te plaatsen, even gelijk hij door den afstand van deszelfs oudsten broeder voor de regten tot de dadelijke opvolging na Margaretha gezorgd had: maar het geeft ons te gelijk een denkbeeld, hoe Margaretha met moeite van deze landen scheidde, daar zij hierdoor genoodzaakt was, het bestuur derzelven in de droevige omstandigheden, waarin wij het gebied beschouwden, geheel aan een' onkundigen jongeling over te laten, terwijl het mij onzer aandacht wel waardig toeschijnt, dat, en dit stuk en de vier overige charters bij deze gelegenheid verleend, niet door *Margaretha zelve* als *Vorstin* gegeven werden, waartoe zij echter, bij voorbeeld, in de belofte om zich gedurende hare afwezendheid met niets te zullen bemoeijen, eigenlijk *alleen* als *Landsvrouw* geregtigd was; maar dat hij als *Keizer*, *Echtgenoot* en *Vader* zulke verbintenissen aanging in naam van zijne vrouw en zoon: al het welk duidelijk schijnt te doen zien, dat dit door *zijn gezag en vermogen* meest bewerkt is ten zijnen genoegen, en om hem in alles te behagen, het geen Margaretha zelve niet onduidelijk te kennen geeft, daar zij op den 20 Januarij 1351 zegt, dat zij het bestuur dezer landen aan haren zoon Willem had over-

gegeven by rade ende by willen ons lieves Heeren des Keizers (16), tot welken eisch hij als Keizer geene magt had, en als echtgenoot dit alleen door zijn invloed heeft kunnen daar stellen.

In de sterkst mogelijke woorden verbindt Margaretha zich in dit charter, om niets te *ondernemen* of *uittevoeren* in de Graafschappen Henegouwen, Holland, Zeeland en de Heerschappij van Vriesland, *zoolang, zoo dikwijls of wanneer* het mogt gebeuren, dat zij *buiten deze landen zich bevond*, belovende, dat, indien zij hier tegen iets misdeed, dit van *geene de minste kracht of waarde zoude zijn, maar dat dit vruchteloos zoude gedaan wezen, en als ijdel moest beschouwd worden.* — Het zoude mij in dezen brief geheel onverklaarbaar zijn, hoe Margaretha dit immer heeft kunnen beloven, indien wij niet reeds gezien hadden, dat de beweegrede van al het geen bij den overdragt van het bestuur aan Willem geschiedde, te zoeken was in het *gezag* en den *invloed* van Keizer Lodewijk, en ik leide ook hiervan af, dat hij deze belofte van haar heeft weten te verwerven met oogmerk, om Willem daardoor te vaster aan deze landen te verbinden, en, door hem in de gelegenheid te stellen zich hier vrienden (17) onder de Grooten te maken, het be-

(16) Mieris 2 d. p. 768.

(17) Beka edit. *Buchelii* p. 119, zegt, dat Willem zich ge-du-

bezit dezer landen in het vervolg aan hem te verzekeren. Want het komt mij voor tegen alle waarschijnlijkheid, ja zelfs tegen alle de vermelmelde omstandigheden te strijden, dat wij de overgave dezer landen als *alleen* uit *vrijen wil* geschied moeten beschouwen, daar het mij tegen den aard dezer Vrouw volstrekt schijnt aan te loopen, om uit eigene verkiezing deze Graafschappen, na zoo veel aangewend te hebben om zich de liefde der onderdanen te verwerven, te verlaten, en derzelver bestuur, waarin zij meer belang had, dan in het bezit der Keizerkroon, over te geven aan eenen onbedreven jongeling. Ik houde het daarom voor waarheid, dat deze opdragt aan Willem, ten nadeele van haren oudsten zoon en met groote beperking van hare eige magt, zoo al niet in het begin, ten minsten in het vervolg als *ééne der eerste oorzaken* moet beschouwd worden van den onverzoenelijken haat, die tusschen Margaretha en Willem ontstond: een haat, welke zoo lang haar echtgenoot leefde, gesmoord bleef, en door hare bemoeijingen in Duitschland na Lodewijk IV dood tegen Keizer Karel IV, waarvan nader, lang verhin-

durende de afwezendheid zijner moeder, de vriendschap van vele Heeren, zoo in Holland als in Zeeland verwierf, en dat hij door hunne hulp daarna zijne moeder van hare landen beroofde.

hinderd werd, uit te breken, vooral ook zoo lang de eendragt tusschen de Edelen dezer landen, ten minsten in het openbaar, nog bleef bestaan, maar die, zoodra deze eendragt onderling verbroken was, met eene vreesselijke woede uitbarste, en haar aanspoorde, om, toen een gedeelte dier Edelen zich tegen Willem verzette, en haar uit Duitschland herwaarts riep, hare vorige regten te doen gelden, en al het geen Willem tot op dien tijd gedaan had, voor nietig en vervallen te verklaren. En dat deze overdragt der regering door den invloed des Keizers bewerkt, *eene der eerste* oorzaken van den haat van Margaretha tegen Willem, en van hunnen onderlingen twist geweest zij, wordt ons nader in de GROOTE NEDERLANDSCHE KRONIJK aangewezen, een boek waarin deze stof, hoewel zeer kort, echter naauwkeuriger blijkt behandeld te zijn, dan in eenig werk van andere oude schrijvers (18). „ Eindelijk, wordt hier gezegd, begon Willem, verbeidende de Graafschappen, tegen zijne moeder zich oproerig te gedragen, willende reeds „ gedurende het leven zijner moeder in hare drie graaf-

(18) MAGNUM CHRON. BELG. in PISTORIO p. 303 en 304. Men is hier bij voorbeeld zeer naauwkeurig in het opnoemen der zonen van Keizer Lodewijk volgens hunnen ouderdom en titels, iets waarin de meeste Kronijkschrijvers jammerlijk verwarren.

„ graafschappen, welke hare erflanden waren, „ opvolgen, zeggende, dat *hij de zoon des Kei„ zers* (19) was, *en dat deze graafschappen „ aan het Keizerrijk vervallen waren.* Zijne „ moeder daarentegen beweerde, dat welke reg„ ten hij op deze graafschappen had, deze niet „ uit *kracht van het Keizerrijk* waren, maar „ dat hij die bezat *uit betrekking tot zijne moe„ der* als erfgenaam dezer Graafschappen. En „ uit deze verschillen, vervolgt de Schrijver, „ begonnen de verwenschte partijschappen in „ Holland in het jaar 1350 te ontstaan." Men ziet dus hier uit, dat Willem zijn regt op de gift zijns Vaders bouwde, terwijl Margaretha ontkende dat dit door dezen in zijne waardigheid als Keizer verrigt was; waar door wij overtuigd worden, dat de overgave van het Verbeiderschap en de verzekering tot de opvolging door den invloed van Keizer Lodewijk alleen bewerkt, zonder twijfel ééne der oorzaken van de Twisten is geweest; waarvan wij nog een nader bewijs vinden in eene verklaring der meeste steden van Holland (20) op den 26 September 1351, die na dat Willem voor de tweede maal het gebied aanvaard had, deszelfs reg-

(19) In MAGN. CHRON. BELG. l. l. staat *asserens filiam se Imperatoris*; doch de zin duidt klaar aan, dat men hier *filium* lezen moet.

(20) MIERIS a. d. p. 803.

zegten op de uitspraken van den overleden Keizer gronden, belovende zij gezamenlijk de opvolging in het Graafschap, indien Willem zonder kinderen mogt sterven, volgens de schikkingen door den Keizer gemaakt, te zullen doen plaats hebben: een bewijs, dat Willems partij zich altijd naauw aan de overdragt van Keizer Lodewijk verbonden hield, en dezelve als het groote punt beschouwde, waarop zij het regt van hunnen Vorst, voor wiens behoud zij alles wilden opofferen, konden en moesten doen steunen.

Na alle deze beschikkingen vertrok MARGARETHA terstond uit Holland, en wel op den 8 September 1346 verliet zij St. Geertruidenberge (21), om zich door Henegouwen naar Duitschland te begeven; in welk laatste Graafschap en de nabijgelegen landen zij echter nog eenigen tijd vertoefde. Want ik vinde (22) haar, bij voorbeeld

(21) CONTRASOMMEN VAN HERT. WILL. KOST 7 Sept. 1346. — 28 Jan. 1347, waar ik lees: *Miin vrouwe die Keyserinne reet van St. Gheerdenberghe* (dus schreef men toen) *om te Beijeren waert te riden, dat was op onser vrouwendag nativitas 7 daghe in Septemb r in 't jaer 46* Dit feest valt volgens *l'Art. de verif. les dates* p. 161. et KLUIT, *prim. lin.* p. 25, op 8 *September*: zeker is dus een kleine misslag in de rekening.

(22) *Zeeuwsche Graf. reken. van* BOUDYN JANSSONS, *Rentm. van Beoesterscelt vrid.* na half Meij a. 46. — Dinxd. na St. Lucyend. 47 in de uitgaaf: en *Cod. E. L.* 23. *Cas C. n.* 41. *f.* 10 n. 42. f. 10.

heeld, op den 11 October te Ath, den 13 van diezelfde maand te Kortrijk, en voor het laatst op den 28 October te Adinchem, 't geen ik om deze rede hier aanteeken, dewijl bij WAGENAAR (23) onbepaald alleen gezegd wordt, dat zij in Slagtmaand van het jaar 1346 deze landen verliet, en om aan te toonen, dat de gift, die Margaretha op den 10 October aan Heer Jan Aelman deed, waarvan ik boven reeds sprak, niet streed met hare belofte van den 7 September, om zich met niets te zullen bemoeijen, daar zij zich slechts verbonden had, dan eerst geen deel aan de regering te zullen nemen, wanneer zij *alle* de Graafschapoen verlaten had.

Wat Hertog Willems komst betreft, hiervan zegt WAGENAAR (24) alleen, dat „ het schijnt, „ dat hij nog voor het einde des jaars 1346 in „ Holland aangekomen zij." Doch hieromtrent kan ik nader zeggen, dat hij reeds mogelijk in Augustus van dat jaar hier te lande kwam, daar ik las, dat de Rentmeester van Beoosterschelde, die naar den Haag, waar zich Margaretha toen bevond, vertrokken was, haar naar Dordrecht vergezelde, dewijl zij de tijding verkregen had, tusschen den 10 en 15 Augustus (want dit wordt niet

(23) WAGEN. *Vaderl. Hist.* p. 272. d. 3.
(24) WAGEN. l. l. p. 271.

niet stellig uitgedrukt), dat *Hertoghe Willem haer syne comen was* (25): dan dit ziet mogelijk op zijne komst in Henegouwen, want zeker is het, dat hij maar voor 't eerst op den 9 September, dus één dag na dat Margaretha van dáár vertrokken was, te Gheertruidenberg kwam en op dienzelfden dag terstond over Dordrecht naar den Haag verreisde (26).

Op dusdanige wijze bevond zich Hertog WILLEM aan het hoofd dezer Graafschappen. Indien het voor een jong Vorst altijd moeijelijk is, zelfs een volk, 't welk eenen gerusten vrede geniet, goed te besturen, hoe veel moeijelijker, ja bijna onmogelijk moet dit geweest zijn voor dezen Vorst, nu hij, altijd in een vreemd land geweest zijnde, en dus onbekend met den aard der Natie, het gebied moest voeren over drie Graafschappen en ééne Heerschappij, welker inwoners in zeden en taal van elkander verschilden, die hunne bijzondere regten met hunne handvesten en vergunningen handhaafden, en welker toestand niet alleen uit- maar ook in-wendig zeer droevig was. Daarenboven hoe bezwaarlijk moet hem geweest zijn het vooruitzigt, om het verlorene

Vries-

(25) *Zeeuwsche Graf. Rek. van* BOUDYN JANSSONS.

(26) *Reken. contrasommen* van Hertog Willem en Margaretha kost 7 Sept. 1346. — 28 Jan. 1347/8. p. 2.

Vriesland weder te herwinnen, den dreigenden Bisschop van Utrecht af te weren, de eischen des Konings van Engeland te verijdelen, en de zaden van onrust en ontevredenheid, welke door het geheele land verspreid waren, te verstikken; terwijl eene tallooze menigte van schulden, zoo van zijnen overleden Oom, als van zijne Moeder hem drukten, en hem verhinderden alle die krachten intespannen, welke hij tot overwinning van alle deze moeijelijkheden, bij eene wel voorziene schatkist, had kunnen bezigen. Wanneer wij dit alles opmerken, en overwegen de gedurige oneenigheden, die door den regeringsvorm als van zelfs altijd in de Middeleeuwen tusschen de Edelen onderling, en tusschen de Edelen en Steden bestonden, en voegen daar bij den wrok, die bij Margaretha weldra over hare onvrijwillige overgave van het bestuur plaats vond, zoo wel als de zucht van velen, die aan haar of haren zoon Lodewijk boven Willem als Opperhoofd de voorkeur zouden gegeven hebben, dan is het geenszins te verwonderen, dat de Twisten niet lang na dezen tijd ontsproten zijn.

Margaretha gaf dus door den invloed van haren Echtgenoot het bestuur dezer Landen aan Hertog Willem over, met de duidelijke belofte van zich gedurende hare afwezendheid in de regering niet te zullen mengen. Maar ofschoon zij deze belofte in de sterkst mogelijke bewoordingen had gedaan, blijkt toch, en dit meen ik,

merk-

merkte men tot nu toe niet op, dat zij vóór haar vertrek echter alles aanwendde, om het door beschikkingen zoo verre te brengen, dat Willem niettegenstaande hare belofte, *zeer in zijne magt bepaald werd*, en zij door den invloed van Edelen, die aan haar ten sterksten verknocht waren, op dezen jongeling alles vermogt, tot dat hij eindelijk, opgezet door den naijver van de onderliggende partij der Edelen, wrevelig werd over deze beletselen zijner volle heerschappij, dezelve eensklaps vernietigde, en zijne vermeende aanspraken op het volstrekt gebied geheel deed gelden. Ten uitersten noodzakelijk is het, dit van nader bij te beschouwen, daar ik dit als eene *tweede oorzaak* voor het onstaan der Twisten aanmerk, en wel zoodanig eene, waar door de oneenigheid eindelijk tot dadelijkheden uitbrak.

Het is zonder twijfel moeijelijk, en gelijk ik bijna meen te durven zeggen, onmogelijk, volkomen nategaan, in hoe verre Margaretha zich na haar vertrek gedurende Willems Verbeiderschap met deze landen bemoeid hebbe: doch dit geloof ik te kunnen verzekeren, dat, voor zoo veel ik ten minsten heb kunnen onderzoeken, zij niet, of zeker zeer weinig door dadelijke bevelen, door haar in vreemde landen uitgevaardigd, getracht heeft iets te bewerkstellingen in deze Graafschappen; 't geen ook te openlijk tegen hare beloften zoude gestreden, en eene menigte inwoners dezer gewesten tegen haar zoude ingenomen

heb-

hebben, dewijl hier door natuurlijk verwarring moest ontstaan, en haar zoon door dusdanige wijze van handelen te zeer beledigd zou geweest zijn: maar door met meer voorzigtigheid te werk te gaan, bereikte zij niet minder in de eerste jaren haar oogmerk. Intusschen komt het mij voor, dat Margaretha, die ofschoon zij zulk eene belofte deed, echter het *Stedehouderschap* slechts afstond en toch altijd voor zich de oppermagt als *Gravin* behield, in geenen deele misdeed, door alvorens zij vertrok, te zorgen, dat Willem niet geheel *onbepaald* regeerde, op dat deze jongeling, geheel aan zich zelven overgelaten, door vleijerij en bedrog niet van het regte spoor mogt worden afgebragt, noch door heerschzucht vervoerd, alle zijne verpligtingen jegens zijne Moeder mogt vergeten. De ondervinding leerde naderhand genoegzaam, dat Margaretha niet te onregt hier voor beducht was geweest. Zij schijnt mij derhalve in dit opzigt veel eer lof te verdienen, daar zij door zulke maatregelen te nemen, de hoop mogt voeden het kwaad mogelijk te kunnen tegen gaan, en voor het geluk der Graafschappen te kunnen waken, terwyl men, indien ik mij niet bedrieg, integendeel haar met regt zoude hebben kunnen berispen, wanneer zij dit land slechts verlaten had zonder eenige zorg voor deszelfs toekomend welzijn te dragen. En wie zal dan niet gereedelijk met mij toestemmen, dat zij, tegen

ha-

haren zin het uitvoerend gebied nederleggende, niet alleen als *Gravin* zulke verordeningen mogt maken, maar dat zij aan zich zelve verpligt was dit te doen, daar het voor haar van het grootste belang bleef, om hare magt als Gravin, die reeds door deze onvrijwillige overgave van het bestuur gekrenkt werd, voor zich nog te bewaren, en op alle mogelijke wijze zorg te dragen voor het welzijn des lands, door vertrouwde Edelen bij Willem te voegen, ten einde deze door hun, die eene ondervinding van vele jaren in het gebied verkregen hadden, in alles geleid zoude worden, en zij volgens de beloften in haren afstand naderhand vervat, de bepaalde sommen gelds op den behoorelijken tijd ontvangen. — Natuurlijk was dit een en ander voor Willem moeijelijk, dan daar hij aan Margaretha als *Moeder* allen eerbied verschuldigd was, en als *Gravin* haar in de te voren gemaakte schikkingen moest gehoorzamen, was hij verpligt zich aan dezelven te onderwerpen, zoo dat hij door zich hier tegen te verzetten, eene dubbelde schuld op zich laadde. De opruijing der overige Edelen, welke door Margaretha niet werden aangesteld, misschien om dat zij zich op hunne trouw en genegenheid niet durfde verlaten, zoo wel als de zucht van Willem, om zijn vermogen te vermeerderen, 't geen naderhand aangevuurd werd, door de aanblazingen dier Edelen, deden hem echter

in

in het vervolg van tijd, eer en pligt dusdanig vergeten, dat hij zich tegen zijne Moeder gewapenderhand verzette. Dit evenwel had niet plaats, dan na het verloop van eenigen tijd. Want dat Willem het *terstond* er op toegelegd zoude hebben, om zijne Moeder van alle magt te berooven, en haar niet in de eerste jaren van zijn Verbeiderschap als wettige Gravin bleef aanmerken, meen ik, dat een ongegrond en tegen de waarheid strijdend gevoelen is, daar het mij duidelijk gebleken is, dat Willem van *zijne zijde* zeker tot op het laatst van het jaar 1348 in niets openlijk misdeed, waardoor de vrede met zijne Moeder geschonden werd; maar dat hij zich gedurende dien tijd aan alle hare schikkingen onderwierp, vele harer handvesten en voorregten, ofschoon hij die naderhand herriep, toen goedkeurde, en vele van de door haar uitgegevene leenen bevestigde: waarom ik mij genoodzaakt vinde van den Hoogleeraar TYDEMAN (27), hoe groot anders zijne verdiensten zijn, in dit stuk te verschillen, wanneer deze meent, dat door den brief van Hertog Willem gegeven den 22 November 1346 (niet 1347), waarbij aan de Bailiuwen van Noordholland, Kennemerland en Vriesland geboden werd, een bevel uit te vaardigen, dat elk die *brieven had van*

mier

(27) TYDEMAN. *Verhand. over de Hoeks- en Kabelj. twisten*, p. 29 in not.

mier vrouwe der Keyzerinne, dezelven in den Haag zoude overbrengen omme te *registreren* (28), dat door dit charter, zeg ik, „ welligt tot on- „ aangenaamheden aanleiding zoude gegeven zijn', „ ofschoon men toen, en later Moeder en Zoon „ nog zoo 't schijnt, in goede vriendschap „ vindt." Want ik houde juist dit stuk voor een bewijs, dat er geene oneenigheid in dien tijd tusschen Moeder en Zoon was, omdat ik bij hetzelve als getuige vinde Heer Jan van Polanen, Heer van de Leck, een ijverig voorstander van Margaretha, terwijl ik daardoor gedurende Willems bestuur voorregten zijner moeder zie goedgekeurd, welke anders van geene waarde zouden geweest zijn, zoo als men hier van 65 charters volgens dit bevel *geregistreerd* vindt door den Heer *Mathys van der Burch*, toenmalig *Rentmeester van Noordholland* (29), en

(28) Zoo leest men in *Cod. O. R.* 18 *Beijeren* n. 18. fol. a. en in *Graf. reken.* van JOH. VAN NEDERHEIM, *Bayend.* 1346. — *Woensd. na Vrouw. Lichtm.* 134$\frac{7}{6}$ p. 28 vindt men: „ Donderdag voor Katerinendag d. i 23 Nov 1346. Wellekin den Enghel- „ sen ghesent met drie open brieven an die baeliuwe van „ rynlant van kennemerlant ende van aemsterlant als dat sy „ ghebieden zouden dat alle die ghene die opene brieve „ hebben van mier vrouwen der Kéyserinne weghen die brin- „ ghen souden in die haghe *om die te registreren.*"

(29) Deze vindt men in Cod. E. L. 23. Cas C. *op papier*, voerende tot opschrift: „ *Dit is een Register daar in geregi-* „ *streert*

en naderhand één der voornaamste Hoeksche Edelen: tot welke maatregel nimmer zulke Edelen de hand zouden geleend hebben, indien zij dit niet als een met Margaretha's inzigten overeenstemmend bevel beschouwd hadden. En dat dit de geest dezer oproeping, en het oogmerk dezer *registratie* was, blijkt klaarlijk uit eene beslissing van Hertog Willem op den 18 Februarij van het jaar 1348 (30), in een twist ontstaan tusschen Heer Troveyse, heren Vriesensone en Heer Jan Aelman over eenige landen in Woerderland, waarbij Willem bepaalde, dat Heer Jan Aelman zijn bastaardoom deze goederen zoude blijven bezitten, *ghelike dat hi tander goet van den lande van Woerden ghebruickt sonder ander enich ghebod van hem te hebben*, een bewijs, dat de Hertog de giften door zijne Moeder gedaan, welke *geregisteerd* waren, als regtmatig beschouwde, daar ik juist deze vergunning, gelijk ik reeds boven heb aangeteekend, vinde in COD. *E. L.* 23, waarin de brief dezer gift, gelijk verscheide andere door Margaretha verleende giften bevestigd zijn. Maar niet alleen zijn deze stukken tot een bewijs, dat Willem gedu-

„ *treert* zijn sommighe brieven die myn vrouwe die Keyserinne beseghelt heeft ende gheregistreert worden, *seder die tyt* „ *dat myn vrouwe die Keyserinne uyt den lande voer*, bi heren „ mathise van der burch Rentmeester van Noertbollant."

(30) *Cod.* O. R. BEVEREN, cit. n. 296. f. 39. v.

durende zijn Verbeiderschap den vrede, 't zij dan uit eigene beweging, 't zij dan door den invloed der Edelen, die bij hem door Margaretha gevoegd waren, met zijne Moeder niet schond (31): nog buiten deze vindt men hier overal sporen van, daar hij, gelijk ik reeds heb opgemerkt, hare achterstallige schulden betaalde, en vele harer vergunningen, welke niet in Cod. E. L. 23 vermeld zijn, goedkeurde. En, om uit vele bewijzen, slechts eenige voorbeelden te nemen, zoo keurde hij op den 31 Januarij 1347 haren brief goed, waarbij zij aan Jan van Bijnch zijne wedden had verleend (32): bevestigde op den 6 Dec. 1346 de verkoop van het land, 't geen de Monniken van Merkenhovede toekwam, doch na den dood van Willem IV verbeurd verklaard was, en daarna aan Jan Kempensone door *zijne Moeder* verkocht werd (33): bevestigde op den 8 Februarij 1347 de brieven door zijne voorouders en door *zijne Moeder* aan den Heer van Ysselstein gegeven (34); ook op denzelfden dag die van den Heer van Polanen, Heer van de Lecke (35), zoo wel als die

(31) *Cod.* O. R. BEYEREN, n. 64. f. 5.

(32) Hieromtrent zegt ADLZREITTER, p. 2. l. 4. p. 83. Tanto paratiora filio obsequia, quanto ipse matris erat reverentior. Verum *denique pietatis in matrem oblivio, civium officia minuit.*

(33) *Cod.* O. R. BEYEREN, n. 76. f. 73.

(34) *Cod.* O. R. BEYEREN, n. 91. f. 10.

(35) *Cod.* O. R. BEYEREN, n. 92. f. 10. v.

die van Heer Dieric van Brederode (36), beiden naderhand de grootste voorstanders van Margaretha. Willigde daarenboven somtijds hare verzoeken in, zoo als bij voorbeeld, op den 4 Maart 1347 begiftigde hij Heer *Jan Suurmont*, zijn bastaardoom, om *bede en begeerte wille zijner Moeder* met 200 pond zwarter tournois 's jaarlijks, en wel op zijne renten van Voirtrappen, 't geen zoude duren tot *wederzeggen van zijne lieve Vrouwe en Moeder* (37): droeg den 11 April 1347 in Zeeland geen Ambacht over, dewijl hij, om zijne woorden te bezigen, *nog niet magtig was ambochten en andere leengoederen over te dragen*, maar beval daarmede te wachten, tot *dat zijne Moeder* in het land ware wedergekomen, of hij daartoe magt verkregen had (38); een nieuw bewijs dat hij niets in dien tijd tegen zijne Moeder ondernam. Maakte vervolgens op den 21 April 1347 (39) te Zierikzee *van zijnes Moeders* wege en voor zich eenige regeling omtrent het aanstellen en vernieuwen van Schepenen aldaar, en bevestigde ook in '*s moeders* naam en voor zich na der *magt en beveelnis*, die hij daarvan *met brieven* had, de voorregten en vrijheden dier

(36) *Cod.* O. R. BEYEREN, n. 98. f. 10. v.
(37) *Cod.* O. R. BEYEREN, n. 112. f. 14. v.
(38) *Cod.* O. R. BEYEREN, 123. f. 15. v.
(39) *Cod.* O. R. BEYEREN, n. 128. f. 16.

der Stad (40): bevestigde wijders den Heer van Moermont als Ambachtsheer van Poortvliet (41), waarvan deze *brieven had* van deszelfs *Moeder de Keizerin*, latende deze opmerkelijke woorden volgen, die de waarheid van mijne stelling uitwijzen: *want wi hem ende enen yegheliken immer sine brieven houden willen die hi van onzen voirvorders* (voorouders) *heeft*, een klaar bewijs, dat hij in dien tijd onder het woord *brieven zyner Voirvorders* toen ook nog de brieven zijner Moeder begreep, iets, 't geen hij na het jaar 1349 niet meer deed. Doch hij keurde niet slechts goed, en bevestigde vele harer daden, maar zond zelfs dikwijls in het jaar 1347, toen zij zich in Beijeren bevond, verscheide boden naar haartoe, gelijk men leest, dat op den 21 September door hem gezonden zijn aan *den Keizer en an mier vrouwen der Keyserinnen* (42), en op den 7 November, toen hij des Keizers dood vernomen had (43): terwijl hij, wat meer is, in Augustus van

(40) MIERIS, 2 D. p. 754. en *Cod.* O. R. BEYEREN, n. 126. f. 16.

(41) *Cod.* O. R. BEYEREN, n. 135. f. 37.

(42) Woensd. na St. Matheusd. (21 Sept.) 1347 twee boden gezonden van mijns heren wege *in Beijeren an den Keyser, en an mier vrouwen der Keyserin.* Rek. JOHANN. VAN NEDERHEIM, Woensd. na *Vrouw Lichtm.* 1346. — Dingsd. *na St. Lucyend.* 1347. p. 52.

(43) Vridag na St. Willebrord (7 November) 1347 na het ver-

van dat jaar zelfs derwaarts gezonden had één van zijne *knapen* om aan den Keizer en Keizerin brieven te brengen wegens aangelegenheden des lands (44). Meerdere bewijzen voor de vreedzaamheid van Willem in het jaar 1347 (45) aantevoeren, zoude overtollig, en voor den lezer vervelend zijn, daar uit de aangehaalde voorbeelden genoegzaam, zoo ik meen, de waarheid hier van blijkt. In het jaar 1348 zijn zoo vele bewijzen niet voor handen, deels om het gebrek aan Handschriften, welke ons hier inlichting zouden kunnen geven; deels, om dat het mij voorkomt, dat Willem allengs meerder op eigen gezag begon te steunen en minder op naam, en van wegens zijne Moeder begon te handelen. Dat hij echer nog in dat jaar altijd de daden zijner Moeder gedu-

vernemen van 's Keizers dood een *bode ghesent naar Beyeren*, p. 24. cit.

(44) *Fragment van eene rekening van* JAN SYMONSZ. *van ascd.* (30 Meij) 1316: — *St. Thomas apost.* (21 Dec.) 1347. „ Bi „ mijns heren brieven vors, ghegheven in Middelburg maan- „ daag na St. Laurensd. in 't jaar vors (1347) betaelt Jan den „ Vlaminc mynes heren knapen van sine coste die hy dede „ in ere reyse *an myns heren Vader den Keyzer en an mire* „ *Vrouwe zynre Moeder* ommeslants orbare."

(45) *Maandag na allerheiligen* 47 betaelt Rutgar van den Broecchuse als van enen paerde daer hi up reet doe hi *ghesent was* van myns heren 's hertoghen wege *an mire vrouwe der Keyserinne in Beyeren.* Fragment reken cit.

dúrende haar kort bestuur verrigt, als regtmatig beschouwde en dezelve als zoodanig bevestigde, leert ons een voorbeeld op den 30 Augustus des jaars 1348, bevelende hij zijnen Rentmeester van Zuidholland aan zekeren Janne Maleghijs jaarlijks te betalen 10 ponden hollandsch, welke deze van zijne *Moeder*, *Vrouwe Margriet* ter leen verkregen had (46), zijnde dit het laatste stuk, 't welk mij is voorgekomen, voor deze stof tot nader onderrigt te kunnen dienen.

Het lijdt dus naar mijn inzien geen twijfel, dat Willem bij zijne komst hier te lande en gedurende de eerste jaren van zijn Verbeiderschap niets vijandigs tegen Margaretha ondernam, en mij is nergens eenig blijk voorgekomen, dat Willem door dadelijkheden iets tegen haar misdreef vóór den 23 Mei van het jaar 1350. Wanneer wij hem dus naderhand het zwaard zien opvatten, aangevuurd door de onderliggende partij der Edelen, moeten wij toch, niettegenstaande hij zeker hier door ten sterksten misdeed, tot zijne verschooning blijven in 't oog houden, dat hij naar zijn oordeel de bepalingen van zijnen Vader omtrent het bestuur van, en het opvolgen in deze Graafschappen altijd vóór zich had; daar deze in de zorg, welk hij bij het aanstellen van Willem als Verbeidende, bij het terug roepen van Mar-

(46) *Cod. O.* R. BEYERAN, n. 399. f. 49.

garetha, en bij den afstand van Lodewijk den Romein aanwendde, getoond had, het zijne uitdrukkelijke wil te zijn, dat Hertog Willem zonder stoornis deze landen zoude besturen, en van dezelven het bezit zoude behouden. En wie zal dan niet aan eenen jongeling, wien zulk eene schoone toekomst aanlagchte, en die bij zijne komst alhier eene onbepaalde magt volgens de belofte zijner moeder meende te zullen bekleeden, ligter als *mensch* vergeven, hoe groot zijn misdrijf dan ook *als Stedehouder tegen de Gravin* mogt zijn, dat hij door de kwade raadgevingen van ontevreden Edelen opgeruid, zich tegen zijne Moeder verzette, die hem in zijn vermogen tegen zijne verwachting zoo zeer bepaald had; ja van het bestuur volkomen, zoo het hem toescheen, trachtte te berooven? Doch hier over kunnen wij niet oordeelen vóór dat wij onderzocht hebben, op welke eene wijze Margaretha de magt van haren Zoon als Verbeidende beperkte, waartoe wij nu terstond overgaan.

Zij deed dit met zoodanige maatregelen te nemen, waar door de magt van Willem dadelijk beperkt werd, deels, door aan sommige Grooten een gedeelte van het bestuur over te geven: deels, door een ander gedeelte der magt voor zich te behouden: deels eindelijk, door aan Hertog Willem toe te voegen, Edelen, die haar genegen waren, en welke die genen verwijderden, die of bij

haar niet in gunst waren, of die tegen haar bestuur waren ingenomen.

Maar vraagt men welligt hier, hoe moet deze *magtsbepaling* overeen gebragt worden, met hare belofte van den 7 September 1346, om zich van het bestuur geheel te zullen onthouden? Strijdt dit niet regelregt tegen deze belofte? Bij den eersten opslag zoude men meenen, dat dit waarlijk daartegen aanliep; doch weldra zal het tegendeel blijken, indien wij in aanmerking nemen, dat Margaretha door aan sommige Edelen een gedeelte der magt op te dragen, niets eigenlijk tegen haren Zoon misdeed, daar zij *vóór* dat deze belofte gedaan was, en toen zij nog geheel als *Gravin* regeerde, zulke maatregelen kon en mogt nemen, als haar noodzakelijk toeschenen, dewijl zij zoodanig eene belofte doende, zich *alleen* verbond *voor 't vervolg* geen deel aan het bestuur of den toestand des lands, hoedanig die op dat oogenblik was, of daarna mogt worden, te zullen nemen; maar *geenszins* verklaarde zij daar door, de beschikkingen, welke zij *vóór deze belofte* had gemaakt, te zullen herroepen, of *niet* te willen, dat deze nagekomen zouden worden, en verbond zich alleen zoo lang zij afwezende zoude zijn, van dien dag af aan zich van de regering der Graafschappen te zullen onthouden.

Het

Het is mij uit geene stukken van Margaretha's regering gebleken, of zij bij eene bijzondere overdragt aan sommigen een gedeelte der hooge magt hebbe overgegeven, noch ook, of zij openlijk hebbe verklaard, voor zich een ander gedeelte te behouden; 't geen ons daarom te minder moet verwonderen, dewijl slechts weinige Handschriften van haren tijd, gelijk wij reeds boven zagen, tot ons zijn gekomen, waarvan de rede mij (47) toeschijnt deze te zijn, dat in die onrustige tijden minder zorg, dan wel behoorde, voor de Staatspapieren gedragen werd, en er daardoor dikwijls velen reeds *toen* verloren gingen; terwijl Hertog Willem naderhand de meeste van hare handvesten en voorregten bij zijne herroeping deed vernietigen, en ons dus uit staatkunde van de echtste gedenkstukken der regering van zijne Moeder beroofde. Wij zijn derhalve genoodzaakt onze toevlugt te nemen tot de Handschriften ten tijde van Hertog Willem vervaardigd, waaruit wij, hoewel niet de duidelijke aanstelling van zoodanige personen tot het waarnemen van een gedeelte des bestuurs daar in leerende, echter genoegzaam zulken verzekerd worden, dat zij

(47) Over deze wanorde klagen Margaretha en Keizer Lodewijk zelve reeds op den 6 en 14 Julij van het jaar 1347. MIERIS a. d. p. 739, 740.

zij door Margaretha vóór haar vertrek tot zoodanig iets waren aangesteld; en wij zullen tevens vernemen, wat Willem zelve bekende niet te mogen verrigten, indien hij niet tegen zijne Moeder, welke hij toen nog geene blijken van weêrspannigheid gaf, wilde misdoen.

Bij geen' der oudere Schrijvers heb ik omtrent deze magtsbepaling eenige berigten kunnen inwinnen, en van de nieuweren, vond ik ADLZREITTER (48) alleen, welke hiervan eenig gewag maakte, zeggende, dat Willem het *jus imperii* bezat, waardoor ik hier versta, dat hij zelve gebood, en de magt eens Graafs uitoefende: maar dat aan zijne Moeder de *insignia*, dat is, de uiterlijke teekenen, zoo als het *wapen*, de *zegels* en de *titel van Gravin* overgelaten waren; voegende hij hierbij, dat dit eene prijzenswaardige matiging van deszelfs gezag was. Deze Schrijver echter bepaalt zich niet bij deze stof, maar spreekt er slechts in 't voorbijgaan over, zonder dat hij nader aanwijst, waarin dit *jus imperii* bestond: doch het is genoeg, om te doen zien, dat volgens zijn gevoelen er eene *magtsbepaling* geweest is. De charters en Grafe-

(48) ADLZREITTER p. 2. l. 4. p. 84 *Jus imperii* penes ipsum (Guilhelmum), *insignia* et dominae nomen matri relictum. Landabile id erat temperamentum.

felijke rekeningen zijn dus de eenigen, welke ons op dit duistere pad moeten geleiden, en, ofschoon deze ons niet alles duidelijk zullen maken, zal over dit gewigtige punt toch, zoo ik mij vleije, wel eenig licht kunnen verspreid worden.

Dat Hertog Willem na het vertrek zijner Moeder, een groot deel van het geen hij verrigtte, op haren naam en van haren 't wege deed; is niet alleen een bewijs, dat hij toen nog haar als wettige Gravin erkende en haar als zoodanige aanmerkte, uit welk oogpunt wij het tot nu toe beschouwden: maar het komt mij voor ook klaar aan te wijzen, dat Willem door hare vergunningen en voorregten te bevestigen, met daden hierdoor toonde, dat hij als regerende het land in haren naam, hiertoe verpligt zich rekende, dewijl zij, afstand van het bestuur gedaan hebbende, echter nog altijd *Gravin* bleef, en als zoodanige nog eens konde wederkeeren. Want, indien hij haar niet altijd gedurende het tijdperk van de jaren 1346 tot 1349 als Gravin had aangemerkt, zoude hij niet den titel van *Verbeidende* hebben blijven voeren, maar zich terstond als Graaf hebben opgeworpen; en hij zoude evenmin dit land, het land *zijner liever Vrouw en Moeder*, op den 18 Mey 1347 (49) genoemd, of op den 28 Junij van dat

(49) *Cod.* O. R. BEYEREN cit. fol. 19. n. 150.

dat zelfde jaar, van zijner liever *Vrouwe en Moeder* (50) *der Keijzerinnen Munnen van Zeelant* gesproken hebben, indien hij zich niet tot op dien tijd slechts altijd als plaatsbekleeder zijner Moeder en geenszins als Opperheer aangemerkt had. Terstond zien wij dus daardoor reeds eene bepaling in zijne magt, daar hij in alle zijne stukken bekende, dat hij als *Stedehouder* van, en uit naam zijner Moeder handelde. Maar daarenboven blijkt overal, dat er wegens zijne magt eenige bepalingen tusschen hem en zijne Moeder gemaakt waren. Want zoo dit niet ware, waarom zegt hij dan op den 21 Augustus 1347, dat hij de voorregten der Stad Zierikzee voor zijne Moeder en voor zich bevestigde *na der macht en de bevelenisse, die wij daer off hebben met brieven?* (51) of waarom maakte hij dan op dien zelfden dag eene regeling wegens het aanstellen van Schepenen in die Stad, ook volgens die zelfde *magt* en 't bevel *hem daartoe door brieven verleend?* (52) Is het niet, dat hij deze woorden bezigt, omdat hij zelve niet uit eigene magt zulks kon verrigten, maar hiertoe, 't zij vóór het vertrek van zijne

(50) *Cod.* O. R. BEYEREN fol. 21v. n. 163.

(51) MIERIS 2 d. p. 734.

(52) *Cod.* O. R. BEYEREN fol. 16 n. 128.

ne Moeder, met andere bevelen in het algemeen, 't zij wegens deze twee daden van Opperheerschappij, in het bijzonder last ontvangen had: zeker is het, dat wij hierdoor leeren, dat WILLEM als Verbeidende niet alles uit zich zelven mogt bevelen of uitvoeren. Verders kan men niet twijfelen, dat Margaretha, Willem in zijn gezag zeer beperkt hebbe; want van het oogenblik dat hij aan het gebied kwam tot op den 6 Julij 1347, was hij, terwijl dit aan twee Edelen, gelijk wij naderhand zullen zien, in Holland reeds was opgedragen, in Zeeland beroofd van het vermogen, om alle leenen of andere inkomsten, die aan den Graaf mogten vervallen, weder aan die genen, welken hem goeddunkte, te kunnen verleenen: en slechts op dien dag schonk Margaretha hem dit vermogen, met bepaling, dat hij zoodanige leenen op nieuw mogt uitgeven, mits zij beneden de 100 ponden Hollands 's jaarlijks waren, hetgeen zij echter niet toestond, dan toen de drang der omstandigheden haar zulks gebood (53): welke vergunning ons, zoo ik mij niet bedrieg, bewijst, juist door deze bepaling der som, dat Willems magt zeer beperkt was, ja zoo zeer, dat hij zelfs na het verwerven van die vergunning nog maar met de Edelen van een ander gewest in magt gelijk

(53) MIERIS a. d. p. 739.

lijk gesteld werd. Doch dit is het eenige niet, hetwelk ons bewijst, hoe zeer Margaretha bezorgd geweest zij, haren invloed en vermogen in deze Graafschappen te behouden. Op alle mogelijke wijze trachtte zij Willem van de krachtdadigste middelen tot vermeerdering van zijn gezag te ontblooten, waarvan een sprekend voorbeeld voor handen is, 't geen in die tijden eene allergrootste uitwerking moest hebben. Op den 11 April van 't jaar 1347 namelijk, verklaart Hertog Willem (54), dat hij een zeker ambacht in Walcheren, 't geen Hendrik van der Maelstede en Joncfrouw Kateline Jan Henrichzoon dochter, aan Heer Razen van Cruninghen en Hughen Henrich van Bigghenkerk verkocht hadden, op dien tijd niet kon overdragen, maar dat dit zoude geschieden voor *zijner liever Vrouwen ende Moeder*, of voor hem *also tiden*, dat is, zoodra als zijne Moeder *in den lande quam*, of als *wi* (dus zegt Willem) *machtig werden ambochtenen ende anders leengoet up te verghiftene;* uit welk charter, gelijk uit de vorigen, ik deze gevolgen afleide, dat Margaretha altijd ten uitersten bezorgd is geweest, Willem geene te groote magt gedurende hare afwezendheid te verleenen, op dat hij, zich hier van bedienende, mogelijk haar niet geheel uit het bestuur zoude verwijderen, en voor zich door het vergunnen van voorregten en giften, alle magt met uitsluiting zijner Moe-

(54) *Cod. O.* R. BEYEREN, n. 123. fol. 15.

Moeder zoude aanmatigen, waartoe zij inderdaad geen beter behoedmiddel kon aanwenden, dan in hem te beletten, dat hij eenige *ambachten* of andere *leengoederen* mogt verleenen, daar Willem door rijkelijk zijne vrienden en begunstigers of hen, die Margaretha's zijde nog hielden, daarmede te beschenken, gemakkelijk elk een aan zich zoude verbonden hebben, en het best in staat zoude geweest zijn, zich als Graaf tegen alle regten zijner Moeder, op te werpen, en als dusdanig zich door de magtigen des Lands te doen erkennen. Het is waar, en men zoude dit tegen het hier gezegde kunnen overstellen, dat Hertog Willem op den 28 April 1347 (55) den Heer van Moermont als Ambachtsheer in het Ambacht van Poortvliet bevestigde, waarvan ik reeds te voren gesproken heb; doch hier is geene tegenstrijdigheid, daar Willem dit niet deed, dan, zoo als hij zelve in die bevestiging betuigt, uit hoofde *der brieven*, die hij hieromtrent van zijne Moeder had, en het bewijst dus weder op nieuw, en bevestigt regtstreeks, dat Willem uit zich zelven de magt niet bezat, om zulke ambachten op eigen gezag te verleenen, dewijl hij anders niet zoude behoeven van *de brieven* zijner Moeder melding te maken. En gelijk er,

zoo

(55) *Cod.* e. n. BEYEREN, n. 155. *fol.* 17, waar van reeds boven.

zoo als dus blijkt, in de burgerlijke zaken door Margaretha vóór haar vertrek beschikkingen gemaakt waren, om Willem eene zekere magt over te laten, en voor zich een deel van het gezag te behouden: zoo droeg zij in het *Geestelijke* hem slechts ook eene bijzondere magt op, en liet dit niet onbeperkt aan hem over. Want in de maand Januarij van het jaar 1347 een *Canonicaat* en *Prebende* (56) in het gebied van Kamerrijk, 't geen onder Henegouwen behoorde, opdragende, zegt Hertog Willem, dat hij dit deed, om dat hetzelve ter zijner vergeving stond, uit hoofde van eene *Commissie*, door zijne Moeder de Keizerin, Gravin van Henegouwen, Holland en Zeeland, Vrouw van Vriesland aan hem gegeven, wegens het verleenen van *Beneficien*, waartoe zij volgens haar Beschermregt het vermogen bezat, en 't geen hij nu opdroeg als verknocht aan *de magt*, hem onder *andere vergunningen* (inter cetera) *door zijne Moeder* verleend; waarlijk een opmerkelijk charter, daar dit ons weder op nieuw leert, dat alles niet door Margaretha slechts onbepaald ter wil-

(56) *Cod.* O. R. BEYEREN, n. 86. *fol.* 9 v. De woorden zijn opmerkelijk: Ecclesiae ad nostram collationem vel presentationem virtute *commissionis* per dominam ac matrem nostram dominam margaretam dei gratia romanorum imperatricem comitissam Hannonie, Holl. Zeland. ac dominam frisie super conferendis beneficiis jure patronatus ad suam collationem seu presentationem spectantibus *nobis inter cetera facte pertinentes*.

willekeurige bestuuring aan Willem was overgelaten, maar dat zij uitdrukkelijk hem zekere gedeeltens van het Grafelijk vermogen, gelijk hier, had overgegeven; en de woorden *inter cetera* d. i. onder andere vergunningen, toonen duidelijk, dat zijne magt niet *volstrekt* was, maar zich alleen tot sommige bijzondere punten bepaalde.

Wij zien derhalve uit het te voren vermelde, dat wel verre dat Willem hier komende, zich als *eenig* Bestuurder kon aanmerken: hij integendeel door zekere bepalingen in het beheer dezer landen beperkt werd, en dat, ofschoon Margaretha zich voor het uiterlijke niet met het bestuur bemoeid hebbe, zij vóór haar vertrek echter ten sterksten gezorgd had, niet van alle gezag gedurende hare afwezendheid verstoken te zullen zijn.

Doch zij was het niet alleen, die hem door hare maatregelen in het vrije bestuur dezer landen beletselen in den weg zette: andere nabestaanden waren hem ook hinderlijk, waarvan mij, een allerklaarst bewijs voorkwam. In Julij 1347 wilde Willem met de Oostvriezen van Oostergo en Westergo een bestand maken van 20 jaren door bemiddeling van zijne aanverwante, de Koningin van Engeland (57): doch hij verklaarde toen tevens, dat hij

(57) SCHWARTZENBERG, *Charterboek van Friesland*, d. I. p. 205.

hij dit niet kon doen, dan alzoo verre hij daartoe de toestemming van zijnen Vader den Keizer, en van zijne Ooms, den Koning van Engeland, den Markgraaf van Gulik en den Heer van Beaumond konde verwerven; waarom hij, daar er tijd vereischt werd, om dit te verkrijgen, door bijzonder toeverzigt van deze bemiddelaarster slechts op dat tijdpunt een verdrag tot Zondag van naastkomende Pascha zegt te kunnen aangaan. Het doet niets ter zake, dat dit verdrag, naar mijne meening, waarvan ik te voren reeds de redenen ontvouwde, niet tot stand kwam; van Willems zijde werd het toch ontworpen: maar het is genoegzaam voor mijn doel, om te doen zien, dat Willem zelve erkende zoodanig door deze bloedverwanten, waarvan twee gedurig eischen op deze landen voortbragten, in zijne magt bepaald te zijn, dat hij zelfs geen verdrag met een oproerig volk kon sluiten. Ligtelijk kan men zich een begrip vormen, dat dit aan den jongen Vorst hinderlijk voorkwam, daar hij nu niet alleen aan zijne Moeder moest gehoorzamen, maar zelfs aan verdere Nabestaanden. Voor een heerschzuchtig hart, gelijk hij bezat, zal dit zelfs onverdragelijk geweest zijn, vooral toen de onvergenoegde Edelen hem daarop oplettend maakten.

Uit alle deze bepalingen, waardoor de uitoefening der geheele oppermagt voor Willem zoo zeer beperkt werd, blijkt dus ten duidelijksten,

dat

dat Margaretha voor den goeden toestand des lands bijzonder zorg droeg; en hare voorzigtigheid, hoe ongepast die ook aan den Hertog toescheen, verdient allen lof hier in, dat zij het bestuur der Graafschappen slechts niet aan eenen onnadenkenden jongeling overgaf, maar op het voortdurend welzijn der onderdanen lette.

Doch Margaretha nam niet slechts vóór haar vertrek maatregelen, om te beschikken over de magt, die zij aan Willem gaf, en voor zich behield in sommige gedeeltens van het bestuur: zij zorgde ook door haren invloed, dat bij Willem gedurende hare afwezendheid zulke Edelen zich bevonden, welke door aanzien, vermogen en eene rijpe ondervinding van vele jaren boven de overigen uitmuntende, hem door hunnen raad in de wijze van besturen konden onderrigten. Deze voorzorg echter was hem zeker niet aangenaam, dewijl hij hier door in zijne verwachting, om *alleen* te regeren, te leur gesteld werd, daar deze Edelen hem nu altijd vergezelden, en zijne geringste daden naauwkeurig konden nagaan, omdat in die tijden de gewoonte was, dat de raden der Vorsten met hun, overal waar zij ook in het land waren, medereisden. In 't eerst echter onderwierp hij zich niet alleen hier aan, maar scheen zelfs dit niet af te keuren. Naderhand veranderde dit zeer.

Zonder twijfel waren onder deze Grooten, de

voornaamsten, Heer JAN VAN BEAUMOND, Oud-oom van Hertog Willem, en Heer WILLEM VAN DUVENVOORDE, HEER VAN OOSTERHOUT. Van het uiterst belang is het, hun aanzien, vermogen en invloed gedurende dit tijdbestek te onderzoeken, daar uit hun vermogen, zoo wel als uit dat der andere Edelen, naderhand, zoo het mij voorkomt, voornamelijk ook de Twisten ontstonden. In de tot nu toe uitgegevene schriften zoo der Oude als Nieuwe geschiedschrijvers, vindt men, voor zoo veel mij bekend is, weinig, of laat ik liever zeggen, geen gewag gemaakt van dit vermogen der Edelen gedurende Willems Verbeiderschap, ja er heerscht in het algemeen over de gebeurtenissen dezer *drie* jaren zulk eene duisterheid, dat ik hier aan grootendeels meen te moeten toeschrijven, de menigvuldige dwalingen, welke wegens den oorsprong der Twisten plaats vonden. Bij vele oude geschiedschrijvers wordt van BEAUMOND gedurende dat tijdvak bijna geene melding gemaakt, en in de meeste Kronijken spreekt men in het geheel niet van DUVENVOORDE, zoo zelfs, dat niet hij, als één der hoofden van Margaretha's partij wordt opgegeven, maar men de Heeren VAN DE LECK en BREDERODE als zoodanigen beschreven vindt, die, het is waar, zeker alles voor Margaretha, toen eens de oorlog was uitgebroken, opofferden, doch onder Willems verbeiderschap, hoe groot hun in-

invloed ook geweest zij, nimmer zulk eene uitgebreide magt bekleed hebben, als Willem van Duvenvoorde. Het stilzwijgen echter der Kronijkschryvers wijst niets uit, daar ik dit hier aan toeschrijve, dat Duvenvoorde in den krijg niet uitblonk, en men in die ijzere eeuw meer verhief de luisterijke daden eens moedigen Ridders, dan de stille deugden van den vreedzamen Staatsman, terwijl zijne spoedig daarop gevolgde dood, welke in het *jaar* 1353 voorviel, eene andere oorzaak van het niet vermelden zijns naams kan geweest zijn (58).

Het is de plaats nog niet te onderzoeken, of het geen ik hier zeide, overeenkomstig de waarheid is, dat die Edelen, welke zich in deze jaren bij Willem bevonden, waarlijk door den invloed van Margaretha bij haren Zoon geplaatst waren; dan of deze Vorst uit eige verkiezing hen bij zich genomen had, daar wij hier over geen oordeel kunen vellen, vóór wij uit de gedenkstukken van dien tijd onderzocht hebben, wie die Edelen waren, en welk hun vermogen was.

Elk, die slechts niet geheel een vreemdeling is in onze Geschiedenis van dien tijd, weet, dat Heer JAN VAN BEAUMOND, Broeder was van Graaf Willem III, en dat hij als één der vermaard-

(58) MIERIS a. d. p. 784.

maardste Ridders niet alleen in deze Graafschappen, maar ook bij de naburige volken door zijne stoute daden bekend werd (59). Groot was zijn invloed reeds ten tijde van Willem III en Willem IV, voor wien hij verscheide malen bij hunne afwezendheid het bestuur des lands op zich nam, en door zijne wijsheid in het Staatsbestuur zoo zeer zijnen roem vestigde, als zijne dapperheid in het oorlogsveld bij allen reeds sedert lang tot hoogen graad van vermaardheid gestegen was. Naauwelijks was Willem IV in Vriesland op eene jammerlijke wijze omgekomen, of BEAUMOND nam op zich het Stedehouderschap, en schijnt in dien rang het gebied gevoerd te hebben, tot dat Margaretha zich aan het hoofd der regering plaatste (60). Gedurende haar kort bestuur ontmoeten wij hem dikwijls bij haar, onderteekenende de gewigtigste door haar verleende voorregten (61), ter

(59) Zie over dezen held, VAN WIJN, *Huiszitt. leven*, 2 d. 1 st. p. 191—197. en DE LANGE, *Heeren van der Goude*, p. 91—103. d. 1, welke laatste deze berigten ontleend heeft uit de stukken, hem door den Heer VAN WIJN medegedeeld.

(60) TIJDEMAN, *Hoeksche en Kabelj. Twist:* p. 18 en 19. Het is mij ook gebleken uit de rekening van FLORIS VAN BOECHORST, *Bail. van Amsterl. en Waterl.* over het jaar 1345 en 1346, waar deze zegt, dat hij even na het sneuvelen van Willem IV. *bevel kreeg van Heer* JAN VAN BEAUMOND, *om 't lant te behoedan en te bewaren*,

(61) MIERIS 2 d. p. 708, 709, 711, 714.

terwijl hij van haar de gunst verwierf, om de aanzienlijke goederen, welke hij in deze landen bezat, aan zijne eenige dochter te mogen nalaten, indien hij zonder wettig mannelijk afstammeling overleed (62). Geen wonder dus, dat een man van zoo veel beleid en ondervinding, die reeds bij drie regeringen zulk een moed en doorzigt in 's lands aangelegenheden getoond had, en zelve door zijne groote leenen, zoo veel belang in 's lands toestand moest stellen, nu ook als de beste raadsman voor Hertog Willem bij Margaretha's vertrek geoordeeld werd. Deze Vorst met wien hij in zoo naauwe bloedverwantschap verbonden was, beschouwde hem dan ook weldra als zoodanig, en verrigtte ten minsten in de eerste jaren zijner regering als Verbeider bijna niets zonder deszelfs raad, ja, wat meer is, wij zien, dat hij vele zijner daden geheel naar het begrip van Beaumond regelde, en deszelfs schikkingen dikwijls volkomen volgde.

Toen de Keizerin uit Holland op den 8 September van het jaar 1346 naar Henegouwen vertrok, en nog aldaar eenigen tijd vertoefde, om hierna deze Graafschappen te verlaten, vergezelden haar derwaarts allerwaarschijnlijkst de twee aanzienelijkste Grooten des lands, die aan haar het meest

(61) Mieris 2 d. p. 709.

meest verknocht waren, Heer Jan van Beaumond meen ik, en Heer Willem van Duvenvoorde. Niet twijfelachtig ten minsten is het, dat zij eenigen tijd vóór haar vertrek naar Beijeren, aldaar met haar vertoefden, en bij haar zijn gebleven tot op het oogenblik, dat zij dat Graafschap verliet (63). Beaumond zelfs hield zich in dat landschap langer op. Vóór Margaretha's vertrek, gaf Hertog Willem hem reeds blijken, hoe hoog hij deszelfs aanzien schatte, en wel zoodanig, dat hij in dat tijdpunt, toen de Keizerin onverwijld deze landen stond vaarwel te zeggen, hem en Duvenvoorde op dezelfde wijze als zijne Moeder behandelde, waarvan als een duidelijk bewijs kan worden aangevoerd, dat hij op den 5 October 1346, uit den Haag zijne brieven zendende naar Henegouwen aan *zijne Moeder*, *aan den Heer* BEAUMOND, en aan *Heer* WILLEM VAN DUVENVOORDE, één en denzelfden boden bezigde, om hun van een en dezelfde zaak verslag te geven, dat namelijk de Heer van Egmond het geld, 't geen van de verbeurd verklaarde goederen der Oostvriezen gekomen was, *bekommerd* had (64); waar uit wij kunnen opmaken, hoe Willem in eene zaak van zoo veel aanbelang, en

(63) *Grafelijke reken. van* JOH. VAN NEDERHEIM van Bavend. 1346 — tot woensd. na Vrouwe Lichtmis a. 134 7/6 p. 25.

(64) *Dezelfde rekening*, p. 25.

en welke zijne Moeder bijzonder aanging, niets wilde, of geloofde niets te mogen doen, zonder haar en hare getrouwe raden hier in te kennen; zijnde dit, voor zoo veel ik heb kunnen naspooren, het eerste blijk van Willems bezorgdheid, om de aan Margaretha verkleefde Edelen te raadplegen. Doch weldra vermeerderde deze bezorgdheid bij Willem, en er gebeurde bijna niets van eenig gewigt zonder dat hij hen hier van verwittigde. Want op den 8 November daar aan volgende werd (65) een bode van Mechelen naar Brussel bij nacht afgezonden, om Duvenvoorde, die zich toen dáár bevond, te melden, dat de inwoners van Haarlem groot geweld te Leijden gepleegd hadden, door de gevangenis in die Stad open te breken, en een' misdadigen daar uit te verlossen: wordende op den volgenden dag een andere bode afgevaardigd naar Beaumond, om hem van dezelfde zaak kennis te geven. Maar Willem bepaalde zich niet alleen, om hen slechts eenige bijzondere gebeurtenissen te doen vernemen, telkens boodschapte men hun den geheelen toestand des lands, 't geen zelfs door ambtenaren geschiedde, niettegenstaande Hertog Willem zich reeds aan het hoofd des bestuurs bevond, gelijk dit door

(65) *Zeeuwsche Grafelijke reken. van* JAN SIJMONSZ. VAN BIJSANTEN, van den Ascencionsd. 1346 — dingsd. voor St. Donaesd. 1347, p. 34.

door den toenmaligen Rentmeester van Bewesterschelde omtrent Zeeland gedaan werd (66), door iemand op den 4 December naar Beaumond in Henegouwen te zenden. Doch ook deze maakte weldra van het hem verleende vermogen gebruik, en liet daarom aan denzelfden Rentmeester brieven geworden op den 1 Januarij 1347, waar bij hij aan alle de ingezetenen van Bewesterschelde, zonder van Hertog Willem hier te spreken, beval, dat men het land wel bedijken zoude. Dus ging dit voort, tot op het laatst van het jaar 1346, toen Hertog Willem eindelijk, na het vertrek zijner Moeder uit Henegouwen, BEAUMOND en DUVENVOORDE herhaalde malen met openlegging van den toestand des lands op het dringenst smeekte, dat zij bij hem in Holland zouden komen, betuigende, dat zij schielijk zich bij hem moesten vervoegen, daar *hij hun raad en hulp niet ontberen kon* (67). Indien men een oogenblik aan den moeijelijken toestand van Willem, en aan de droevige gesteldheid des Vaderlands in

(66) Dezelfde Rekening, p. 34.

(67) Eerst geschiedde dit op den 4 December, wordende *Johannes van Nederheim*, 's Hertoghen Klerk in persoon gezonden *om te bidden, dat sy bi myn here comen woude*. Rekening van JOH. V. NEDERHEIM, *Bayend*. 1346. — *woensd. na vrouwlichtm.* 134 7/6 p. 57. Ten laatsten werd een andere bode afgevaardigd op den 23 December *met myns heren brieven an myn here van Byamont ende an heren Willem van Duvenvoirde om hem tghestant* (de toestand) *van den lande te doen weten, ende dat si cortelike quamen bi myn here, want hi haers raets ende hulpe niet ontberen en*

in dien tijd kon twijfelen, zoude men toch uit zulke gezegdens, geloof ik, spoedig hier van overtuigd worden, daar hier in met korte, doch krachtige woorden levendig zijne omstandigheden, en die der Graafschappen worden afgeschilderd, en er de verlegenheid des jongen Vorst, die zich uit alles niet wist te redden, ten sterksten mede wordt voorgesteld: maar wij zien ook tevens hier uit, dat zij, die reeds uit Henegouwen bevelen gaven, en die aldaar verblijvende telkens werden raad gevraagd, ook nu als de redders dezer gewesten werden beschouwd door denzelfden Hertog, die slechts vier jaren daarna dezen Duvenvoorde als één zijner bitterste vijanden uit deszelfs goederen ontzette, en hem als verrader des Vaderlands verbande. Doch dit zullen wij hier na zien, laten wij nu hun aanzien verder onderzoeken, vooral eerst, dat van Beaumond.

Wel-

en mochte. Dezelfde reken. p. 30. Ik versta hier door *Mogen*, KUNNEN, want dit geloof ik, dat hier de beteekenis is, dewijl het met de omstandigheden niet overeenkomt, hier door, *Niet geoorloofd zijn*, te verstaan. Cf. KILIAAN in voce *Moghen.* Ik lees ook *Moghen* voor *Kunnen* in dezen zin: De visschers MOCHTEN *niet visschen overmids den* VORSTE. *Reken. m. s. s.* PHILIPS PERSOENREZOON, *a.* 1351. *a. p.* 85. In denzelfden zin gebruikte MELIS STOKE dit woord B. 3. v. 1578 en B. 4. v. 295. Ook blijkt het gebruik hier van allerduidelijkst uit eene m. s. s. Rek. van HENR. HAMER, a. 1355—1357. p. 16 v. waar gezegd wordt, dat Hertog Willem van Vlissingen naar Biervliet niet *kon* overvaren, *want hi niet over en* MOCHTE *omme des* ONWEDERS*wille.*

Weldra voldeed Beaumond aan het verzoek van Hertog Willem, het geen ik van Duvenvoorde niet zoo duidelijk lees, ofschoon het toch blijkt, dat hij korten tijd daarna in Holland insgelijks kwam. Reeds had den 12 Januarij zich het gerucht verspreid in Zeeland, dat hij in Holland gekomen was, waarom terstond iemand naar hem werd afgevaardigd, om, wetende hoe veel vermogen hij bij den Hertog bezat, hem te verzoeken, dat hij dezen *zoude raden in dat Graafschap* ook te komen, waartoe reeds in December de Rentmeester van Bewesterschelde tot hem in persoon naar Henegouwen verreisd was (68). Op den 13 Januarij kwam Beaumond echter voor 't eerst in den Haag, toen Willem zich juist te Theilingen bevond, van waar hij binnen weinige dagen wederkeerde (69). Beaumond bleef hem afwachten in den Haag, en zamen vertoefden zij na 's Hertogen terugkomst nog eenigen tijd aldaar. Hoe veel belang de Vorst in deszelfs aankomst stelde, is niet moeijelijk op te maken, niet alleen uit het dringend verzoek om herwaarts zich te begeven, maar vooral ook hier uit, dat nog in den nacht, na dat Beaumond was aangekomen,

(68) *Zeeuwsche Grafelijke Reken. van* JAN SIJMONSZ. VAN BIJSANTEN, Ascend. 1346. — Dinxd. voor St. Donaesd. 1347. p. 34 en 46 v.

(69) *Rekening contrasommen van den Cost van Hertog Willem* 7 September, 1346. — 28 Januarij 1347. p. 8.

men, aan alle Baliuwen en Rentmeesters van Noord- en Zuid-Holland, zoo wel als aan die van Amsterland, Kennemerland en Westvriesland (70) 's Hertogen brieven werden afgevaardigd, om hen tot zich te ontbieden, dewijl *mijn herr van Beaumont* (71) gekomen was, waar uit ik, zoo ik meen, mag besluiten, dat Beaumond slechts niet een gewoon lid van den Raad was, maar dat zijne tegenwoordigheid van het uiterst gewigt werd beschouwd, dewijl hij als Prins van den Bloede nu een groot deel in het bestuur op zich nam, en er bijna niets geschiedde dan van wegens den Hertog zelven, *en* van Heer Jan van Beaumond (72). Korten tijd hier na verlieten zij te zamen den Haag, om naar

(70) Zij die bekend zijn met de gesteldheid des Vaderlands onder de Graven, weten, dat dit de hoofdverdeeling van het tegenwoordige Holland was, en dat men onder Noordholland, dat gedeelte van Holland begreep, het welk van den IJssel tot de grensen van Kennemerland zich uitstrekt, terwijl Zuidholland in zich die landen bevatte, welke beneden den IJssel lagen. Hier door was *Delft* in dien tijd eene grensstad van Noordholland, 't geen nu wonderlijk klinkt. Cf. KLUIT, *Hist comitatus Holl.* t. 1. p. 1. pag. 55 et pars 2. t. 1. p. 98 et 99.

(71) *Reken. van* JOHANN. VAN NEDERHEIM, *Bayend.* — *woensd na Vrouwlichtm.* $134\frac{7}{8}$ p. 34.

(72) Dit kan men bij voorbeeld zien, uit de *Reken. van* JOH. VAN NEDERHEIM, *Bayend.* 1346. — *woensd. na Vr Lichtm.* $134\frac{7}{6}$ p. 60. Donredaghes up sente pouwels dach so waert Jo-hēs van Nederheim ghequest te Dordrecht, *daer hi ghesent was van mijns hēn shertoghen wegen, ende van myns hēn weghen van Byamont.*

naar Geertruidenberg te vertrekken, waar eene groote vergadering der Edelen en Steden van Holland en Zeeland weldra zoude plaats vinden. Vóór echter derwaarts te verreizen, liet Willem op den 21 Januarij (73) aan Beaumond, die op dat oogenblik een uitstap naar Haarlem deed, vragen, wanneer het dezen zoude *goeddunken*, *dat hy* Hertog naar St. Geertruidenberg *zoude vertrekken*, als mede *langs welken weg* men dezen togt zoude doen, een bewijs zonder twijfel van den grooten eerbied, welken Willem aan dezen zijnen Oom bewees, een' man, die indedaad zoo iets volkomen verdiende, daar hij altijd voor 's lands belangens ten sterksten ijverde, en door zijne daden getoond had, waarlijk alle achting waardig te zijn. Zij vertrokken dan eerst naar Gouda (74), en van daar naar Geertruidenberg, en deden toen nog een togtje naar Schoonhoven, waar Hertog Willem eenige weinige dagen bleef, en door zijn' Oom werd onthaald, tot dat hij in deszelfs gezelschap weder naar Geertruidenberg ging (75), om aldaar over de belangens des

(73) *Rekening van* JOH. V. NEDERHEIM, en zie de plaats bij VAN WIJN, *Huisz. leven*, 2 d. 1 st. p. 193 in notis, waar men moet lezen, pag. 34, niet pag. 24.

(74) *Rekening Contrasommen* 7 Sept. 1346. — 28 Jan. 1347. pag. 9.

(75) In *Cod. O. R. Cas C. Beijeren*, cit. fol. 13. n. 97, 98, 99 wordt aan Beaumond door Hertog Willem eene som van 268 schil-

des Lands te raadplegen. Reeds te voren waren naar de onderscheide streken van Holland boden afgezonden, om de Edelen, Steden, Bailiuwen en Rentmeesters in de voornoemde Stad zamen te roepen, en voor den Abt van Middelburg, en voor vele anderen in Zeeland was het bevel, om ter dagvaard te komen, insgelijks uitgegeven (76), terwijl door den Hertog en door Beaumond brieven geschreven werden aan Heer Willem van Duvenvoorde, om hem te verzoeken, dat hij ook aldaar zoude verschijnen. Over verschillende aangelegenheden werd hier gehandeld, doch de voornaamste schijnt geweest te zijn over de geweldige daden des Bisschops (77) van Utrecht, aan wien reeds van wegens den Hertog door eenen afgevaardigden bij den aanvang des jaars vertoond was, al *het onregt*, 't geen die van het Sticht aan 's Hertogen onderdanen hadden doen lijden, verklarende deze toen reeds uit 's Vorsten naam, dat *myn here* dit *niet langer ghehenghen* wilde (78). Tot in het begin van Februarij bleef deze Verga-de-

schilden van goud toegewezen *van sinen coste die hi dede bi ons uyt heynnegouwen te come in die Haghe, ende daer hi bi ons bleef tot dier tyt dat wi mit hem voeren tot Sti Geerdenberghe.*

(76) *Rekening* JOH. VAN NEDERHEIM, *Bayend.* 1346. — *Vrouwend. Lichtm.* p. 34 en 35.

(77) *Dezelfde rekening*, p. 35.

(78) *Dezelfde Rekening*, p. 32. en over dezen Utrechtschen oorlog, WAGEN 2 d. p. 272 en 273.

dering voortduren; van waar de Hertog naar Zeeland vertrok, waar ik hem het eerst op den 10 dier maand aantrof (79). Beaumond was altijd bij hem in Geertruidenberg gebleven, waarom hij ook door Willem voor zijne onkosten, welke hij gedaan had, *die wile dat hi bi ons was tot sinte gheerdenberghe* (80), gelijk de Hertog zelve zegt, met 560 schilden betaald werd. Hij vergezelde hem ook in Zeeland, waar ik hem bij verscheide brieven (81) als getuige zie optreden, in welken mij opmerkenswaardig voorkomt, dat wanneer gezegd werd, dat de eene of andere gift of vergunning in zekere brieven verleend was in tegenwoordigheid van 's Hertogen raad, Beaumond als dan niet onder het eenvoudige woord van *Raad* (*Consilium*) begrepen was, maar dat hij hier van afgezonderd werd, en men dan vindt (82), dat de

(79) *Cod.* O. R. BEYEREN; *Cas* C. fol. 13 n. 98.

(80) *Cod.* O. R. BEYEREN, fol. 13. n. 97.

(81) Voor zijne onkosten, *die wile dat hi bi ons was in Zelant* ontving Beaumond van Hertog Willem 450 scilde van Goude *Cod. O. R. Beijeren*, p. 13. n. 99.

(82) Hier van vind ik verscheide voorbeelden in *Cod. O. R. Cas. C. n.* 112. *f.* 14. in Zeeland: en den 26 October 1347 in Henegouwen, alwaar ik lees: *Per consilium domini de* BELLEMONTE (Beaumond) *et communis consilii de Hanoniae. Cod. O. R. n.* 252, 253, 254, 255, fol. 33, 34 v. Nimmer ontmoet ik in dien tijd eenig ander Edelman, die op dusdanige wijze afgezonderd van den Raad voorkomt.

de Hertog deze gift of vergunning schonk in tegenwoordigheid van *Beaumond* EN van *den gemeenen Raad* (*praesentibus domino de bellemonte* ET *communi consilio*), waar uit ik meen te mogen opmaken, 't geen ik reeds uit andere omstandigheden heb aangemerkt, dat hij meerder aanzien en invloed bezat, als Prins van den Bloede, dan eenig gewoon Raadgever des Hertogs; terwijl het mij niet minder opmerking schijnt te verdienen, dat, ofschoon Willem alleen van wegens zijn Moeder de opperheerschappij voerde, de naam van Beaumond des niettegenstaande, sedert deszelfs komst in den Haag, dikwijls bij dien des Hertogs gevoegd werd, wanneer het de rust of andere belangens des lands aanging; waar van ik onder anderen een voorbeeld hierin vinde, dat, toen zij in Zeeland waren, op bevel van den Heer van de Leck een knecht uit Holland werd afgezonden *na myn here* (Hertog Willem) *ende na myn here van Byamont* (83), om hen het antwoord te doen weten, 't geen die van Dordrecht gegeven hadden, wegens eenige geschillen tusschen die Stad, en Heer Jan van Moilnaar, een Edelman in Zuidholland. Waarom dit niet aan den Her-

(83) Reken. JOH. VAN NEDERH. *van Woensd. na Vrouw Lichtmis* 1346. — *Dingsd. na St. Lucyend.* 1347. pag. 15. *Beaumond* had zulk een aanzien, dat toen de Vriezen in 1348 een verdrag met Hertog Willem sloten, zij dit bestand zeiden aantegaan met den *Hertog* EN met den *Heer* VAN BEAUMOND. Zie *Bijlage* II.

Hertog alleen geboodschapt, die toch oppervlakkig gezien, slechts alleen gebieden mogt; of waarom hiervan ook niet de andere Raden verwittigt, indien Beaumond niet een gezag bezat, 't geen dat van alle anderen overtrof?

Sedert dezen tijd vindt men minder van hem gewag gemaakt, en het is mij niet doenlijk geweest, zijne daden op dezelfde wijze nategaan, als ik tot hier toe deed. Onmogelijk is het daarom met zekerheid te bepalen, of hij gedurig in Zeeland bij den Hertog is gebleven, toen deze in dat Graafschap eenen geruimen tijd vertoefde, en eerst op den 20 Augustus hetzelve verliet, om naar Holland te stevenen van Arnemuiden, waar de koggen uit Zierikzee, Poortvliet en Reimerswaal zich op Willems bevel tot dat einde verzameld hadden (84). Even onmogelijk is het te bepalen, of Beaumond nog altijd Willem in Holland, gelijk hij tot nu toe gedaan had, vergezelde, dan of hij zich nu elders ophield: maar, alhoewel dit onzeker zij, is het niet twijfelachtig, dat zijn gezag nog zeer groot bleef, en de Hertog hem 's Lands aangelegenheden deed kennen. Want na dat Willem zich op den 1 September 1347 (85) met de Kennemers en Westvriezen verzoend had, wer-

(84) *Zeeuwsche Grafelijke Reken.* *van* JAN SIJMONSZ. VAN BIJSANTEN, *ascencd.* 1346. — *Dinxd. voor St. Donaes* 1347. p. 42 en 43.

(85) MIERIS 2 d. p. 742.

werden op den 23 September daar aan volgende brieven door den Hertog uit den Haag met een bode aan hem afgevaardigd, om hem van dit verdrag kennis te geven (86). Mogelijk bevond hij zich toen wel te Schoonhoven, het geen mij het waarschijnlijkst voorkomt, als zijnde dit zijn gewoon verblijf, en misschien werd hij toen wel door de kwalen des naderenden ouderdoms gekweld, 't geen ik uit de woorden in de vermelde rekening vermoede: zeker is het, dat hij op die plaats meerdere tijdingen van Hertog Willem kreeg, waarvan ik nog dit voorbeeld aantref, dat toen deze Vorst den dood zijns Vaders, den Keizer vernomen had, hij terstond op den 3 November dit gewigtig nieuws aan Beaumond deed weten, en hem te gelijk onderrigte van de omstandigheden, waarin hij zich toen bevond (87). Voor 't overige is het bekend, dat hij

(86) Reken. JOH. VAN NEDERHEIM, *Woensd. na Vrouw Lichtm.* 1346. — *Dinxd. na St. Lucyend*, p, 1347. pag. 15. „ Des Sonnend. na St. Matheusdag (1347) Jan van Avengoen ghesent „ uter haghe met myns heren brieven an myn here van Byamont om hem te doen weten, hoe myn here metten Kennemers ende metten Westvriesen ghedadinct hadde. Ende dat „ *hi myn here weten soude laten van sinen state.*" Zie over den ouderdom van Beaumond, VAN WIJN, *Huiszitt. leven*, 2 d. 1 st. p. 146. in not.

(87) Reken. JOH. VAN NEDERHEIM, Woensd. na Vr. Lichtmis 1346. — Dinxd. na St. Lucyend. 1347. p. 24.

hij als getuige was bij den afstand van Margaretha in 1349, bij den overdragt van het Graafschap Zeeland aan haren Zoon in 1351, en bij de belofte van Willem, om aan zijne Moeder uit dat landschap te voldoen eene zekere som; maar wat er ook gebeurde, nimmer koos hij stellig de eene of andere partij, en ofschoon hij meer tot die van Margaretha overhelde, vatte hij nooit de wapenen voor haar op, maar zocht gedurende het felste van den oorlog altijd de verzoening te bewerken, waar in hij eindelijk met behulp van anderen slaagde, dezelve in het jaar 1354 tot stand brengende.

Na het geen wij nu wegens Beaumond vernomen hebben, zal elk, meen ik, overtuigd zijn, dat deszelfs aanzien, gezag en vermogen bij Hertog Willem zeer groot was, en hij in het bestuur des lands een zeer voornaam deel had. Weinig geringer was het aanzien van *Heer Willem van Duvenvoorde*, van wien ik reeds het een en ander vermeld heb, doch omtrent welken wij nu meer met opzet moeten onderzoeken, hoe uitgestrekt zijn gezag geweest zij, op dat wij ons, daar door een juist denkbeeld kunnen vormen van de magt van onzen jongen Vorst Willem.

Heer WILLEM VAN DUVENVOORDE is, gelijk ik reeds zeide, minder bij velen in onze geschiedenis bekend, waarom ik met een enkeld woord zijne geboorte en betrekkingen zal aanroeren. *De*

Du-

Duvenvoorden zijn volgens het gevoelen der meeste Schrijvers uit den hoog adelijken stam der Wassenaars gesproten, van wien een jonger zoon dezen naam had aangenomen (88). Onzeker is het, wat de rede dezer benaming zij, en verscheide gevoelens zijn niet alleen hier omtrent voor handen, maar ook over den tijd, wanneer dit geschied is: waarschijnlijk echter is het, dat zij dezen naam in de XIII Eeuw hebben aangenomen. Onder allen, die uit dit geslacht geboren werden, overtrof WILLEM VAN DUVENVOORDE (89) alle zijne voorouders in aanzien en vermogen, daar hij, zoo als JUNIUS te regt zegt (90), in groote gunst bij zijne Vorsten stond, en verbazende rijkdommen bezat. Want reeds was hij onder Willem III. *Kamerling* des Graafs, en komt als zoodanig in het jaar 1316 voor (91), welken post

(88) BOCKENBERG, *Historiae Batavorum*, *et in iis Hist. Wassenariorum*, p. 133 et 134. en JUNIUS, *Batav. Hist.* p. 335. en VAN LEEUWEN, *Batavia illustrata.*

(89) Sommigen houden Willem van Duvenvoorde voor eenen bastaard, HUIDECOPER, op *Melis Stoke*, 3. d. p. 452: anderen beweren het tegendeel: BUTKENS, *Trophées de Braband*, t. 1. p. 397, die deszelfs wettige geboorte, zoo wel uit zijn wapen, als anderzins tracht aantetoonen. MIERIS, 2 d. p. 486. is van hetzelfde gevoelen, als deze laatste.

(90) JUNII, *Hist. Batav.* p. 335.

(91) Zie de plaatsen uit MIERIS bij VAN WIJN, *Huisz. Leven*, 2 d. 1 st. p. 146: wegens den tijd van *Willem* IV. bij MIERIS,

 2 d.

post hij onder Willem IV, en Margaretha, ja zelfs gedurende Hertog Willems Verbeiderschap insgelijks bekleedde. Geen Edelman dezer Graafschappen kon hem in rijkdommen op zijde streven, en de menigte zijner bezittingen was zoo verbazende, dat hij kan gerekend worden bijna eens Vorsten inkomen genoten te hebben. Voornamelijk was het, dat hij onder Willem III, alle deze goederen op onderscheide wijze verwierf, doch meest door dezelven van den Vorst tot geschenken te verkrijgen, of door aankoop meester te worden. Ik zal mij niet bezig houden met alle deze goederen op te tellen, daar dit even vervelend als onnut zoude zijn; doch ik zal slechts hier zeggen, dat deze bezittingen in Holland en Braband overal verspreid waren, en dat als de voornaamsten kunnen gerekend worden, die van *Oosterhout*, waar hij een Burgt liet maken, en die van *Almonde* en *Dubbelmonde*: terwijl men over de uitgestrektheid van zijn vermogen daar uit eenigzins kan oordeelen, dat hij Vianen (92) en Geertruidenberg

2 d. p. 615: wegens *Margaretha*, MIERIS, 2 d. p. 722, en op 4 Sept. 1347. noemt Hertog Willem hem zijnen *trouwen Camerlinc*, *Cod.* O. R. BEYEREN, n. 215. f. 28; ook den 21 Dec. 1347. bij MIERIS, 2 d. p. 745.

(92) Wegens *Vianen* zegt Hertog Willem op den 19 Nov. 1355, in *Cod.* *E.* *L.* 22. *Cas* C. n. 214. *fol.* 30 v. *Die vrihede ende die poerte op ten oever te Vyanen, die Here Willem van Duven*

berg (93) met muren liet bevesten, en na bij die laatste Stad twee Kloosters stichtte, welken hij met de rijkste inkomsten vereerde, zoo dat JUNIUS (94) deszelfs schatten niet oneigenlijk een' *Oceaan van Rykdommen* noemt.

Na dus reeds in groote eer bij Margaretha's voorgangers geweest te zijn, verwierf hij bij haar ook de grootste gunst, en zijn aanzien steeg tot zulk eene hoogte, hoedanig geen Edelman behalve Beaumond bezat. Want zij gebruikte hem in de grootste aangelegenheden des lands, en liet hem meest bij alle hare brieven als getuige optreden (95), ja deed hem zelfs haren persoon verbeelden, en in haren naam daden van opperheerschappij uitvoeren; gelijk wij daar van een voorbeeld vinden in de magt, die zij hem opdroeg bij hare vergunning aan die van Schiedam, om hunne Stad met wallen en grachten te voorzien, *bij goeddunken*

venyoerde, heer van Oesterhout en ver (vrouw) Heylewyf Vrouwe van Vyanen en van Oesterhout syn wyf onse nicht ghemaect hebben voer die burch te Vyanen, en noemt deze Stad eene *vriheyt leggende op dat einde van onsen lande*, d. i. op de grenzen des lands naar de zijde van Utrecht, en was ééne onzer grensvestingen in dien tijd, waar van PHILIPP. à LEYD., p. 71 en 211.

(93) MIERIS 2 d. p. 784.

(94) JUNIUS, *Bat. Hist.* p. 335 en het geheele 2de deel van MIERIS, 't welk vervuld is met gunstbewijzingen aan Duvenvoorde.

(95) Dit blijkt uit *Cod. E. L.* 23. *Cas. C. Registr. fact.* etc.

ken van haren getrouwen kamerling Duvenvoorde (96), belovende zij, dat al het geen deze hier in deed en beval, dit te zullen goedkeuren en aanmerken, als of zij *zelve* dit gedaan en bevolen had. Doch indien dit het eenige geweest ware, waar door zij hem boven de overige Edelen had onderscheiden, kon men het beschouwen slechts als eene magtgeving, die aan éénen Edelman boven anderen, was opgedragen; maar zij begunstigde hem zoodanig, dat zijn aanzien zelfs afgunst bij de overigen Edelen, die minder begunstigd waren, verwekte. Want op den 10 Augustus des jaars 1346 vergùnde zij voor haar en hare nakomelingen aan Duvenvoorde, die reeds tot hooge jaren gekomen was, en tot nu toe geene wettige kinderen had, offchoon vele onwettigen uit hem geboren waren, dat hij alle zijne heerlijkheden, huizen, tienden en gerigten, die binnen Holland gelegen waren, en hij van de Graven tot nu toe in leen hield, voor zich en zijne nakomelingen, zijne bloedverwanten en erfgenamen mogt houden en gebruiken tot *een onversterfelijk leen* (97). Deze verbazende menigte goederen zoude zonder deze vergunning voor een groot gedeelte tot den Graaf of Gravin na zijnen dood weder hebben moeten keeren, dewijl

zij

(96) MIERIS 2 d. p. 752.
(97) MIERIS 2 d. p. 732.

zij tot de Grafelijke *domeinen* behoorden (98); eenige weinigen slechts uitgezonderd, die Margaretha's voorzaten hem toegestaan hadden aan zijne nabestaanden over te laten, zonder hem, hoe groot ook zijn aanzien was, immer te vergunnen, dat hij en zijne nakomelingen dezelven allen zonder onderscheid in erfleen mogten bezitten; ziende zij waarschijnlijk de kwade gevolgen in, die daaruit moesten voortspruiten. Doch naauwelijks was Margaretha aan het hoofd van het bestuur, of zij verleende hem deze gunst, waar door zij, gelijk ik boven reeds opmerkte, hoewel met volle regt als Gravin dit doende, ech-

(98) „ Alle Leenen, *zegt de geleerde* KLUIT, *Historie der* „ *Holl. Staatsregeling*, 4 d. p. 430. „ van groot of klein bevang, „ zijn afkomstig uit de onmeetelijke Terreingoederen van den „ *Landsheer*, als oorspronkelijken Eigenaar, welken deze daarna aan *Edelen*, *Ambtlieden* enz. verleende." En op pag. 447 geeft hij wegens de groote giften der Graven dezen regel: „ Dat „ alle begiftingen, die de Graven van Holland aan hunne onderdanen — schonken of verleenden, zulks even zoo vele „ *verminderingen* waren van hunne *Patrimonie* of *voorvaderlijk* „ *erfgoed* ter eener, en verbetering en verrijking van hunne „ onderzaten, die deze goederen en renten oorspronkelijk niet „ bezaten ter andere zijde." Bijzonder lezenswaardig is in dit voortreffelijk Werk, de geheele Verhandeling over de Domeinen en andere inkomsten der Graven, en de wijze waarop dezelven verminderden, en hoe hier in werd voorzien, voorkomende in Deel 4 van p. 426 — 515.

echter onvoorzigtig gehandeld heeft, daar hier door zij en hare opvolgers van groote en zekere inkomsten werden beroofd, terwijl het vermogen van dezen Edelman en de vereeniging dezer goederen in zijn geslacht den nijd der andere Edelen moest ontsteken, en de ontevredenheid der Steden, die ongaarne de magt der Edelen door zulke giften zagen aangroeijen, moest gaande maken. Men zoude *Duvenvoorde* hier mogelijk van groote baatzucht willen beschuldigen; dan zulke eene beschuldiging zoude naar mijn inzien onregtvaardig zijn, daar nergens blijkt, dat deze ondeugd hem eigen was, maar hij integendeel overal als een waarlijk eerbiedwaardig mensch voorkomt, die, het is waar, zich zeer lang in zijne hooge posten wist staande te houden, en boven anderen zich te verheffen, maar die zich ook door zijne bedrevenheid in 's lands zaken, en zijne wezenlijke verdiensten noodzakelijk had weten te maken, en de gunst van de regerende Vorsten daar door met rede verwierf.

Korten tijd na het verleenen dezer vergunning verliet Margaretha deze landen, vergezeld, gelijk wij reeds zagen, door Duvenvoorde, Beaumond, en waarschijnlijk nog door eenige weinige Edelen, die haar genegen waren. In Henegouwen bleef Duvenvoorde bij haar, tot dat zij uit dat Graafschap naar Duitschland vertrok, ja zelfs vertoefde hij aldaar nog eenigen tijd, toen zij reeds

naar

naar Beijeren op reis gegaan was. Welke zijne eerste betrekkingen met Hertog Willem geweest zijn, behoef ik niet te herhalen, om dat ik hier over reeds sprak, toen wij die van Beaumond onderzochten; genoeg zij het ons te herinneren, dat de Vorst weldra deszelfs tegenwoordigheid, gelijk die van Beaumond, als onmisbaar beschouwde, en hem tot zich uit Braband waar hij zich toen bevond, liet ontbieden. Spoedig kwam hij herwaarts, daar aan hem een wigtig deel in het bestuur door Margaretha was opgedragen, waar door hij hier voor hare belangens zorgde, en altijd haar met ijver getrouw bleef. Want dat die Vorstin vóór haar vertrek aan dezen Edelman een gedeelte der hooge regering toevertrouwde, erkende Hertog Willem zelve, daar deze op den 3 Januarij en 1 Februarij van het jaar 1347 openlijk verklaarde, dat zijne Moeder de Keizerin, Heer *Willem van Duvenvoorde*, Heer van Oosterhout, zijnen lieven en getrouwen Kamerling, en Heer Matthijs van der Burch, Rentmeester van Noordholland gemagtigd had (99), alle *besterften* en *opcominghen*, *die vervallen of versterven mogten aan de Grafelijkheid van Holland*, *te mogen erfelijk of tot een leen der Grafelijkheid verkoopen*, mits zij niet meer, of beneden de 100 ponden hollandsch waard wa-

(99) Cod. O. R. BEYEREN, *Cas* C, n. 83. fol. 8 v. et n. 96. fol. 11 v.

waren. Op zich zelve beschouwd, is deze vergunning reeds opmerkelijk, daar zij, indien ik mij niet bedrieg, een gedeelte der opperheerschappij uitmaakte; doch zij wordt vooral belangrijk, indien wij overwegen, dat de Hertog daar door verstoken werd van een krachtig middel, om zich een aanhang in deze gewesten te maken, en Duyenvoorde daarentegen in staat is gesteld, om voor de belangens van Margaretha te waken, terwijl dit aan Hertog Willem naderhand, toen tusschen hem en Duvenvoorde oneenigheid ontstond, niet anders dan onaangenaam kan geweest zijn, om dat deze ook in Zeeland dit zelfde regt niet verkreeg, alvorens de drang der omstandigheden Margaretha op den 6 Julij 1347 tot den afstand hier van noodzaakte (100). Maar dit is het niet alleen, waar door het blijkt, hoe zeer Duvenvoorde bij Willem in aanzien zijnde, toch nog het belang van deszelfs Moeder zocht te bevorderen; wij vinden hier nog een ander voorbeeld van. Even na het vertrek van Margaretha naar Beijeren, of wel gedurende haar laatste verblijf in Henegouwen, 't geen niet duidelijk blijkt, liet Duvenvoorde door zijnen Knaap, Gillys van den Winghaerde, met vier andere gezellen van St. Geertruidenberg naar Mechelen *in den Wissel* (1) het geld voeren, 't geen

(100) Mieris 2 d. p. 739.

(1) De Grafelijke *wissels* of *wisselhuizen* bestonden in dezen tijd hier te lande, toen er nog geene *wisselbrieven* waren. even

't geen van de verbeurdverklaarde goederen der Vriezen gekomen was, ten einde het dáár te betalen aan hun, aan wien men het schuldig was; van welke vervoering de rede was, dat Duvenvoorde vreesde, dat Johannes van Nederheim, eerst Klerk of Secretaris van Margaretha, naderhand van den Hertog, verraden werd van die genen, die op dien tijd der *Keizerinne vijandig waren* (2); waar uit ik afleide, dat Duvenvoorde als een oud dienaar van Margaretha door zulk eene daad toonde, dat hij nimmer voor het bewaren van haar vermogen onverschillig is geweest, maar ook, dat van het eerste oogenblik af aan, dat zij deze landen verliet, of mogelijk wel vroeger, er meenig een was, die haar ongenegenheid toedroeg

even gelijk in de meeste gedeeltens van Europa diergelijke huizen waren opgerigt. In deze was een Grafelijk *wisselaar*, die, zoo als WAGEN. *Hist. van Amsterd.* 2 d. p. m. 176 zegt, den Koopman voor inlandsche, vreemde, en vermoedelijk ook voor vreemde, inlandsche penningen moest leveren; voor welke elk wisselaar in de onderscheide steden van Holland en Zeeland slechts 2 penningen hollandsch van ieder schild genieten mogt, volgens de bepaling van Hertog Aelbrecht op den 8 October 1383. Cf. MIERIS 3 d. p. 505. Aan bijzondere personen, was deze wisselhandel ongeoorloofd. Cf. VAN DE WALL *Priv. van Dord.* 1 d. p. 153.

(2) JOH. VAN NEDERH. *Graf. reken.* Bavendag etc. 1346 p. 51. Ik meen dat dit geschiedde in October 1346. Aldaar wordt gezegd: *om dat hi* (Duvenvoorde) *sorghede, dat Joh. verspiet sijn van den ghenen die mier vrouwe vijande ware vp die tijt.*

troeg. Dan, terwijl Duyenvoorde zoo zeer aan Margaretha gehecht bleef, was hij bij Hertog Willem echter in groote eere; want wij ontmoeten hem niet alleen onder den naam van *lieven en getrouwen Kamerling*, maar ook onder dien *van lieven en getrouwen Raad* (3), en er was geene Staatsvergadering, of hij bevond er zich, noch er gebeurde iets van eenig aanbelang, of hem werd daar van berigt gezonden en zijnen raad gevraagd, zoo zelfs, dat dikwijls te gelijker tijd aan hem en aan den Hertog over eene en dezelfde zaak door den Rentmeester brieven of boden werden gezonden, om den raad van beiden hier over te hooren, en hunne bevelen te vernemen (4).

In dusdanige betrekkingen bleef Duvenvoorde zeker gedurende den tijd van twee jaren, in welken wel blijkt, dat hij Margaretha's belangens zeer behartigde, doch niet, dat eenige openlijke verwijdering tusschen hem en Hertog Willem bestaan heeft,

(3) *Cod.* D. R. BEYEREN n. 164. fol. 22 op den 24 Julij 1347.

(4) *Zeeuwsche Grafelijke reken.* *van* JAN SYMONSZ. VAN BYSANTEN ascenc. 1346 — dinxd. voor St. Donaes 1347 pag. 31, 38, 39, 43, 44 en *Reken. van* BOUDYN JANSZ. *vrid. na half mey* 46 — Dinxd. na St. Lucyend. 47. JOH. VAN NEDERHEIM *Graf. reken. Bayend.* — *woensd. na Vrouwe Lichtmis* 1347 pag. 26, 35, 36. JOH. VAN NEDERHEIM *woensd. na Vrouwe Lichtmis* 1346 — *Dinxd. na St. Luciend.* 1347. pag. 16, 20, 26, 27, 31.

heeft, daar deze zelfs integendeel hem eenige gunsten gedurende dit tijdperk bewees (5), ofschoon hij toch op verre na zoo vele giften niet verkreeg, als onder de vorige regeringen; gelijk hij ook nimmer, voor zoo verre men weêt, de bevestiging verwierf wegens het regt, om alle zijne leengoederen aan zijne naaste erfgenamen ten onsterfelijken leen achter te laten; waar van hij wegens eenige regten in het jaar 1348 (6) begon gebruik te maken, en volgens het welk hij in het jaar 1350 (7), alle zijne goederen tusschen zijne Neven uit den huize van Polanen verdeelde. Voor 't overige was hij bij meest alle de gewigtige verdragen van 1349 en 1350 tusschen Margaretha en Willem tegenwoordig, en verscheen ook dáár als één der voornaamste Edelen, waar door wij hem dikwijls als één der eersten in de charters van dien tijd zien opgenoemd, en hem ook door Hertog Willem aan 't hoofd zien plaatsen der genen, welken hij zijne *vijanden* noemt (8); en dien hij zegt, dat hem uit het Graaf-

(5) MIERIS 2 d. p. 745, 758.

(6) MIERIS 2 d. p. 732, waar Mieris dit tot den 25 *Maart* 1347 brengt, doch om den hofstijl, welke men toen bezigde, meen ik, dat dit 13 *April* 1348 moet zijn, Cf. *l'Art de verifier les dates* p. 27 et 111.

(7) MIERIS 2 d. p. 781, 782, 783.

(8) MIERIS, 2 d. p. 778.

Graafschap wilden verdrijven. Weldra koos hij ook openlijk de zijde van Margaretha, en wilde door verbeurdverklaring zijne goederen liever verliezen, dan eene Vorstin, die hem zoo vele weldaden eens verleend had, ongetrouw worden.

Doch Beaumond en Duvenvoorde waren niet de eenigen, welke Margaretha genegenheid toedragende, bij Willem gedurende zijn Verbeiderschap in aanzien waren: ook buiten hen, waren bijna alle de Edelen, welke zich of in de hoogste bedieningen bevonden, of aan zijn Hof verkeerden, zoodanigen, welke aan Margaretha naderhand de sterkste verkleefdheid hebben betoond, en in de geschiedenis des Vaderlands bekend zijn geworden onder den naam van HOEKSCHEN.

Men heeft somwijlen wel eens gemeend, dat de verschillen hier te lande, (over welke zaak ik reeds bij den aanvang van dit Boek sprak), door den sedert Floris V tijden gedurigen invloed der Engelsche en Fransche hoven waren te weeg gebragt, en dat voornamelijk de verdeeldheid der Edelen sedert dat tijdperk daar door onstaan is: doch de ongegrondheid van dit gevoelen toonde ik behalve door andere redenen, ook daar uit aan, dat wij na de eerste jaren van Willem III regering nergens van eenige openlijke partijschappen der Edelen lezen. Dan, alhoewel dit zoo zij, kan niet ontkend worden, dat ten tijde van Margaretha's regering, maar bij uitstek gedurende Willems Verbeiderschap er *ééne*

par-

partij bestond, welke verre weg meer in aanzien was, dan de andere, en door welke de meeste en voornaamste ambten bekleed werd. Door gebrek aan genoegzame bronnen, kon men dit tot nu toe niet opmerken; van het uiterst belang is het echter, indien wij den waren toestand des lands ter dier tijd willen kennen, dit nader te onderzoeken. — Sedert Margaretha en bij het Verbeiderschap van Hertog Willem waren in de grootste *Bailiu-* en *Rentmeester - schappen* juist bijna alleen zulke Edelen, welke naderhand *Hoekschen* genaamd zijn, en die, toen de oorlog tusschen Moeder en Zoon een aanvang nam, de zijde der eerste kozen, maar ook hier door van hunne ambten beroofd werden. Zoo, want alle bewijzen hier voor in 't breede uittemeten, zoude overtollig zijn, leest men, dat de beroemde *Diederik van Brederode* (9), hij die naderhand goed en bloed veil had voor de zaak van Margaretha, zich in Willems gevangenis bevond, en langen tijd één zijner doodelijkste vijanden was; in de jaren 1346 en 1347 den post van *Bailiu van Kennemerland en Vriesland* bekleedde; en *Floris van Boechorst*, een niet minder ijverig voorstander van Margaretha

(9) Zie over dezen, VAN WIJN, *Huisz. leven*, 2 d. 1 st.: als *Bailiu* komt hij mij voor in *Cod.* O. R. BEYEREN, bijv. op den 5 December 1346, en op den 25 Sept., 1347: ook in de Grafelijke rekeningen van dien tijd.

retha komt in de jaren 1346 - 1349 niet alleen in dat zelfde ambt over *Amsterland* en *Waterland* voor, maar daar en boven ook als *Raad* des Hertogs (10), van welke eerste bediening hij bij het ontstaan der Twisten ontzet, en door *Henrik van Heemskerk*, één der grootste begunstigers van Willem, vervangen werd. En wat zal ik nog van anderen zeggen? Zal ik nog vermelden, dat *Floris van Alkemade* (11) in dien tijd Rentmeester van Kennemerland en Vriesland was, dat *Matthijs van der Burch* (12) met dien post in Noordholland vereerd was, en dat men *Philips van Polanen* (13), als Bailiu van Zuidholland ontmoet? Alle deze mannen waren Margaretha ten sterksten genegen, en niemand dergenen, welke naderhand Willems zijde hielden, bezat in dien tijd één eenige dezer gewigtige bedieningen, dan *Gherard van Heemskerk* (14) alleen, dien ik leze, dat in 1347 Bailiu van Rijn- en Woerderland geweest is. En wie zal na alle deze bewijzen nog een oogenblik aarzelen te besluiten, dat

(10) Aldus komt hij voor in de *Grafl. Reken.* van *Amsterland* en *Waterland* op 's Rijks archief berustende. Ik ontmoet hem reeds in het jaar 1342 in dien post. *Cod.* O. R. BEYEREN, n. 166. f. 22. n. 172. f. 22 v.

(11) COD. O. R. en *Grafelijke Rekeningen.*

(12) COD. O. R. en *Grafelijke Rekeningen.*

(13) MIERIS 2 d. p. 756.

(14) MIERIS 2 d. p. 731.

dat er ééne partij moet geweest zijn, welke in dien tijd boven dreef? Vooral zullen wij hier van overtuigd worden, indien men opmerkt, dat de meeste Raden, of laat ik liever zeggen, bijna de eenige Raden des Hertogs, insgelijks zeer Margaretha toegedaan waren, en ik, om niet van allen gewag te maken, vinde, dat Jacob van Binckhorst (15), en Arend van Duvenvoorde (16), in Holland, en de Heeren van ter Vere, Moermont, Cruninghen en Renesse, van welken sommigen voor Margaretha in den zeeslag op de Maze streden, in Zeeland, uitdrukkelijk als zoodanigen voorkomen; ja zelfs wat meer is, men treft ook in andere gedeeltens van het bestuur bijna geene andere mannen aan, dan die van dezelfde gezindheid waren. Want, om slechts één voorbeeld hier bij te brengen, zal ik alleen vermelden, dat Heer *Jan van Boechorst* even vóór het vertrek der Keizerin het opzigt verkreeg over de *Houtvesterij van het Haarlemmerhout* (17), en daar in tot in het jaar 1351 gehandhaafd werd, toen hij op bevel des Hertogs van zijnen post werd ontsla-

(15) *Cod.* O. R. BEYEREN, f. 172. in het jaar 1347.

(16) *Rekening van* JOH. V. NEDERHEIM, Woensd. na *Vrouw Lichtm.* 1346. — Dinxd. na *St. Lucyend.* 1347. p. 16.

(17) *Rekening van Heer* JAN VAN DEN BOECHORST, wegens de *Houtvesterij van het Haarlemmerhout*, en *Reken. van* WILLEM VAN SPARNEWOUDE, op het Archief berustende.

slagen, en door Willem van Sparenwoude opgevolgd is (18).

Maar zij bekleedden niet eeniglijk alle deze hoogst belangrijke posten: overal ook waar Willem zich bevond, waren insgelijks Edelen van dezelfde partij tegenwoordig; terwijl die genen, welke des Hertogs zijde naderhand hielden, nergens bijna in dien tijd met hem ontmoet worden. Aan 't einde der brieven door eenen Vorst of Vorstin in die eeuw, en reeds veel vroeger, uitgevaardigd, werden meestal tot bevestiging van vergunningen, giften of bevelen, 't zij in de *originele* stukken (19), 't zij in de *registers*, welke zoo veel als de Notulen waren, om dit zoo

(18) Zie over de Edelen, die Margaretha's zijde hielden, WAGEN. 3 d. p. 281. en MIERIS 2 d. p 778.

(19) Die is elk bekent, die slechts eenigzins de charten van dien tijd behandeld heeft, of immer de Registers beschouwde. PHILIPPUS à LEYD p. 220. leert ons hetzelfde: „ *Clericus* — „ qui dicitur *Notarius* subscribit literas apertas, primo *nomine* „ *duorum vel trium de consilio*, qui hujusmodi consilio interfuerunt. — Deinde ipse *Notarius* juxta modum stili se subscribit et signo subnotat: Tertio ipse Notarius scribit nomen „ *Quaestoris* et *Sigilliferi*. Quaestor est, qui se subscribit, seu „ subscribi facit literis concessis per principem. *Et iste* erat „ *continuo circa latus principis*." Dit bewijst zoo ik meen mijne stelling, gelijk ook het volgende: „ Facit pro *consuetudine* multarum curiarum, ubi literae impetratae et rescripta subscribuntur per illos *de consilio et latere principis*." PHILIP à LEYD. pag. 13.

zoo uit te drukken, door Getuigen hunne namen onderschreven, tot bewijs dat zij bij het verleenen van zulke vrijheden tegenwoordig geweest waren, en dat zulk eene vergunning of bevel op eene wettige wijze geschied was Zij, die dit getuigden, waren gewoonlijk Edelen, waarbij in de veertiende Eeuw ook de Steden kwamen, wanneer de zaken van veel aanbelang waren. Zulke Edelen waren van den eersten rang, en stonden bij den Vorst of Vorstin in het grootste aanzien, en vergezelden hen overal, werwaarts zij zich begaven, daar zij van hun, als hunne *Raden* altijd raadgevingen benoodigd hadden, dewijl van elke plaats, waar zij zich bevonden, bevelen konden worden uitgevaardigd, of vergünningen toegestaan, 't geen daarom vooral noodzakelijk was, daar in die tijden onze Vorsten veelal reizende waren, en zich niet gelijk tegenwoordig, zoo zeer bepaaldelijk in ééne Stad ophielden; maar dan het ééne, dan het andere Graafschap bezochten, of dan de ééne, en dan de andere Stad met hunne tegenwoordigheid vereerden, en zij zich niet zelden van hunne gewone zetelplaats verwijderden om steekspelen bij te wonen of regt te spreken. Men kan dus, indien men dit aanneemt, gelijk allen, die met den toestand der regering van onze Graven nader bekend zijn, gereedelijk zullen toestemmen, veilig besluiten, dat zij, die de brieven van Hertog Willem gedurende zijn Verbeiderschap onderteekend

kend hebben, en daar als getuigen zijn opgetreden, bij hem in dien tijd, het meest in aanzien waren. MIERIS heeft meermalen deze getuigen op onderscheide plaatsen aangeteekend, doch meestal heeft hij van dezelven geen gewag gemaakt. Het schijnt mij onzeker toe, of men dit hier aan moet toeschrijven, om dat hij de opteekening derzelven als minder belangrijk beschouwde, dan wel, om dat hij de echte gedenkstukken zelven niet altijd onder 't oog *gehad heeft*: genoeg, dat wij deze mogen bezigen, en er het *noodig* gebruik van kunnen maken.

Het is uit gebrek aan echte stukken van dien tijd onmogelijk te bepalen, of juist tot het jaar 1349 of 1350 dezelfde getuigen altijd bij Willems brieven voorkomen, ofschoon mij nimmer ook het tegendeel is gebleken: doch dit kan ik omtrent de jaren 1346, 47 en 48 verzekeren (20), dat de Hertog van het eerste oogenblik zijns Verbeiderschap af aan, bij de *meesten* zijner brieven bijna altijd en alleen zoodanige Edelen als getuigen gehad heeft, welke naderhand tegen hem in vollen opstand kwamen. Ik zeg bij *de meeste* brieven, en bijna *altijd alleen*; want om aan de waarheid hulde te doen, verklaar ik gaarne, dat somwijlen ook de Heeren van Egmond en Waterland, doch

(20) Dit blijkt overal in *Cod.* O. R. BEYEREN, een Register, 't welk voor deze jaren een onschatbaar gedenkstuk is.

doch geene anderen, als getuigen voorkomen, maar dat dit niet veelmalen gebeurd is, en over 't geheel verre de meeste Edelen die genen waren, welke naderhand *Hoeksch*, en dus aan de zijde van Margaretha geweest zijn; waaruit ik meen te mogen opmaken, dat daar somwijlen de Edelen van de beide partijen te zamen één en dezelfden brief bekrachtigd hebben, er toen nog, 't geen ook overeenkomt met de verhalen der Kronijkschrijvers, geen openlijke twist bestond, doch dat er slechts ééne partij aanwezig was, welke bij Hertog Willem boven de andere veel meer aanzien genoot. Van dezen meerderen invloed maakten dan ook, de Edelen dier partij niet zelden gebruik, om gunsten voor zich en hunne vrienden te verkrijgen; waar door wij ook zien, dat Willem aan twee der magtigste Edelen van dien tijd, aan den Heer van de Leck namelijk, en aan Diederic van Brederode, beiden naderhand de hoofden van Margaretha's verdedigers, op den 8 Februarij van het jaar 1347 alle hunne voorregtsbrieven bevestigde, welken zij immer van zijne voorouders en van zijne Moeder verkregen hadden (21), het geen tot bewijs verstrekt, hoe de jonge Vorst geheel door hunne raadgevingen bestuurd werd.

En,

(21) *Cod. o. r. Beyeren*, Cas. C. n. 92 en 93. *fol.* 10 v.

En, daar wij dus nu gezien hebben, dat in alle hooge ambten deze partij der Edelen gesteld was, en wij hen bij alle gewigtige aangelegenheden des lands bijna alleen ontmoeten: kan men wel anders verwachten, dan dat ook deze, de grootste posten insgelijks aan het Hof zullen bekleed hebben. In der daad, geene anderen, dan zij, die in 't vervolg van tijd Margaretha voorstonden en Willems vijanden werden, vind ik, dat ook gedurende den tijd van zijn Verbeiderschap de *hofhouding des Hertogs* uitmaakten, en wij zien deze niet alleen aldaar alle zaken behandelen, maar zelfs in de grootste gemeenzaamheid met hem leven. Van Beaumond of Duvenvoorde hier weder te gewagen zoude overtollig zijn, daar wij die beiden reeds bij Willem overal tegenwoordig zagen, maar wij zullen ons alleen bepalen bij hen, van wien tot nu toe minder melding gemaakt is. Onder deze was zekerlijk Heer *Jan van Polanen*, Heer *van de Leck*, één der voornaamsten. Het was op zijn bevel toch, dat voor 't grootste gedeelte de gewone uitgaven voor de hofhouding geschiedden, en alle andere bezorgingen voor alles wat tot den Vorst betrekking had, plaats vonden. Hier door was hij natuurlijk, dikwijls bij den Hertog tegenwoordig, en genoot deszelfs bijzondere gunsten. Dit leeren ons alle gedenkstukken van dien tijd (22). Want dan zien wij, dat Willem hem

en

(22) *Rekem.* van JOH. VAN NEDERNHEIM, *Bayend.* 1346. — *Woensd*,

en zijne gezellen met kleederen vereerd, waar van die voor Polanen, wat meer is, uit hetzelfde stuk als van den Hertog gemaakt werden; dan, dat hij door boden tot den Hertog werd geroepen; dan dat hij, toen het hof wegens den dood des Keizers den rouw aannam, weder een zwart kleed van dezelfde stof, als de Hertog, verkreeg; dan eindelijk, ontmoeten wij Willem als gast bij dezen Edelman; zoo dat wij uit dit alles met rede kunnen besluiten, dat hij in dien tijd ten Hove in het grootste aanzien was. Niet minder bloeide toen *Gherard van Heemstede*. Want hij, die naderhand een Hoeksch Edelman was, bekleedde gedurende het Verbeiderschap den gewigtigen post van *Grootzegelbewaarder* (23), bezegelde uit hoofde van dit allerbelangrijkst ambt (24), alle 's Vorsten bevelen, en vergezelde hem overal, waar deze ook zich bevond (25). En wat zal

Woensd. na Vrouw Lichtm. 134$\frac{7}{6}$ p. 28, 29, 30, 38, 40, 47. JOH. VAN NEDERH, *Woensd. na Vrouw Lichtm.* 134$\frac{7}{6}$. — *Dingsdag na St. Lucyend.* 1347. pag. 9, 10, 23, 33 en 41.

(23) Overal vinde ik in *Cod.* O. R. BEYEREN, aan den voet der brieven: *Signavit G. de Heemstede.*

(24) Over de belangrijkheid van dezen post laat zich gemakkelijk oordeelen, indien men opmerkt, dat alle verdragen toen moesten bezegeld worden. Het was een hooge post. Zie PHIL. à LEYD. p. 90; minder echter, dan die der Balliuwen, welke over een Landschap geboden.

(25) *Donderd. na Jaarsdach* 1346. d. i. 1347 zegt Hertog Willem

zal ik nog van de anderen vermelden? Zoo wel in Holland, als in Zeeland waren in de naauwste betrekkingen met den Hertog die genen, welke naderhand zijne doodelijkste vijanden geworden zijn. Want om niet van de Binchorsten, de Outshoorns, de Renesses en zoo vele anderen te spreken; zal ik alleen hier zeggen, dat in Zeeland bij uitstek zeer met den Vorst verbonden was de Heer van ter Veere, die gedurende Willems verblijf in dat Graafschap hem nimmer bijna verliet, en zoo veel gezag had, als een Duvenvoorde of de Leck in Holland immer bezeten hebben (26). Daarenboven waren de mindere personen van het Huis des Hertogs ook zoodanigen, welke naderhand van hetzelfde gevoelen, als de genoemde voorname Edelen geweest zijn; gelijk bij voorbeeld, de Meesterknaap der *herberghe* des Hertogs, dat is die geen, welke het opzigt had over de hofhouding, en dien wij noemen den *Hofmeester*, *Jan van Nortich* (27), een vrij aanzienlijk persoon, was in 't vervolg ook bekend wegens zijne verkleefdheid aan Marga-

lem, dat eene rekening verrekend is *voor zijnen ghetrouwen raet den here van de Lecke, heren Gheraert van heemstede ende heren Matthys van der Burch*, alle drie naderhand Hoeksche Edelen Cod. o. R. fol. 9. n. 84.

(26) Dit blijkt uit de *Grafelijke Zeeuwsche Rekeningen* van dien tijd.

(27) Cod. O. R. BEYEREN, n. 380. fol. 54. n. 84. fol. 9.

garetha. En om dit onderwerp te staken, *Johannes van Nederheim*, een Klerk, die reeds onder Willem III, IV en Margaretha gediend had, ging ook tot Willem over, en maakte de meeste zijner rekeningen op, tot dat hij ook weder de zijde van Margaretha koos, en den Hertog verliet.

Er is derhalve niet aan te twijfelen, na dat wij nu gezien hebben, welke Edelen in de grootste ambten zich bevonden, en wie bij den Hertog aan het Hof waren, dat er *ééne partij* was, welke gedurende Willems Verbeiderschap met uitsluiting der Heeren van Egmond, Waterland, Heemskerk en vele anderen, in het grootst aanzien geweest zijn; waar door mij toeschijnt, dat bij elk van zelfs deze vraag zich moet opdoen, op welke wijze deze Edelen, welke zoo zeer in dat tijdperk bij Willem in eere waren, tot dat aanzien gekomen zijn, en of zij zich in alle hooge bedieningen zagen geplaatst door den vrijen wil des Hertogs, dan wel door het gezag van Margaretha.

Dat zulk eene uitdeeling der gewigtigste posten van den Staat bestond, en wel aan eene partij, die tegen Willem naderhand zoo zeer vijandig geweest is, en op welke hij van zijne zijde ook ten uitersten vergramd werd, komt mij voor buiten alle bedenking te zijn: doch waar door dit juist bewerkt zij, is zeer duister, daar geen der

Ge-

Geschiedschrijvers ons hier in eenige hulp verleenen, en de andere bronnen, welke ons tot nu toe zoo veel licht gaven, hier van geen nut kunnen zijn, als alleen dienende, om de daadzaken van den tijd, waar in zij geschreven werden, te doen leeren kennen; geenszins om ons de vroegere oorzaken der gebeurtenissen aan te wijzen. Uit het verband der zaken, en het beloop der omstandigheden, zal ik het derhalve moeten wagen, de *oorzaken van deze scheiding der Edelen* na te sporen.

Daar Beaumond en Duvenvoorde reeds onder de vroegere regeringen van Willem III en IV in zoo groot een aanzien waren, is het niet te verwonderen, dat hun gezag van tijd tot tijd met de vermeerdering van hunne bezittingen toenam, 't geen in die tijden niets ongewoons was, dewijl een Edelman, die door zijne rijkdom in goederen, en door het groot getal zijner onderhoorige Leenmannen magtig geworden was, niet zelden bij zijnen Vorst geducht en gevreesd werd. Noodzakelijk moest in zulk een geval zoodanig een Vorst dergelijke Edelen ontzien, indien hij niet zeer ten goede voor hun gezind was; doch wanneer zij bij hem in gunst waren, konden zij door hun verbazend vermogen zeer gemakkelijk den Vorst geheel aan zich verbinden, om dat hij hen, toen er nog geen geregeld krijgsvolk bestond, van nooden had, en zij door hunne geldsmiddelen in een

tijd,

tijd, toen de schatkist der Graven zoo zeer was uitgeput, zoo wel als door hunne raadgevingen en invloed hem konden ondersteunen. En dit was, gelijk ik meen, het geval van Beaumond en Duvenvoorde: de eerste, één der beroemdste helden van zijn' tijd, die met dapperheid beleid, en met beleid een krachtig vermogen paarde: de laatste, ofschoon geen krijgsman, was door zijn ondervinding en kunde in 's lands aangelegenheden, zoo wel als door zijne rijkdommen onontbeerlijk, en wist zich gedurende verschillende regeringen zoo noodzakelijk te maken, dat hij niet alleen in zijn gezag zich handhaafde, maar zijn aanzien van tijd tot tijd zelfs zag vermeerderen. En wanneer wij dus hun gezag tot zulk eene hoogte gestegen zien, mag men reeds, hen naar den geest van die tijden vooral beoordeelende, vermoeden, dat zij zich daarvan allengs bedienden, om die genen, aan wien zij door bloedverwant- of vriendschap verbonden waren, in de voornaamste ambten te plaatsen. Beaumond werd te veel gebruikt in buitenlandsche zaken, om niet van zijn eigen vrij uitgestrekt gebied te spreken, en was te dikwijls door den krijg, en door zijne betrekkingen met Vrankrijk en Engeland afgetrokken, dan dat hij zich hier op zou hebben kunnen toeleggen: doch Duvenvoorde hield zich met niets, dan met het bestuur des Lands zelve bezig, en vestigde daardoor meer en meer zijn vermogen. En dit ging dus gedurig

tig voort tot op de aanvaarding der regering door Margaretha, toen tusschen den dood van Willem IV en hare aankomst, Beaumond het Stadhouderschap op zich nam. Het sprak van zelfs, dat twee Edelen van zoo groot een aanzien, en die reeds onder haren Vader en Broeder zoo veel vermogten, nu geen minder gezag bij haar verwierven, dewijl het voor haar van het uiterste belang was, deze beiden, welk zoo vele ervarenis verkregen hadden, en die bij velen in groote achting waren, zeer aan zich te verknochten, zoo wel om dat de ingezetenen dezer landen meer tot de regereng van eenen Vorst, als eener Vorstin, genegen schenen, als om dat zij zelve hunnen raad behoevende, tevens zeker bezorgd zal geweest zijn, dat één hunner de zaak van Engeland anders mogt voorstaan, en den Koning van dat Land in zijne eischen op deze Graafschappen ondersteunen; waar voor zij dubbeld moest vreezen, om dat aan Beaumond vóór hare komst reeds de belangens voor dien Vorst waren opgedragen, en hij dus door de partij van dezen te kiezen, haar veel kwaads kon berokkenen. En uit dat oogpunt beschouwd, kan men zeer wel verklaren, waarom Margaretha beiden deze Grooten zulke buitengemeene begunstigingen verleende; waarom zij, bij voorbeeld, aan Beaumond, toestond, dat bij aldien hij geene zonen naliet, zijne dochter niet alleen zelve, maar ook allen, die uit haar geboren werden, 't zij

van

van het mannelijk, 't zij van het vrouwelijk geslacht te mogen doen opvolgen (28) in alle de menigte van bezittingen en heerlijkheden, welke hij van haren Vader Willem III tot zijn erfdeel volgens den uitersten wil van Jan II. in 1308 en 1309 ontvangen had (29): iets het geen anders regtstreeks tegen de gewoonte dezer landen aanliep, daar de leenen gemeenlijk, niet op de dochters, maar alleen op de zonen overgingen (30), en waar door dus, een schoon gedeelte dezer Gewesten, in het bezit kwam van een uitheemsch geslacht, en Margaretha of hare opvolgers van eene menigte inkomsten beroofd werden. Aan geen ander oogmerk schrijf ik ook de reeds zoo dikwijls vermelde vergunning aan Duvenvoorde toe, van alle zijne goederen ten erfleen te mogen behouden, en dezelven, ofschoon hij geene wettige nakomelingen had, aan wien hij wilde, te mogen nalaten; daar het mij anders onbegrijpelijk voorkomt, hoe eene Vorstin, die in andere zaken zoo veel beleid aan den dag lag, en niet zelden de raadgeefster van haren gemaal den Keizer geweest is, zoo zeer met verwaarloozing van 's lands teederste belangens, en met gevaar om de vriendschap der Steden, en van vele andere

Ede,

(28) Mieris a. d. p. 709.

(29) Mieris a. d. p. 77 en 82.

(30) Philipp. à Leid. p. 152 en 153.

Edelen te zullen verliezen, zich zelve zoude vergeten hebben. En wanneer wij dit aannemen, gelijk ik geloof, dat dit geheel met de ware toedragt der gebeurtenissen overeenstemt, schijnt mij toe, dat het minder moeijelijk zij, na te sporen, op hoedanig eene wijze de scheiding tusschen de Edelen hebbe plaats gegrepen. Want daar zij het ganschelijk er op toelag, zich in het gebied te vestigen, 't geen uit de begunstiging van deze Edelen blijkt, en bevestigd wordt door de groote voorregten, die zij aan de inwoners van Zuid- en Noordholland en Kennemerland verleende; moest zij, wilde zij haar belang wel opvolgen, die genen in het bestuur brengen, welken zij wist, dat haar genegen waren, en anderen die haar geen goed hart toedragende, veel kwaads zouden hebben kunnen toebrengen, op alle mogelijke wijze trachten aan zich te verbinden, om daar en tegen hen, die geheel tegen haar bestuur waren ingenomen, van hetzelve zoo veel mogelijk te verwijderen. Ontkend toch kan het niet worden dat van het laatste soort reeds vroegtijdig verscheiden in deze landen bestonden, 't geen ik reeds eenigzins meen te mogen besluiten uit de daad van den Heer van Egmond, die, gelijk ik vermelde, op de gelden, welke Margaretha uit de verbeurdverklaarde goederen der Vriezen toekwamen, beslag lag, en daar door toonde, dat zijne genegenheid, of eerbied ten minste voor haar zeer gering

ring was; maar waar omtrent wij nog duidelijker onderrigt worden in eene Grafelijke rekening, in welke men met ronde woorden in het jaar 1347 spreekt, van hen (31), die *toen ter tijd mier vrouwen vianden* waren, 't geen ons genoegzaam leert, dat er reeds ter dier tijd ontevredenheid op de Gravinne bij sommigen heerschte: terwijl het bekende stuk der Regering van Dordrecht, waarbij bij deze van een' *Landsheer* spreekt, ons aanwijst, dat veler begeerte was, niet onder het bestuur eener Vrouw, uit welker beheer 's lands geschiedenis zoo vele rampen vermeldde, maar onder het krachtig bestuur van eenen Vorst te komen; en het getuigenis van ALBERTUS ARGENTINENSIS versterkt ons hierin, daar hij duidelijk verklaart, dat de ingezetenen zoo al niet één harer zonen alleen tot opperhoofd wenschten te bezitten, ten minste dan, dat één harer zonen met haar te gelijk zoude regeren. Te regt dus mogt zij voor deze geestgesteldheid vreezen, en alle middelen aanwenden, om zich meer en meer van het

(31) *Eerste Rekening van* JOH. VAN NEDERHEIM, *p.* 51. Item so dede myn here Haer W. van Duvenvoerde, Gillys van den Winghaerde sinen knape met noch 4 ghesellen riden om tghelt dat van der Vriesen komen was, te voeren van St. Gheerdenberg tot Mechelen in den wissel — om dat hi zorghede, dat Johannes *verspiet* syn van den ghenen, die *mier vrouwen viande waren op die tyt.*

het bestuur te verzekeren, en zich sterk te maken tegen Edelen, die uit eige gezindheid en door den droevigen toestand des Vaderlands de komst van eenen Vorst verlangden.

In dezen tijd werden 's Graven hoogste ambtenaren, die over de onderscheide gedeeltens der Graafschappen geplaatst waren, nog niet voor hun leven aangesteld, 't geen slechts in het laatst der veertiende eeuw in gebruik geraakte, waar door de Graven dezelven, zoo menigmaal hun dit goeddunkte, door anderen konden doen vervangen; doch wanneer een Vorst stierf, of van de regering op de eene of andere wijze verstoken werd, *hielden alle ambtenaren regtswege op, ambtenaren te zijn* (32), en werden door den opvolger of voor eenen tijd bevestigd, of op dezelfde wijze als te voren weder aangesteld, of, indien de Vorst dit verkoos, kon hij hen van hunne posten berooven (33).

Van deze regten mogt Margaretha als Gravin ook gebruik maken, en kon dus de ambtenaren, die onder Willem IV zich aan 't hoofd der regering

(32) In de Grafelyke regering is het eene vaste regel: *Cessante Principe, cessabant omnes Magistratus.* KLUIT, *Primae lineae Hist. Diplom.* p. 52. §. 366.

(33) „ Mortuo Principe finiebantur omnes Magistratuum, „ Officiariorum et Gubernatorum, sic dictae Commissiones; „ deinde a *Successore* herede vel continuabantur, sive ad tem„ pus, sive ut antea; qui vero minus placebant, dimittebantur." KLUIT *prim. lin.* p. 52. §. 367.

rig bevonden hadden, of van hunne posten ontzetten, en anderen in hunne plaats verkiezen, of dezelven daar in bevestigen. Hoedanig zij echter dat regt uitoefende, blijkt niet wegens allen, maar van sommigen alleen kan men verzekeren, bij voorbeeld van Heer *Floris van Boechorst*, dat deze door haar in zijn Bailiu- en Rentmeester-schap van Amster- en Waterland, 't geen hij reeds sedert het jaar 1342 bekleed had, bevestigd werd (34); en dat zij deszelfs bloedverwant Heer *Jan van Boechorst* voor het eerst als *Houtvester over het Haarlemmerhout* op St. Jansdag te middenzomer in het jaar 1346 aanstelde (35). Natuurlijk moesten deze en allen, die in zulke gewigtige posten bevestigd en aangesteld werden, hare zijde kiezen en gedurig voor haar ijveren, dewijl eigenbelang en gehechtheid aan eene Vorstin, van welke zij weldaden ontvingen, hen daartoe het meest moest aanvuren, terwijl dit integendeel bij die genen welke zich van het bestuur des lands verwijderd zagen, wrok moest zetten. Dat Beaumond en Duvenvoorde hier in hare raadslieden waren, komt mij bijna niet twijfelachtig voor, daar wij dezelven altijd bij haar in het grootste aanzien beschouwden,

(34) *Grafelijke Reken. van Heer* FLORIS VAN BOECHORST *van het jaar* 1342 — 1351.

(35) *Rekeningen van Heer* JAN VAN BOECHORST, *wegens de Houtvesterij van het Haarlemmerhout.*

den, en deze haar zagen vergezellen zelfs tot op het oogenblik, dat zij voor het laatst zich in Henegouwen bevond. En wanneer wij dit overwegen, komt mij minder duister voor, hoe wij na Margaretha's vertrek, bij Willem bijna alleen zulke Edelen vinden, welke naderhand zoo vele blijken van trouw aan Margaretha gaven, en zich zoo vijandig tegen Willem gedroegen. Ik beschouw, dat dit niet, dan door het gezag van zijne Moeder en van hare raadslieden geschied zij, daar zij ongaarne deze landen verlatende, en Willems magt op zoo verschillende wijze bepalende, geen beter middel vond, dan door vóór haar vertrek, dewijl zij, ofschoon afwezende, echter altijd nog als Gravin het oppergezag behield, en bezorgd moest zijn voor het behoud van hare magt, de voornaamste posten te laten in handen van zulken, op wier trouw en verkleefdheid aan haar persoon zij rekenen kon, en door haren Zoon te omringen met zoodanige Edelen, welken zij wist, dat haar genegen waren. En indien wij dit gevoelen omhelzen, komt het mij niet meer vreemd voor, dat een Jan van Polanen, gedurende Willems Verbeiderschap in zulk een groot aanzien was: noch dat Philips van Polanen, *Bailiu* van Zuidholland geweest is: noch ook dat Aernd van Polanen tot raad des Hertogs werd aangesteld, daar deze gelijk de Rozenburgen, die toen ook in groote eere waren, door bloedverwantschap

schap aan Duvenvoorde naauw verbonden waren, en men dus op hunne trouw zich ten vollen kon verlaten; even min het als dan onverklaarbaar is, waarom de Egmonden, de Waterlanden, en anderen van het bestuur verwijderd zijn gehouden, dewijl ik meen, dat dit alleen geschiedde, op dat de Gravin het overige gedeelte van hare zoo zeer reeds gekrenkte magt niet zoude zien verloren gaan.

En dat Margaretha op dusdanig eene wijze zorgde, om gedurende hare afwezendheid door van haar aangestelde ambtenaren dit land te doen besturen, leeren wij ook uit eene plaats van eene zekere Kronijk (36), waar met nadruk gezegd wordt, dat de Keizerin, bij haar vertrek, het Land *aan hare ambtenaren en dienaars overliet:* terwijl zij zelve ons dit niet onduidelijk nader betuigt in een onuitgegeven charter, waarbij zij in het jaar 1351 zegt, dat Hertog Willem ten tijde van zijn Verbeiderschap over het reeds door mij vermelde oproer te Zierikzee, uitspraak deed met zijnen Oom Beaumond *ende anders syns raets,* (d. i. en anderen van zijne Raadslieden) *die op die tyt van* ONSER WEGHEN *bi hem waren* (37).

Het

(36) *Chronicon de Hollant apud* MATTH. *Analecta*, p. 561. t. 5: Post hoc Imperatrix commisit terram *suis officiarils et omnibus ministratis* repedavit (?) ad Imperatorem.

(37) Dit charter is ontleend uit de verzameling van Zeeuwsche stukken mijner Familie.

Het belang van Margaretha, om haar gezag als Gravin te bewaren, de raadgevingen van hare vermogende vrienden, en de genegenheid van hen, die haar als hunne wettige Vorstin aanmerkten, in tegenstelling van anderen, die de regering van eenen Vorst liever zagen; beschouw ik derhalve als zoo vele oorzaken van de plaatsing der ééne partij bij Willem, met verwijdering van die genen, welke niet in het zelfde gevoelen verkeerden; terwijl de haat en wrok, die gedurende de Middeleeuwen altijd tusschen de verschillende geslachten der Edelen, en hier te lande, en in alle andere streken van Europa door den aard der regering bestonden, niet weinig zullen hebben toegebragt, om de ééne partij in het bestuur van Margaretha, en de andere partij in de regering van Willem, het heil des Lands en hun bijzonder voordeel te doen zien; zoo dat het voor een' Brederode genoegzaam was, dat zijne naburen, de Heemskerken en Egmonden de komst van Margaretha afkeurden, om haar op alle mogelijke wijze aan te hangen, en hare regten voor te staan.

Zoodanig was de gesteldheid des Bestuurs, op zoodanige wijze was Hertog Willems magt bepaald, en tot zulk eene hoogte was het vermogen van ééne partij der Edelen gestegen. Maar ook alle deze zwarigheden had de jonge Vorst misschien kunnen te boven komen, zonder dat eene geweldige

dige scheuring had plaats gegrepen, indien hij slechts, gelijk hem betaamde, aan deze bepalingen zich had onderworpen, en indien de toestand des Vaderlands niet zoo droevig geweest ware, dat hij door de gedurige meestal ongelukkige oorlogen, waar in hij zich zag gewikkeld, en door de schulden zoo van zijnen Oom en Moeder, als door die, welke hij zelve ter verdediging der Graafschappen moest maken, zoodanig verzwakt was geworden, dat hij de magt der Edelen niet kon in toom houden. — Om zich hier van een goed denkbeeld te kunnen vormen, moeten wij nog een overzigt over dezen toestand nemen.

Reeds bij den dood van Willem IV zagen wij, hoe zeer dit land van alle zijden door oorlog bedreigd werd, hoe de Bisschop van Utrecht zich over het geledene kwaad hoopte te wreeken, hoe groot de woelingen der Vriezen waren, en welk een angst door Margaretha gevoed werd over de eischen van Engeland, ja zelfs hoe reeds toen op sommige plaatsen, ofschoon dit kwaad niet algemeen verspreid was, binnenlandsche oneenigheden het land verdeelden. Dan dit was het niet alleen, wij zagen ook, welke verbazende schulden Willem IV gemaakt had, en onder hoe vele derzelven Hertog Willem bij zijne eerste komst zuchtte, zoo dat hij zelve verklaarde, dat hier door de nood des Vaderlands zeer groot geworden

den was. Maar nu steeg dit gevaar der Graafschappen onder zijne regering nog hooger, na dat de Bisschop van Utrecht hem in het jaar 1348 plotseling kwam aantasten, en reeds een gedeelte van zijne landen veroverd had, vóór dat hij gevoeglijk zich ter verdediging zijner onderdanen kon toerusten. In alles echter werd zoo spoedig mogelijk voorzien; doch door de achterstallige schulden van zijnen Oom en Moeder, was zijne schatkist zoo uitgeput (38), dat overal het grootste geldgebrek heerschte, en hij hier door niet in staat was, om zich zelven en zijn gebied genoegzaam te verdedigen, zoo dat PHILIPPUS à LEYDIS (39), door zijn geheel werk over deze verarming klagende, te regt aanmerkt, dat door armoede aan de regten van den Vorst en des Lands wordt te kort gedaan, daar het voorbeeld der Ou-

(38) Er was tot het jaar 1548 geen onderscheid tusschen 's *Vorsten* en 's *Volks schatkist*. Deze laatste bestond niet, maar de Graaf moest in 't eerst uit zijne bijzondere inkomsten, in 't vervolg uit deze zijne Domeinen, en uit de *Beden* in alle 's Lands benodigdheden voorzien. Men heeft in later tijd, dit zeer verkeerd begrepen. Al wat men gewoonlijk *Grafelijkheids goed* noemde, was niets anders, dan 't geen den *Graaf* als Opperhoofd toekwam, want zij die de *Grafelijkheid* en *den Graaf* als onderscheide zaken willen doen voorkomen, dwalen zeer. Cf. KLUIT *prim. lineae* etc. pag. 125, §. 801, 802, een werkje van oneindige waarde: en KLUIT, *Holl. Staatsreg.* 4 d p. 436 en 438.

(39) PHILIP à LEYD. *de cura Reip.* pag. 21.

Ouden ons leert, dat menigmaal het Vaderland wordt aangevallen, wanneer de naburen vernemen, dat zulk een Rijk in armoede gedompeld is: terwijl integendeel, indien het Opperhoofd genoegzame schatten bezit, overal het geluk der onderdanen toeneemt, en het welzijn en de veiligheid des Vaderlands vermeerderd wordt. Het eerst dus waarop Willem bedacht was, bestond in het verkoopen van Grafelijke Domeinen, waarom de Hertog op den 16 Augustus van het gezegde jaar 1348 aan vier poorters van Dordrecht van zijner Moeders wege en voor zich en zijne nakomelingen *omme groten noet* (nood), zoo als hij zegt, van *ghebreke van ghelde die grafelichede van Hollant mede te bescermen*, verkocht voor 5200 schilden, 200 morgen moer en wildert of bosch, gelegen tusschen Hillegom en Haarlem (40), bezegelende deze verkoop zijn Oom, Heer Jan van Beaumond, verscheide Steden, en Heer Jan van Polanen, Heer Dieric van Brederode, en nog eenige andere Edelen, welke Margaretha naderhand zeer aanhingen. En op denzelfden dag verkocht hij ook van wegens zijne Moeder en voor zich, om dezelfde rede aan twee naderhand Hoeksche Edelen

(40) *Cod.* O. R. BEYEREN, n. 392. fol. 57 en 58. Om de belangrijkheid van dit onuitgegeven charter zal ik het hier achter voegen, als BIJLAGE III.

len, Heer *Jacob van der Binchorst* en aan denzelfs Broeder, *Herbaren van der Binchorst* de visscherij van IJsselmonde voor 550 ponden hollandsch (41), zullende zij dezelve in regten leen behouden. Van alle zijden daarenboven werd geld en volk aangebragt, en boden gezonden om de Ridders, knapen, poorters en gemeentens insgelijks aan te zetten, tot verdediging des Vaderlands, gelijk ik lees, dat in Zeeland (42), de Rentmeester van Bewesterschelde op den 12 Augustus deze vermaande, om *naarstiglijk* het *heervaart*, *cog- en pauwelijoen geld* te innen, en in rust met elkander te velde te trekken; waarop den 31 van diezelfde maand andermaal door denzelfden in dat gedeelte van Zeeland de open brieven des Hertogs werden uitgevaardigd, om die *hervaert lude uyt te porren ende dat si camen souden alsoe si minen here gheloeft hadden*. Eindelijk kwam het tot een hoofdtreffen, waarbij Willem de nederlaag kreeg, en gedwongen werd op den 12 September een verdrag met den Bisschop aan te gaan (43), het welk echter weinig uitwerking schijnt gehad te hebben, dewijl op den 4 November daarna door den

(41) *Cod.* O. R. BEYEREN, n. 398. fol. 59.

(42) *Zeeuwsche Grafelijke Reken. Bewesterschelde van* JAN SIJMONSZ. van *maand. na St. Lucyend.* 47. — *Dinxd. na St. Lucyend.* 49. pag. 39.

(43) WAGEN. 3. d. p. 274.

den Hertog (44) reeds bevel gegeven werd de goederen der Stichtenaars in Zuidholland aan te slaan. Wat er vervolgens hier na geschied zij, is onzeker, doch dit is niet twijfelachtig, dat Willem weldra zoo zeer in 't naauw geraakte, dat hij op den 12 Januarij 1349 de hulp zijner Edelen en Steden van Zuidholland moest inroepen, om hem in zijnen *grooten nood*, en in de hagchelijke omstandigheden des Lands bij te staan, en zoo lang in het verdedigen der stad Ysselstein, en in het beschermen der grenzen zijns gebieds te ondersteunen, tot dat hij zich in staat zoude bevinden, om te velde te trekken, zijne vijanden te wederstaan, en zijne schade te herstellen (45). Nergens leest men, dat Willem den hoon in dezen tijd den Bisschop betaald zette, en de opgekomen twisten binnen 's lands beletteden hem spoedig zich met uitlandsche zaken te bemoeijen, zoo dat hij niet dan vóór het dempen der eerste beroertens zich met kracht tegen dezen Geestelijken kon verzetten, die, zoo als te regt is aangemerkt (46), meer naar de zijde van Margaretha, dan van Willem schijnt overgeheld te hebben. Intusschen putte deze rampzalige oorlog het gefolterd Vaderland meer en meer uit, en de jonge Vorst

(44) Mieris 2 d. p. 756.
(45) Mieris 2 d. p. 761.
(46) *Nalezingen op* Wagen. p. 18[illegible].

Vorst, die zich door eenen gelukkigen veldtogt ontzag had kunnen verwerven, moest natuurlijk door zijne nederlaag zeer dalen, niet alleen in het oog der Edelen, die zulk een aanmerkelijk deel in het bestuur hadden, maar ook bij zijne Moeder, die ongaarne moest zien, dat het aanzien harer Graafschappen, in hare afwezendheid, zoo zeer verminderde.

Maar het was deze ongelukkige uitslag zijner krijgsbedrijven niet alleen, welke zijnen toestand beklagenswaardig maakte: zijne schulden, die van dag tot dag meer en meer aangroeiden, drukten hem zoo zeer, dat hij onder derzelver last diep gebukt ging. Allen, die bij den Utrechtschen oorlog tegenwoordig waren geweest, moesten voor hunne gedane diensten voldaan worden, gelijk hij dit, bij voorbeeld, aan Beaumond (47), en aan de stad Leiden beloofde (48); door welk een en ander hij tot zulke uitersten gedreven werd, dat hij, gelijk ik gezegd heb, zijne onderdanen om hulp moest smeeken, ten einde hem, ware het mogelijk, uit deze schulden te redden; waarom deze dan, voor zoo veel wij zeker weten, beloofden 3500 (49) ponden zwarter tournois aan den

(47) Mieris, 2 d. p. 755.
(48) Mieris 2 d. p. 757.
(49) Mieris 2 d. p. 801. Niet 4500 ponden, zoo als bij Mie-

den Bisschop te voldoen, en nog 400 ponden aan de stad Utrecht, die dezelve aan het versterken van Woerden te koste had gelegd; voor welke hij in het vervolg sommige der verbeurdverklaarde goederen der ballingen, en daarenboven *alle* de *oude renten van Noordholland* verbond, waar door hij zich van een groot inkomen beroofde. Wij kunnen eenigzins oordeelen over de wanhopige gesteldheid zijner schatkist daar uit, dat hij op den 2 November van het jaar 1347 reeds aan alle de abten, priors en andere geestelijken, die wereldlijke goederen bezaten, zoo wel als aan de onderscheide steden en gemeentens in Henegouwen brieven zond, om hun te melden, dat tot hen van wegens zijn persoon weldra eenige door hem daartoe benoemde mannen zouden komen, om hun open te leggen den droevigen staat zijner geldmiddelen, en zijne dringende behoeftens, op dat zij daar door bewogen, hem zoo spoedig mogelijk te hulp zouden komen (50).

An-

Mieris staat; want ik lees in *Cod. E. L.* 35 *Cas* C. fol. 6: 3500 *ponden.*

(50) St. Genois, *Monumens anciens* t. 1. pag 343. Willem zond dezen brief: „ à tous les-Abbés, Prieurs et Ecclesias„ tiques tenans biens temporels en Hainaut, et aux Prevots, „ Mayeurs et Communautés étant sons lui etc. par la quelle il „ leur fait savoir, que *pour le secourir dans les besoins qu'il a* „ *d'argent, il leur envoie Willaume de Condet* en anderen *pour* „ *leur remontrer ses pressans besoins et les prier de vouloir l'as*„ *sister.*"

Andere schulden drukten hem buiten de reeds vermelde even zeer: de weduwe van Willem IV had eene aanzienelijke huwelijksgift, die haar jaarlijks moest betaald worden, zoo als de Hertog in het jaar 1351 verklaart; aan deze was *federt* 1349 en *reeds*, gelijk hij zelve betuigt, *vroeger niets* voldaan, zoo dat hij nog in het eerstgenoemde jaar 12000 schilden schuldig bleef: terwijl boven dien, om welke schulden is mij onbekend, de helft van *alle zijne tollen*, welke men als een groot gedeelte der inkomsten van onze Vorsten in dien tijd mag achten, aan den Heer van Beaumond in handen gesteld waren (51).

Indien wij dit alles nagaan, en overwegen, *dat* er geen verdrag van afstand tusschen Moeder en Zoon, of geene overeenkomst tusschen Willem en zijne hem getrouwe Edelen en Steden bestaat, waarin niet van *groote schuld* of *groote nood door schulden* veroorzaakt, waar uit *de Steden hem*, zoo als zij zich, bij voorbeeld, eens uitlaten, *indien God het wil, redden zullen*, gesproken wordt; mogen wij dan niet besluiten, dat dit onvermogen in gelden zeer sterk op zijnen toestand gewerkt hebbe, vooral, wanneer wij aanmerken, dat hij een land bestuurde, 't geen in zich

(51) *Rekening. m. s. s. van* HARMAN VINCKE, *Rentmeester van Zuidholl.* a. 1350—1351. p. 37 v.

zich zelve verdeeld was, en waar vele middelen van bestaan geheel ophielden.

In deze gesteldheid des Vaderlands, in welke oorlog en schulden Willem zoo zeer hadden uitgeput, zou Margaretha voorzeker door de vermogende Edelen, die de meeste der hooge ambten bekleedden, vele middelen gehad hebben, om weder zich aan 't hoofd te plaatsen der Graafschappen, van welke zij zich niet dan door omstandigheden gedeeltelijk tegen haren wil verwijderd had, op aanzoek van haren nu overleden Echtgenoot. Met grond kon men verwachten, dat zij van dezen voor haar gelukkigen zamenloop van gebeurtenissen, gebruik in dit oogenblik zou gemaakt hebben, om met behulp dier Edelen, Willem van zijn Verbeiderschap te ontslaan, en zelve weder als Gravin op te treden, het welk haar mogelijk in dien tijd wel geslaagd zoude zijn. Maar juist ziet men geheel onverwachts het tegendeel plaats grijpen, door dien zij, hoe wonderlijk dit moge voorkomen, op den 5 Januarij 1349 volkomen afstand deed, ten voordeele van Hertog Willem van het geheele bestuur over de Graafschappen Holland, Zeeland en de Heerlijkheid Vriesland (52), en wel wat meer is, met toestemming en goedkeuring niet alleen van die Edelen, welke tot nu toe van het bestuur verwijderd wa-

(52) Mieris 2 d. p. 745.

waren, maar ook van hen, die naderhand voor haar het zwaard tegen Willem uittogen. Onverklaarbaar schijnt mij bij den eersten opslag deze afstand in zulke omstandigheden, en duister komt het mij voor, wat *haar* hiertoe hebbe gedrongen, en wat de haar zoo *genegen Edelen* hebbe overgehaald, om hierin toe te stemmen, daar zij door deze daad groot gevaar liepen, hun aanzien zoo niet geheel te verliezen, ten minsten hetzelve met die Edelen, *welke tot nu toe* van *alle* bedieningen verstoken waren geweest, te zullen moeten deelen. Hoe moeijelijk, en bijna onmogelijk het zij, om alle duisterheden hier omtrent weg te nemen, daar onze Geschiedschrijvers geen het *minste* licht hier over verspreiden, zal ik uit andere bronnen, zoo veel in mijn vermogen is, de drijfveren dezer gebeurtenis trachten aan te toonen.

Margaretha was na haar vertrek uit deze landen in het jaar 1346, altijd in Duitschland gebleven, en verloor in dien tusschen tijd haren Gemaal, Keizer Lodewijk, die op den 11 October 1347 overleed. Deszelfs tegenstrever KAREL IV, die zich reeds onder Lodewijks regering tot Roomsch Koning had opgeworpen, spande na dien tijd alle krachten in, om zich in *zijne* waardigheid staande te houden; dan daar *hij* door oorlogsmoed niet uitblonk, en het hem dikwijls uit hoofde van het grootste geldsgebrek onmogelijk was, zich te doen gelden, moest hij meestal door

list

list en schoone beloften (53) tegen zijne vijanden zich verzetten, en zich vrienden verwerven. De voornaamsten, of, laat ik liever zeggen, de eenigen, die hem tegenstonden, waren de zonen van den overleden Keizer, die in Karel den bittersten vijand vonden, en (54) wien zij naar hun denkbeeld, het kostte wat het wilde, van den troon moesten doen nederstorten, indien zij de landen, welken zij onder de regering van hunnen vader hadden verkregen, veilig wilden behouden. Aan hun hoofd stelde zich LODEWIJK, Markgraaf van Brandenburg, die als oudste Zoon, geboren uit het tweede huwelijk, (want uit het eerste waren geene kinderen) de regten van alle zijne broeders, ook van die uit het derde huwelijk verdedigde: zeer wel het gevaar inziende, van, indien Karel den troon rustig bleef bezitten, welhaast

(53) OLENSCHLAGER, pag. 380: ADLZREITTER, P. 2. L. 4. pag. 77. en REBDORFF, *apud* FREHERUM *Rerum Germ. Script.* p. 634, zijnde een Schrijver van dien tijd, welke van Karel zegt: „Hic in consilio providus, in agendis circumspectus; „ad bella et guerra non anhelans, *astutia* et *facundia* et *tracti-* „*bus* generalem pacem fecit in Alemannia." Men moet echter hier, wanneer deze Schrijver hem roemt, niet vergeten, dat het een Geestelijken was, die dit schreef, en dat Karel voornamelijk door den invloed van den Paus benoemd was, waarom hij spottender wijze: *Papen Koning* genoemd werd. Als *listig* komt hij overal voor.

(54) OLENSCHLAGER, p. 383. ADLZREITTER, p. 77. L. 4. pag. 2.

haast allen door deszelfs gezag en vermogen uit hunne gewesten verdreven te worden. Dadelijk vormde men dus het plan, om eenen nieuwen Roomsch Koning te benoemen, ten einde door eenen dapperen tegenstander den niet oorlogzuchtigen Karel van zijne inzigten af te schrikken. Margaretha, als Keizerinne weduwe, trad zeer gewillig tot dit plan toe (55), zoo wel, om het algemeene nut van het Beijersche huis, waar toe zij, hare zonen en voorzonen behoorden, te bevorderen, als om zich aan Karel, die haar en haren Echtgenoot zoo veel verdriet had veroorzaakt, te wreken. Zij verbond zich daarom met haren Stiefzoon Lodewijk en met hare andere kinderen, om met ter zijde stelling van ieders bijzondere belangens niets voortaan, dan het nut van het geheele geslacht te beoogen. Men stelde derhalve zonder verwijl alles in het werk, om een Vorst te kiezen, welke alle de hoedanigheden, die tot zulk een verheven post noodig waren, in zich vereenigde. Zonder dat één van Lodewijks zonen zich hier toe trachtte op te werpen, was en hunne aandacht, en die van alle de Vorsten, welke hunne zijde hielden, gevestigd op den beroemdsten held dier eeuw. EDUARD III. Koning van Engeland (56), die bij de Duitschers wegens vorigen op-

(55) OLENSCHLAGER, p. 384.

(56) OLENSCHLAGER, p. 385. ADLZREITER, p. 75. pars 2. l. 4. en MUTII CHRONICON, p. 889. ap. PISTORIUM Germ. Script. edit.

onderstand aan Keizer Lodewijk verleend, nog geliefd werd, en wiens roem door zijne dapperheid in Frankrijks velden, wijd en zijd verspreid was, werd welhaast tot vreugde van het grootste gedeelte van Duitschland verkozen. Terstond zond men afgezanten naar Londen, om hem van deze keuze te onderrigten, en hem tot het aanvaarden van den Rijksstaf over te halen. De Koning vond zich door deze keuze ten hoogsten vereerd, en het was hem een waar genoegen, alleen wegens den roem zijner daden tot den eersten troon des Christendoms geroepen te wordeu: dan, daar deze keuze niet door alle Keurvorsten eenstemmig, maar slechts door sommigen met uitsluiting van die genen, welke Karels zijde hielden, gedaan was; kwam het hem te gevaarlijk voor, zulk eene gewigtige zaak zonder nadere overweging te ondernemen in een tijdgewricht, dat hij in een' zwaren oorlog met Frankrijk gewikkeld was. Hij zond dus afgezanten naar Duitschland, om alvorens den toestand des Rijks te onderzoeken; waarna hij, toen deze hem getuigden, dat hij door het grootste deel der Natie met open armen zoude ontvangen worden

edit. STRUVII *tom.* 2. die zegt: „ Ludovicus, Marchio Branden-„ burg, Rupertus Palatinus Rheni, Henricus Moguntinus Ar-„ chiepiscopus mittunt ad Anglorum regem Eduardum, offeruntque illi imperium; *Eduardus pericula, labores et bella timens recusavit imperium.*"

den (57), aan zijn Parlement van het aanbod kennis gaf, en deszelfs raad inriep. Hij zelve en zijn zoon waren ten sterksten voor deze onderneming ingenomen; doch toen de Grooten zijns Rijks hem dezelve afrieden, zag hij hier van af, en zond het Duitsche Gezantschap, 't geen hem de Kroon kwam aanbieden, op de vriendelijkst mogelijke wijze met zijne weigering terug. Naauwelijks had Karel, die zeer wel inzag, dat hij, indien Eduard het aanbod aannam, verloren was, iets van deze onderhandelingen vernomen, of weldra vaardigde ook hij gezanten naar Engeland af, om den Koning dit af te raden; doch deze werden op eene zoo honende wijze behandeld, dat zij zelfs geen gehoor konden verwerven. Nu wendde hij het over eenen anderen boeg. De Markgraaf van Gulik, die met eene Dochter van onzen Graaf Willem III getrouwd was (58), en als Zwager van den overleden Willem IV, met deszelfs Zuster de Echtgenoote van Koning Eduard, vermeend hadden bij deszelfs overlijden eenig regt op deze landen te hebben, vonden zich hierin te leur gesteld, toen Keizer Lodewijk dezelven aan Margaretha verleende. Deze beiden hadden dit euvel opgenomen, vooral de Markgraaf (59); waarom Karel, die geduren-

(57) OLENSCHLAGER, p. 387, 388, 389. ADLZREITTER, pag. 75. l. 4. pars 2.

(58) WAGEN. *Vaderl. Hist.* 3 d. p. 206.

(59) OLENSCHLAGER, p. 389.

rende zijne geheele regering, eenen onverzoenlijken haat tegen het Beijersche huis liet blijken, en op alle mogelijke wijze zaden van twist tusschen hetzelve trachtte te strooijen, niemand beter geschikt meende te zijn, om door den invloed van Koningin Philippa, Eduard van het aannemen der Kroon af te schrikken (60), dan deze Markgraaf, daar hij aan haar moest voorstellen, hoe gevaarlijk het ware tegen den wil van den Paus de Keizerlijke Kroon te aanvaarden; hoe Karel zelve vele aanhangers had; hoe zulk eene aanvaarding schaden zoude aan het voortzetten van den Franschen oorlog, het lievelings denkbeeld van Eduard; hoe Karel, indien hij door hem als Roomsch Koning erkend werd, bijstand aan Eduard kon bieden; en hoe eindelijk, waarop hij *bijzonder* moest aandringen, Karel als dan in staat zoude zijn, waartoe hij nu reeds volkomen gewillig was, om in zulk een geval de kinderen der Koningin en den Gulikschen stam volkomen regt en genoegdoening te verschaffen omtrent de *Hollandsche erfenis*. Dit alles gebeurde in de maanden Maart en April van het jaar 1348. De Koningin door deze voorstellingen overgehaald, zocht den Koning hiertoe te bewegen; dan deze kon tot die zaak in het begin niet besluiten, daar zulk eene

glans-

(60) OLIWSCHLAGER, pag. 389, 390.

glansrijke bezitting hem te zeer aanlagchte; doch eindelijk overwon zij, gesterkt door de afraading des Parlements; en de inval der Franschen in Guyenne, die korten tijd hierna volgde, noodzaakte Koning Eduard, om van alle zijne inzigten op Duitschland af te zien (61). Hier door werd hij dus van een groot hulpmiddel tegen Frankrijk verstoken, door het welk hij, indien hij eens zich vast op den Keizerlijken troon had kunnen vestigen, misschien geheel Frankrijk overwonnen zou hebben. Om echter zoo veel mogelijk deze omstandigheden zich ten nutte te maken voor zijn hoofddoel, den Franschen oorlog, verliet hij niet alleen de zijde der Beijerschen, maar sloot zelfs, op den 23 en 29 April des jaars 1348 (62) verscheide verdragen met Karel, in welken hij hem als Koning erkende, en hem beloofde geenen anderen, zoo lang deze die waardigheid bekleedde, immer als zoodanig te zullen beschouwen, terwijl zij zich onderling verbonden elkander bijstand te zullen bieden, bijzonder Karel aan Eduard tegen den Koning van Frankrijk.

Eenigen tijd bleven alle deze onderhandelingen

en

(61) OLENSCHLAGER, p. 390, 391.

(62) OLENSCHLAGER, p. 391. en LUDWIG, *Reliquia Manuscript. et Diplomatum*, tom. 5. pag. 459—465. Met regt merkt OLENSCHLAGER, l. l. aan, dat LUDWIG verkeerdelijk deze verdragen tot het jaar 1349 brengt.

en verbonden tusschen Eduard en Karel voor de Prinsen van het Beijersche huis verborgen, en niet lang na dat Eduard de aanbieding der Kroon van de hand had gewezen, gingen zij tot eene andere benoeming over, en verkozen op nieuw tot Roomsch Koning, FREDRIK, Markgraaf van Meyssen, een' Vorst door geheel Duitschland wegens zijne deugden geëerd, en door zijne (63) dapperheid ontzien, met wien, indien deze door de listige streken van Karel korten tijd daarna geen afstand van zijne waardigheid gedaan had, onze Margaretha, de weduwe van Keizer Lodewijk, waarschijnlijk in het huwelijk zoude getreden zijn (64). Doch niet alleen werd deze door de geslepenheid van Karel overgehaald, om zijne regten aan hem over te geven, maar hij wist zelfs alle de Beijersche Vorsten zoo te belezen, dat op den 27 Julij van het zelfde jaar 1348 nog eene zamenkomst van vele Grooten des Rijks te Passau belegd werd, om over eenen volkomen vrede te handelen, alwaar Lodewijk van Brandenburg in persoon voor zich, en uit naam van alle zijne Broeders verscheen, aan 't hoofd van tweeduizend ruiters. Nu scheen alles tot eene verzoening te neigen, en elk was in de streelende verwachting, dat

(63) OLENSCHLAGER, p. 393 en 394.
(64) Dit zegt ADLZREITTER, pars 2. l. 4 p. 77.

dat eindelijk de rust in het te lang gefolterd Germanien zoude hersteld worden, toen eensklaps zich van alle zijden door geheel Duitschland ééne stem verhief, die aan allen verkondigde, dat Karel de Graafschappen van Holland en Zeeland, die nu in het bezit van het Beijersche huis waren, aan de Engelsche en Guliksche Vorsten zoude overgeven (65). Vreesselijk was ieder een over deze trouwelooze handelwijze gebelgd, en van nu af aan werden alle onderhandelingen afgebroken; zoo zelfs, dat Lodewijk bij het verlaten van Passau openlijk bezwoer, dat Karel nimmer als wettig benoemd Koning zoude erkend, noch aangenomen worden (66), daar het woord van eenen Duitschen Vorst als een eed moest gelden, terwijl het nu op de schandelijkste wijze geschonden was; en de minachting steeg zoo hoog ten top, dat de Graaf van Hohenberg, één van Lodewijks aanhangers, Karels wapen verbrak, en de Keizerlijke arenden met slijk bezoedelde. Zoodanig bleef de gesteldheid van zaken voortduren, en er verliep nog eenen geruimen tijd, eer men in Duitschland eenigen adem begon te scheppen.

Wanneer wij dit gebeurde in Duitschland, en Ka-

(65) OLENSCHLAGER, p. 394. en ADLZREITTER, pag. 78, l. 4. p. 2.

(66) OLENSCHLAGER, p. 395. en ADLZREITTER, p. 78. l. 4.

Karels daden in betrekking tot deze Graafschappen brengen: komt het mij voor, dat over de redenen, waarom Margaretha van deze landen in het jaar 1349 zoo onverwachts afstand deed, reeds eenig licht begint te schijnen. Het is ontwijfelbaar, dat Karel het op alle mogelijke wijze er op toelag (67), zijne grootheid op den ondergang van het Beijersche huis te vestigen, en dat hij niets verwaarloosde, om deszelfs magt te verdeelen, te verminderen, en eindelijk, kon het zijn, voor zijnen arm te doen buigen. Niet te verwonderen dus is het, dat hij niets van meer aanbelang beschouwde, dan deze Graafschappen, 't zij geheel, 't zij gedeeltelijk aan Engeland en Gulik te doen afstaan, waardoor hij zich, en de vriendschap der hoofden dier beide landen kon verwerven, en te gelijk ten sterksten het vermogen der Beijersche Vorsten krenken. Voor Engeland daarentegen, 't welk, zoo het mij toeschijnt, het meest altijd op Zeeland doelde, was de verkrijging van dat gewest van geen minder gewigt, daar het in dat land eene veilige schuilplaats voor zijne vloten zou vinden, en hier door eenen gemakkelijken toegang had tot Vlaanderen, een toenmalig leen van Frankrijk; en ik twijfel daarom niet, dat indien Eduard door gedurige oorlogen geene beletselen

(67) Adlzreitter, p. 79. l. 4. pars 2.

had gevonden, hij zich met kracht op de vermeestering van het een of ander Graafschap zoude hebben toegelegd, geholpen door den Markgraaf van Gulik, voor wien uitbreiding van magt niet dan aangenaam konde zijn. Zoo wij dus deze bedoeling van Karel, en de drijfveren, die Engeland en Gulik tot ondersteuning zijner pogingen op deze landen, aan de eene zijde in 't oog houden; en Margaretha aan de andere zijde zich zoo zeer zien beijveren, om zich tegen Karel te verzetten (68), en haar als de raadgeefster harer zonen zien optreden, om alle bijzondere belangens op te offeren aan het algemeene welzijn van het Beijersche huis: dan schijnt het mij toe, (want stellig hier iets te verzekeren zoude dwaas zijn, daar geen der Geschiedschrijvers ons hier volkomen zekerheid geeft) dat onze Vorstin, ziende alle de onderhandelingen tusschen Karel en de Engelsche en Guliksche Opperhoofden, besloot, uit vrees dat hier uit

(68) ADLZREITER, p. 78. n. 2. l. 4. zegt met ronde woorden, dat Karel de oorzaak der twisten hier te lande was: „Batavi et Zelandi, *dus spreekt hij*, quos Wilhelmo Ludovici (Brandenburgensis Marchionis) fratri attributos diximus, ad Anglos et Juliacenses defecerunt. *Id Carolo auctore factum constabat.*" Het eerste, gelijk men gemakkelijk inziet, is valsch, doch men kan er uit opmaken, dat Karel zich degelijk met deze landen bemoeid heeft.

eene verdeeling dezer Graafschappen, en tegelijk eene vernietiging van alle hare regten op deze landen, mogt voortspruiten, om Holland, Zeeland en Vriesland aan haren Zoon Willem in het begin des jaars 1349 af te staan, dewijl zij zelve, die zoo dikwijls de ziel der besluiten van haren echtgenoot was, en nu weder uit ijver voor haar geslacht en uit haat tegen Karel (69), alles opzette tot volbrenging der raadslagen tegen hem, zich in deze hagchelijke omstandigheden in persoon niet herwaarts kon begeven, en toch oordeelde, dat in zulk een gevaarvol tijdgewricht alhier meer als noodzakelijk was een Vorst, die op eigen gezag regeerde, en daar door zoo wel de buitenlandsche aanvallen, indien deze mogten plaats vinden, kon afweren, als de binnenlandsche rust bewaren. En hier mede strijdt geenszins, dat Margaretha in lateren tijd zelve de hulp van den Engelschen Koning, dien zij nu zoo zeer tegenstreefde, inriep, daar de omstandigheden toen

(69) Het komt mij voor, dat de vergunningen, die Karel aan den Bisschop van Utrecht, den eeuwigdurenden vijand van Hertog Willem, verleende, Cf. MIERIS, 2 d. p. 762 en 763, ook aan dezelfde reden al toe te schrijven zijn, om namelijk, ook van die zijde aan het Beijersche huis eenen gevarelijken vijand te berokkenen, die Willem in den droevigen toestand, waarin zich ons Vaderland toen bevond, vooral kon beletten, dat hij zich in de Duitsche zaken mengde.

toen geheel veranderd waren, en Willem haar naar hare meening toen hare landen onthield, en dezelven voor zich tegen alle regt bestuurde, waar door hij dus niet alleen zijne Moeder, maar ook Eduard voor deszelfs gemalin van alle aanspraak verstak, en deze dus te ligter kon doen overslaan, om met de Keizerin een verbond tot herwinning harer landen aan te gaan, ten einde daar door weder eens zijne eischen te doen gelden, waar van hij niet vóór den tijd van Aelbrechts regering geheel afzag.

Deze oorzaken, welke mij de waarschijnlijkste voorkomen, waarom Margaretha onverwachts afstand deed, worden door haar echter niet uitdrukkelijk opgegeven; maar zij vermeldt andere redenen, welke haar tot zulk eenen gewigtigen stap zouden overgehaald hebben, ofschoon mij evenwel voorkomt, dat onder de woorden, die zij bezigt, de echte gronden verborgen zijn. Laten wij haar zelve hooren. (70) „ Dewijl deze landen, zegt zij, „ zeer bezwaard zijn met *schulden*, met *oorlog* „ en met *allerhande zaken*, zoo dat zij wel *behoeften eenen Landsheer*, die *dagelijks* bij hen „ ware, die ze met kracht en met het zwaard „ beschermde, en die ze te regt zette en hield, en „ ook om zonderlinge liefde, die zij tot haren „ zoon

(70) Mieris 2 d. p. 746 en 747.

„ zoon had, en *om rust* en oorbaar harer landen,
„ en om dat zij haren zoon gaarne wel gegoed
„ en bevorderd zag, op dat hij te beter en te
„ eerlijker huwelyk doen mogt, en het land beter
„ kon beregten, om alle deze redenen, staat zij
„ uit *vrijen wil* aan Hertog Willem, Holland,
„ Zeeland en Vriesland af, voor zich tot haren
„ dood Henegouwen behoudende, in welk laatste
„ Graafschap hij haar toch na dien tijd ook zoude
„ opvolgen." Uit het tafereel, 't geen ik wegens den toestand des Lands onder Willems Verbeiderschap ophing, werden wij gewaar, dat even gelijk Margaretha betuigt, het land toen waarlijk van alle zijden met oorlog bedreigd was, en de Hertog onder de schulden van vorige Vorsten, en onder de droevige lasten door de gedurige twisten met den naburigen Bisschop van Utrecht veroorzaakt, zuchtte, en hij op de eene of andere wijze hulp moest verkrijgen, wilde het land niet geheel te gronde gaan. Alle de redenen door Margaretha vermeld, hadden haar dus tot den afstand dezer landen kunnen doen besluiten, en ik zoude dezelve als de eenige beschouwd hebben, welke haar daar toe overhaalden, indien wij niet te voren gezien hadden, hoe ongaarne zij deze landen verliet, en hoe vele middelen zij in 't werk gesteld had, niet alleen, om zich in het beheer der Graafschappen te vestigen, maar zelfs, om ook gedurende hare afwezendheid hare magt te behouden: waar-

uit

uit ik meende te moeten besluiten, dat sterkere drijfveren haar daar toe moeten aangezet hebben; die gevoegd bij de beweeggronden door haar zelve opgegeven, het verklaarbaar maken, dat zij, die vóór en gedurende Willems Verbeiderschap altijd alles in 't werk had gesteld, om haren invloed te behouden, nu op eens uit *vrijen* wil hem niet alleen het bestuur overgaf, maar zelfs geheel en al van alle hare regten afzag; terwijl haar volgend gedrag ons geleerd heeft, dat die *liefde* jegens haren Zoon, welke zij nu zoo breed uitmeet, in der daad niet zoo groot was: gelijk ook, de afstand van Zeeland, die plaats heeft gehad den 20 Januarij 1351 (71), wederom aan *die liefde* tot haren Zoon wordt toegeschreven, en gezegd wordt uit *vrijen wil* te geschieden, terwijl het echter zeker is, dat deze afstand alleen gedaan is, om haren Zoon te bevredigen, en slechts eene vrucht is geweest der noodzakelijkheid.

Ik beschouw derhalve, (het oordeel over de gegrondheid van dit gevoelen aan anderen overlatende) dat, indien wij den toestand van Willem op het oogenblik van den afstand overwe-

(71) Ik beschouw dus deze woorden van *vrijen wil* en *liefde*, die in den afstand van Holland en Zeeland in 1349, en in den afstand van Zeeland in 1351 voorkomen, als een soort van formuul om de wereld te bedriegen, want zekerlijk was de laatste afstand zeer tegen den zin van Margaretha, en geschiedde niet dan uit noodzaak. MIERIS, 2 d. p. 768. en BIJVOEGZ. VADERL. HIST. 3 d. p. 61.

wegen, en daar mede Margaretha's inborst, en de gesteldheid, waar in zij zich toen bevond, vergelijken; onder de redenen die zij van haren afstand geeft, grootendeels de ware rede voor het oog der wereld verborgen werd, en dat zij deze daad niet deed, dan genoodzaakt door den drang der omstandigheden, daar zij nu, uit vrees dat de Engelschen somwijlen na de verbonden met Karel van hare afwezendheid mogten gebruik maken, om een gedeelte dezer Graafschappen te vermeesteren, liever haren Zoon als *Landsheer* wilde aanstellen, om hem door vermeerdedering van magt ook meerdere kracht te doen verkrijgen; dan op dat oogenblik, in het welk zij zoo zeer in de Duitsche twisten was gewikkeld, en daar door herwaarts niet konde komen, hem in den onzekeren staat, waar in hij zich bevond, te laten, en deze landen hier door bloot te stellen aan de invallen van Vreemden. En indien wij dezen afstand uit dat oogpunt zien, dan kan men gemakkelijk begrijpen, hoe een Duvenvoorde, een Polanen en een Brederode, welke tot dien tijd toe zoo zeer voor Margaretha's belang geijverd hadden, den brief des afstands onderteekend en bezegeld hebben; daar dit toen met den wil hunner Vorstin geschiedde, die toen oordeelde, dat het voor haar in dat oogenblik, hoe ongaarne zij dit in andere omstandigheden zoude gedaan hebben, het best wa-

re,

te, deze Graafschappen geheel aan haren Zoon over te geven.

Maar zou Margaretha dan zoo geheel slechts afstand gedaan hebben zonder eenige voorwaarden hierbij te voegen? Dit is eene vraag, die zich bij elk moet opdoen. De akte van afstand in het jaar 1349 leert ons hier niets stelligs, en tot nu toe is er geen charter ontdekt, 't welk ons de voorwaarden geheel doet kennen, zoo dat het mij niet vreemd zoude voorkomen, dat Willem de schriften, waarin die voorwaarden vervat waren, verduisterd hebbe, iets 't geen voor hem van het grootste belang was. Dat er echter bij dezen afstand voorwaarden gevoegd geweest zijn, geloof ik zeker te zijn, daar wij hiervan bij de Kronijkschrijvers, en in de aanwezige Charters eenige sporen vinden. Ik zie ten minsten de rede niet in, waarom wij ons niet zouden durven verlaten op de eenparige getuigenis der oude Schrijvers, die ons bijna allen vermelden, dat door den Hertog aan Margaretha eene jaarlijksche uitkeering van 10,000 schilden was toegezegd, daar er geen grond naar mijne meening geopperd kan worden, om hen hier van onwaarheid verdacht te houden; te minder, dewijl wij eene diergelijke belofte van 2000 *kleine* guldens van Florence in het jaar 1351 door Willem zien doen aan zijne Moeder, bij gelegenheid, dat zij hem het Graafschap Zeeland afstond (72).

Voorts

(72) MIERIS 2 d. p. 771.

Voorts, indien Margaretha in de herroeping van hare overgave des Gebieds slechts van eenige voorwaarden bij den afstand bepaald, gewag gemaakt had, zoude men deze vermelding ligt aan staatkunde kunnen toeschrijven, om daar door te doen voorkomen, als of zij niet zoo geheel van hare regten had afgezien; maar Willem zelve, het geen alles afdoet, bekende, vóór dat het blijkt, dat er nog eenige openlijke vijandelijkheden gepleegd waren, op den 29 Maart van het jaar 1349 (73), zijnde juist, hetwelk alleropmerkenswaardig is, dezelfde dag, waarop de Edelen en Steden den afstand der Vorstin goedkeurden (74) en bezegelden, dat hij aan zekere voorwaarden verbonden was. Met ronde woorden verklaarde hij toen, dat indien hij aan zijne Moeder niet voldeed de *voorwaarden* en *beloften*, (zonder echter uit te drukken, welke deze waren) die tusschen haar en hem over de Graafschappen gemaakt waren, of indien hij niet *van het gemeene land en de steden ontvangen werd naar zeden en gewoonten* (75): hij als dan in

(73) MIERIS 2 d. p. 748 en VAN DE WALL, *Priv. van Dordrecht*, 1 d. p. 213 en 214, welke geleerde Schrijver te regt opmerkt, dat dit stuk tot het jaar 1349 wegens den Hofstijl moet gebragt worden, niet tot 1348, gelijk bij Mieris.

(74) MIERIS 2 d. p. 745.

(75) Dit charter las ik ook in Cod. E. L. 33. Cas C. f. 31. n. 156. Opmerkelijk kwam mij hier bij voor, dat Willem

in dat geval de poorters der stad Dordrecht ontsloeg van de aan hem afgelegde manschap en eed, en hun als dan veroorloofde, om zijne Moeder weder als geregtigde *Landsvrouw*, te mogen erkennen, zonder eenigzins tegen hem te misdoen. Ook erkende hij dit zelfde, toen hij, na eerst met Margaretha in onmin geweest te zijn, op den 27 September 1350 (76) zich schuldig oordeelde, en weder het bestuur der landen ten haren gevalle nederlag, waar van *hij deze* redenen geeft: Dat zijne Moeder hem de regering van Holland, Zeeland en Vriesland had toevertrouwd bij *zekere besprokene voorwaarden*, welke in zekere brieven door de Edelen en Steden bevestigd waren, waar bij hij zich verbonden had *die voorwaarden haar geheel te houden* zonder immer daar *tegen te misdoen* of in *eenig gebrek daaromtrent te verkee*

zich nog aldaar *Verbeijdende* noemt. Onder stond geschreven: *Deze brief is onder die stede van Dordrecht.* En een weinig verder: Jussu Domini Ducis, praesentibus Dominis H. de Riede et Decanis Sct. Petri Trajectensis. Deze *Herbaren van Riede* was naderhand *Hoeksch.*

(76) MIERIS 2 d. p. 786: ook lees ik dit charter in Cod. E. L. 33. *Cas* C. SUIJDHOLL. n. 155. fol. 31, beginnende dus: *Datum per copiam*, onderstond: *Deze brief is onder de stede van Dordrecht.* De lezing verschilt eenigzins. Opmerkelijk is het, dat de Edelen, die bij deze belofte tegenwoordig waren, allen behalve den Heer *van Ysselstein*, van Margaretha's partij waren. Een bewijs, dat Margaretha dezelven als hare grootste vrienden altijd beschouwd heeft.

keeren, waarom *sommige* Ridders, Knapen en Steden hem huldigden en den eed van getrouwheid voor hem aflagen; maar dewijl hij, zoo als hij vervolgt, bij *rade van sommigen* deze *voorwaarden* niet gehouden had, en dezelve niet door *allen* bezegeld waren, ontsloeg hij die genen, welke hem trouw hadden gezworen van hunnen eed, en gaf het bestuur zijne Moeder weder over. Eindelijk spreekt ook op dezelfde wijze Margaretha bij hare herroeping (77) van den 27 Meij 1350, zeggende, dat zij het bestuur van deze Graafschappen aan Willem had overgegeven *behoudelyc altoos harer Heerlykheden palen en harer erflicheden niet te verminderen*; in welken brief zij zelfs van de overgift van het Verbeiderschap alleen melding schijnt te maken, zonder eenige dadelijke vermelding van haren volkomen afstand.

Het blijkt dus duidelijk, dat er *Voorwaarden* bij den afstand bestaan hebben, ofschoon het niet zoo klaar is, welke deze eigenlijk waren. Twee voorwaarden echter schijnen mij de voornaamste geweest te zijn: *de voldoening der bepaalde jaarlijksche som van* 10,000 *schilden*, en de *bewaring der rust binnen 's lands* (78), met

(77) Mieris 2 d. p. 780.

(78) Zij gaf de Graafschappen aan Willem over, om de *Rust* in het land te bewerken. Cf. Mieris 2 d. p. 745. Zoo ook bij den

met inachtneming der schikkingen door zijne Moeder in het bestuur gemaakt, zoo dat, wanneer aan deze door hem niet voldaan werd, hij kon gerekend worden vervallen te zijn van het bestuur der Graafschappen, terwijl de afstand van dat oogenblik af aan als nietig moest beschouwd worden. Volgens de Geschiedschrijvers voldeed hij niet aan de eerste voorwaarde; en dat hij de tweede even min hebbe in acht genomen, zullen wij in het vervolg zien.

Op dusdanig eene wijze was Hertog Willem het Opperhoofd der Graafschappen Holland, Zeeland en Heer van Vriesland geworden. Deze overdragt der opperheerschappij had veel *goeds* kunnen bewerken, indien niet zoo vele zaden van twist en beroertens, die telkens dreigden te ontkiemen, in de kern des lands verborgen geweest waren, om welker ontspruiting däár te stellen, slechts de eene of andere bijkomende oorzaak moest mede werken. Belast met schulden, benaauwd door oorlog, vond zich Willem, als Graaf geplaatst over deze landen, terwijl hij bij zich gevoegd zag Edelen, die tot nu toe door den invloed zijner Moeder een groot deel in het bestuur verkregen hadden, en welke in zijn oog zeker werden aangemerkt als *zoodanigen*, die zijne

den afstand van Zeeland, l. l. p. 763. Wanneer hij derhalve de *Rust* verstoorde, voldeed hij niet aan haar oogmerk.

zijne magt zeer bepaalden, en die hem in alle zijne daden dus zeer hinderlijk moesten toeschijnen. Want volgens zijne denkbeelden had hij gewis vele redenen van misnoegen tegen deze, daar hij opgeruid, zoo het schijnt, door de onderleggende partij, hen allengs had beginnen te beschouwen als medewerkers van zijne Moeder, die bij zijne komst hier te lande zijne hoop verijdeld hadden, om onbepaald zonder eenige hindernissen *alleen* te regeren. Zoo dra hij derhalve uit dat oogpunt hen gadesloeg, moest hij noodzakelijk, toen hij zijne magtsbepaling gevoelde, op hen vergramd worden, daar niets zonder twijfel hem hatelijker moest voorkomen, dan tegen zijnen wil den raad en het goeddunken van Grooten, die in sommige zaken hem in magt gelijk waren, te moeten opvolgen; te meer, daar hij zeker in alle hunne daden niets dan eige verheffing en vermeerdering van aanzien zal hebben gemeend te kunnen opmerken. Want niet alleen, zoo als PHILIPPUS à LEYDIS (79) ook in dien geest sprekende, zegt, dat zulke Aanzienlijken de regten van den Vorst in zoodanig een weifelend bestuur beperkten, en zich daardoor boven de andere Edelen grootelijks verhieven, 't geen in dien tijd, toen het leenstelsel in werking was, niet als ten hoogsten

(79) PHILIPP. à LEYD. de cura Reip. p. 54.

zoo schadelijk voor de Graafschappen moest zijn: maar zij vertoornden, hoe goed dan ook hunne oogmerken omtrent Margaretha zijn mogten, daar door ook het ander gedeelte der Edelen, 't welk tot nu toe van de regering verwijderd was gebleven, en verwekten tevens groote onvergenoegdheid bij de Steden, die sedert den tijd van Floris V meer en meer in vermogen toenemende, ongaarne moesten zien, dat Edelen, welke meest allen aan elkanderen door bloedverwantschap, of door andere betrekkingen verbonden waren, *zich alleen in de* hoogste posten en bij den Vorst bevonden, dewijl hier door, 't zij nu, 't zij in het vervolg, een gewigtigen tegenstand tegen derzelver opkomst, en voorregten zich in den Staat kon opdoen, en dat zij daardoor weder somwijlen tot die nietigheid mogten wederkeeren, waar uit zij zich met zoo veel moeite verheven hadden. Het is dus zekerlijk zeer merkwaardig, dat Duvenvoorde en alle de overigen, welke toen aan 't hoofd des bestuurs waren, en die dit wel zullen hebben ingezien, immer in den afstand van Margaretha hebben toegestemd; en ik besluit daarom te liever tot mijn voorgaand denkbeeld, dat zij hiertoe met deze Vorstin niet eerder zijn overgegaan, dan toen de drang der omstandigheden hen daartoe volstrekt noodzaakte, Margaretha tegen een zeker jaarlijksch inkomen, liever verkiezende deze landen aan Willem over te geven, dan, zonder

iets

iets van dezelven te verkrijgen, door Vreemden deze Graafschappen te zien overheerschen, terwijl zij zich tevens, zoo het mij voorkomt, geloofde te kunnen verlaten, op de bij den afstand gevoegde voorwaarden, en te mogen vertrouwen op het gezag van Beaumond, dien Willem uit hoofde van onderlinge Bloedverwantschap, en om deszelfs dapperheid en waarlijk groote daden hoog achtte; zoo wel als op het vermogen van de aan haar verknochte Edelen, meenende, dat zij daar door altijd eenigen invloed hier te lande zoude behouden, en dat deze Edelen Willem zoodanig zouden geleiden, dat het Vaderland uit den jammerlijken toestand, waarin het zich toen bevond, zoude gered worden.

Maar naauwelijks gevoelde Willem zijne volstrekte magt na de bekoming der Graafschappen; of Margaretha en alle de aan haar verknochte Edelen bevonden zich welhaast deerlijk bedrogen. Plotseling verandert het tooneel; weldra ziet men hem door geheel andere Edelen omringd, en diegenen, welke tot nu toe bijna geheel van het bestuur waren verwijderd geweest, komen nu te voorschijn. Het zijn geen Duvenvoorden (80), geen

(80) Op Willem van Duvenvoorde schijnt de Hertog bijzonder verbitterd geweest te zijn, zoo zelfs, dat hij in 't jaar 13[illegible] deszelfs huis in den Haag deed afbreken, gelijk ik dit lees in de

geen Polanen, geen Brederoden meer, die Willem overal vergezellen, alle zijne bevelen uitvoeren, en het gezag zijner Moeder nog doen gelden: maar de Egmonden, de Heemskerken, de Waterlanden en anderen van die partij, nemen nu hunne plaatsen in, welke, van dit oogenblik af aan, alle mogelijke zorg dragen, om hunne vorige tegenstanders van de regering uit te sluiten. — *Wanneer* dit echter geschied zij, is tot nog toe onmogelijk *juist* te bepalen, daar wij vele gedenkstukken van dien tijd missen: de zaak zelve is echter zeker, daar die zelfden, welke nog kort te voren de hoogste ambten bekleed hadden, en bij Willem in groote eere waren geweest, onverwachts voorkomen als *zijne vijanden* (81). Nog op den 7 September van het jaar 1349 ontmoet ik bij den Hertog één' Hoekschen Edelman, *Willem van Oudshoorn* (82), die toen nog als getuige bij één van deszelfs brieven optreedt; maar deze is ook de laatste, welke mij van die partij bij Willem voorkwam: zoo dat ik van meening ben, dat deze verandering in het bestuur en aan het Hof plaats greep op het laatst van het

de bekende Rekening van PHILIPS PERSOENRESZONE, pag. 110, waar men vindt: *Item* (betailt) *meyster gillys — van Heren Willems huyze van Duyenvoorde te breken 6 pond.*

(81) Op den 23 Mei 1350. Cf. MIERIS 2 d. p. 778.

(82) MIERIS 2 d. p. 765.

het jaar 1349, of in het begin van het jaar 1350. Eenige Hoeksche ambtenaars schijnen echter in dien tijd nog aan het bestuur gebleven te zijn, 't zij om dat de Hertog in dien korten tijd geene genoegzame magt bezat, om hen, die aan 't hoofd van Bailiuschappen waren, en dus groote vermogens hadden in het burgerlijke en in het krijgswezen, allen van hunne posten te ontzetten; 't zij om dat hij hen hier door tot zijne zijde trachtte over te halen; of wel, indien hij hen, 't geen men niet uitdrukkelijk leest, reeds in 1349 of 1350 afzette, schijnen zij of zich toen te hebben weten staande te houden, of zijn na zijne wederovergave van het gebied op nieuw door zijne Moeder aangesteld. Dit is ten minsten zeker, dat Heer JAN VAN BOECHORST, dien wij gezien hebben, dat in het jaar 1346 van Margaretha het oppertoeverzigt over den Hout van Haarlem had verkregen, door Hertog Willem in het jaar 1351 van dien post werd beroofd (83); en dat op dien zelfden dag, of eenige weinige dagen daarna hetzelfde te beurt viel

aan

(83) *Rekening van* JAN VAN BOECHORST, *wegens de Houtvesterij van Haarlem*, waar gelezen wordt het jaar 1350, 't geen naar onzen stijl is, zoo ik meen, 1351: want *St. Gregorysdag* waarop de afzetting geschiedde, geloof ik dat den 12 *Maart* is. Cf. KLUIT *Prim. Lin.* in tabb. Het beloop der rekening wijst dit ook aan.

aan FLORIS VAN BOECHORST, insgelijks een ijverig voorstander van Margaretha, gevende de Vorst deszelfs Bailiuschap van Amstelland en Waterland aan HENRIK VAN HEEMSKERK (84), één der vurigste aanhangers van de Kabeljaauwsche partij; zoo dat Boechorst, niet tegenstaande Willem hem reeds op den 23 Mei 1350 zijnen *vijand* genoemd had, dat ambt tot dien tijd schijnt behouden te hebben, indien hij door de Keizerin na hare wederkomst niet op nieuw is aangesteld geworden, het welk mij het waarschijnlijkst voorkomt.

Wanneer wij dus den voorgaanden toestand der Edelen beschouwen, en zien, hoe groot het aanzien was van Duvenvoorde en der andere Edelen, welke Margaretha aanhingen, en merken dan op, dat deze in eens van alle bestuur verwijderd werden: dan meen ik dezen val dier Edelen aan niets anders te moeten toeschrijven, dan aan de opruijing der andere Edelen, die door de beschikkingen en voorzorgen van Margaretha, uit vrees voor het verlies harer magt, en tot het welzijn des Vaderlands door haar van het bestuur verwijderd waren; waar over deze ten uitersten ver-

(84) *Reken.* van H. VAN HEEMSKERK over die Bailiuschappen, waar hij verrekent *syn vutgheven — seder die tyt dat myn here hem der bailluscap beval*, Zondag na *S.* Gregorysdaghe 50 — tot Zond. na St. Luciend. 51 (1351): hij noemt dit 39 weken, dus zeker kreeg hij in 1351 voor 't eerst dat ambt.

vergramd, op alle mogelijke wijze trachtten zich uit dezen vernederenden staat te verheffen, en zich van de aanzienelijkste posten meester te maken; waarom zij den jongen Vorst tegen de door Margaretha bij hem gevoegde Edelen opzetteden, en deze deden voorkomen, als of zij hem op eene onregtvaardige wijze in zijne magt bepaalden, ja zoo zeer beperkten, dat hij, ofschoon Graaf niets wezenlijks kon verrigten. Bij hem, wiens hoofdneiging heerschzucht was, moest dit noodzakelijk den sterksten invloed hebben, vooral nu, daar hij Graaf geworden was, en volkomen regt tot een onbepaald gebied meende te bezitten. Op eens met verwaarloozing van alle voorwaarden, waar op de afstand geschied was, verwijderde hij dus deze Edelen van zich, en besloot alleen naar zijne, en niet langer naar hunne willekeur te regeren; liever, zoo als PHILIPPUS à LEIDIS (85) in het algemeen zich uitdrukt, verkiezende hen van eer en goed te berooven, dan naar zijn denkbeeld te ondervinden, dat zij eerst tegen hem opstonden; dewijl hunne magt in zijne oogen van dag tot dag aangroeijende, hen eens mogelijk toch zoude in staat gesteld hebben, den Graaf uit het gebied te verdrijven, om met gewel-

(85) PHILIPP. à LEYDIS, L. I. p. 138. Melius est (subditos) honore ac bonis spoliari, quam quod rebellionem Princeps primo sentiat. Dit is de taal van iemand, die Willem zeer genegen is.

weldadiger hand zijne Moeder weder aan het hoofd der Graafschappen te plaatsen.

Stellig geschiedkundig bewijs bestaat er in de de tot nu toe bekende gedenkstukken van dien tijd niet, zoo min om den juisten tijd aan te wijzen, waar op dit zoude gebeurd zijn, als ook om bepaaldelijk ons te leeren, hoedanig deze zaak zich hebbe toegedragen. Het beloop der gebeurtenissen overtuigt mij alleen wegens de waarschijnlijkheid van dit stelsel, waar tegen, zoo ik meen, geene bekende daadzaak strijdt, en het welk zoo wel, zoo eenvoudig verklaart, hoe op het ééne oogenblik de Edelen, die Willem naderhand zoo vijandig waren, bij hem worden gevonden, terwyl op het ander tijdpunt juist hunne tegenstrevers hem omringen. Maar daarenboven, indien het waar is, 't geen LEIBNITZ ergens zegt, „ dat men het voor„ ledene zeer dikwijls uit het tegenwoordige kan „ leeren kennen," zoo wel als dikwijls beurtelings het tegenwoordige uit het voorledene juist kan beoordeeld worden: dan mag men, indien ik mij niet bedrieg, dezen val der Edelen vergelijken met zoo vele gebeurtenissen van dat soort, welke in de laatstverloopene Eeuwen plaats hadden. Of zoude in de XIV Eeuw de gesteldheid der Hoven anders, dan die van de XVII en XVIII Eeuwen geweest zijn? zouden dáár dezelfde kabalen niet geheerscht hebben, als aan sommigen onzer tegenwoordige Hoven? en zouden de Grooten

ten van die Eeuw mindere hartstogten bezeten hebben, of door minder eigenbelang zijn gedreven geweest, dan de aanzienlijken van lateren tijd? Neen voorzeker, al heeft de toen nog armzalige kunst ons de menschen dier eeuw, dikwijls in misvormde gedaantens overgebragt; het verstand echter van hen, die in eene Eeuw leefden, en in een land woonden, waar een PHILIPPUS à LEYDIS, de roem van zijn Vaderland, bloeide, was meer beschaafd, dan men zich gewoonlijk voorstelt, en het eigenbelang door de driften aangevuurd, wist door kuiperijen aan de Hoven toen hare eige grootheid zoo wel te beoogen, als eenig vleijer of belangzoeker van onzen tijd zich mag voorstellen dit te kunnen. En hier aan schrijf ik ook grootendeels de verheffing van deze, hier aan den val van gene Edelen toe. Want, daar wij zien, dat niet zelden ook bij de hedendaagsche hoven sommige geslachten of personen, 't zij door vleijerij, 't zij door andere kunstenarijen zich van tijd tot tijd meer en meer weten te verheffen, en eindelijk over hunne geheele tegenpartij zegenvierende, hun, die tot dat oogenblik de grootste eere genooten met eenen vreesselijken val aan de wereld doen verkondigen, dat niets onzekerer is, dan de gunst van het Fortuin; daar wij dit nu zien, terwijl zonder twijfel de zeden beschaafder zijn, en de driften daar door ook niet meer zoo hevig woeden: mag men dan niet besluiten, dat in eene

Eeuw,

Eeuw, gelijk de *Veertiende*, toen de Edelen nog veel meer vermogten, maar hun haat onderling daarom ook sterker was, dat die genen, welke nu door Willem boven hunne tegenpartij in aanzien verheven werden, daartoe niet dan door vleijerij en allerlei kuiperijen gekomen zijn, verstoord over de magt, welke Margaretha hunne tegenstanders had toevertrouwd; en dat de anderen door één dier wisselvalligheden van het Geluk eensklaps van het hoogste toppunt van eer en aanzien in de diepste vernedering ter nedergestort zijn door de kwade raadgevingen, welke hunne tegenstrevers aan den jongen Vorst, die zelve hun niet zeer gunstig was, zullen gegeven hebben, met verzekering, dat, indien hij deze van zich verwijderde, zij hem in alles zouden bijstaan, in hoop, dat zij hier door op hunne beurt alle voordeelen des gebieds zouden genieten, en zij zich op hunne bijzondere vijanden zouden kunnen wreken: ja, wat meer is, mogen wij niet gelooven, dat de Steden, die zoo vele redenen van wantrouwen tegen de aan Margaretha verknochte Edelen meenden te hebben, hem daartoe even zeer zullen hebben aangezet, op dat zij onder eenen Vorst, die hunnen bijstand zoo zeer behoefde, zich weder zouden verheffen, en zich daar door van hunne vrees voor vermindering van welvaart en vermogen voor altijd bevrijden?

Door deze gewigtige gebeurtenis werd natuur-

lijk

lijk het vermogen der Egmonden (86), Heemskerken en anderen, die nu in het bestuur en aan het Hof kwamen, merkelijk vergroot, en deze lagen het er nu op toe, zich bij Willem bemind te maken, en door aanbiedingen van hulp zijne gunst te winnen; gelijk hier van een sprekend bewijs voor handen is in een tot nu toe onuitgegeven charter, waarbij *Dyric*, *Heer van Herlaer en Ameyde*, die naderhand zeer bij Willem in gunst was, en in het jaar 1351 verscheide malen als 's Hertogen Zegelbewaarder voorkomt (87), zijnen dienst hem aanbiedt in het jaar 1349, om hem in zijnen oorlog tegen den Bisschop en de stad van Utrecht bij te staan; en het schijnt mij toe, dat de belofte der steden van Zuidholland op den 12 Junij 1349 gedaan, om Willem, indien het mogelijk ware, uit zijne schulden te redden (88), met geen ander oogmerk door hen gedaan zij, dan om zich insgelijks van zijne toegenegenheid te verzekeren: terwijl Hertog Willem van zijne zijde ook alles willende in het werk stellen, om, 't zij den val der andere Edelen voor te

(86) Van *Egmond* getuigt JOH. à LEYDIS, *Annales Egmund.* p. 70. Fuit Joh. de Egmunda *magnus* apud Ducem freneticum, Wilhelmum, quia per partialitates, quae dicuntur *Cabbellaus*, exaltatus fuerat in Comitem Hollandiae.

(87) Dus komt hij voor in *Cod.* E. L. 25. *Cas* C. *fol.* 1, *seqq.*

(88) MIERIS 2 d. p. 761.

te bereiden, 't zij zich na hunnen val tegen hem te versterken, niets verwaarloosde, om zich door het bevredigen van onderlinge twisten tusschen die genen, wier hulp hij behoefde, en door het verleenen van gunsten, zich van hunne trouw te verzekeren: uit welk oogpunt ik zijne vergiffenis van den 21 Julij 1349 beschouw, waar bij hij de stad Dordrecht (89) van eenige misdaden vrijspreekt, zoo wel als de verzoening, die hij door zijn aanzien op den 7 September 1349 bewerkte tusschen die stad en den Heer en Vrouw van Putten. (90)

Dan hoe meer het aanzien van deze nu in gunst geraakte Edelen aangroeide, des te sterker moesten zij, die van alle gezag beroofd waren, over hunnen val verbitterd worden. Want zoude niet voor eenen Duvenvoorde, Polanen of Brederode, het denkbeeld onverdragelijk geweest zijn, van na tot den hoogsten top van eer en aanzien gestegen te zijn, zich op eens buiten alle bewind te beschouwen? Ligt het niet in de menschelijke natuur als opgesloten, zich over geleden smaad bij de eerste opwelling der driften te willen wreken? En kan men dan in eene eeuw, in welke niets bijna dan oorlogsmoed hoog geacht werd, en waar in aangedane hoon straffeloos te ondervinden voor den fieren Ridder de

groot-

(89) Mieris a. d. p. 761.

(90) Mieris a. d. p. 765.

grootste schande was, wel verwachten, dat deze dappere en vermogende Edelen niet spoedig zouden getracht hebben hun verloren gezag te herwinnen, en hunne tegenstrevers te verdrijven? Vertoornd dus over hunnen val en over den smaad aan Margaretha, hunne beschermster, aangedaan, gordden zij weldra het zwaard tegen den Vorst aan, en zochten hem te gelijk met zijne Edelen weder van het gebied te ontzetten. Maar, daar het in het Leenstelsel eene vaste regel was, dat de Leenman, die tegen zijnen Leenheer opstond, van regtswege zijne *Leengoederen*, *Heerlijkheden* en *Voorregten* verloor (91): sprak het van zelfs, dat zoo dra Willem zich nu als eenig en wettig Vorst aanmerkte, zij door zulk eene daad op eens door Willem van alle hunne goederen konden beroofd worden, en dat dus Duvenvoorde om die rede, zoo wel als Polanen, Brederode en de anderen van hunne partij, niet alleen tot de diepste armoede konden worden verwezen, maar dat zij ook als ballingen hun Vaderland weldra zouden moeten verlaten. Eenparig besloten zij derhalve, ten einde dit voor te komen, dewijl zij wel inzagen dat het hun onmogelijk ware op eigen gezag aan

(91) KLUIT, *Primae Liniae Diplom.* §. 470—472. en KLUIT, *Hollandsche Staatsregeling*, d. 4. p. 400, waar hij het bovengemelde ook als ééne der oorzaken van den oorsprong en van de langdurigheid dezer twisten beschouwt.

aan Willem, deszelfs Edelen en Steden het hoofd te bieden, om Margaretha die nu van alle hare regten verstoken werd, herwaarts terug te roepen, en haar aan te sporen de overgave van het gebied voor nietig te verklaren, op dat zij niet den schijn van Oproerigen mogten hebben, maar voorkomen als zulken, die het regt eener ongelukkige Vorstin verdedigden, en te gelijk daar door onder één hoofd vereenigd, meer eensgezind, bepaalder doel mogten hebben, en *op dat allen*, die eenmaal Margaretha toegenegen waren, weder tot hare *zijde mogten* overgaan. En dat Margaretha aldus op aanrading van sommigen hier te lande is terug gekeerd, en de twist daarna meer en meer tot dadelijkheden is uitgebroken, rust niet alleen op waarschijnlijkheid, maar het is ook de duidelijke taal van HILDEGAERDSBERCH. Want verhalende, hoe Margaretha de echtgenoote des Roomschen Keizers was (92), voegt hij er bij, dat zij bij dezen verscheide kinderen had, die zeer vermogende waren, één van welken, namelijk Hertog Willem, door haar in in Holland *heer* gemaakt was:

„ Hertoghe Willem maectse heer
„ In Hollant ende dede hem eer
„ Want sy en mochter neyghen bet bestaden."

Doch

(92) TRITHEMIUS, waar van een uittreksel is bij SCRIVERIUS, *Chron. van Holl. Zeel. en Vriesl.* p. 301. zegt, dat Margaretha zich tegen Willem verzette *op verzoek* der inwoners van dit Land.

Doch deze, en dit verdient alle onze opmerking, behield deze waardigheid niet, dewijl *het haar geraden werd* het gebied weder te hervatten; want

„ Daernae wortet hier geraden
„ Dat syt selve wilde behouden."

Dit ziet duidelijk op de Edelen, die haar dit aanrieden; welk verhaal daarom vooral belangrijk is, om dat het volkomen overeenstemt, met het geen wij in de charters leeren, daar wij haar ook in dezelven eerst het bestuur aan Willem zien overgeven, en het daarna zien herroepen, ofschoon wij nergens aldaar lezen, dat zij dit deed op aanraden van sommigen, waar door dus, zoo ik mij niet bedrieg, dit gedeelte der geschiedenis eenig licht verkrijgt, dewijl tot nu toe duister was, waarom zij eigenlijk deze herroeping gedaan hebbe, daar het nu, gelijk het mij voorkomt, een zeer eenvoudig beloop der omstandigheden is, dat zij dit deed op den raad der verstooten Edelen. Dit hervatten van het gebied beschouwt de Dichter als eene der voornaamste oorzaken van het ontstaan der Twisten, zeggende:

„ Nu moechdi (93) mercken by wat schouden
„ Dat het volck *begons* te scheiden
„ Dat dede *die stryd twisken* hem beiden (94).

En

(93) Vers 45. *Moechdi.* Dit is zoo veel als, *Nu moogt gij.*

(94) In het handschrift staat eigenlijk *stryck*, maar het zal zeker *stryd* moeten zijn.

En eenige regelen lager vervolgt hij aldus:

„ Nu willic v allen openbaren
„ Waar of die quamen die partyen
„ Die een wilde mitter vrouwen lyen
„ Ende dander by den hertoghe bliven."

Er is dus niet aan te twijfelen, dat Margaretha op aanraden der misnoegde Edelen weder naar deze Graafschappen gekomen is, waartoe zij te gemakkelijker *over te halen zal zijn* geweest, om dat zij, zoo ik meen, van het begin af aan, dat zij deze landen aan Willem ter beheersching overgaf, dit niet dan met tegenzin gedaan heeft, en ook niet dan door den drang der omstandigheden hem de Graafschappen geheel in het jaar 1349 had afgestaan, en om dat zij nu begreep, dat, dewijl door Hertog Willem niet aan de voorwaarden, om het land in rust te houden, en haar de verschuldigde gelden te betalen, voldaan werd, de afstand kon gerekend worden als nietig en van geene waarde te zijn. Op den 27 Mei van het jaar 1350 (95) herriep zij dus plegtig de magt, die zij voormaals aan Hertog Willem had opgedragen, en gaf daar van een charter op dien dag te Quesnoy uit. Duister is het, of zij zich sedert het begin van 1349, toen zij te *Munchen* de Graafschappen Holland en Zeeland aan Willem had af-

(95) Mieris 2 d. p. 745.

afgestaan, altijd in Duitschland hebbe opgehouden, dan wel, of zij zich sedert eenigen tijd reeds in het Graafschap Henegouwen bevond, 't geen zij toen voor zich bewaard had: doch dit is zeker, dat zij te Quesnoy was op den 12 April 1350 (96). Want, het geen in die tijdsomstandigheden alle opmerking verdient, op dien dag bevond Willem zich met eenig gevolg in die stad bij zijne Moeder, mogelijk wel, om tot eene schikking te komen; doch hij schijnt aldaar niet best ontvangen te zijn, 't geen ik uit zijn spoedig vertrek uit die stad durf besluiten, daar hij naauwelijks negen dagen aldaar vertoefde, terwijl ik meen dit ook te moeten opmaken uit het gezegde, 't welk in de Rekening, waar in dit vermeld wordt, voorkomt, dat men namelijk alle de onkosten voor het voeder en de stalling der paarden van zijnent wege moest betalen, *om dat men ons ten hove niet en leverde* (97); 't geen zeker te-

(96) *Grafelijke reken. van* PIETER MOLE van *myns heeren tsertoghen Willems weghen van beyeren beveelnessen — doe myn here laetste in Henegouwe voer tote mire vrouwe der Keyserinne sire moeder* p. 2. in 't jaer l. (1350) *des Dinxesd. in die paessche daghe.* JOH. à LEYD. in Chron. cap. XI. l. 29. zegt: Margaretha a. 1349. *deserens Bavariam, venit Hannoniam,* — descendit ulterius extemplo *Hollandiam.*

(97) *Reken. cit.* Dit jaar 1350 is volgens onzen stijl: en *quaet maandeghes avont vp den xiijten dach van aprille te Canoet,*

tegen de gewoonte en gastvrijheid van dien tijd streed, daar in die Eeuw de Vorsten en groote Heeren, wanneer zij bij eenige vreemde Prinsen of in eene voorname stad kwamen, altijd op de kosten van dezen rijkelijk werden onthaald, en somwijlen zelfs met fluitspelers, of zoo als men toen zeide, met *pipers* in de steden of verblijfplaatsen der Groote Heeren werden ingehaald, zoo als mij hier van vele voorbeelden zelfs in Frankrijk en Italien voorkwamen *gedurende* de reis van Willem IV naar Palestina. Ja zelfs was het bij onze Vorsten de gewoonte, dat wanneer zij zich bij hunne Gemalinnen bevonden, van welke zij door hun gedurig heen en wedertrekken, *dikwijls* verwijderd waren, zij altijd met hun gevolg door deze werden onthaald, en van alle kosten vrij gehouden, 't geen daarom kon geschieden, dewijl de Graaf en Gravin wel het zelfde paleis bewoonden, maar elk toch hunne bijzondere hofhouding, uitgaven, hofmeesters en bedienden hadden. (98)

Willem keerde derhalve, na zijne Moeder bezocht te hebben eerst naar Zeeland, en van daar naar Holland terug, en besloot, vertoornd misschien over deze behandeling, om korten tijd daar

(98) PHILIPP. à LEYD. pag. 38 en 262. Vele voorbeelden zijn mij hier van in de Rekeningen voorgekomen.

daar na het befaamde verbond (99) met de Edelen en Steden, die hem gunstig waren, aan te gaan. Vóór dat dit gebeurde, hadden reeds, zoo als ik gezegd heb, en gelijk uit het verbond zelve blijkt, de vijandelijheden een aanvang genomen, en de Hoeksche Edelen verbitterd over hunnen val, hadden 't zij met of zonder kennis van Margaretha den eersten aanval, voor zoo veel men weet, gewaagd, door vóór (100) den 17 Mei des jaars 1350 de stad Naarden in asch te leggen; want dit schijnt de eerste vijandelijkheid geweest te zijn, ten minste ééne der eersten. Van vorigen roof of brand leest men, zoo verre ik heb kunnen nagaan, niet, en ik houde het daarom zoo wel door deze daad, als door het beloop der omstandigheden, welke ons de vergramdheid der van het Hof verwijderde Edelen geleerd hebben, en uit de getuigenis van vele Schrijvers voor waarschijnlijk, dat de HOEKSCHEN de eerste aanvallers geweest zijn, daar zij, die het doen voorkomen, als of de KABELJAAUWSCHEN reeds vroeger de sloten Rozenburg, Binkhorst en Polanen zouden verwoest hebben, volstrekt dwalen (1), dewijl dit

(99) Op den 23 Mei 1350. MIERIS 2 d. p. 778.

(100) MIERIS, 2 d, p. 779.

(1) WAGENAAR, 3 d, p. 278 en 279. *Bijvoegselen* 3 d. p. 61. en

dit slechts in het volgende jaar heeft plaats gehad; zoo dat Snoij (2) met regt zegt, dat de Hoekschen in spoed, om zich ten strijde toe te rusten de Kabeljaauwschen overtroffen, doch dat deze het van hen daarentegen in beleid hebben gewonnen.

Nu was het zwaard uit de scheede, en van dien tijd af aan, meende Willem zijne tegenpartij niet meer te moeten sparen, maar noemde hen (3) *zijne vijanden, die hem niet alleen, maar ook alle zijne vrienden uit zijne Graafschappen en Heerlijkheden wilden verdrijven*, en allerlei ondaad en smaad pleegden tegen hunne persoonen en goederen, *daar zij op niets minder hadden toegelegd, dan alle deze te verderven, en hem en zijne vrienden van dezelven te berooven*, noemende alle de Edelen op, welke hij als zijne grootste *vijanden* beschouwde, en die juist diegenen zijn, welke bij hem gedurende zijn Verbeiderschap in het grootste aanzien geweest waren, zoo als Duvenvoorde, Polanen, Brederode en vele anderen. Te gelijk verbande hij hen uit deze landen, en beloofde aan zijne Edelen en Ste-

en VAN WIJN, *Huisz. leven*, 2 d. 1 st. p. 157 tot 159, waar te regt deze dwaling in de tijdrekening aan het niet opmerken van den Hofstijl wordt toegeschreven.

(2) SNOYUS, *Rerum Batav.* L. 9.

(3) MIERIS 2 d. p. 778.

Steden; dezelve nimmer in de Graafschappen te zullen doen wederkeeren, dan met hunne goedkeuring, en verbond zich tevens plegtig, om *bij hen te zullen blijven*, gelijk een *goed Heer schuldig is*; tot eisching van welke belofte misschien de gedurige afwezendheid van Margaretha, de Edelen en Steden zal aangespoord hebben, daar zij wijsselijk inzagen, dat uit zulk een afzijn noodzakelijk in een leenroerig bestuur de grootste rampen voor het Vaderland moesten voortspruiten. Eindelijk, het welk onze opmerking bijzonder verdient, verbonden zij zich onderling, om wanneer Willem mogt overlijden zonder kinderen, hij dan zoude opgevolgd worden door *zijnen broeder Aelbrecht*, na wien, indien deze ook geene erfgenamen naliet, als opvolger zoude erkend worden *die broeder*, *welke alsdan naast hem de oudste zoude zijn in nederwaartsche linie*, dus met uitdrukkelijke uitsluiting van Lodewijk den Romein, die hier ook gezegd wordt, zijne regten op deze landen aan Willem te hebben overgegeven; om al het welk deze verzocht niet alleen aan de Edelen en Steden, maar zelfs aan de *Landlieden*, (een blijk hoe zeer hij de genegenheid van allen trachtte te verwerven) *edel* en *onedel*, *poorters* en *dorpelingen*, om deze regeling als wettig te willen goedkeuren, en met elkanderen *eendragtig* te blijven.

 Dit

Dit verbond, 't geen gewis in allen deele *onze* aandacht dubbeld waardig is, wijst dus weder uit, het welk zoo geheel met het te voren vermelde overeenstemt, dat in het jaar 1350 eerst de dadelijke twisten een aanvang namen, en dat het Vaderland van dien tijd af aan, doch niet vroeger, door twee zeer verbitterde partijen der Edelen openlijk verdeeld is geworden. Te regt dus geldt hier het gezegde van PHILIPPUS à LEYDIS, *dat de Staat door hare Hoofden in het ongeluk gedompeld en van één gereten is*, door welke woorden ik hier, gelijk de Hoogleeraar TYDEMAN (4) insgelijks van gevoelen is, meen te moeten verstaan, dat die gelijktijdige Schrijver het uitbarsten der Twisten meest aan de Grooten des lands toegeschreven heeft, daar deze toch door hunne eerzucht en onderlinge verschillen de aanleidende oorzaak tot de eerste ontbranding des oorlogs gegeven hebben.

En gelijk wij uit dat charter zagen, dat Willem *sommigen* der Edelen als oproerig tegen zich veroordeelde, zoo bleef Margaretha van hare zijde ook niet in gebreke om hetzelfde wegens die Edelen, welke Willem volgden, in het werk te stellen, verklarende zij bij hare herroeping (5) op

(4) PHILIP à LEYD. in prohemio, en TYDEM. *Hoeksche en Kabeljaauwsche-Twisten*, p. 43.

(5) MIERIS 2 d. p. 750.

op den 27 Mei 1350, dat hij door *jongheid* of door *verzuim* of wel *door de behendigheid van sommige lieden* hare heerlijkheid, regt en hoogheid verminderd en vervreemd had; terwijl zij iets diergelijks in een tot nu toe onbekend echt stuk dier eeuw (6) bevestigde, waarbij zij op den 5 Sept. van het jaar 1350 alle de haar toegenegen Edelen vergaf, en hen waarborgde wegens het geen zij bedreven mogten hebben tegen *enigerhande luden in onzen lande ghesezen ende daer buten*, die het er op toegelegd hadden, om haar uit hare heerlijkheden te verdrijven, en haar land *uitgebrand* en *uitgeroofd* hadden; belovende zij te gelijk, bij hen te zullen blijven, hare vijanden te zullen wederstaan en uit den lande te verjagen.

Wij zien derhalve uit deze gezegdens, dat, gelijk het in Burgertwisten gemeenlijk plaats heeft, de een den anderen ook hier de schuld van het gebeurde gaf, en elk zijne zaak meende de regtvaardigste te wezen, terwijl mogelijk ook hier, gelijk niet zelden, de beide partijen het regte spoor bijster waren; maar wij worden ook tevens gewaar, dat meer en meer het gevoelen bevestigd wordt, dat *de oneenigheid en naijver der Edelen* ééne der voornaamste oorzaken is geweest van het

(6) Om de belangrijkheid van dit onuitgegeven Charter voeg ik het hier achter als BIJLAGE IV.

het ontvlammen van het oorlogsvuur; iets, het welk Willem wegens zijne partij op den 27 September des jaars 1350 zelve bekent, betuigende, dat hij op raad van *sommigen* zijner lieden tegen zijne Moeder misdaan had.

De charters brengen ons dus dit, zoo ik meen, reeds tot een zeer groote graad van waarschijnlijkheid, indien ik niet mag zeggen, tot eene bepaalde maat van zekerheid; en indien wij geene andere bronnen bezaten, zoude ik van gevoelen zijn, dat wij in het hier betoogde, zoude kunnen berusten. Doch, daar wij hier weder eenen vertrouwden leidsman in den tijdgenoot, PHILIPPUS À LEYDIS, vinden, schiet mij nu nog overig te onderzoeken, wat deze omtrent den invloed der Edelen tot den dadelijken oorsprong der twisten ons leert. Het geen hij ons vermeldt, en het welk voor een gedeelte reeds door den Heer TYDEMAN werd bijgebragt, komt hoofdzakelijk over een met mijne gevoelens, daar hij ook voornamelijk het ontstaan der Twisten toeschrijft aan de eerzucht en het vermogen van *sommige* Edelen, die hier door tot eene verwatene troschheid vervallen, tegen hunnen Vorst durfden opstaan. Want dan zegt hij eens, dat door de overmatige giften, waar mede de Vorsten hunne vleijers overladen, zulke onderdanen dikwijls in magt en trotschheid toenemende, tegen hunne Heeren en Vorsten den standaard van oproer hebben opge-

getigt (7), 't geen zeer met deze tijdsomstandigheden in zijnen geest beschouwd, overeenkomt: dan eens, dat de Edelen dikwijls met leenen, die na hun dood aan den Graaf hadden moeten vervallen, onvoorzigtiglijk werden begiftigd, waar door dezulken zoodanig verrijkt *dikwijls tegen hunne heeren zijn opgestaan*, gelijk wij, zoo als hij zegt, *uit de dagelijksche gebeurtenissen leeren*: (8) dan eens verhaalt hij met ronde woorden, dat de Vorst op wiens aanzoek hij zijn boek geschreven had, vele Kasteelen geheel verwoest had, om den *opstand*, *die* (9) *sommigen tegen het Vaderland*, *en zijne onderdanen* ondernomen hadden, te dempen; door welken Vorst hij duidelijk *Hertog Willem* be-

(7) PHILIPP. à LEYD. de *Formis et Semitis Reip. gubern.* p. 390. Ex fatuis donationibus et prodigalitate Principum, quas in quosdam adulatores effundunt, reperti sunt etiam subjecti elatione crescentes in suos Dominos et Principes rebellasse et laesisse pro viribus suis dominicam potestatem.

(8) PHILIP. à LEYD. *de cura Reip. p.* 153. Sic (feudis) ditati, visi sunt freguenter contra Dominos insurrexisse. Arguitur ab his, quae cotidie fiunt.

(9) PHILIPP. à LEYD. p. 243. Recole de solenni facto Principis, motoris praesentis opusculi, qui ob *rebellionem sedandam* (*quam nonnulli in rempublicam et sibi subditos excercebant*), castra multa funditus dissipavit. Men moet nimmer vergeten, dat hij een voorstander was van Willem, en dus niet onpartijdig spreekt.

bedoelt, daar hij bij het begin van zijn werk, hem hetzelve opdraagt (10), en op onderscheide plaatsen verklaart, dat deze de eerste is, die hem tot openbare werkzaamheden geroepen had, wiens brood hij lang gegeten had, en voor wiens herstel uit zijne rampzalige ongesteldheid hij de yurigste wenschen uitstortte (11). Met rede laat hij zich derhalve weder op eene andere plaats dus uit (12), dat het voor een' *Hollandschen Graaf* nuttig en wenschelijk ware nimmer eenen *Raad* te hebben, bestaande uit de magtigen des Vaderlands, daar deze meestal meer hun eigen nut, dan dat des Vaderlands en des Vorst in 't oog houden, en elk om het ijverigst tot het hoogstmogelijk aanzien tracht te stijgen (13); waarom het, gelijk hij laat volgen, tot het grootste nut voor

(10) PHILIPP. à LEYD. p. I.

(11) PHILIPP. à LEYD. p. 238 et I.

(12) PHILIPP. à LEYD. p. 246. Dictum est, quod expediret Comiti Hollandiae numquam aliquem habere consiliarium ortum habentem de Patriae suae potentibus. Illi namque de Patria plus quam expediat, *sibi* prospicere conantur, et utilitati Domini et Patriae male prospiciunt, quod tamen est deesse fidelitatis. etc. Cf. TYDEMAN, p. 42.

(13) Multum expediret subditis, Principes habere immediate Rectores ipsorum et protectores. p. 247. à LEYDIS. *Incommodum* magnum est subditis tot Dominorum subesse dominiis. p. 248. Dit zijn in eene Eeuw, toen er in Europa geen ander bestuur, dan van het Leenstelsel afkomstig, bestond, verlichte denkbeelden.

voor de onderdanen zoude verstrekken, de Vorsten onmiddelijk, zonder tusschenkomst der Edelen, tot Bestuurders en Beschermers te bezitten, daar het niet dan verderfelijk konde zijn voor het volk, onder zoo vele Heeren te staan, en de Vorst de hulp zijner onderdanen niet kan erlanlangen, wanneer hij die noodig heeft, dewijl zij zoodanig door de Edelen worden uitgemergeld, dat zij niet in staat zijn, den Graaf eenigen bijstand te verleenen. Al het welk volkomen overeenstemt met den toestand des Vaderlands onder Hertog Willem. — Doch waar zoude ik eindigen, indien ik alle de plaatsen, in welke diergelijke gevoelens worden voorgesteld, wilde herhalen, nu sommige derzelven reeds door den Hoogleeraar TYDEMAN zijn medegedeeld, en ik nog andere als nooit tot dat einde gebezigd, wilde overnemen? Dit zoude overtollig zijn, daar het genoegzaam is hier te verzekeren, dat in het geheele werk dezelfde geest doorstraalt, en PHILIPPUS à LEYDIS de meeste der rampen aan de eerzucht der Edelen toeschrijft. Ik zal dus, en hier mede moet ik over dit onderwerp besluiten, slechts nog ééne plaats hier bijvoegen, dewijl deze mij volkomen beslissende toeschijnt. Hij stelt in dezelve, gelijk hij zegt, een *quaestio facti* voor, waar over hij zich, zoo wel als over alle dusdanige weinig uitlaat, daar zij dan zien op de daadzaken, welke kort te voren gebeurd waren.

„ Er

„ Er was, *dus spreekt hij*, een zeker Vorst,
„ Hertog of Graaf, die zijne regering niet met
„ genoegzame opmerkzaamheid waarnam, waar
„ door eenige snooden vele onderdanen van dien
„ Vorst hebben aangetast op eene schandelijke
„ wijze, en zonder eenige gegronde rede hen
„ hebben omgebragt: de goede Steden dit ziende,
„ berokkenden hun weldra eenigen, die over
„ deze misdaden wraak namen, hun weerston-
„ den, en vervolgden als verbrekers der een-
„ dragt." (14) Wanneer wij deze plaats over-
wegen, dan zien wij, naar het mij dunkt, hier
duidelijk een tafereel van Willems geschiedenis:
zien hem door eige verwaarloozing en door den
ongelukkigen toestand des Vaderlands geene ge-
noegzame zorg voor het welzijn der Graafschap-
pen dragen: beschouwen eindelijk de Hoeksche
Edelen zich tegen hem verzetten en Naarden ver-
branden, terwijl de Steden Willems zijde kiezen-
de, zich met de andere partij der Edelen verbon-
den om de Hoekschen te verjagen, en over het
geledene zich te wreken. Nimmer echter, en dus
ook

(14) PHILIPP. A LEYD. p. 193. Aliquo existente negligente Principe, Duce sive Comite, aliqui Deum non timentes, multos subjectos invaserunt ipsius Principis et turpiter absque causa occiderunt: hoc videntes bonae villae disposuerunt aliquos horum factorum vindicatores, qui talibus resistebant, et ipsos persequebantur, ut concordiae communis dissipatores.

ook hier niet, moet men vergeten, dat à LEYDIS omtrent Willem zeer gunstig dacht. — Dan, ofschoon hij hier en elders zoo stellig omtrent den eersten oorsprong der Twisten spreekt, moeten wij toch, zoo ik mij niet bedrieg, zeer voorzigtig zijn in het bezigen van dat werk, daar het grootste gedeelte van zijn boek, iets 't geen ik geloof, dat men tot nu toe niet, zoo als het behoorde, heeft opgemerkt, geschreven schijnt te zijn tegen die genen, welke bij Hertog Willems *tweede* komst hier te lande vele goederen en voorregten van hem hadden weten te verwerven; tot welk gevoelen ik overhelle, om dat mij nergens gebleken is, dat Willem zoo bij uitstek gedurende zijn Verbeiderschap, of bij het bestuur der Graafschappen in de jaren 1349 en 1350 door dwaze mildadigheid, waar over à LEYDIS overal klaagt, de Edelen met goederen en voorregten begiftigd hebbe, en hij slechts toen geheel verarmd was door de schulden zijner voorgangers, door de gelden, die hij benoodigd had voor zijne oorlogen tegen den Bisschop van Utrecht, en door de groote vergunningen, welke Margaretha gedurende haar kort verblijf alhier verleend had. Voorts, indien wij opmerken, dat in zijn werk gesproken wordt van eene *Herroeping* en *Intrekking* van *voorregten*, *vergunningen* en *giften van goederen*, die deels reeds waren herroepen en ingetrokken, deels dit nog moesten gedaan worden; kan men dan wel op vergunningen door

Willem aan de Edelen gedurende zijn Verbeiderschap geschonken, met regt denken? daar deze, welke toen in aanzien zich bevonden, HOEKSCHEN (15) waren, wier voorregten niet behoefden herroepen te worden, dewijl zij reeds te voren werden verbeurd verklaard, en men ook nergens leest, dat hij zulke giften of voorregten aan hen verleende of toestond. Zullen wij dan niet veel eer bij het lezen van zijn werk veelmalen moeten gedenken aan dien tijd, toen hij voor de *tweede maal* hier komende, na eerst plegtig afstand gedaan te hebben, te Delft en daarna door geheel Holland gehuldigd werd; een tijdstip, waarna hij alle kracht inspande, om zijne Moeder van haar gebied, en hare Edelen van alle gezag te berooven. Ik houde het dus daar voor, dat wanneer bij à LEYDIS van deze ontzenuwing door giften veroorzaakt, melding gemaakt wordt, wij dit moeten aanmerken, als geschied te zijn in, en na het jaar 1351, toen Willem op alle mogelijke wijze zich de gunst van de Edelen en Steden moest verwerven, wilde hij zich handhaven in een veroverd en onregtvaardig gebied; tot welke meening ik te liever overga, dewijl ik in een gedenkstuk (16) van dien tijd

(15) PHILIPP. à LEYD. schrijft het verkrijgen van deze giften meest toe aan de weelde der Edelen, en aan al te groote gunst door den Vorst jegens hen betoond. Dit kan niet van Willem gedurende zijn Verbeiderschap gezegd worden, doch wel na het jaar 1351. Cf. PHILIPP. à LEYD. p. 23.

(16) *Cod.* E. *L.* 25. NOORTHOLLAND 1350—1355. *Cas* C.

tijd, juist in die jaren veel door hem aan zijne aanhangers zie toestaan, ook uit de verbeurd verklaarde goederen der verbannen Edelen, welke anders in den droevigen toestand der geldmiddelen van veel nut hadden kunnen zijn. Vervolgens wanneer men bij dezen Schrijver van *Willems blijde inkomst* (17) melding vindt, versta ik hier door even min zijne huldiging in het jaar 1349, toen Margaretha ten zijnen voordeele van het bestuur afstond, maar ik begrijp daar door de hulde, die hem gedaan werd, toen hij berouw krijgende over zijnen afstand, op het aanhoudend smeeken der Edelen en Steden, die hem genegen waren, op het laatst van 1350, of in het begin van 1351 herwaarts wedergekeerd is, en het gebied op nieuw heeft aanvaard. En dat men dit dusdanig moet begrijpen, is aan geen twijfel onderworpen, daar à LEYDIS (18) zelve dit duidelijk verklaart, „ wanneer hij het gedrag van „ *hen*

(17) Men spreekt in de Kronijken alleen van Willems *blijde inkomst* in het jaar 1351. Zie DIVISIE CHRONIJK, 23 *Divisie* 18 *cap.* JOH. à LEYD. *Chron.* *ap.* *Sweert.* *Annal.* p. 268. BEKA, p. 144. CHRON. DE HOLLANT, *ap.* MATTH. *Annal.* p. 166. t. 5. Zij komen in den toedragt der omstandigheden bij Willems blijde inkomst alleen over een.

(18) PHILIPP. à LEYD. p. 154. Commendandi sunt illi, qui in *adventu jocundo* praesentis Principis (cum singuli supplicationes porrigerent pro privilegiis juri et rationi contrariis et pro bonis fiscalibus sibi applicandis) illud tunc postulabant; quod

„ *hen* roemt, die bij de *blijde inkomst* van den „ tegenwoordigen Vorst (zoo spreekt die Schrijver altijd van Willem, ofschoon hij, terwijl dit Boek geschreven werd, reeds was opgesloten), toen elk smeekschriften inleverde tot „ het verkrijgen van voorregten tegenstrijdig aan „ regt en rede, en tot het wegschenken van domein- „ goederen, dit eischten, dat de Graaf zich aan „ hen wilde verbinden, om nimmer de *groote* „ *leenen*, die hij zoude verkrijgen, van zijne in- „ komsten te scheiden, maar voor zich en zijne „ opvolgers te bewaren, het geen *toen* ook, zoo „ als hij vervolgt, geschied is bij den raad der „ Steden en Edelen." En inderdaad bezitten wij nog het Charter (19), waar bij Willem zich tot zoodanig iets verbindt, niet in de jaren 1349 of 1350, maar wel op den 23 Mei van het jaar 1351; waar uit wij dus veilig kunnen besluiten, dat en de groote zucht tot vermeerdering van goederen in dien laatsten tijd bij Willems vrienden uitbrak, en dat men den tijd van zijne *blijde inkomst* (20) tot geen ander tijdperk kan of mag bren-

quod Comes eis promittere dignaretur, quatenus majora feuda advenientia nunquam a suis reditibus alienaret, sibi et suis successoribus reservaturus; quod et factum est tunc communi consilio villarum et Nobilium.

(19) MIERIS, 2 d. p. 795.

(20) Dat men Willems *blijde inkomst* tot zijne tweede komst hier te lande moet brengen, schijnt mij ook te blijken uit de Re-

brengen, dan tot zijne *tweede* komst alhier. Ja indiën wij dit werk uit dat oogpunt niet beschouwen, is mij volstrekt onverklaarbaar, op welke eene wijze wij moeten verstaan zijne METAPHORA, waar in hij onder verbloemde woorden spreekt, uit hoofde van de toen nog levende personen, die zoo veel deel aan de rampen des lands genomen hadden.

Dáár toch, gelijk wij reeds boven gezien hebben, gaat hij, na een verhaal der regering van Willem IV gegeven te hebben, dadelijk over om ons in weinige regelen eene schets van den toestand des Vaderlands onder Hertog Willem te maken. Hij laat zich dus uit (21): „ Hoe „ goed en bijna goddelijk is het onder één eenig braaf

Rekening van PHILIPS PERSOENREZOON, p. 51, waar hij zegt, dat Willem naar onzen stijl den 20 *Maart* 1351 van Rotterdam gekomen was, om dat *hi daer ghehuld was*. Men leest van zulke huldiging niet in de jaren 1349 en 1350.

(21) Zie deze plaats bij PHILIPP. a LEYD. *in Metaph.* en daar uit overgenomen bij TIJDEMAN, *Hoeksche en Kabelj. Twisten*, pag. 44. Uit den toedragt der zaken, en volgens de getuigenis van HILDEGAERSBERCH zoude ik door de woorden *vocatis quibusdam aliunde* verstaan MARGARETHA, die door de Hoeksche Edelen aangeraden werd het gebied weder te aanvaarden; en haren oudsten Zoon LODEWIJK DEN ROMEIN, welke haar bij hare wederkomst allen bijstand bood tot het herkrijgen van haar gezag, en zelve alles in het werk stelde, om hier als naaste opvolger zijner Moeder weder erkend te worden. Zoo als ik getoond heb, was deze te voren door velen verlangd geworden. Mogelijk werd de Koning van Engeland door sommigen ook begeerd.

„ braaf Vorst te leven! Want waar een Rijk „ in zich verdeeld is, daar is de ondergang na„ bij." En om dit nader aan te toonen, vervolgt hij op deze wijze: „ Na dat de inwoners „ dezer landen, alle eendragt verbannende, *som„ migen* van elders hadden ingeroepen, en zich „ onderling hadden vernield, hebben weder *som„ migen* met veel doorslepenheid en met inzigt „ van eigen nut, en in de hoop van de over„ winning te zullen behalen, in de uitgezochtste „ bewoordingen niet dan na dat men vele ram„ pen en jammeren had ondervonden, *den door„ luchtigen jongen Leeuw* uit *de holen des arends* „ voor den dag gebragt." Op zich zelven beschouwd zijn deze gezegdens duister, doch, indien wij dezelve in verband brengen met de gebeurtenissen dier tijden, schijnen zij mij juist toe ons een tafereel af te malen van het doorgaand beloop der eerste Twisten, zoodanig echter, *dat* zij niet, (en dit zij gezegd met allen eerbied voor het gevoelen van den Hoogleeraar TYDEMAN), geheel op den *eersten* oorsprong der Twisten kunnen toegepast worden, maar slechts gedeeltelijk, terwijl het ander gedeelte betrekking heeft op de wederkomst van Willem. En in dien zin zoude ik deze alleropmerkingswaardige plaats dus begrijpen: Dat, toen op het laatst van het jaar 1349, of in het begin van 1350 voor het eerst de eendragt verbroken was door den val der Edelen,

wel-

welke tot dien tijd zich aan 't hoofd des gebieds nevens den Vorst bevonden hadden, deze hier over ten uitersten misnoegd, Margaretha en mogelijk ook wel de hulp van Engeland hebben ingeroepen, en zij daarom, zoodra Willem afstand gedaan had, de teugels van het volle gebied weder heeft in handen genomen; maar dat daarna de andere partij ontevreden over hare regering, of zoo als de Kronijken zeggen, *besloten hebbende niet langer onder hare regering te verblijven*, den jongen Vorst, Hertog WILLEM, die als uit Keizerlijken bloede gesproten, te regt hier gezegd wordt uit de *holen des Arends* te zijn aan 't licht gebragt, terug hebben geroepen in de hoop, dat zij daar door hunne tegenpartij zouden verdrijven en zelve tot aanzien komen, waartoe zij echter hem, en dit meen ik, dat uitgedrukt wordt door het gezegde *exquisitis formulis*, niet dan met de grootste moeite overhaalden (22), 't zij dan, dat hij hier terstond niet toe kon besluiten uit afkeer van eene zoo snoode onderneming, 't zij om dit voor het oog der wereld te doen voorkomen, als of hij niet uit eigen wil, maar

(22) Om de belangrijkheid dezer plaats uit dien Schrijver welke niet in aller handen is, voeg ik een uittreksel uit de METAPHORA hier achter als BIJLAGE V, waar ik nader zal ontvouwen, waarom ik meen die woorden aldus te moeten verklaren.

maar alleen, door het gedurig aanhouden der Edelen en Steden tot zulk eenen stap overging; zeker is het ten minste volgens de getuigenis van alle Kronijkschrijvers, dat hij allen aanzoek daartoe in 't eerst zelfs op een' bitsen toon afsloeg, en niet dan door een tweede gezantschap van wegens de Edelen en Steden, besloot herwaarts te verreizen.

Ik merk dus deze plaats aan, als niet slechts eenvoudig betrekking te hebben op de *eerste* aanvaarding van het gebied door Willem, *en* de daarop volgende Twisten, maar ik beschouw dezelve als zoodanig, dat wij hier uit leeren, hoe de HOEKSCHEN na hunnen val en de verwoestingen, die daaruit voortkwamen, Margaretha terug riepen, en hoe hunne tegenpartij, verbitterd over de vernedering van Willem, die na zijn afstand het Vaderland verlaten had, en uit vrees mogelijk, dat Margaretha deze landen aan den *Engelschen* Koning mogt overgeven, haren Zoon terug ontboden, en daar door de Twisten in volle woede op nieuw zijn uitgebarsten. Want, indien wij alle deze woorden wilden doen slaan op het eerste ontstaan der geschillen, zouden wij de *vernielingen* en *rampen*, waarna deze scheuring volgens de vermelde plaats, ontstond, moeten *zoeken* of in de regering van Willem IV, *of* onder Margaretha, of onder het Verbeiderschap van Hertog Willem; al het welk aan de waarheid tegenstrijdig

is,

is, daar wij gezien hebben, dat gedurende dien geheelen tijd geene partijschappen *openlijk* waren uitgebroken; terwijl het daarentegen volkomen overeenstemt met den toestand der Graafschappen, dat in dit land sedert den val der Hoekschen, en de terugkomst van Margaretha tot op den tijd van Willems tweede aanvaarding van het bestuur alles hier te lande in rep en roer stond, en hevige partijschappen gewoed hebben: gelijk wij even min van den tijd zijns Verbeiderschaps, noch van het korte tijdsbestek, 't geen tusschen 1349 en zijnen afstand in 1350 liep, kunnen zeggen, dat de twist, gelijk à LEYDIS vervolgens vermeldt (23), zoo hoog tusschen Moeder en Zoon zoude gestegen zijn, dat de inwoners dezer landen hier van met alle roekeloosheid gebruik maakten, om van hem allerlei soort van vergunningen te eischen en te verwerven, om dat wij hier van nergens iets lezen, en Willem in dezen eersten twist, voor zoo veel bekend is, nimmer dadelijk iets tegen zijne Moeder bedreef, maar spoedig (24), misschien door tus-

(23) Ad tantam dissimulationem Leunculus et Domina Lepena — ex usurpatione dictorum incolarum devenerant, ut seclusa verecundia, omnia non recitanda breviter importune petere et obtinere in nullo vereantur. METAPHORA.

(24) Zie mijne *Dissertatie*, bestaande uit eenige onuitgegevene Diplomata, pag. 29 et 30.

tusschenkomst van hun beider Nabestaanden afstand gedaan heeft; zoo als ook uit geen gedenkstuk blijkt, dat Willem in dat jaar zoo vele giften aan Edelen of Steden verleend hebbe, daar integendeel in en na het jaar 1351, in 't welk hij voor de tweedemaal het hooge Bewind op zich nam, dit alles juist heeft plaats gevonden, de verbittering ook van zijne zijde tot den hoogst mogelijken graad zich verhief, en hij alles slechts toestond aan hen, die hem begunstigden.

Maar daar ik meen, dat wij alle die plaatsen met voorzigtigheid moeten bezigen, en deze dan, door twee tijdperken in dezelve aan te merken, ons een groot licht aanbrengen, ja grootendeels overeenstemmen met den toedragt der gebeurtenissen, gelijk wij die uit andere gedenkstukken voorstelden: ben ik om die rede ook van gevoelen, dat wij niet tot den tijd van Willems eerste verheffing als Graaf in 1349 kunnen brengen de klagte, dat bij *zijne komst* in Holland (25) de

(25) PHILIPP. à LEYDIS, p. 248 et 171. „ Quandoque talia „ (secreta Comitum, ut literae, chirographi et Decus registri) „ penitus absorbantur: sicut accidit sub illustri Duce Wilhelmo „ de Bavaria tempore *adventus sui in Hollandia*. Et errores „ maximi et confusio subintrassent, nisi memorialis quidam „ fuisset nomine Gherardus de filiis Alewini, qui cum cu„ram, onus et honorem, pauco deducto tempore, registri „ a tempore aviti citra nunc regnantis provide gessisset, de „ factis

de Grafelijke registers bijna allen verloren waren gegaan, en niet dan door de bijzondere vlijt van GHERARD ALEWIJN eenigzins in dit kwaad was voorzien. Want daar Willem bij zijne eerste komst als Verbeider slechts eenige weinige dagen na het vertrek zijner Moeder in 's Hage aankwam, en hij tot Graaf verheven zijnde, altijd in het land geweest is, heeft men toen onmogelijk gelegenheid had, om zulke kostbare stukken, welke toen vooral van het uiterst aanbelang waren, te vernietigen of te verdonkeren, en er bestonden ook in dien tijd geene zulke dringende redenen om dit misdrijf uit te oefenen; doch toen het eens tot een burgeroorlog gekomen was, Margaretha meest afwezende is geweest, Willem uit dit Land vertrok, en alles deerlijk in verwarring geraakte (26), toen bestonden er vele redenen in

„ factis multorum memoriam et ex circumspectione copiam „ *registrorum* novello efferret Comiti." Men kan toch hier het woord *adventus* niet van Willems komst in 1346, of van zijne eerste aanvaarding des Graafschaps in 1349 verstaan, terwijl à LEYD. datzelve, zoo als wij zagen, tot het jaar 1351 brengt. De Heer TYDEMAN, p. 42. ziet dit anders in, liefde tot de waarheid deed mij mijn verschillend gevoelen voortbrengen; ik onderwerp mij gaarne aan het oordeel van anderen. PHILIPS PERSOENREZOON spreekt in het jaar 1351 en 1352, pag. 115, *van grote ongherescip van Registeren ende oncost daer af.*

(26) Dit blijkt uit alles, *Philips Persoenresoen* in zijne rekening van het jaar 1351 getuigt dit ten sterksten. Hij zegt, bij voorbeeld,

in den haat en het eigenbelang der strijdende partijen, om gemakkelijk nu te kunnen begrijpen, dat in dien tijd deze stukken vernield zijn; waarbij komt, het geen mij opmerking schijnt te verdienen, dat nog heden in het archief van het Koningrijk in 's Gravenhage, de titels van verscheide Grafelijke registers, die geene andere brieven, dan die door Willem IV verleend werden, in zich bevatten, zoodanig zijn, dat hier uit duidelijk blijkt, dat deze eerst ten tijde der wederkomst van Hertog Willem op nieuw gemaakt zijn; ja zelfs is er niet, dan *één* register van Willems Verbeiderschap en *geen* van de jaren 1349 en 1350 tot ons gekomen; uit al het welk ik durf vermoeden, en bijna mij verzekerd houde, dat men het vernietigen dezer staatstukken niet kan rekenen geschied te zijn, dan gedurende den tijd, welke tusschen Willems afstand in 1350, en zijne terugkomst in 1351 verliep.

Twee tijdperken meen ik derhalve in het werk van PHILIPPUS À LEYDIS te moeten in acht nemen, waar van het éérste loopt over de jaren 1346 tot 1350, en het laatste van het jaar 1350 tot over het geheele vervolg zijner regering, waar door het

beeld, dat te Rotterdam 's Graven *grute* of regten op het bier onverhuurd waren gebleven, dat de Brouwers te Delft zonder iets te betalen slechts in dien tijd gebrouwen hadden, en dat te Rotterdam noch de *tollen*, noch de *waag*, noch de *maat* des Graafs verhuurd waren. p. 28 en 36.

het moeijelijk valt, deze dikwijls van elkander te onderscheiden, en men ligt een gezegde dat op de laatste tijden betrekking heeft, kan opvatten als op het eerste ontstaan der twisten ziende; alhoewel hij echter, waarvan ons reeds voorbeelden zijn voorgekomen, meermalen duidelijk van het bestuur van Margaretha, en van Willems eerste komst alhier melding maakt.

De oorlog was dus uitgebroken, en het Vaderland sedert dien tijd aan alle rampen, welke burgertwisten met zich slepen, blootgesteld. Nergens eendragt, nergens rust, de broeder stond tegen den broeder, de vader tegen den zoon, de zoon tegen den vader op: geen band was zoo vast, of hij werd verbroken: geene vereeniging zoo heilig, of zij werd van een gescheurd. Sedert dien tijd kwamen uit deze bloedige twisten voort toorn, geschillen, vijandschap, verraad, brandstichting, dwang, tweedragt, verdrukking van onschuldigen, vertreding van het regt, vernietiging van steden en dorpen, valsche vonnissen, onwaardige overheden, vrouwenkracht, moord, doodslag, verachting van den godsdienst, berooving van heiligdommen, schending van kloosters, plundering van gewesten, vernieling des Vaderlands: (27) in één woord, men kan zich geen denk-

(27) JOH. a LEYD. p. 274. en DIVISIE CRONIJK, 24 div. cap. 19.

denkbeeld vormen van alle de gruwelen, die gedurende eene reeks van honderd vijf en vijftig jaren hier te lande toen gepleegd zijn; zoo dat men dan met innig leedwezen moet beschouwen, dat het nageslacht van dat zelfde volk, het welk zoo vele rampen door burgertwisten ondervonden had; vier honderd jaren daarna weder in dien zelfden poel van jammeren verviel, om gelijk hunne Voorvaderen, door eenen vreemden Opperheer te *worden vermeesterd*. En wanneer wij alle deze ellende overzien, zal dan elk niet ligt toestemmen, dat het voor ons nog belangrijk blijft te onderzoeken, waar uit deze aloude Twisten ontstonden, om uit de oorzaken van hunnen oorsprong te leeren, hoe uit één klein vonkje allengskens de woedendste brand kan ontstaan, en dat het dus de pligt van ieder weldenkenden in alle tijden zij, bijzondere beledigingen tot behoud der algemeene rust te offeren op het altaar des Vaderlands. Want gelijk toen tusschen de Edelen eerst onverschilligheid, daarna kleine verwijdering, en vervolgens eene grootere gaping ontstond, eene onuitputtelijke bron om van tijd tot tijd meer en meer tweedragt tusschen hen te veroorzaken, en eindelijk daar door de felste twist te doen blaken, en een burger-oorlog te doen woeden: zoo zag men in de laatst verloopene eeuw, door de eerzucht van sommigen, door de trotschheid van anderen,

door

door verkeerde ontevredenheid en bedilzucht van velen, ook toen verwijdering tusschen burgers, steden en landschappen ontstaan, en op het laatst den ondergang van het geliefde Vaderland berokkenen. Niets dus, gelijk in de Natuur, zoo ook in de schakel van gebeurtenissen is klein en onbeduidend, maar juist uit zoo iets, het geen klein en onbeduidend ons voorkomt, ontwikkelen met den tijd zich meermalen de gewigtigste voorvallen; het welk ik hier ter plaatse daarom liever aanmerke, dewijl het somwijlen moge schijnen, dat bij het vermelden der oorzaken van deze Twisten mijne aandacht op zoogenaamde kleinigheden gevestigd geweest is, maar indien wij, vooral in een zoo zeer verwijderd tijdperk, waar dikwijls zoo vele duisterheden heerschen, opmerken, dat elke kleine gebeurtenis ons dikwijls oorzaken en voorvallen doet kennen, welke anders ongemerkt over het hoofd zouden gezien zijn, dan vlei ik mij, dat dit geene verontschuldiging behoeft.

Wanneer wij na al het gezegde, mijne denkbeelden en gronden wegens het eerste ontstaan der HOEKSCHE EN KABELJAAUWSCHE TWISTEN nagaan, en de onderscheide door mij vermelde gevoelens te zamen trekken, dan zien wij dat hoofdzakelijk mijn gevoelen, omtrent den tijd, wanneer, en de redenen, waar door deze Twisten ontstonden, hierop nederkomt: Dat men derzelver oorsprong te vergeefs vroeger, dan ten

tijde

tijde van Margaretha en Hertog Willem tot nu toe gezocht heeft, maar dat wij, niet uit het oog verliezende de regering van Willem IV, die door zijne inborst, door zijne oorlogen, schulden en gedurige afwezendheid het land veel nadeel had toegebragt, en in eenen droevigen toestand naliet, de grootste oorzaken der Twisten moeten zoeken ten tijde van Margaretha en Willem, als zijnde toen de rust, die tot op dien tijd binnen 's lands openlijk bestaan had, voor het eerst gestoord geworden. Vervolgens, dat Margaretha bij hare komst alhier zich op alle mogelijke wijze heeft getracht te vestigen in het bestuur, zoo door onderscheidene giften en vergunningen aan Landschappen, als aan sommige Edelen: dat zij dit met volle regt als *Gravin* deed en kon doen, maar dat zij echter hier door, de overige Edelen en vele inwoners, welke niet gaarne eene Vrouw aan het hoofd van het gebied zagen, tegen zich innam: dat zij, na dat zij zich dus had begonnen te vestigen, onverwachts en tegen haren wil door haren echtgenoot Keizer Lodewijk IV werd terug geroepen naar Duitschland, om door haren tweeden zoon, Willem, als Verbeidende of Stedehouder te worden vervangen in het beheer dezer Graafschappen, met uitsluiting van den oudsten zoon Lodewijk den Romein, die door het gezag zijns Vaders van zijne regten op het gebied afstand deed: dat dit de eerste oorzaak van

ver-

verwijdering tusschen Margaretha en Willem schijnt geweest te zijn, daar deze Vorstin dit ongaarne ziende, niet dan met veel weerzin het bestuur aan zulk eenen jeugdigen Vorst overgaf, vooral, daar zij bij die gelegenheid plegtig, insgelijks door den invloed van haren gemaal, beloofde, nimmer gedurende hare afwezendheid zich met de regering van dit land te zullen bemoeijen. Verders zagen wij, dat zij wel na haar vertrek zich in het bestuur niet mengde, maar dat zij echter deels uit zucht tot het welzijn der Graafschappen, deels tot behoud van hare reeds zoo zeer gekrenkte magt, vóór hare afreize maatregelen nam, waardoor zij zorgde, dat Willem binnen de bepaalde perken van het Stedehouderschap bleef, en het geluk des lands niet te gronde ging; door namelijk voor zich een gedeelte der magt te behouden, en een ander gedeelte over te geven aan Edelen, die door gezag, aanzien en eene rijpe ondervinding volkomen in staat waren, om den jongen Vorst in het wel besturen der Graafschappen te onderrigten; en door in de gewigtigste posten te plaatsen zulke ambtenaren, welke zij wist, dat haar vertrouwen geheel en al verdienden. Voorts, dat de magt van Willem door dit een en ander zeer bepaald werd, waar aan hij zich volgens regt had moeten onderwerpen: dat hij dit in het eerst ook deed, en wel tot het jaar 1349, doch dat, toen Margaretha uit vrees van dit land

door Vreemden aangevallen en veroverd te zien, in dat jaar volkomen afstand deed ten zijnen gevalle onder zekere voorwaarden, waar van de voornaamste schijnen geweest te zijn, de voldoening van eene zekere jaarlijksche som, en het bewaren der rust binnen 's Lands, hij, opgezet door een ander gedeelte der Edelen, welke tot nu toe door de beschikkingen van Margaretha, die hen niet vertrouwd had, van alle bestuur verwijderd waren geweest, eensklaps alle die voorwaarden in den wind sloeg, *en die Edelen*, welke door zijne Moeder bij hem waren *gevoegd*, uit hunne posten ontzette, en hunne tegenpartij hunne plaatsen deed innemen. Dat deze, *zoo wel* om den geleden hoon, als om het belang hunner Vorstin, hier over ten uitersten vergramd, Margaretha terug riepen, en gewapenderhand Willems voorstanders aanvielen: dat Margaretha volgens hun verzoek korten tijd daarna herwaarts kwam, wegens het verbreken der voorwaarden haren afstand voor nietig verklaarde en dien herriep; zoo dat van dien tijd af aan, de naderhand genoemde HOEKSCHE en KABELJAAUWSCHE TWISTEN kunnen gerekend worden openlijk uitgebarsten te zijn.

Uit het geen wij te voren overwogen hebben, komt het mij dus niet twijfelachtig voor, dat men aan Hertog Willem de grootste schuld van het ontstaan dier Twisten moet wijten. — Het is wel waar, dat

de

de droevige toestand des Vaderlands, de onderlinge verdeeldheid der Edelen, en de weinige voorzigtigheid van Margaretha in het verleenen van groote giften, ten sterksten hiertoe hebben mede gewerkt: maar daar zij als Gravin zulke giften en voorregten mogt verleenen, en zij hierin slechts het voorbeeld harer Voorgangers had gevolgd, die bij den aanvang hunner regering ook alles aangewend hadden, om zich in het pas verkregen gebied te handhaven; kan men dit haar tot geene schuld aanrekenen, vooral, daar zij dit niet deed, dan gedrongen door de omstandigheden. Maar dat Willem zich door eene partij der Edelen zoodanig liet belezen, dat hij alle de plegtige verbintenissen met zijne Moeder aangegaan, op eene schandelijke wijze schond, kan nooit verontschuldigd worden. Ik beschouw hem dus om die rede als de oorzaak van het ontvlammen der Twisten, en meen daarom ook, dat met regt zijne partij in de Geschiedenis, als de *Onregtvaardige* gebrandmerkt is; niet alleen, om dat aan haar de eerste uitbarsting der tweedragt moet worden toegeschreven, maar ook, om dat, toen Willem naderhand het gebied aan zijne Moeder weder had overgegeven; hij zich, zoo het schijnt, uit het Land verwijderd had, en Margaretha weder geregtigde Landsvrouw was geworden, zijne partij Willem weder op nieuw tegen alle billijkheid aan terug riep, en hem als Graaf huldigde.

Te minder verdiende Margaretha zulk eene behandeling, en te zwaarder was uit dien hoofde de misdaad van Willem, om dat zij, hoe opvliegend haar karakter anderszins ook moge geweest zijn, alles van hare zijde bij het begin der oneenigheid had aangewend tot voorkoming van eenen openlijken twist. Want ofschoon hij reeds zijne Moeder ten sterksten gehoond had, door het verbreken der voorwaarden, en hij de aan haar verkleefde Edelen *van zijne zijde* had verwijderd, bezat zij evenwel na deze voor haar vernederende en hatelijke gebeurtenis, nog zulk eene gematigheid, *dat* zij, in plaats van zich dadelijk aan 't hoofd te stellen der misnoegden, liever verkoos nog eene poging te wagen tot vermijding van verdere rampen, en daarom op de bede harer Moeder en van haren Oom Jan van Beaumond, zich liet overhalen, om niet alleen uit te stellen hare reize naar Engeland, naar welk Rijk zij toen, waarschijnlijk om hulpbenden te vragen, voornemens was te vertrekken; maar zij stemde zelfs op dat tijdpunt toe in het verzoek van deze beide aanzienlijke personen, om hunne bemiddeling tusschen haar en haren zoon aan te nemen, en vergunde hun met hare voorkennis ten dien einde eene vergadering te *Bergen op Zoom* te beleggen, betuigende zij bij deze gelegenheid, dat zij deze hare reis had uitgesteld, *omme den groeten ontaet te scuwen die daer of ghecomen mocht hebben*, en verklarende, dat zij tot die

die bemiddeling was toegetreden, om geene andere oorzaak, dan *omme te verhoeden ende te benemen dat hare vrienden niet meer scaden zoude geschieden.* (27) Waarlijk opmerkelijke gezegdens, die over den aard van Margaretha, en over hare handelwijze een groot licht verspreiden.

Hertog Willem verdient derhalve in dezen opzigte met volle regt, dat hij door de Geschiedschrijvers, eenigen uitgezonderd, die zijne zijde klaarblijkelijk zijn toegedaan geweest, met zwarte kleuren is afgeteekend. Het komt mij echter voor, dat zij hier in dikwijls te verre gegaan zijn, en niet alle die onzijdigheid hebben in acht genomen, welke men billijk van den Geschiedschrijver kan vorderen. Want, om slechts één voorbeeld aan te halen, schilderen zij hem af als eenen *wreedaard*, om dat hij den Heer van Wateringhen in koelen bloede vermoordde, terwijl het toch uit alle omstandigheden ontwijfelbaar is, dat dit voor niets, dan voor een beginsel zijner razernij kan en moet beschouwd worden. Hoe zeer hij dan ook tegen zijne Moeder misdaan hebbe, schijnt mij dit toe

(27) Zij bezigt deze woorden in den voor dat tijdperk allerbelangrijksten brief, dien zij waarschijnlijk op den 9 Julij van het jaar 1350 aan de inwoners van Zierikzee schreef. Ik gaf dit onbekende stuk uit in mijne Dissertatie, inhoudende *Diplomata quaedam inedita et emendata*, p. 29—30.

toe, meer aan het vuur eener jeugdige heerschzucht, opgewonden door eenige belangzoekende Edelen te moeten toegeschreven worden, dan aan eene eigenlijke *slechte geaardheid.* Want PHILIPPUS À LEYDIS is wel niet een onzijdig getuige, maar was toch een braaf man, die den Vorst ook de waarheid wel durfde voor oogen houden; deze roemt zijne deugden ten hoogsten, prijst zijne godsvrucht en zijnen eerbied jegens de vrouwen, en zijn gedrag omtrent een Volk als dat der Vriezen, *'t welk hier zoo* zeer gehaat was, toont buiten dien genoegzaam, dat hij niet van goede hoedanigheden ontbloot was. Daarenboven, wanneer wij opmerken, dat hij na het sluiten van den vrede met zijne Moeder in het jaar 1354, het land sedert dien tijd in rust hield, dat hij heilig aan de voorwaarden dezer verzoening voldeed, met haar in vriendschap leefde, de gevangenen losliet, hunne goederen, voor zoo veel dit in zijn vermogen was, wedergaf, ja zelfs Brederode, één' zijner onverzoenlijkste vijanden, weder in gunst aannam, en tot het hoogste aanzien deed stijgen: zal men dan in plaats van zulk eenen Vorst als een' snoodaard te beschouwen, niet veel eer in hem zien een' jongeling, die door zijne driften en de kwade raadgevingen van Edelen vervoerd, en van het pad der deugd afgedwaald, derwaarts wederkeerde, zoo dra zijne driften opgehouden hadden te woeden.

Op

Op zulk eenen tijd, en uit zoodanige oorzaken, als ik vermeld heb, zijn dus naar mijne denkbeelden, de HOEKSCHE EN KABELJAAUWSCHE TWISTEN het eerst ontstaan. Mogelijk is het, dat ik hier dwaalde, en ik durf mij niet vleijen altijd het regte spoor te hebben gevonden, doch indien ik dwaalde, deed ik dit ter goeder trouw, en door gebrek aan genoegzame kunde. Gewillig derhalve onderwerp ik deze Verhandeling aan het meerder verlicht oordeel en de grootere kunde van hen, die mij verre in het vak der Geschiedenis van ons Vaderland overtreffen, daar nimmer mijne meening is geweest, iets door het geen ik schreef, te willen beslissen, maar door liefde tot de waarheid alleen bestuurd, heb ik uit de echtste gedenkstukken der Oudheid die gevoelens voorgedragen, welke mij als de eenige goede voorgekomen zijn.

BIJLAGEN.

I. Tot nu toe onbekend Gedicht van WILLEM VAN HILDEGAERSBERCH, over de HOEKSCHE en KABELJAAUWSCHE PARTIJSCHAPPEN.

II. Vredeverdrag tusschen die van OOSTERGO en WESTERGO en Hertog WILLEM V in het jaar 1348.

III. Opmerkelijke verkoop van Domeingoederen door HERTOG WILLEM V, gedurende zijn Verbeiderschap, A°. 1348.

IV. Belangrijk charter van MARGARETHA, Moeder van WILLEM V, waar bij zij de aan haar verkleefde Edelen vrijwaring verleent, voor al het geen zij mogten misdaan hebben met de wapenen tegen die Edelen, welke haar vijandig waren. Gegeven den 5 September 1350.

V. Verklaring van eene plaats uit de METAPHORA VAN PHILIPPUS À LEYDIS.

BIJLAGE I.

Gedicht van WILLEM VAN HILDEGAERSBERCH.

Uit een Handschrift, 't geen op dit oogenblik berust, onder den Heer VAN WIJN, Archivarius des Rijks, en afkomstig is uit den boedel van wijlen den Heer VAN ALPHEN, voormaligen Secretaris der Stad LEIDEN, maar nu in eigendom behoort aan den Heer VAN NOORT, Ontvanger Particulier te LEIDEN, die mij op de vriendelijkste wijze toegestaan heeft, dit voor de oudere Geschiedenis des Vaderlands allezins gewigtige Stuk, uit zijne verdere schoone Verzameling van Handschriften, door den druk gemeen te maken.

Dit Handschrift, 't geen op papier in het begin der XV Eeuw waarschijnlijk geschreven werd, is niet dan vóór weinige jaren ontdekt geworden; zoo dat toen de Heer VAN WIJN, in zijne *Historische Avondstonden* voor het eerst ons iets van dezen WILLEM VAN HILDEGAERSBERCH vermel-

melde, hij nog geene kennis droeg van eenigen van deszelfs schriften. Het bevat onderscheide losse stukken, welke meest betrekking hebben op den Godsdienst of op de Natuurkunde, waar tusschen echter sommige Geschiedkundige Gedichten voorkomen, van welken, het geen ik hier mededeel, zeker één der aanmerkelijksten is.

WILLEM VAN HILDEGAERSBERCH, die naar het schijnt zijnen naam ontleend heeft van het dorp van dien zelfden naam, 't welk niet verre van Rotterdam gelegen is, was *volgens den Heer* VAN WIJN, *Historische Avondstonden*, pag. 340, één der *Sprekers*, die in de XIV Eeuw aan het hof van Hertog Aelbrecht van Beijeren bloeide; verstaande deze onze beroemde Oudheidkundige door die Sprekers, „ een bijzonder soort van Kamer„ spelers, die mede, 't zij alleen, 't zij met hun „ beiden zoo lange zij niet in dienst van één „ der Grooten waren aangenomen, *omreizende*, „ zich verleedigden, om ware of verdichte Ge„ vallen of Zedelessen, in rijm en onrijm, door „ hun zelven of door anderen gemaakt, en toen „ in 't algemeen, *Sprooken* genoemd, aan de Ho„ ven of in de Sloten en Woningen der Aan„ zienelijksten, op te snijden en, denklijk met „ eenige gebaarden, uit te spreken." Zie ook bij dien zelfden Schrijver pag. 341, 342, van dat zelfde werk. — Waarschijnlijk stierf HILDEGAERSBERCH omstreeks het begin der XV Eeuw, en daar

hij

hij hier zeer geacht schijnt geweest te zijn door zijne gedichten, liet onze Graaf Willem VI een *boek koopen*, waar in vele *scone sproken* stonden, welke deze dichter had vervaardigd. Het is vermoedelijk dat dit boek een handschrift was van denzelfden inhoud, als dat geen, waar uit dit Gedicht ontleend is.

Hoe deerste partien in Hollant quamē. (*a*)

Groot wonder mochtē si nv vertellē
Die hier te vorē ionghe ghesellen
Waren by des graven tyden
Daer God die ziel of moet verbliden
Die in Henegouwē starff (*b*)
Want hi mit wysheit zere verwarff (*c*)
Dat alle syn volc was wel in vreden
Beyde opt lant ē in die steden
Twas eendrachtig waer men quam
Doe hem God zyn leuen nam
Den edelen Grave van hollant
Die verre ende nae was wel becant

Bey-

(*a*) De Dichter verhaalt eerst, hoe de Hoeksche en Kabeljaauwsche Twisten ontstonden, waarna hij zijne Landgenooten door zijne raadgevingen als een soort van Zedeleeraar van die Twisten tracht af te schrikken. (*b*) Dit ziet op Graaf WILLEM III, die te Valenchiennes in het jaar 1337 stierf. (*c*) *Verwarff* staat voor *verwierf*.

Beyde in doechde (*d*) ende in eren
Doe ghinot haestelic verkeren (*e*)
Als hi wel selve screeff (*f*)
Want syn soen die nae hem bleeff (*g*)
Die leefde zeer in overmoede (*h*)
Dat dede hi was van hoghen bloede
Van beyden syden wtgheboren (*i*)
Die hielt syn volck alhier te voren

Uter-

(*d*) *Doechde*, d. i. deugden, in welken zin dit woord ook voorkomt bij MELIS STOKE, Boek 10, vers 508, waarmede vergelijk HUIDECOPER op dien Schrijver, D. 2. pag. *349*, en D. 3. pag. 39. Willem III. is in de Geschiedenis bekend onder den naam van den *Goeden*. (*e*) Toen veranderde het schielijk. (*f*) Er schijnt hier de eene of andere feil in het handschrift te schuilen, want het loopt tegen de natuur van alle zaken aan, dat Willem III bij zijn leven zoude hebben kunnen schrijven, wat onder de regering zijns Zoons zoude gebeuren. (*g*) Hier wordt bedoeld Willem IV. (*h*) Over 't woord *Overmoed*, zie het geen ik aangeteekend heb op pag 26. Men kan hier nog tot beter verstand van dit woord, het volgende bijvoegen uit MELIS STOKE, B. 3. v. 335:

De boven inder Vesten waren,
Weerden hem met haren scaren;
Maer *onberecht* en *sonder sin*
Vochten si: also vele te min
Diedde haer *overmoede*
Dandre vochten in der hoede
Wiselike.

(*i*) *Wtgheboren*. Dit woord ontmoet ik niet bij KILIAAN. Het is zoo veel als *geboren uit ouders van hoogen bloede*, en heeft veel overeenkomst met het Latijnsche *Natus genere nobili*, of *ex genere nobili*.

Utermaten zeer in dwanghe (*k*)
Na deser tyt en wast niet lange
Hi en bleef optie vreesen doot (*l*)
Daer aen geschiede yamer groot
Want alle syn volc liet hi in rouwen
Dae (*m*) quam dit lant an eenre vrouwe
Dat was des Keysers wyff (*n*) van rome
Waer mochtme enich hogher noeme (*o*)
In Kerstenhede (*p*) dan sKeysers wyff
Nu quam in Hollant menich kyff
Sint dese vrouwe was ontfaen (*q*)
Dat mach men menichsins (*r*) verstaen
Doch weet men wel die rechtichhede (*s*)

Bu-

(*k*) Omtrent de strengheid van Willem IV komen alle Schrijvers overeen: een blijk hier van vindt men bij MIERIS a. d. p. 671. (*l*) Op dusdanige wijze wordt gewoonlijk bij de Schrijvers en in de Charters van hem na zijnen dood gesproken: *De Graaf die op den Vriezen bleef.* Zie over zijn sneuvelen WAGENAAR, *Vaderl. Hist.* d. 3. p. 259. (*m*) Op pag. 10 dezer Verhandeling leest men hier *Doe* bij een misslag, voor *Dae*, waar door ik versta: *Daerop, na dien tijd.* (*n*) Margaretha, Vrouw van Keizer Lodewijk IV. (*o*) *Romen* om op *Noemen* te rijmen, moest eigenlijk *Roemen* zijn, doch dit is eene dichterlijke vrijheid, welke men meermalen bij onze oude Schrijvers ontmoet: bij voorbeeld, bij MELIS STOKE, B. 1. v. 205. *Dede* — *Seide*; B. 2. v. 157. *Zwarte* — *Herte*: ook nog op eene andere wijze bij voorb. bij dien zelfden, B. 5. v. 714: *Vaert* — *Raet*, en B. 4. v. 1178: *Pleghen* — *Leven*. (*p*) Dat is, *Christenheid*, zoo leest men bij MAERLANT: *Kerstenman*. Cf. VAN WIJN, *Huiszitt. Leven*, d. 2. st. 1. p. 306. (*q*) Voor ontvangen, gehuldigd. (*r*) Op menigerlei wijze. KILIAAN zegt, *varie*, *multifariam*. (*s*) Dat is, Het regte, het ware. Opmerkelijk is dit gezegde,

daar

Buten slahts ende binnē mede
Wild ment mercken by ghelijke
Die Keyser van den Roomschē rycke
Daer hadde dese Vrouwe kinder by
Die machtich waren ende vry
Hertoghe Willem maectse heer
In Hollant ende dede hem eer
Want sy en mochter nerghen bet bestaden (t)
Daer nae wortet haer gheraden
Dat syt selve wilde behouden
Nu moechdi (u) mercken by wat schoudē
Dat het volck begons te scheiden
Dat dede die stryck (v) twisken (w) hē beiden
Als ghi hier nae wel moecht verzinnen (x)
Int eerste huldemen der Keyserinnen
Daer nae den hertoghe horen zoen
Die veel eeren was ghewoen
Die wilen (y) syn daghen waren goet
God stercke noch dat edel bloet

Dat

daar wij hier uit leeren, dat de tijdgenooten zelfs niet de ware oorzaken van het onstaan dier rampzalige Twisten altijd wisten. (t) Aan niemand kon zij het beter besteden, niemand was meer die eer waardig. (u) Dat is: Nu moogt gij. (v) *Stryck*, leest men in het Handschrift, zeker zal het *strydt* moeten wezen. (w) Dat is: Tusschen. (x) *Verzinnen* komt mij voor dezelfde beteekenis te hebben als *Verzien*, 't geen verscheiden malen niet anders beduidt, dan *Zien* alleen, zoo dat ik deze regel dus zoude verklaren: *Gelyk gy hierna wel zien of opmerken zult.* Cf. HUIDECOPER op MELIS STOKE, d. 2. p. 104. In een diergelijken zin bezigt onze Dichter nogmaals dit woord, vers 169. Men zeide ook oudtijds *Verhooren* voor het eenvoudige woord *Hooren*. (y) Dewijl.

Dat bid ic hem mit ynnicheden (*z*)
Der vrouwen ziel moet god bevreden
Die is sint van aertrycke ghevaren (*aa*)
Nu willic v allen openbaren
Waer off dat quame die partyen
Die een wilde mitter vrouwen lyen (*bb*)

Ende

(*z*) *Innigheid* is bij KILIAAN: *Religio*, *intentissima meditatio*, vulgo, *devotie;* zoo dat deze woorden zeer overeenstemmen met het geen wij zeggen: *Ik bid yuriglijk*, *met een warm gevoelen des harten.* Uit dit gezegde, zoo wel als uit de twee volgende regels, waarin hij hoopt, dat God de ziel van Margaretha genadig zal wezen, schijnt mij te blijken, dat onze Dichter de partij van Willem was toegedaan, en dus Kabeljaauwsch was. Voor 't overige verdient hier nog opgemerkt te worden, dat het geen hij in de volgende regel zegt: God *moet* de ziel der Vrouw *genadig wezen*, hier niet moet opgevat worden, als of hij wilde zeggen: Indien hare ziel zalig wil worden, *dient* God haar wel genadig te wezen, zoo dat dit dan ter harer oneere zoude zijn; maar om dit niet verkeerd te begrijpen, wete men, dat dit eene gewone wijze van zeggen is, welke ook dikwijls in de Charters voorkomt, en waar door niets anders te verstaan is, dan een wensch voor de zaligheid der ziel van eenen afgestorven. (*aa*) Margaretha stierf den 23 van Zomermaand des jaars 1356. Het is onzeker, wanneer dit gedicht vervaardigd zij, doch uit deze vier regels, mag men, meen ik, bepalen, dat het gemaakt werd na den dood van Margaretha, en gedurende de dolheid van Willem V, voor wiens herstel de Dichter hier een wensch uit. Van ALPHEN meende, dat men het tot het jaar 1358 moest brengen. Zeker schijnt het dus, dat hetzelve gedurende het Ruwaardschap van Hertog Aelbrecht is gemaakt, 't geen van zeer groot belang is, om dat wij geen gedicht van dat tijdperk bezitten. (*bb*) Dat is: de een wilde met de Keizerin gaan, hare zijde houden.

Ende dander by den hertoghe blive
Dus (*cc*) quam in Hollant dat eerste kive
Des ghelyc in Zeelant mede
Nu (*dd*) en macher helpen zoen noch vrede
Die een en slaet den anderen doot
Ende sulc die wort van haven bloot (*ee*)
Om deser partyen die men draecht
Die een misdoet die ander claecht
Dus rusten si cleyn (*ff*) tot allen tyden
Van deser plaghe an beyden zyden
Is loghen teerste fondament (*gg*)
Waren wy alle alsoe bekent
Dat elck die waerheit *brachte voert*
Tsoude opt lant ende in die poort
Menighen mensche vromen (*hh*) zeer

Wat

(*cc*) Op dusdanige wijze. (*dd*) Tot nu toe heeft Hilde-gaersberch beschreven, hoe en wanneer de partijschappen ont-staan waren. Nu gaat hij over, om ons te verhalen, welke gevolgen deze Twisten gehad hebben, hoe zij het *land* in den tijd, waar in hij schreef, in rampen hadden gedompeld, en eindigt met eenige vermaningen hier *bij te voegen*, om de inwoners des lands tot vreedzaamheid te bewegen. Door *Nu* versta ik dus *Tegenwoordig*, waar in ik te meer versterkt wor-de, door het geen hij zegt in v. 99 en 113, welke men met deze plaats moet vergelijken. (*ee*) Dat is: ontbloot van have en goed. (*ff*) *Cleyn* is *weinig*. Dikwijls komt dat woord in dien zin voor. Zie MELIS STOKE, B. I. v. 609, en B. 8. v. 765. (*gg*) Met deze plaats stemt overeen het gezegde van PHILIPPUS à LEYD. op pag. 209. wegens de twisten onder het Ruwaard-schap van Aelbrecht van Beijeren: *Ista partialitas ex absentia procedit justae rationis, in qua omne discrimen latitat, et justitia eo a noverca, violentia dominatur.* (*hh*) Dat is, *Baten*, van nut zijn. Dit woord komt in dien zin bij voorbeeld voor, bij MELIS STOKE, B. 4. v. 954 en 1068.

Want loghen die comt voor den heer
Daer sy malcandere mede bederven
Elck soud gaern te hove verwerven
Tsheren huld (*ii*) ende sinen dienst
Nochtan waert hem talre sienst (*kk*)
Dat sy leefden int ghemaet (*ll*)
Want sulck die comt tot hogher staet
Dat hi namaels moet besuren
Dat doetet rat van avonturen (*mm*)
Drayet om in corter tyden
Dien siet men varinc (*nn*) neder glyden
Die daer boven was gheseten
Dat mach elc mensche weten
Wouden syt mercken ende verstaen
Ende alset rat is ome gheghaen
So comt die laechste in groter stat (*oo*)

Ende

(*ii*) *Hulde* is *gunst* of *vriendschap* van den Vorst. Zie over dit woord HUIDECOPER op *Melis Stoke*, B. 2. v. 173. Men zeide ook *Houde*, en voor vijandschap, *Onhoude*. (*kk*) *Sienst*. Dit woord stamt af van het werkwoord: *Sien* of *zien*, 't geen HUIDECOPER op MELIS STOKE, D. I. p. 105. in een bijzonderen zin, gelijk hier, verklaart, door het geen wij nog zeggen: *Gezien zijn*, *aangenaam wezen bij*, of *aan iemand*, waarom ik deze plaats dus begrijp, dat het aan den Heer het meest aangenaam zoude zijn, dat zijne onderdanen leefden *int gemaet* (*ll*) d. i. Matigheid, van hier nog ons *Gematigheid*, in welken zin het woord *Maten* voorkomt, bij MELIS STOKE, B. 7. v. 590. (*mm*) *Avonturen*. Deze vergelijking vindt men ook bij andere onzer oude Dichters, bij voorb. bij MELIS STOKE, B. 3. v. 371.

Maer daventure heeft menighen hoghe
Om dat si wille dat hi ghedoghe
Den swaren val, als syt ghebiet.

(*nn*) *Varinc*, d. i. schielijk. (*oo*) d. i. stant.

Entie gheen die boven sat
Dien en doet men dan geen ghenadẽ
Want si ghedencken ouder daden
Die daer bovẽ syn gheclom̃en
Hierom slachten (*pp*) sy na den dom̃en
Dese partyen alle beyde
Dat is dus zere mit onbescheide
Werken alst hem bueren mach
Waer hoerde yemãt ofte sach
Alsuc wonder alser (*qq*) nv gheschiet
Sint dat God hem crucen liet
Want Adam was ons eerste vader
Ende wy syn broeders allegader
Hier om isset boven maten
Dat si dus zere malcanderen haten
Die eendrachtich souden wesen
Dit waer een wonder off te lesen
Wãt dat kint scheyt van der moeder
Men siet daer stryden twe gebroeder
Onderlinghe mit partyen
God die selse noch castyen (*rr*)
Heb ic anxt in corten daghen
Want hi en machs niet langher ṽdrage
Die boesheit die daer nv regiert

Want

(*pp*) *Slachten* naar iemand, d. i. naar iemand gelijken. Deze spreekwijze wordt in Zeeland nog gebezigd onder de lagere volksklasse. (*qq*) *Nu:* Dit ziet weder duidelijk op den tijd, waarin de Dichter schreef. God wordt hier gezegd voor Gods Zoon, gelijk bij MELIS STOKE, B. 6. v. 1077. (*rr*) Dit ziet ook op den tijd, waarin hij het gedicht maakte. (*ss*) Die ziet uit, beoogt, beloert. (*tt*) D. i. Op hen zelven nederkomen, ten hunnen eigen nadeel uitvallen.

Wan elkerlye die visiert (*ss*)
Hoe hi den anderen mach bedrieghen
Dat sel in tlest hem selven lieghen (*tt*)
Want wye wel doet hem dien dar met vare
Dat hem yemant sal beswaren
Als die hoechte (*uu*) nederdaelt
Ende men den laechsten boven haelt
Ander avonturen trat
Woud men gaen (*vv*) den rechten pat
Ende peinsen om dat hoghe woort (*ww*)
Dat totter edelheit behoert
Soe en mocht dat wonder niet ghescien
Maar neen men sal veel liever sien
Die te bove was nyewes (*xx*) bringhe
Daer die heer wat an mach winne
Dat sal de schalke thans versinne
Soe dattet niet en blive verholen
Mer edelheit die laet men dolen

Ach-

(*uu*) Dit is zeker eene schrijffeil, men zal moeten lezen *hoechste*, in tegenoverstelling van de *laechste*. (*vv*) D. i. Wilde men het regte pad gaan. (*ww*) Door het *hoge woord*, *dat tot den adel behoord*, moet men hier niet slechts verstaan hunne geboorte; maar in het geheel hunne verhevenheid, zoo door den stand waarin zij leefden, als door hunne deugden en roem, welke toen gerekend werden den adel bijzonder eigen te zijn. Uit het geen PHILIPP. à LEYDIS p. 179. zegt, kan men den geest dier Eeuw eenigzins leeren kennen: „ Triplex „ est Nobilitas, sanguinis, scientiae et virtutum. Homines ali- „ qua istarum nobilitatum fulgentes, aliis praeferuntur: Quae „ autem istarum major sit, disputationi relinquo: sed ubi haec „ tria in uno concurrunt supposito, bene se natum gaudere „ potest.” (*xx*) *Nyewes*, d. i. nederwaarts. Hier ontbreekt misschien een vers, want op *bringhen* rijmt niets, het staat aldus in het Handschrift. Mogelijk schreef de Dichter, gelijk hier

is.

Achter straten (*yy*) in den slyck
Recht min noch meer in dier ghelyde
Ofse nyemant en wilde ontfaen
Mar die doeren syn wyde ontdaen
Ieghen den penninc daer veel off coemt
Die plaghe die ic nv heb ghenoemt
Want wie den pennīc meest mach gheven
Die wort te hove thans verheven (*zz*)
Alsdan tghelt beghint te smalen
So siet men sōmighe nederdalen
Van de hoghen in dat laghe
Dit *moechdi mercken alle* daghe
Hierom soude syn eendrachtich

Gro-

is. Want men vindt meermalen bij de Ouden voorbeelden, dat er een regel voorkomt, waar op niets rijmt: bijv. bij MAERLANT, *Spieg. Hist.* L. I. p. I. cap. 32. v. 62. en pag. 28. aldaar in *notis*. (*yy*) d. i. In verachting laat men hen dwalen in onaanzienelijke buurten. (*zz*) Let op het woord *thans*; dus gebeurde dit in den tijd, toen Hildegaersberch schreef. Doch wanneer gebeurde dit alles? Dit is duister, daar de geschiedenis ons niets van zulke vreesselijke langdurige twisten onder Aelbrecht vermeldt; wel van het geen te Kastricum plaats had, en van de daar uit gevolgde belegering van Delft in 1359, dan dit liep spoedig ten einde. Men mag dit dus als eene nieuwe bijdrage tot de Historie van dien tijd beschouwen, welke ons het land in eenen droevigeren toestand voorstelt, dan men tot nu toe zich dien heeft voorgesteld. Voor 't overige bemerkt men ook uit PHILPP. à LEYDIS, den tijdgenoot van onzen dichter, dat alles veil was aan 't hof van Aelbrecht, het welk alleen plaats vond uit geldgebrek. De *Bailiuschappen werden voor geld* aan sommigen ter leen geschonken, het geen anders uit vrijen wil des Graafs geschiedde; waarom à LEYDIS zeer prijst de inwoners van *Kennemerland*, die voor vele duizende guldens van den Vorst hadden afgekocht, dat zij nimmer om geld aan geenen Bailiu zouden overgeleverd worden, p. 157, 158 et 18.

Grote herén ende machtich
Als sy verzoenen so ist ghedaen
Hier in so mochte wysheit verstaen
Woudyt (*aaa*) selve wel bevroeden
Ghi en soudt malcander niet ontgoeden
Mar leven in eendrachtigheden
Soe mocht opt lant ende in dē steden
Menich mensch hem zeer verbliden
Ende laten hoverde tallen tyden
Nederdaleu onder voet
Want die an den cruce stoet (*bbb*)
Die heeft hoveerde zeer verwaten (*ccc*)
Hier om̄e mocht ment gheerne laten
Woud elck mensch hem te voren bedeck̄en
Die nv malkander zere crencken
Si souden leven in oetmoede
Ay God Heer der Heren roede

Die

(*aaa*) Wildet gij. (*bbb*) STOET, is het *Imperfectum* van *Staan*, en wordt hier gebruikt voor *Stond*. Deze bijzondere wijze van verbuigen was den Ouden gemeen. Zoo lees ik bij MELIS STOKE. *Loech* voor *Lachte*, B. 4. v. 1478. en B. 8. v. 607. *Woet* als het *Imperfectum* van *Waden*: terwijl ik vinde in de *m. s. s. Rekening* van PHILIPS PERSOENREZOEN: op de *waghen loeden* voor *Laadden*: *Broetboeken* voor *broodbakten*: *Riden doesten* voor *Ryden durfden*. p. 109 en 113. en 't geen op deze plaats vooral betrekking heeft, bij MELIS STOKE, B. 6. v. 737. *Verstoet* voor *Verstond* in dezen zin: *Als her Wolfert dit* VERSTOET, d. i. verstond, of vernam: en B. 9. v. 987. *Stoeter* voor *stonden er*. (*ccc*) *Verwaten* is eigenlijk, *Iemand in den ban doen*, uit *de Kerkelijke gemeenschap verjagen*, en wordt voornamelijk van het Kerkelijke gebruikt. Van hier komt het mij niet ongepast voor, dat de Dichter van Christus sprekende in dezen zin dit woord bezigt, om te zeggen, dat hoogmoed door Christus zeer is afgekeurd,

Die moet hem onnen (*ddd*) noch den sin
Dat elck moet dienen om ghewin
Van hem te erighen diet al vermach
Soe moghen wy opten lesten dach
Blydelic van hene (*eee*) varen
Dit raet u Willem sonder sparen
Van Hildegaersberch wildyt versinnen
Soe moechdi hemelryc ghewinnen

Bij-

verboden. Zie KILIAAN in voce, in dezen zin vinde ik het echter niet. Zie evenwel over dat woord de Taal en Dichtkundige Bijdragen, 2 d. p. 184, waar het als *Verlaten* voorkomt. Diergelijke *Sermoen* wegens den *Ootmoed* vindt men ook bij MELIS STOKE, B. 6. v. 1110, welke plaats hier mede wel verdient vergeleken te worden. (*ddd*) *Onnen*, d. i. vergunnen, men vindt het ook voor *jonnen*: in het Imperfectum *jonste*: in het enkelvoud *an*, ook *gan*, *jan*. Verscheide voorbeelden zijn voorhanden bij HUIDECOPER op MELIS STOKE 3. d. p. 309 en 310: bij voorb. Wils mi God *onnen*: God moets mi *onnen*. (*eee*) Dit staat voor *heen varen* alleen. Het is de geest der eeuw, welke hier doorstraalt. Zulke vermaningen aan het einde van een gedicht, vindt men ook elders, bij voorb. bij MELIS STOKE, die het VI Boek zijner Kronyk op diergelijke wijze eindigt. Voorts moet ik hier nog opmerken, dat men noch in dit gedicht, noch in de anderen van het Handschrift een eenig comma, punct, of eenig ander zinsnedeteeken ontmoet.

BIJLAGE II.

VREDEVERDRAG

Tusschen die van OOSTERGO en WESTERGO, en HERTOG WILLEM, Heer JAN VAN BEAUMOND en deze GRAAFSCHAPPEN, op den 22 *Junij* 1348.

Uit *Cod.* E. L. 22. *Vriesland* a. 1350 — 1355, bladzijde 5 en 6, berustende op 's Rijks Archief in 's Gravenhage.

Nobilibus (*a*) viris et discretis domino wilelmo duci bavarię Comiti hollandie zeelandie westfrisie ac domino Johanni de belemont militibus civitatibus et ceteris universis terrarum predictarum prelati gretmanni consules totaque universitas terrarum ostenginis et westinginis (*b*) in

(*a*) Door dien dit verdrag onbekend was, bleef er bij SCHWARTZENBERG, *Charterboek van Vriesland*, t. 1. p. 207. eene gaping, daar hij ons een Charter geeft, waarbij de Vriezen beloven op den 24 Julij 1348 den vrede, welken zij met Hertog Willem gesloten hadden, bekend te zullen maken, zonder dat het vredeverdrag zelve, 't geen tot deze belofte aanleiding gaf, er bij gevoegd was. Ik meen dus aan den beoefenaar onzer geschiedenis met dit charter uit te geven, geenen ondienst te zullen doen. (*b*) d. i. Oostergo en Westergo.

kampo (*f*) et lindingakerka (*g*) in westengine ac opidorum detkinghe et liowardie in ostengine sneke lodilleswert in westengine presentibus sunt oppressa Datum anno domini mccexlviij dominica proxima post festum trinitatis.

BIJ-

(*f*) *Campus Floridus* was eene abdij in Westergo. (*g*) *Lindingakerka*, anders voorkomende als *Ludingkerk*, was eene abdij niet verre van Franeker. Voor 't overige is hier opmerkelijk, dat Willem V in dit charter *Graaf* genoemd wordt, ofschoon hij toen nog slechts *Verbeider* was. Dit schijnt eene onachtzaamheid te zijn; daar ik vinde dat deze zelfde hem naderhand in andere stukken slechts onder den laatsten titel schreven. Dat met BEAUMOND gezegd wordt, het verdrag gesloten te zijn, toont ons zijn groot aanzien aan, gelijk ik boven reeds heb aangemerkt.

BIJLAGE III.

VERKOOP VAN DOMEINGOEDEREN,

door HERTOG WILLEM V, gedurende zijn Verbeiderschap, wegens den droevigen toestand des Vaderlands.

Uit *Cod.* O. R. *Cas* B. 18. BEIJEREN 1346—1348, berustende op 's Rijks Archief in 's Gravenhage.

Willem enz. maken cont ende kenliken allen luden, dat wi vercoft hebben van onser liever vrouwen weghen ende moeder, ver (*a*) Margrieten, Keyserinne van Romen, Gravinne van Heynnegouwen, van Hollant, van Zelant, ende vrouwe van Vrieslant; ende voir ons, ende voir onse nacomelinghen, (*b*) *omme groten noet van ghebreke van ghelde, die graflichede van hollant mede te bescermen*, heinrike rode, hermanne vinken,

(*a*) *Ver.* Dit oude woord werd voornamelijk gevoegd bij den naam van aanzienelijke Vrouwen, en stond eigenlijk voor *Vrouwe*, zoo als hier; want gewoonlijk leest men *Vrouwe Margrieten*, zoo dat het wel eenige overeenkomst heeft met ons *Mevrouw*. Zie HUIDEC. op Melis Stoke, 2 d. p. 148 en 149.

(*b*) Men ziet uit deze woorden, gelijk ik in de Verhandeling zelve zeide, hoe groot de nood van Hertog Willem in dit tijdperk was.

ken, jonghe hermanne vinkensone, janne van der hallen, porteren in dordrecht, ende dierike starken, hem (c) ende hueren erfghenamen tot eweliken daghen, of den houdere des briefs, of den ghenen, dien syt voert vercoepen, tot enen vryen eyghendomme, ende hueren vrijen wille mede te doene, tot allen tiden als sy willen, ende also langhe als sy willen, ende so wien dat syt voert vercoepen, gheven of verlenen, dien zullen wys ghewaert houden tot eweliken daghen voir onser liever vrouwen ende moeder, *vrou margrieten*, Keyserinnen van Romen, gravinne van Heynnegouwen, ende van hollant voirscreven, voir ons ende voir onse nacomelinghen: Alle dien moere ende wildert (d) die gheleghen syn tusschen *hilleghemmerbeke* ende heren dierics lande van brederode, ende boudijn volcmaerslant ende tusschen der mere ende den houte, tot ij^e morghen toe, es meer, meer an den ghelde, es min, min an *den ghelde*, ende al te goeder maten ane te meten tusschen de palen voirscreven, ane die eene zide, daar sy kiesen zullen, streckende van den bossche nederwaert tote in die meer, elke morghen om xxvi scilde, Ende gheloven van onser liever vrouwen ende moeder weghen, der Keyserinnen voirscreven,

(c) *Hem* komt, gelijk ook hier, dikwijls voor in plaats van *Hen*. (d) *Wildert*, dat is bosch, van hier *wildernis*: ik ontmoet dit woord niet bij Kiliaan.

ven, voir ons, ende voir onse nacomelingen, alle antaele (*e*) ende commer die yemant daer an hebben mochte, of te anespreken, of te doene ende vry warant, daer of te wesene, hem ende hueren nacomelingen, of den ghenen diet tieghens hem vercrighen, tot ewelike daghen rustelike ende vryeliken te ghebrukene sonder alle arghelist; ende houden ons hier of wel betaelt den eersten penninc ende den lesten, ende sceldense daer of quite; Ende want wi dit voorscrevene goet vercoft hebben, *om grote noetsaken van ghebreke van gelde, die graflichede van hollant mede te bescermene:* So hebben wi desen brief bezeghelt met onsen zeghele; Ende omme die meerre zekerheit alle dese zaken witteliken ende trouweliken te houdene, ende te doen houden: So hebben wi ghebeden, ende bidden onsen lieven, ende gheminden oem, heren Janne van heynnegouwen, here van byaumont; onsen lieven ende ghetrouwen steden, dordrecht, leyden, delf (*f*), haerlem ende sente gheerdenberghe; (*g*) *heren jan-*

(*e*) *Aentale*, d. i, regterlijke aanspraak, zie KILIAAN in *voce* en MIERIS I d. p. 567. (*f*) *Delf.* Men schreef toen den naam der stad *Delft* zoodanig: het was ook toen niet *St. Geertrudenberg*, maar *St. Gheerdenberghe.* (*g*) Deze namen strekken tot bewijs, dat de HOEKSCHE Edelen bij Willem gedurende zijn Verbeiderschap zeer in aanzien waren: alle de hier opgenoemden zijn naderhand Hoeksch geweest; van Tielman kan ik het echter niet verzekeren, daar dit niet blijkt.

janne van Polanen, *here van der lecke*; *heren dieric van brederode*; *heren herbaren van rieden*; *heren gherydt van heemstede*, ridders: heren tielman janssone, deken van sente pieters tutrecht, *heren mathise van der burch*, priesters; *Roelof van dalem*, *ende janne van Nortich* knapen; Dat sij dese lettre met ons zeghelen willen in vestenessen ende in volcomingen alle deser zaken voirscrevene, te houden ende ons ende onsen nacomelinghen te doen houden; Ende hem ende huer nacomelinghen daer-in te *doen houden*, alse voirscreven is. Ende wi Jan van heynnegouwen, here van byamont, ende scepene ende raet der steden van dordrecht, van delf, van leyden, van haerlem ende van sente gheerdenberghe; Jan van pollanen, here van der lecke, dieric van brederode, herbaren van rieden, gheryt van heemsteden, Ridders; Tielman Jans sone, deken van sente pieter tutrecht, Mathys van der burch priesters, Roelof van dalem, ende Jan van nortich, knapen voirscreven, omme beden wille ende verzoeke ons liefs heren, hertoghe Willem van beyeren voirscreven, hebben wi desen brief open bezeghelt met onsen zeghelen; Ende ghelo-ven witteliken ende trouweliken alle dese zaken voirscreven te houden, ende te doene houden sonder arghelist; Ende alwaer *dat* zake dat enich zeghele ghebrake an desen brieve (*h*), Soe wil-
len

(*h*) *Ende al ware* enz. Deze woorden worden hier bijgevoegd.

len wi nochtan, dat dese brief blive in all synre macht ende virtute, ghelikerwys of hi al vol bezeghelt ware. Ghegheven te dordrecht, des (*i*) saterdaghes na onser vrouwendach assumpsio, Int iaer ons heren m c c c acht ende veertich.

Jussu domini ducis, per commune consilium et villas ibidem tunc praesentes. Signavit *J. de Nederheim.* (*k*) *Sigillavit G. de Heemstede.*

BIJ-

voegd, dewijl de door Vorsten verleende charters voor den houder regtswegen van geen nut waren, indien het zegel, of één der zegels, ingeval er meerdere aan geweest waren, verloren gingen of braken. Meermalen komt deze voorzorg voor, waarbij een Vorst belooft, dat al ontbraken de zegels, het charter toch gelden zoude. Zie hier over VAN DE WALL, *Priv. van Dordrecht* 2 *st. p.* 345. (*i*) *Saturd. na onser vrouwend. assumptio*, d. i. 16 Augustus 1348. Cf. *l'Art. de verif. les dates*, p. 27 et 113. (*k*) *J. de Nederheim. Sigillavit Heemstede.* Deze beiden waren naderhand Hoeksch; een nieuw bewijs, dat de aan Margaretha verkleefde Edelen, Willem toen omringden.

BIJLAGE IV.

Vidimus van WALTERUS, *abt* te *Grimbergen* van een charter, verleend door KEIZERIN MARGARETHA op den 5 September 1350, inhoudende de vrywaring der Edelen van hare party, die zich met de wapenen verzet hadden tegen hen, die *haar uit het* Land hadden willen verdryven, en het zelve uitgeroofd en uitgebrand hadden. Het *Vidimus* is van 16 Augustus 1351, (*a*)

Berustende op 's Ryks *Archief* in 's GRAVENHAGE.

Universis presentes litteras inspecturis nos, Walterus dei patientia, abbas monasterii grimbergensis premonstratensis ordinis, Cameracensis dyoceseos, salutem in Domino sempiternam: Nove-

(*a*) Ik geef dit charter, 't welk nimmer is uitgegeven, en dus als eene bijdrage voor de geschiedenis van dien tijd kan beschouwd worden, zoodanig, als ik het vond met alle de gebre-

verint universi, nos litteras infra scriptas, non rasas, non abolitas, non cancellatas, nec in aliqua sui parte (*b*) . . . . ., sed integras et omni suspicione carentes, sigillo de quo in eisdem fit mentio sigillatas, prout prima facie (*c*) . . . . de verbo ad verbum tenorem,

pingen, welke zich in hetzelve bevinden. Het is op pergament, doch deels zeer gegaat, deels afgesleten, en dus op die plaatsen onleesbaar: aan het zelve hangt het zegel van den abt *Walterus*, zijnde ovaal, doch zeer gekwetst en van boven gebroken; de kleur van hetzelve is zwart bruin, en het verbeeldt eenen geestelijken onder eene Kerknis, en aan wederzijde twee gelijke Nissen, onder welke zich de afbeeldsels van eene Vrouw bevinden; op de tegenzijde is een borstbeeldje.

Walterus welke dit Vidimus gaf, is *Walterus de Marca*, abt te *Grimbergen* in Braband, zie SANDERI *Brab. Sacr.*, pag. 10, in de beschrijving van die abdij. Men denkt, dat die abt in het jaar 1354 overleden is, 't geen echter bij SANDERUS kwalijk wordt uitgedrukt door deze woorden: „ GRAMAIUS, diligentem verosimiliter collectorem secutus, ponit hunc Walterum obiisse anno quinquagesimo quarto seculi decimi tertii;" waar voor men lezen moet *decimi quarti*, daar GRAMAYE in *Antiquitatibus Belg.* p. 35 *Grimberga*, schreef: *Valterus de Marca anno 1354. obiit.*

(*b*) *Sui parte.* In deze gaping zal waarschijnlijk *vitiatas* of iets diergelijks gestaan hebben.

(*c*) Van deze woorden is niets te lezen; eigenlijk doen zij ook niets ter zaak; hij wil alleen zeggen, dat hij het charter van Margaretha in goeden staat gezien, gelezen en overgeschreven heeft.

rem, qui sequitur, continentes: Margariete, bi der ghenaden Gods Keiserinne van Rome, Gravinne van henegouwen, van holland, van Zeland, ende vrouwe van vriesland / maken cont allen luden / dat (*d*) onse lieve ende ghetrouwe here Willem van Duvenvoerde . . . , diedric (*e*) onse trouwe camerlinc, here Jan van Pollanen, here van der lecke, here Dieric van Brederode, here (*f*) . . . . . , here Jacop van Binckhorst, here philips van Pollanen, here Gherard van Heemstede, here Daniel van Marwede, here Willem van Outshoern, here gerrit van Poelgeest, here Jacop van den woude, here Jan van Egmonde, here Floris van der Boechorst, here

(*d*) Dit charter moet vergeleken worden met dat van Hertog Willem V, gegeven den 23 Mai 1350, en te vinden bij MIERIS 2 d p. 778, alwaar dezelfde Edelen deels opgenoemd worden en tot vijanden door hem verklaard zijn: *hier echter staan meerdere Ridders.*

(*e*) *Diedric.* Op deze plaats is het charter bij uitstek onleesbaar. Ik zoude aan de eene zijde zeggen, dat men er *Diedric* las, doch wanneer men aan aan de andere zijde overweegt, dat *Willem van Duvenvoorde* altijd als Kamerling bij Margaretha voorkomt, en nergens anders van zulk eenen *Kamerling Diedric*, voor zoo veel ik weet, gelezen wordt, en men zelden in dergen tijd, wel vroeger, slechts de enkele voornaam van zulk eenen aanzienlijken ambtenaar bij zijnen *titel gevoegd* vindt: dan zoude ik vermoeden, of ook de titel van *Kamerling* bij den naam van *Duvenvoorde* behoort, en het tusschengevoegde ook een gedeelte is van een *adjectivum.*

(*f*) Misschien *Arent van Duvenvoorde.* Zie MIERIS l. l.

here Herbaren van den Blackhorst, here Dieric van Raporst, (*g*) here . . . van Boechorst, here arnt van Hodenpyl, here dieric uten waerde, here troveys van . . . , here Dieric van Wassenaer, borggrave van Leyden, Dieric van Pollanen, Jan van Nortich, Daniel van Roderise, Jan van monde (*h*) . . . . van der zile, Jan van der wale, Ogier van Cralinghe, Dieric van der l..ge, Mouweryn van der does, ende Willem van Zanen. . . . . . ders ons ende onse ouders trouweliken ghedient hebben ende hare trouwe tieghens (*i*) onsen ouders ende ons . . . . . inc enegherhande lude in onsen lande gheseten, ende daer buten, ons, onse lande ende heerlichede

(*g*) Zoo leest men voor *Raaphorst*. Het volgende woord zal waarschijnlijk moeten aangevuld worden, door *Jan* van Boechorst. Zie deze Verhandeling, pag. 161, 163 en 217.

(*h*) Misschien *Mede*. Zie MIERIS l. l.

(*i*) Het oude gebruik van *Tegen* en *Jegens* in dit charter schijnt mij toe opmerking te verdienen. Margaretha zegt, dat die Edelen trouw *gediend hebben tegen haar en hare ouders:* en beneden, dat, indien zij *iets misdäden jeghens* haar en hare heerlijkheid; dit is juist de overgestelde zin, waarin wij nu deze woorden bezigen. Het woord *jegens* komt in dien zin bij KILIAAN voor, maar niet *teghen*. Zoo vind ik ook *jegens ons verbeuren*, voor *aan ons verbeuren* Cod. K. L. 22. Cas C. Vriesl. fol. 201. n. 46. en *coopen tieghens ons*, voor *van ons koopen* in het zelfde Cod. fol. 3. n. 29. Zie verder HUIDEC. op MELIS STOKE d. 3. pag. 435; d. 2. p. 285.

hede verdriven willen, ende onse . . . . (*k*) ruen ende onse Lande gheberrnt (*l*), ende gheroeft hebben. Soe hebben wij dien voerghenoemden gheloeft, ende gheloven bi onser wittachtiger trouwe ende bi onser zekerheit, dat wys hem volstaen sullen, ende bi hem bliven jeghens jemene die . . (*m*) chten, omme ons te wederstaen ende hem luden te verderven, ende sint saken dat sy ende hore hulpers . . . . alsulke groete scade onsen vianden ghedaen hebben ofte doen sullen met branden . . . . hare gherechte Vrouwe, dat trecken wy ane ons, ende kennen daer van . . . . hadden ende gheloven hem, hore hulpers ende nacomelinghe vor ons ende vor onse nacomelinghen daer of te ontheffen, ende hem daer af quite tot eweliken *daghen*, want syt ghedaen hebben omme hare trouwe tiegens ons te quiten, ende ons *in onsen landen* te helpen houden, alse goede lude hare gherechte Vrouwen sculdich siin te doene; want si ons trouwe ende hulde gheswores hebben, behouden altoes, waer dat sake dat enegh van den vorghenoemden jegens ons, ofte onser heerlicheede mesdaen

(*k*) *ruen*, dit is geloof ik *verderven*. Het woord, 't geen hier ontbreekt, zal misschien *luden* of *vrienden* geweest zijn.

(*l*) *Bernen*, dat is, branden.

(*m*) *chten*, *zochten* of *trachten* geloof ik.

daen hadden, dat sy ons dat verbeteren souden na den rechte ende costume van den lande. In oirconde desen brieve beseghelt met onsen seghele. Ghegheven tot Kanout (*n*) des sonnendaechs vyf daghe in Septembri Int iair ons heren tdusent drie hondert ende vyftich. In cujus rei testimonium presentibus literis seu transcripto presente nos abbas . . . . mus. Datum anno domini m°ccc° quinquagesimo primo in crastino assumptionis sancte marie.

B IJ-

(*n*) *Kanout*, dit is *Quesnoy*.

BIJLAGE V.

Uittreksel uit de Metaphora
van
Philippus à Leydis.

O quam sanctum et divinum, pio et soli subesse Principi! nam ubi regnum in se dividitur, desolationis vicinitas nullatenus elongatur, dictique incolae (*scilicet, harum regionum, de quibus jam dixerat*) exulante concordia, vocatis quibusdam aliunde, mutuo se (*a*) dilacerassent; aliqui (*b*) eorumdem subtilitate naturae respeclum

(*a*) Dit DILACERASSENT versta ik, als of er stond: *postquam se dilacerassent*, 1. Om het *Plus quam perfectum Subjunctivi*: 2. Om dat de *aliqui*, waar van naderhand gesproken wordt, gezegd worden niet geroepen te hebben den jongen Leeuw, dan na dat de inwoners zich onderling, ten minsten voor een gedeelte, vernield hadden; 't geen duidelijk slaat op het verbranden van Naarden en op andere verwoestingen, welke plaats vonden, even vóór, of bij het terug roepen van Margaretha door de uit alle posten ontzette Edelen.

(*b*) ALIQUI. Ik meen, dat onder deze *Aliqui* verstaan moeten worden, de Kabeljaauwsche Edelen, die Willem na het neder-

tum utilitatis habentes, et spem victoriae consequendae, exquisitis formulis post multas fatigationes et ruinas, illustrem Leunculum de antris produxerunt aquilinis.

derleggen van het gebied in het jaar 1350, terug riepen, om dat 1. op hen alleen kan slaan het herroepen van Willem, dewijl men door *Leunculus* toch niemand anders dan hem kan verstaan, en hij toch nooit door de Hoekschen geroepen is. 2. Om dat zij dit volgens de Kronijken *exquisitis formulis* deden, daar hij niet, dan met moeite tot het terugkeeren werd overgehaald. 3. Om dat zij hun eigen nut beoogden, en *overwinnaars* hoopten te worden. Dus waren zij geene overwinnaars in den tijd, toen zij hem riepen; 't geen alleen op de Kabeljaauwschen kan zien, toen zij na Margaretha's wederaanvaarding van het bestuur, buiten alle bewind zich bevonden. 4. Eindelijk, om dat zij de herroeping van Willem deden *post multas fatigationes et ruinas*, en toen de inwoners reeds zich te voren *dilacerassent*, 't geen niet kan zien op de regering van Willem IV, noch op het Verbeiderschap van Hertog Willem, om dat alles toen nog in 't *openbaar* in rust was; maar dit heeft volkomen betrekking op de jaren 1349 en 1350, na dat Willem was Graaf geworden, zoo dat grootendeels deze plaats ziet op Willems *tweede komst* hier te lande. Dat hier in nadeel van de Kabeljaauwsche Edelen door den Schrijver wordt gesproken, is niet te verwonderen; hij schreef onder Aelbrecht van Beijeren, die het meest de Hoekschen begunstigde. Jammer is het, dat de uitgave van Philippus à Leydis zoo gebrekkig is, en hij hier door, en door zijne duistere wijze van schrijven op vele plaatsen geheel onverstaanbaar is.

VERBETERINGEN EN BIJVOEGSELS.

Reg. 14 Pag. 1 *Dezen* lees *Deze*
— 15 — 8 *Dezelve* lees *Dezelven*.
— 23 — 3 *ven* lees *ve*
— 24 — 4 *Welken* lees *Welke*
— 9 — 10 *Betogen* lees *Betoogen*.
— 8 — 16 *Stelzel* lees *Stelsel*
— 16 — 16 *Dezen* lees *Deze*
— 14 — 20 *Dezen* lees *Deze*
— 13 — 31 *Uit hun* lees *Uit hen*; zoo ook op sommige andere plaatsen *hen* voor *hun*
Noot 38 — 45 *Verbeydende.* Er is mij nader gebleken uit *Codex* E. L. 42. *Henrici Popponis* 1354-1357, dat men de titels van VERBEIJDENDE en VERBEIJDER met elkanderen verwisselde. Beiden kan men dus als de ware schrijfwijze des titels van Hertog Willem beschouwen.
Reg. 9 Pag. 50 *Smeken* lees *Smeeken*
— 15 — 50 *Wreeken* lees *Wreken*
— 19 — 53 *Zijn magt* lees *Zijne magt*
— 1 — 72 *Aanvaardiging* lees *Aanvaarding*
Pag. 95 Uit eene Rekening van *Henric Hamer* der jaren 1356 en 1357 ben ik nog nader verzekerd geworden dat Lodewijk de Romein in der daad afstand gedaan hebbe aan Hertog Willem; en dat deze aan hem eene zekere som heeft betaald volgens het aangegaan verdrag, bij MIERIS d. 3 p 15. vermeld, toen hij in het jaar 1357 op nieuw zijne regten op deze landen wilde doen gelden. Volgens deze Rekening kwam Lodewijk in Henegouwen, waar heen Willem zich ook begaf. De Markgraaf werd hier op de beste wijze ontvangen, en werd van wegens onzen

Graaf

Graaf derwaarts geleid door *Henric Hamer* zelve, den opsteller van het stuk, waarin dit vermeld is. Zeker is het dus, dat *Huidecoper* gedwaald heeft, toen hij deze onderhandelingen heeft doen voorkomen, als nimmer te hebben plaats gehad, nu een tijdgenoot, en wat meer is, een werkend persoon in die zaak, ons het tegendeel verhaalt.

Reg.	3	Pag.	105	ADINCHEM. Dit is tegenwoordig ENGHIEN.
—	11	—	152	*Overigen* lees *Overige*
—	12	—	158	*Door den Rentmeester* lees *Door de Rentmeesters en andere Ambtenaren.*
—	8	—	173	*Zijn* lees *Zijne*
—	12	—	174	*Regereng* lees *Regering*
—	11	—	183	*Wreeken* lees *Wreken*
—	14	—	214	*Dezelver* lees *Derzelver*
—	11	—	236	*zoude* lees *zouden*

De overige drukfeilen zie de goedwillige lezer over het hoofd.

REDEVOERING

OVER

DE STAATKUNDE HIER TE LANDE

NA DEN UTRECHTSCHEN VREDE.

REDEVOERING

OVER

DE STAATKUNDE HIER TE LANDE

NA DEN UTRECHTSCHEN VREDE.

REDEVOERING

OVER

DE STAATKUNDE HIER TE LANDE

NA DEN UTRECHTSCHEN VREDE;

EEN

WAARSCHUWEND VOORBEELD VOOR ONZEN TIJD,

UITGESPROKEN IN DE OPENBARE VERGADERING

DER

TWEEDE KLASSE

VAN HET

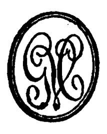
KONINKLIJK-NEDERLANDSCH INSTITUUT VAN WETENSCHAPPEN, LETTERKUNDE EN SCHOONE KUNSTEN,

op den 16den November 1840,

DOOR

Mr. J. C. DE JONGE, — 1853

ARCHIVARIUS VAN HET RIJK, LID DIER KLASSE, ENZ.

's Gravenhage en Amsterdam,

DE GEBROEDERS VAN CLEEF.

1841.

Volgens de bestaande verordeningen, zal deze Redevoering in het Proces-verbaal van de Openbare zitting der Tweede Klasse van het Koninklijk Instituut opgenomen en met hetzelve gedrukt worden.

Daar dit Proces verbaal echter alleen aan de Leden van het Instituut medegedeeld wordt, komen de daarin vervatte stukken slechts ter kennisse van weinige andere personen buiten dezelve. Deze omstandigheid heeft aanleiding gegeven, dat ik van verschillende zijden ben aangezocht geworden, om mijne Redevoering, als met de tegenwoordige omstandigheden van het Vaderland in naauw verband staande, ook afzon-

derlijk het licht te doen zien, waartoe ik mij heb laten overhalen, in de hoop en met den vurigen wensch, dat de daarin vermelde daadzaken en gegeven wenken eenig nut mogen stichten.

'S GRAVENHAGE, *Januarij* 1841.

MIJNE HEEREN, ZEER GEACHTE MEDELEDEN VAN HET KONINKLIJK INSTITUUT, EN GIJ ALLEN, DIE MIJ MET UWE TEGENWOORDIGHEID VEREERT!

Het heeft mij meermalen getroffen, hoeveel overeenkomst er bestaat tusschen den toestand, waarin het Vaderland zich thans bevindt, en dien, waarin het Gemeenebest der Vereenigde Nederlanden na het sluiten van den Utrechtschen vrede verkeerde. Gelijk nu, was Nederland toen verpligt geweest, eenen kostbaren oorlog te voeren; was deszelfs schatkist daardoor uitgeput; had het zich genoodzaakt gezien, van jaar tot jaar gelden op te nemen tot bestrijding der buitengewone uitgaven; was het, gelijk nu, de speelbal geweest van de trouweloosheid zijner Bondgenooten; moest het, na het behalen van luisterrijke overwinningen, eenen nadeeligen vrede sluiten, en ging het, na het sluiten van dien vrede, gebukt onder eenen last van schulden.

Maar nog meer trok mijne aandacht de Staatkunde, welke in de moeijelijke omstandigheden, waarin het Vaderland zich na dien vrede bevond, gevolgd werd; hoe kleingeestig en bekrompen men in die dagen te

werk ging; hoe door verdeeldheid, provincialismus en eigenbaat het welzijn van den Staat vernietigd werd, en hoe nalatigheid en overdrevene zucht tot bezuiniging den ondergang van het Gemeenebest voorbereidden.

Het is mij voorgekomen, dat in den tijd dien wij beleven, eene opzettelijke beschouwing van de Staatkunde dier dagen geen onbelangrijk onderwerp was ter vervulling van de openbare spreekbeurt, welke de Tweede Klasse van het Koninklijk Instituut wel aan mij heeft willen opdragen; waarom ik zal spreken: *Over de Staatkunde hier te lande na den Utrechtschen vrede; een waarschuwend voorbeeld voor onzen tijd.*

Doch alvorens tot de behandeling van dit onderwerp over te gaan, roep ik uwe verschoonende welwillendheid in. Ongewoon bij zulk eene plegtige gelegenheid in het openbaar te spreken, heb ik met beschroomdheid deze moeijelijke taak op mij genomen, en het was alleen het vertrouwen op uwe toegeeflijkheid, welke mij daartoe heeft overgehaald. Verleent mij dus die toegeeflijkheid in ruime mate.

Drie oogpunten bieden zich bij de behandeling van dit onderwerp aan:

I. De Staatkunde, welke hier te lande na den Utrechtschen vrede gevolgd werd, deed het Gemeenebest, als politieke Mogendheid, deszelfs gewigt verliezen;

II. Dezelve had den noodlottigsten invloed op den inwendigen toestand des Vaderlands;

III. Zij berokkende het verval der Land- en Zeemagt.

Een woord van waarschuwing voor onzen tijd, zal mijne rede besluiten.

I. Na de beklimming van den Engelschen troon door Prins WILLEM III, stelden Nederland en Groot-Brittanje zich aan het hoofd van het groote Bondgenootschap, dat tegen de overheersching van Frankrijk gevormd was, en namen deze beide Mogendheden daaraan een zeer gewigtig deel. Door dezelve werden bijkans alle plannen gevormd en de meest belangrijke ondernemingen ondersteund en uitgevoerd. Hierbij speelde het Gemeenebest eene zeer voorname rol. Het schroomde niet, jaren lang, tot handhaving der vrijheid van Europa bloed en schatten op te offeren, en deszelfs staatsdienaren waren onvermoeid werkzaam, om den band van eendragt tusschen de Bondgenooten vaster zamen te knoopen. Nederland was het middelpunt der toenmalige Staatkunde; 's Gravenhage de plaats van alle onderhandelingen, waar, zoo wel ten tijde van Koning WILLEM als na zijn overlijden, de gezanten der verbondene Mogendheden zich vereenigden, en de gewigtigste aangelegenheden overwogen en beslist werden. Bij die beraadslagingen zat de Raadpensionaris HEINSIUS, wel niet in naam, maar toch in de daad voor, die door zijne uitstekende begaafdheden het vertrouwen der vreemde gezanten in zoo hooge mate bezat, dat hij in waarheid kan gezegd worden, meerder invloed op de Europesche aangelegenheden te hebben uitgeoefend, dan eenig Nederlandsch Staatsman vóór en na zijnen tijd.

Hoe geheel anders vertoont Nederland zich na het sluiten van den Utrechtschen Vrede.

Van het oogenblik, dat die vrede gesloten is, houdt de staatkundige grootheid van het Gemeenebest op.

De Staatsdienaren, het eene uiterste willende vermijden, waartoe zij door twee opvolgende oorlogen gekomen waren, vervallen in een ander. Oordeelende, dat het Gemeenebest, door zich met de groote Mogendheden op eenen gelijken voet te stellen en den kampstrijd zoo vele jaren lang vol te houden, te veel naar deszelfs krachten gedaan had; dat het eene rol had gespeeld, waarvoor het niet berekend was, beginnen zij, na het sluiten van den vrede, alles te vermijden wat het Gemeenebest slechts mogelijk in staatkundige verwikkelingen zou kunnen brengen. Zij onttrekken zich zoo veel doenlijk en waar dit slechts eenigermate kan, aan de deelneming der groote staatkundige belangen, opdat deze Gewesten aan geene, hoe ver ook verwijderde gevaren mogen blootgesteld, en geene onnoodige uitgaven gedaan worden. Van dáár, dat Nederland bij het Congres van Kamerijk, waar over de algemeene aangelegenheden van dit werelddeel gehandeld werd, en werwaarts kleine Italiaansche Vorsten zelfs gezanten zonden, niet vertegenwoordigd werd, ten einde, gelijk men leest, omslag en kosten te vermijden. Maar de kortzigtige Staatslieden vergaten, dus handelende, dat het Gemeenebest op deze wijs afstand deed van den hoogen rang, waarmede het tot dus verre onder de Mogendheden van Europa was bekleed geweest. Zij vergaten, dat op deze wijs buiten den Staat geraadpleegd en beschikt werd over belangen, welke voor denzelven niet onverschillig konden of mogten zijn. Zij vergaten, dat Nederland weldra mingeacht en de speelbal der magtigere Volken worden zou.

En slaan wij nu het oog op de gebeurtenissen, dan

zien wij, helaas! de wrange vruchten dezer bekrompene staatkunde.

Naauwelijks waren er vijf jaren na den Utrechtschen vrede verloopen, of de Keizer, Frankrijk en Groot-Brittanje sluiten eene *Quadruple Alliantie*, waaraan het Gemeenebest geen deel had genomen, doch aan welke de naam van *viervoudig* verbond gegeven was, omdat men meende de toetreding der Republiek te mogen *vooronderstellen*. En op gelijke, ja soms meer beleedigende wijze ging men bij het sluiten van andere verdragen, zoo als bij de *Pragmatieke Sanctie*, te werk. Voorzeker treurige bewijzen, hoe weinig de Staat reeds te dien tijde ontzien werd, en hoe zeer dezelve in de achting der groote Mogendheden gedaald was! Intusschen deden dertig jaren van rust en welvaart aan het Gemeenebest den schijn van deszelfs voormalige grootheid nog min of meer behouden; doch het was niet meer dan schijn. Want, toen eindelijk op nieuw beroerten onder de Volken waren uitgebroken, werd het openbaar, dat de Staat ganschelijk vervallen was van dat verheven standpunt, waarop dezelve vóór den Utrechtschen vrede stond. Blootgesteld aan de kuiperijen der vreemde gezanten, gevleid en tevens belaagd door Frankrijk, door Engeland gehoond en verguisd, bezit Nederland geene zelfstandigheid, geene kracht meer. Beurtelings geslingerd tusschen hoop en vreeze, sluit het zich dan eens aan het eene, dan eens aan het andere Rijk aan, tot dat vreemde krijgsbenden hetzelve overstroomen, en het staatkundige gebouw, dat meer dan twee eeuwen gestaan had, doen instorten.

Terwijl de Staatsdienaren dezer dagen uit overdre-

ven angstvalligheid zich aan de groote aangelegenheden onttrokken, en daardoor het Vaderland ten uiterste benadeelden, waren zij van den anderen kant er op uit, het Gemeenebest eene eeuwigdurende rust en onzijdigheid te verschaffen door het sluiten van het eene verbond na het andere, meenende, dat door de vriendschap van alle Mogendheden te verwerven, de Staat voor alle gevaren zou gevrijwaard worden. Dan deze staatkunde was even heilloos als die, waarbij het Gemeenebest aan de groote belangen onttrokken werd.

Immers, nam men daarmede verpligtingen op zich, welke in zekere gevallen tot uitkomsten leiden konden, welke niet altijd te voorzien waren, en die vooral gevaarlijk waren voor eenen «*vreedzamen vrijen Staat*,» zoo als 's Lands overheden er behagen in vonden, het Gemeenebest te dezen tijde te noemen; een' Staat, welke genoegzaam ongewapend was, en die afhing van den zin en het verstand, welke de magtigere Rijken aan de bestaande verbonden geliefden te geven. De ondervinding leerde het schadelijke dezer staatkunde. Met bijkans alle Mogendheden verbonden, wordt van Nederland door sommige Staten gevorderd, dat het onzijdig blijve; door andere, dat het deel aan den oorlog neme. Onzeker, hoe zich te gedragen, wenscht het onzijdig te blijven, maar gevoelt tevens, dat de goede trouw gebiedt, den toegezegden bijstand niet terug te houden. Aldus weifelende, blijft het ongewapend, en komt niet eerder tot een besluit, dan toen onzijdigheid onmogelijk geworden, en meer dan ééne vesting reeds in 's vijands magt gevallen was. De krijg over de opvolging van Maria Theresia en de rampen, welke het

Vaderland daarbij troffen, waren de vruchten van een der veelvuldige verbonden, die de kortzigtige staatsdienaren van dit tijdvak sloten.

II. Deed de Staatkunde, welke na den Utrechtschen vrede gevolgd werd, het Gemeenebest deszelfs gewigt, als politieke Mogendheid, verliezen; zij had ook eenen noodlottigen invloed op den inwendigen toestand van het Vaderland.

Er bestonden in de grondwettige inrigtingen van den Staat zeer groote gebreken, die telkens de eendragt tusschen de Gewesten dreigden te verbreken en den gang van zaken te stremmen. Eene zekere welwillendheid, de omstandigheden, maar vooral de invloed van een' of ander' groot Man, hij ware dan Raadpensionaris of Stadhouder genaamd, bewaarden of herstelden die eendragt, en wisten de gerezene zwarigheden uit den weg te ruimen. Koning Willem had dit tijdens zijn Stadhouderschap gedaan, en zoo lang de Successieoorlog voortduurde, bleef er ook tusschen de Bondgenooten eene zekere overeenstemming heerschen, omdat het gemeenschappelijke gevaar den band, hoewel sedert den dood van den Koning-Stadhouder merkelijk losser geworden, zamengeknoopt hield.

Naauwelijks echter was de vrede van Utrecht gesloten, of de bestaande gebreken openbaarden zich met kracht, en de overeenstemming was vervlogen. Nu de vreeze voor den buitenlandschen vijand geweken was, vestigde men uitsluitend het oog op de binnenlandsche gesteldheid van het Gemeenebest, bepaaldelijk op die der geldmiddelen. En deze bevonden zich in den treurigsten toestand, in de schrikkelijkste verwarring. De

provincie Holland alleen ging onder eene schuld van 350 millioen gebukt, eene verbazende som voor die dagen, toen de groote geldleeningen nog niet zoo algemeen in gebruik waren als thans. De kassen der Admiraliteiten waren uitgeput, en dezelve waren bovendien tonnen gouds verschuldigd. Het Kantoor-Generaal der Unie was bezwaard met eene schuld van 60 millioen tegen de verbazende rente van acht en tien ten honderd, welke het meerendeels had opgenomen ten behoeve der bijzondere gewesten. Het gevolg van dezen treurigen staat van zaken was, dat er zich eene schromelijke wanorde in het beheer openbaarde, en hetzelve genoegzaam stil stond. De afgezanten bleven onbetaald; de ambtenaren verlangden hunne jaarwedden te vergeefs; de ingezetenen vorderden vruchteloos hunne geschoten gelden terug, en verkregen de aan hen deugdelijk verschuldigde renten niet dan lang na derzelver verschijning. De nood steeg van dag tot dag. Bij herhaling en op de dringendste wijs droegen Hunne Hoog Mogenden en de Raad van State aan de gewesten in krachtige taal deze gesteldheid der dingen voor, en vermaanden dezelve ten ernstigste. Zij baden, smeekten, ja bezwoeren dezelve, indachtig te zijn aan de noodlottige gevolgen, welke zulk een staat van zaken na zich moest slepen. Maar middelen, om de provincien te dwingen tot het dragen der gemeene lasten en het voldoen aan hare verdere verpligtingen, bestonden er niet, en voor de stem der Rede en der Vaderlandsliefde bleven zij doof. Nu gebeurde, wat de Raad van State en Hunne Hoog Mogenden voorspeld hadden. Het Kantoor-Generaal staakte, drie jaren na den Utrecht-

schen vrede, zijne betalingen en bleef gedurende tien maanden gesloten.

Hoe geweldig deze gebeurtenis, zonder voorbeeld sedert het bestaan van het Gemeenebest, den Staat schokte, en hoe zeer zij het crediet binnen- en buiten'slands deed zinken, behoeft geen betoog. Doch dit was niet de eenige kwaal. Er bestond geen eigenlijk gezag in den Staat, nu er geen Stadhouder was, die klem en uitvoering aan de genomen besluiten kon geven. De leden der hooge vergaderingen waren te afhankelijk van de Staten der Gewesten, door wie zij gezonden waren, om iets nuttigs te kunnen verrigten. De eene provincie had een tegenstrijdig belang met de andere; het eene collegie betwistte de magt aan het andere. In één woord, de Bondgenooten waren onderling zoo oneenig, dat zij in niets, zelfs niet in de ondergeschiktste aangelegenheden eenstemmig dachten, veelmin eenstemmig handelden.

Zulk eene gesteldheid der dingen kon, naar het oordeel dergenen die het met het Vaderland wel meenden, niet langer voortduren, zonder hetzelve aan een gewis verderf ter prooi te geven. Geen wonder, dat sommigen naar middelen tot herstel uitzagen. Dezen wisten te bewerken dat, naar het voorbeeld van hetgeen na den dood van Prins Willem II geschied was, eene Groote of Buitengewone Vergadering bijeengeroepen werd, bestaande uit afgevaardigden der verschillende gewesten. Men hoopte, dat die Vergadering nuttige en door de omstandigheden gevorderde wijzigingen in de Unie zou brengen, en dat zij verder zoodanige andere verbeteringen zou weten daar te stellen, waardoor de verbroken eendragt en 's Lands crediet zouden

hersteld worden. Dan het bleek weldra, dat de afgevaardigden, zoo als de Grondlegger *) van den Staat ze reeds in zijnen tijd noemde, meer gekomen waren om, als pleitbezorgers, de belangen hunner bijzondere provincien voor te staan, dan om het algemeene welzijn te bevorderen. Gedurende negen maanden werden de raadplegingen voortgezet, toen eindelijk deze Groote Vergadering gescheiden werd, zonder dat er iets wezenlijks tot stand was gekomen en opdat geene heviger twisten zouden uitbreken. Nu werd het duidelijk, dat het Gemeenebest in denzelfden toestand verkeerde, waarvan TITUS LIVIUS omtrent de Romeinsche Republiek van zijnen tijd zegt: « *Ad haec tem-* « *pora, quibus nec vitia nostra, nec remedia pati* « *possumus, perventum est.* » Een ieder was overtuigd van de kwalen, waaraan het Vaderland leed, maar niemand wilde de geneesmiddelen aanwenden.

De inwendige gesteldheid bleef dus gelijk zij was, ja werd van jaar tot jaar slimmer. De geschillen tusschen de gewesten hielden aan. Het hoogere bestuur miste de noodzakelijke kracht. Eene eigenbatige Aristocratie maakte zich hoe langer zoo meer meester van alle aanzienlijke betrekkingen, verdeelde die onderling naar willekeur of naar vastgestelde orde, of begunstigde daarmede hare vrienden en afhangelingen. Al wat van algemeene nuttigheid was, werd veronachtzaamd of verviel onder deze regering der Aanzienlijken, omdat

*) « Hetgeen Prins WILLEM de Oude al in sijn tijd deed zeggen: « *Que les deputéz servoient à l'assemblée plutôt pour excuser les Provinces, comme Procureurs et Avocats de leurs Constituans et Maitres, que pour avancer le bien commun.* » VAN SLINGELANDT, *Staatkundige Geschriften*, en de door hem aangehaalde *Res. van H. H. M.* van 24 *Nov.* 1579.

een ieder zijn eigen Gewest, zijne eigene Stad, zijn eigen Geslacht op het oog had, en het Vaderland vergat.

Het kon niet anders, dan dat zulk een toestand van zaken bij velen ontevredenheid verwekte, en het was te voorzien, dat die ontevredenheid zich vroeg of laat zou openbaren. Wat door sommigen voorspeld was, gebeurde in den jare 1747. Het vuur van den burgertwist brak in hevige woede uit, en de regering der Aanzienlijken werd met geweld omverre geworpen. De wijsheid en gematigdheid van den Vierden Willem wisten dat twistvuur te beteugelen, doch het bewind van dien voortreffelijken Vorst was te kort om hetzelve uit te blusschen. Ten tweedenmale, en wel met verdubbelde kracht sloeg het uit, verbreidde zich over het geheele Vaderland en onder alle standen, en bragt den Staat zulke diepe wonden toe, dat de val van het Gemeenebest daardoor werd veroorzaakt. Vele andere oorzaken en verschillende omstandigheden werkten, ik weet het, tot dien val mede, doch wie Uwer zal het ontkennen, dat de Staatkunde, na den Utrechtschen vrede gevolgd, dien val heeft voorbereid?

III. Ik heb, in de derde plaats, gezegd, dat de Staatkunde, welke hier te lande na den Utrechtschen vrede gevolgd werd, het verval der Land- en Zeemagt berokkende.

Het vindt geene tegenspraak, dat Willem III de hersteller der Nederlandsche krijgsmagt geweest is. Na de bestijging van den Britschen troon, bragt hij vooral het Leger op eenen ontzaggelijken voet, zoodat het tot een getal van ruim honderd duizend man aangroeide

Gedurende den Successieoorlog werd het leger van den Staat nog met ettelijke duizenden vermeerderd, en handhaafde het niet alleen bij alle gelegenheden den roem, in den vorigen oorlog behaald, maar verhoogde dien op de luisterrijkste wijs. Getuigen zijn de velden van Ramelies, Oudenaarde, Malplaquet en zoo vele andere gevechten en belegeringen, waaraan het deel nam.

Naauwelijks was de vrede van Utrecht tot stand gekomen, of de Algemeene Staten besloten tot eene aanzienlijke vermindering der krijgsmagt en tot andere ter verligting van 's Lands kas strekkende maatregelen. Niemand is er, die deze maatregelen, door de omstandigheden toegelaten, en gebiedend gevorderd door den toestand der geldmiddelen, niet billijk zal noemen, daar hierbij op de waarachtige belangen van den Staat gelet werd, en tevens de veiligheid en het welzijn van het Vaderland geenszins uit het oog werden verloren. Doch de meeste Gewesten vonden die maatregelen onvoldoende. Steunende op den gesloten vrede en op de aangegane verdragen, meenden de verblinde Overheden, want Staaatslieden kunnen zij niet genoemd worden, dat de krijgsmagt, bij de zware schulden waarmede 's Lands kas zich beladen vond, een onnoodige last was, en dat, te midden van den vrede, dezelve geheel of althans grootendeels zeer wel kon gemist worden. De provincien vonden er dan ook geene zwarigheid in, op eigen gezag, nog eenige duizende krijgslieden af te danken. Hierbij kwam, dat aan de aanzienlijkste bevelhebbers hun afscheid gegeven, de plaatsen van andere, mede ter bezuiniging, onvervuld

gelaten, en het gebied over de meeste krijgsbenden aan onbekwame personen, bloedverwanten of vrienden van Regeringsleden, toevertrouwd werd. Maar wat was van dit alles het gevolg? Dat het leger in naam en op het papier nog eenigermate talrijk scheen, doch in wezenlijkheid onbeduidend was; dat de krijgstucht verloren ging, de militaire geest uitgebluscht en alle zedelijke kracht bij hetzelve vernietigd werd; zoodat, na verloop van eenige jaren, niemand in dat leger dezelfde krijgslieden kon herkennen, welke in den Successie-oorlog zoo dikwerf hadden uitgemunt, en zich waardig hadden gemaakt der bewondering van Europa.

Niet beter ging het met het onderhoud der vestingen. Kort na den Utrechtschen vrede was aan Nederland die reeks van vestingen toegekend, gemeenlijk de *Barrière* genaamd, welke tot voormuur tegen de overheersching van Frankrijk moest strekken, en dit ook had kunnen zijn. Doch even als het leger, werden ook die vestingen door eene overdrevene zucht van bezuiniging verwaarloosd. Bovendien had het bezit der Barrière eenen schadelijken invloed op de meer bepaalde verdediging des Vaderlands. Bij het bezit van dezen voormuur, achtte men zich zoo veilig, dat men het onnoodig oordeelde, de oude grensvestingen in behoorlijken staat te brengen of te houden. De Raad van State mogt de provincien tegen deze dwaling nadrukkelijk en herhaalde malen waarschuwen; dat collegie, het eenige, 't welk in deze dagen van zwakheid eenige geestkracht ontwikkelde, mogt op het noodlottige jaar van 1672 wijzen: die waarschuwingen vonden geen ingang; dat voorbeeld was niet in staat, de oogen aan de verblinde Overheden

te openen. Vijftien jaren lang bleef de voordragt ter verzorging van de grensvestingen onbeslist hangen, en eerst zeven en twintig jaren na den Utrechtschen vrede, toen het Vaderland met eenen oorlog bedreigd werd, doch het tevens te laat was, om al hetgeen zoo lang verwaarloosd was behoorlijk te herstellen, kwam men eindelijk tot het besluit, om de hand aan het werk te slaan tot het versterken van *sommige* der aloude vestingen van het Gemeenebest.

En wilt Gij nu, Mijne Heeren! de uitwerking van deze kortzigtige en bekrompene staatkunde weten? Onze geachte Algemeene Voorzitter, de hoogleeraar Bosscha, heeft dit in zijn voortreffelijk werk: *Neêrlands Heldendaden te Land*, met deze weinige woorden zeer juist omschreven: «In 't veld werden de Nederlandsche «troepen overal geslagen, en de vestingen gaven zich «over, vóór dat de verdedigingsmiddelen waren uitge«put.» De Republiek, in eenen hevigen oorlog met Frankrijk gewikkeld, is onbestand met hare verwaarloosde Barrière aan Lodewijk XV het doordringen te beletten. In den veldslag van Fontenoi gedragen hare krijgsbenden zich deels wankelmoedig, deels nemen zij lafhartig de vlugt. Het onwinbaar geachte Bergen-op-zoom bezwijkt, en wie durft bepalen, welke meerdere rampen het Vaderland zouden getroffen hebben, zoo eene omwenteling in het bestuur aan de staatkunde, welke tot dus verre gevolgd was, den bodem niet had ingeslagen, en een tijdige vrede niet ware gesloten geworden.

Men is tot op onzen tijd van gedachte geweest, dat het verval van het Nederlandsche Zeewezen aan Koning

Willem was te wijten, die hetzelve ten koste der Landmagt zou hebben verwaarloosd; doch ik meen met onwederlegbare bewijzen de ongegrondheid van dit gevoelen elders te hebben aangetoond.

Gedurende den Successieoorlog trachtte de Raadpensionaris Heinsius omtrent het Zeewezen de voetstappen van Koning Willem te volgen, waarin hij gedurende de eerste jaren van den krijg naar wensch slaagde. Ook nu verschenen talrijke vloten in zee, en de overwinning te Vigos, de vermeestering van Gibraltar en de zeeslag van Malaga strekken ten getuige, dat de Nederlandsche zeelieden van die dagen niet ontaard waren van het kloeke voorgeslacht. Dan, weldra begon het kenbaar te worden, dat Heinsius dat gezag en dien invloed miste, waardoor Koning Willem zoo veel klem aan het bewind wist te geven. Het provincialismus en het eigenbelang kregen van jaar tot jaar meer overwigt, waardoor het Zeewezen reeds vóór en tijdens den Utrechtschen vrede ten val neigde.

Intusschen had men, nadat het Vaderland tot rust was gekomen, gemakkelijk middelen tot herstel van 's Lands Zeemagt kunnen aanwenden, bijaldien de Overheden daarin eenig belang gesteld hadden. Doch met dezelfde nalatigheid en onverschilligheid, waarmede men omtrent het Krijgswezen in deze jaren te werk ging, ja met nog erger, werd de Zeemagt van den Staat in dit rampzalig tijdvak behandeld. De Admiraliteiten, in schulden verzonken, worden te eenenmale aan derzelver lot overgelaten, en menig verdienstelijk zeeofficier ziet zich genoodzaakt, het ondankbare Vaderland te ontwijken, opdat hij door zijne schuldeischers niet in

de gevangenis zou geworpen worden. Aan het herstel der oude oorlogsschepen wordt even weinig gedacht als aan den bouw van nieuwe. Binnen weinige jaren verrot, door gebrek aan verzorging, de schoone vloot, welke onder den Derden Willem en Heinsius gebouwd was, en de tijd is dáár, dat het Gemeenebest niet één enkel lienieschip meer zou bezeten hebben, bijaldien de Admiraliteit van de Maze, en vooral die van Amsterdam, door loffelijken ijver gedreven, niet enkele schepen van die soort uit eigene middelen hadden op stapel gezet. Gedurende eenen vier en dertigjarigen vrede bekommeren de kortzigtige Staatslieden zich niet, om de Collegien in staat te stellen tot het verbeteren der Zeemagt, en eerst na verloop van acht en twintig jaren worden gelden tot aanbouw en optakeling toegezegd, wier voldoening omtrent nog even zoo vele jaren achterwege blijft.

En zal men er zich dan over bevreemden, dat onder zulke omstandigheden de Zeemagt, voormaals de kracht en roem des Vaderlands, de schrik van deszelfs vijanden, ganschelijk van hare voormalige grootheid verviel; geen eerbied en ontzag meer inboezemde? De Algerijnen, Maroccanen en andere Barbarijsche roovers hoonen de onbezoedelde Nederlandsche vlag, zonder dat het Gemeenebest, volgens de erkentenis der Afgevaardigden van de Admiraliteiten zelve, de magt bezit, die geweldenarijen te beteugelen. Zelden verschijnt een Nederlandsch eskader op zee, omdat de middelen daartoe ontbreken, en wanneer er zich een vertoont, draagt het de kenmerken van het diep verval. En wilt Gij nog nader vernemen, in welk eenen toestand de staatkunde

dier dagen de eertijds zoo roemrijke Zeemagt van den Staat gebragt heeft?.... Frankrijk, tot in Vlaanderen doorgedrongen, bedreigt Zeeland. Alle beschikbare schepen worden naar de Schelde gezonden, om den vijand af te weren; maar derzelver getal is onvoldoende, en bovendien verspreiden zich op 's Lands schepen ziekte en sterfte door nijpend gebrek aan levensmiddelen en kleeding. Wat in dezen nood te doen? Het Gemeenebest ziet zich, o vernedering! genoodzaakt, tot Brittanje, weleer de mededingster van de heerschappij der Zee, de toevlugt te nemen, om zijne stroomen te helpen beveiligen. Een Engelsch smaldeel komt. En nu, o vermeerdering van schande! kunnen 's Lands overheden, met voorbijzien van eigene waardigheid, van zich verkrijgen, om te raadplegen, of het niet voegzaam ware, aan den Britschen Schout-bij-Nacht het gebied over de vereenigde scheepmagt, welke voor Vlissingen verzameld was, op te dragen; voor Vlissingen, de wieg en bakermat der de RUYTERS, EVERTSEN en BANCKERS! Zoo de geest dier Zeehelden nog in eenige betrekking met de dingen dezer aarde gestaan heeft, zullen zij daarin hun Vaderland herkend hebben?

Wel mogt een Staatsman *) van dit tijdvak, ook zelfs toen het tot zulke uitersten nog niet gekomen was, uitroepen: «Het is veeleer te verwonderen, dat de Repu-«bliek nog bestaat, dan dat zij in een groot verval is!» Ja, de Republiek zou, wanneer deze verderfelijke Staatkunde, welke het Gemeenebest uit- en inwendig verzwakte, en aan de willekeur en den spot van Europa blootstelde, nog langer had voortgeduurd, eene halve

*) VAN SLINGELANDT.

eeuw vroeger zijn te gronde gegaan. Maar de Goddelijke Voorzienigheid waakte over haar; maar Mannen, als SLINGELANDT en HOP hadden het roer van den Staat in handen, die wel niet het kwaad konden uitroeijen, doch het door wijsheid en gepaste maatregelen stuitten; maar eene omwenteling brak uit, welke het flaauwhartig bewind door een krachtiger bestuur deed vervangen, en bij welke een verlicht en standvastig Stadhouder optrad, in de plaats der blinde en zwakke Staatslieden.

Ik besluit met een woord van waarschuwing voor onzen tijd.

Het behandelde onderwerp geeft ruime stoffe tot nadenken voor den verstandige, die den tegenwoordigen toestand des Vaderlands vergelijkt met deszelfs gesteldheid na den Utrechtschen vrede, en die de staatkunde van onze dagen toetst aan die, welke na den genoemden vrede gevolgd werd. De tijd verbiedt mij, deswege in breedvoerige beschouwingen te treden, doch vergunt mij, U eenige weinige wenken te geven.

Door de gebeurtenissen in de tien laatste jaren is het Vaderland van eenen hoogeren rang, welken het onder de Volken van dit Werelddeel bekleedde, tot eene Mogendheid van den derden of vierden rang nedergedaald. Doch laat ons daarom het Vaderland niet aan de algemeene staatkundige belangen onttrekken. Herinneren wij ons het waarachtige gezegde van den oudsten der thans levende Geschiedschrijvers *), dat een Staat gewaardeerd wordt naar het standpunt, waarop dezelve zich plaatst. Zorgen wij vooral, dat het Vaderland geen speelbal der overige Volken worde; doch laat ons

*) HEEREN.

tevens toezien, met wien en hoe wij ons verbinden. Spiegelen wij ons tot dat einde aan de treurige staatkunde, na den Utrechtschen vrede gevolgd.

Nederland heeft nog steeds, en als Staatsmagt en als Handelsstaat, regtstreeks of zijdeling belang bij alles wat er op het tooneel dezer wereld voorvalt. Zelf zijne waardigheid niet uit het oog verliezende, maar die overal, waar het betaamt, met nadruk en te gelijk met gematigdheid handhavende, zal het, hoe klein ook, geacht en geëerbiedigd worden, en zullen deszelfs vriendschap en hulp in de schaal van het staatkundig evenwigt wegen. Maar hiertoe behoort men wel toe te zien, met wien en op welke wijs wij ons verbinden; want de zwakkere vergete nooit, dat de sterke altijd genegen is, het zwaard in die schaal te werpen.

Gelijk na den Utrechtschen vrede, gevoelen wij de gevolgen des oorlogs, en de wezenlijke of vermeende gebreken in onze staatkundige inrigtingen zijn het onderwerp der bespiegelingen van kundigen en onkundigen. De toestand onzer geldmiddelen, wie zal dit ontkennen? verwekt bekommering, maar dezelve is niet treuriger dan na den Utrechtschen vrede, en tot dus verre is het, Gode zij dank! nog niet zoo verre gekomen, dat 's Lands kas hare betalingen gestaakt heeft.

Niettegenstaande den ongelukkigen regeringsvorm, wisten onze Voorvaderen, door de zorg en den ijver van enkele voortreffelijke Mannen, de geldmiddelen allengs te herstellen. Dat dit ons vertrouwen en moed inboezeme. Bij de betere inrigtingen van ons Staatsbestuur, de meer doeltreffende middelen, welke er

thans voorhanden zijn, en de hulpbronnen, welke wij in onze Oostindische bezittingen hebben, kunnen wij de hoop voeden, dat ook onze geldmiddelen, niet op eens, maar langzamerhand zullen hersteld worden, waartoe het aan geene kundige Mannen zal ontbreken. Maar hiertoe worden eendragt, opoffering van eigene belangen, warme Vaderlandsliefde gevorderd. Dat men nimmer van ons moge zeggen: «Zij hebben «evenmin de geneesmiddelen als de kwalen kunnen «verdragen.» Reeds zijn er maatregelen tot stand gekomen ter verbetering van ons Volksbestaan, waarnaar onze Vaderen te vergeefs streefden. De welwillendheid en de zucht voor het algemeene welzijn, daarbij aan den dag gelegd, steken luisterrijk af bij de verdeeldheid en het provincialismus der achttiende eeuw. Wachten wij ons verder voor verdeeldheid, provincialismus en eigenbaat, welke de voorname oorzaken der rampen waren, die het Vaderland in dat tijdvak troffen, en gedenken wij altijd aan de gulden spreuk der Voorouders: *Eendragt maakt magt.*

Wij hebben gezien, dat uit eene overdrevene zucht van bezuigiging, de Krijgsmagt en de Vestingen van den Staat na den Utrechtschen vrede schandelijk verwaarloosd werden; maar wij zagen tevens, dat het gevolg dier nalatigheid was, dat de Nederlandsche troepen overal geslagen werden, en de vestingen zich bijkans zonder slag of stoot overgaven. Eene gewigtige les voor allen, aan wie de behartiging van het welzijn des Vaderlands toevertrouwd is.

Ook in onze dagen werd het leger aanmerkelijk verminderd. Lofwaardig is dit voorzeker, zoo het wel

begrepen belang des Rijks daarbij niet is uit het oog verloren. Doch dat men in deze gewigtige zaak toch nimmer te verre ga, en het voorbeeld van de eerste helft der vorige eeuw niet vergete. In welk eene gesteldheid zich onze vestingen bevinden, kunnen wij niet beoordeelen. Doch laat men zorg dragen, dat zij steeds in behoorlijken toestand zijn en blijven; want de verwaarloozing derzelve geschiedt nooit straffeloos, gelijk de gebeurtenissen van het overwogen tijdperk leeren, en tevens luide wordt verkondigd door de rampzalige voorvallen onder het bestuur van den Raadpensionaris DE WITT, toen vierentwintig sterkten en vestingen binnen twintig dagen voor de wapenen van den Franschen Koning bukten. De driften woelen in alle landen; de fakkel der tweespalt is overal ontstoken; de oorlog dreigt ieder oogenblik uit te breken, en wat zou het lot van Nederland, reeds op zich zelven zoo zwak tegen over de Groote Mogendheden, zijn, bijaldien het ongewapend ware, wanneer een algemeene krijg vroeg of laat uitbarstte? Men droome toch niet van onzijdigheid. Hetgeen het Gemeenebest in het tijdvak, dat wij behandelden, ondervond, toont het ijdele van dat droombeeld. Die Staat alleen kan, ingeval zulks aan eenig land te midden van eenen algemeenen oorlog mogelijk is, onzijdig blijven, die wel toegerust is, en den Naburen eerbied en ontzag inboezemt.

Eindelijk, dat de treurige toestand, waartoe het Zeewezen na den Utrechtschen vrede verviel, tot waarschuwing strekke. Karigheid en gebrek aan belangstelling veroorzaakten dat diep verval.

De dagen schijnen wel voorbij, waarin Nederland talrijke vloten zal kunnen uitrusten; maar het is nog

tijd, het is nog tijd, eene naar onze behoeften en krachten berekende Zeemagt tot stand te brengen en te onderhouden, die de tallooze koopvaarders, welke den Oceaan doorklieven, kan beveiligen en onze gewigtige Volkplantingen beschermen. Mogt men steeds diep doordrongen zijn van het belang, dat daarin voor den Staat en het welzijn der ingezetenen gelegen is. Dan zal men zich vrijwaren van den hoon, waaraan onze Vaderen zich door hunne achteloosheid en overdrevene spaarzucht blootstelden, en de hulp van Vreemden niet behoeven. Het is pligt, daartoe de noodige middelen te verschaffen. De inrigtingen bestaan. Aan onze zeelieden ontbreekt noch kennis, noch beleid, en de overwinningen bij Algiers en Palembang, de nooit volprezene zelfopoffering van VAN SPEYK, en het verbranden der flotille voor Antwerpen getuigen, dat de heldenmoed en liefde tot het Vaderland, welke de Nederlandsche zeelieden in de roemrijke tijden van het Gemeenebest bezielden, geenszins in onze dagen zijn uitgebluscht.
